

ISSN 2409-6857(Print)
ISSN 2415-735X(Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія «Економіка»

Збірник наукових праць

Випуск 2(54)

Ужгород, 2019

Редакційна колегія:

В.В. Готра – доктор економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет) (**головний редактор**)

Л.М. Газида – доктор економічних наук, професор (Ужгородський національний університет) (**заступник головного редактора**)

В.П. Мікловда – доктор економічних наук, професор, член-кор. НАН України (Ужгородський національний університет)

В.І. Варцаба – доктор економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет)

Н.Ю. Кубіній – кандидат економічних наук, професор (Ужгородський національний університет)

Й.Я. Даньків – кандидат економічних наук, професор (Ужгородський національний університет)

В.В. Сержанов – доктор економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет)

В.О. Огородник – кандидат економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет) (**відповідальний редактор**)

Я.Ю. Агій – кандидат економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет) (**відповідальний секретар**)

І.І. Черленяк – доктор наук з державного управління, професор (Ужгородський національний університет)

П. Кузішкін – доктор економічних наук, професор (Кошицький технічний університет, Словачка Республіка)

С.С. Слава – кандидат економічних наук, доцент (Ужгородський національний університет)

Л.О. Птащенко – доктор економічних наук, професор (Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка)

Є.Г. Матвійшин – доктор економічних наук, доцент, (Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України)

В. Глонгі – доктор наук, професор (Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, Грузія)

Б. Гечбайя – доктор економічних наук, доцент (Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, Грузія)

Р. Цінарідзе – доктор бізнес-адміністрування, доцент (Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, Грузія)

П. Арошідзе – доктор бізнес-адміністрування, доцент (Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, Грузія)

Б. Андрліч – доктор філософії, професор (Політехнічний інститут в м. Пожега, Республіка Хорватія)

Б. Піскер – доктор філософії, доцент (Політехнічний інститут в м. Пожега, Республіка Хорватія)

Я. Булеца – доктор філософії, доцент (Кошицький технічний університет, Словачка Республіка)

М. Шолтес – доктор філософії, доцент (Кошицький технічний університет, Словачка Республіка)

М. Радман-Фунаріч – доктор філософії, доцент (Політехнічний інститут в м. Пожега, Республіка Хорватія)

Рецензенти:

Доктор економічних наук, професор **В.І. Ярема**

Доктор економічних наук, професор **В.П. Приходько**

Адреса редакції: 88017, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, економічний факультет ДВНЗ «УжНУ», кім. 410, тел: +38 (0312) 64-25-56, e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua

Офіційний сайт збірника: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua>

Засновник і видавець збірника наукових праць – ДВНЗ «УжНУ». Адреса: 88000, м. Ужгород, вул. Підгірна, 46.

Видається з травня 1994 року. Збірник наукових праць виходить двічі на рік.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №7972 від 9 жовтня 2003 року

З 2000 року фаховий науковий журнал «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» знаходиться у переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (Наказ Міністерства (МОН України) від 12.05.2015 р. №528 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 28 квітня 2015 року» (Додаток 10)).

У 2014 році Міжнародний Центр періодичних видань (ISSN International Centre, Париж) включив науковий фаховий журнал «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації і надав йому числовий код міжнародної ідентифікації: ISSN 2409-6857 (Print), ISSN 2415-735X (Online).

Фаховий науковий журнал «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» представлено у наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах:

- CrossRef (США);
- Index Copernicus (Польща);
- Російський індекс наукового цитування (Росія);
- Google Scholar (США);
- Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (Україна).

Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського національного університету, протокол № 11 від 12.11.2019 р.

ISSN 2409-6857(Print)
ISSN 2415-735X(Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENT
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»**

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF UZHHOROD
UNIVERSITY**

Series «Economics»

Collection of Scientific Papers

Issue 2(54)

Uzhhorod, 2019

Editorial board:

Hotra V. – Doctor of Science, Associate Professor (Uzhhorod National University) (**editor-in-chief**)

Hazuda L. – Doctor of Science, Associate Professor (Uzhhorod National University) (**deputy editor-in-chief**)

Miklova V. – Doctor of Science, Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine (Uzhhorod National University)

Hazuda L. – Doctor of Science, Associate Professor (Uzhhorod National University)

Vartsaba V. – Doctor of Science, Associate Professor (Uzhhorod National University)

Kubinyi N. – Ph.D., Professor (Uzhhorod National University)

Dankiv Yo. – Ph.D., Professor (Uzhhorod National University)

Serzhanov V. – Doctor of Science., Associate Professor (Uzhhorod National University)

Ohorodnik V. – Ph.D., Associate Professor (Uzhhorod National University) (**executive editor**)

Ahii Ya. – Ph.D., Associate Professor (Uzhhorod National University) (**executive secretary**)

Cherlenyak I. – Doctor of Science, Professor (Uzhhorod National University)

Kuzmishyn P. – Doctor of Science, Professor (Košice Technical University, Slovak Republic)

Slava S. – Ph.D., Associate Professor (Uzhhorod National University)

Ptashchenko L. – Doctor of Science, Professor (Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk)

Matviishyn Ye. – Doctor of Science, Associate Professor (Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine)

Glonti V. – Doctor of Science, Professor (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia)

Hechbayya B. – Doctor of Science, Associate Professor (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia)

Tsinaridze R. – Doctor of Science, Associate Professor (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia)

Aroshidze P. – Doctor of Science, Associate Professor (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia)

Andric B. – Ph.D., Professor (Polytechnic of Požega, Republic of Croatia)

Pisker B. – Ph.D., Associate Professor (Polytechnic of Požega, Republic of Croatia)

Buleca J. – Ph.D., Associate Professor (Košice Technical University, Slovak Republic)

Soités M. – Ph.D., Associate Professor (Košice Technical University, Slovak Republic)

Radman-Funarić M. Ph.D., Associate Professor (Polytechnic of Požega, Republic of Croatia)

Reviewers

Doctor of Science, Professor **Yarema V.**

Doctor of Science, Professor **Prykhodko V.**

Editorial address: 88017, Ukraine, Uzhhorod, Universitetska str, 14, Economic Faculty of Uzhhorod National University, room 410, tel: +38 (0312) 64-25-56; e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua

The official website of the bulletin: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua>

Founder and publisher of the scientific bulletin – SHEE “UzhNU”. Address: 88000, Uzhhorod, Pidhirna str., 46.

The Bulletin was founded in May 1994. The collection of scientific papers comes out twice a year

Certificate of registration of print media series KV №7972 of October 9, 2003

Since 2000, professional scientific journal "Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series "Economy" is in the list of scientific professional editions of Ukraine in which can be published the results of dissertations for the degree of doctor and candidate of sciences (The Order of the Ministry (MES Ukraine) from 12.05.2015 №528 «On the approval of decisions of the Certifying Board of the Ministry on the activity of academic councils from April 28, 2015» (Annex 10).

In 2014, The International Center for periodicals (ISSN International Centre, Paris) included scientific professional journal «Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series «Economy» to an International Register of periodic media and gave it a numeric code of international identification: ISSN 2415-735X (Online), ISSN 2409-6857(Print).

Professional scientific journal «Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series «Economy» is presented in scientometric databases, repositories and search engines:

- CrossRef (USA);
- Index Copernicus (Poland);
- Russian scientific citation index (Russia);
- Google Scholar (USA);
- National Library of Ukraine named after Vernadsky (Ukraine).

Recommended for publication by the Academic Council of Uzhhorod National University, minutes from № 11 12.11.2019

ISSN 2409-6857(Print)
ISSN 2415-735X(Online)

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«УЖГОРОДСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК
УЖГОРОДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

Серия «Экономика»

Сборник научных трудов

Выпуск 2(54)

Ужгород, 2019

Редакционная коллегия:

В.В. Готра – доктор экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет) (**главный редактор**)

Л.М. Газуда – доктор экономических наук, профессор (Ужгородский национальный университет) (**заместитель главного редактора**)

В.П. Миклозда – доктор экономических наук, профессор, член-корр. НАН Украины (Ужгородский национальный университет)

Л.М. Газуда – доктор экономических наук, профессор (Ужгородский национальный университет)

В.И. Варцаба – доктор экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет)

Н.Ю. Кубиний – кандидат экономических наук, профессор (Ужгородский национальный университет)

Й.Я. Данык – кандидат экономических наук, профессор (Ужгородский национальный университет)

В.В. Сержанов – доктор экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет)

В.О. Огородник – кандидат экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет) (**ответственный редактор**)

Я.Ю. Агий – кандидат экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет) (**ответственный секретарь**)

И.И. Черленяк – доктор наук по государственному управлению, профессор (Ужгородский национальный университет)

П. Кузмишин – доктор экономических наук, профессор (Кошицкий технический университет, Республика Словакия)

С.С. Слава – кандидат экономических наук, доцент (Ужгородский национальный университет)

Л.А. Птащенко – доктор экономических наук, профессор (Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка)

Е.Г. Матвишин – доктор экономических наук, доцент (Львовский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины)

В. Глонти – доктор наук, профессор (Батумский государственный университет им. Шота Руставели, Грузия)

Б. Гечбайя – доктор экономических наук, доцент (Батумский государственный университет им. Шота Руставели, Грузия)

Р. Цинаридзе – доктор бизнес-администрирования, доцент (Батумский государственный университет им. Шота Руставели, Грузия)

П. Арошидзе – доктор бизнес-администрирования, доцент (Батумский государственный университет им. Шота Руставели, Грузия)

Б. Андрич – доктор философии, профессор (Политехнический институт в г. Пожега, Республика Хорватия)

Б. Пискер – доктор философии, доцент (Политехнический институт в г. Пожега, Республика Хорватия)

Я. Булеца – доктор философии, доцент (Кошицкий технический университет, Словацкая Республика)

М. Шолтес – доктор философии, доцент (Кошицкий технический университет, Словацкая Республика)

М. Радман-Фунарич – доктор философии, доцент (Политехнический институт в г. Пожега, Республика Хорватия)

Рецензенты:

Доктор экономических наук, профессор **В.И. Ярема**

Доктор экономических наук, профессор **В.П. Приходько**

Адрес редакции: 88017, г. Ужгород, ул. Университетская, 14, Экономический факультет ДВНЗ «УжНУ», комн. 410, тел: +38 (0312) 64-25-56, e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua

Официальный сайт сборника: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua>

Основатель и издатель сборника научных трудов – ДВНЗ «УжНУ». Адреса: 88000, г. Ужгород, ул. Подгорная, 46.

Издается с мая 1994 года. Сборник научных трудов выходит дважды в год.

Свидетельство о государственной регистрации КВ №7972 от 9 октября 2003 года

С 2000 года профессиональный научный журнал «Научный вестник Ужгородского университета. Серия «Экономика» находится в перечне научных специализированных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (Приказ Министерства (МОН Украины) от 12.05.2015 г. №528 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства по деятельности специализированных ученых советов от 28 апреля 2015 года» (Приложение 10)).

В 2014 году Международный Центр периодических изданий (ISSN International Centre, Париж) включил научный профессиональный журнал «Научный вестник Ужгородского университета. Серия «Экономика» в международный реестр периодических средств массовой информации и предоставил ему числовой код международной идентификации: ISSN 2409-6857 (Print), ISSN 2415-735X (Online).

Профессиональный научный журнал «Научный вестник Ужгородского университета. Серия «Экономика» представлен в наукометрических базах данных, репозиториях и поисковых системах:

- CrossRef (США)
- Index Copernicus (Польша);
- Российский индекс научного цитирования (Россия)
- Google Scholar (США)
- Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского (Украина).

Рекомендовано к печати Ученым советом Ужгородского национального университета, протокол № 11 от 12.11.2019 г.

ЗМІСТ

КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 рр.....	10
Розділ 1. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
<i>Химинець В.В., Кушнір Н.О.</i>	
Оцінка та тенденції інвестиційної діяльності України.....	17
Розділ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ	
<i>Атаманчук З.А., Дем'янова Ю.О.</i>	
Міжнародний туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку держав світу.....	23
<i>Готра В.В., Щукін І.С.</i>	
Сутність та напрямки реформування державної інноваційної політики в умовах євроінтеграції.....	29
<i>Разумова Г.В.</i>	
Послідовність визначення стадій регуляторної політики.....	41
Розділ 3. РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
<i>Готра В.В.</i>	
Формування стратегічних пріоритетів розвитку регіону як засобу реалізації їх потенціалу.....	49
<i>Латинін К.І.</i>	
Детермінант-фактор інноваційного розвитку регіональної економіки.....	55
<i>Переверзева А.В.</i>	
Оцінка розвитку територіальних громад як соціально-економічних систем.....	61
<i>Славів Р.В.</i>	
Розвиток туристично-рекреаційної сфери Закарпатської області в контексті загальноукраїнських тенденцій.....	71
<i>Чекан І.В.</i>	
Інституційне середовище стратегічного управління регіональним розвитком як система.....	79
Розділ 4. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ	
<i>Єршова О.О.</i>	
Інституціональне забезпечення механізму управління розвитком бізнес-процесів підприємства.....	85
<i>Молнар О.С., Важинський Ф.А., Колодійчук А.В.</i>	
Особливості та основні сфери застосування сучасних інтернет-технологій в комерційній діяльності підприємств.....	96
Розділ 5. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ	
<i>Бачо Р.Й.</i>	
Новітні інструменти у проведенні внутрішнього аудиту небанківських фінансових установ.....	100
<i>Городиський М.П., Поліщук І.Р., Семйон В.С.</i>	
Порядок розподілу витрат на здійснення маркетингу як бізнес-процесу: обліково-аналітичний аспект....	104
<i>Грицак О.С., Клим Н. М.</i>	
Стартап як вид інноваційного бізнесу: обліковий вимір понятійного апарату.....	110
<i>Даньків Й.Я.</i>	
Формування обліково-аналітичної інформації для оцінки діяльності суб'єктів підприємництва.....	116
<i>Йолтуховська О.Ю.</i>	
Обліково-аналітичне забезпечення оцінки людського капіталу в контексті стратегічного вимірювання бізнесу.....	122
<i>Макарович В.К., Сидорчук О.Г.</i>	
Бухгалтерський інжиніринг в діяльності підприємства.....	129
<i>Ценклер Н. І.</i>	
Обліково-аналітичний підхід до класифікації стартап-компаній: управлінські аспекти інноваційної діяльності новоствореного підприємства.....	135
ANNOTATION.....	142
АННОТАЦІЯ.....	148

CONTENT

CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES OF THE TRANSCARPATHIAN REGION FOR 2021-2027.....	10
Section 1. MACROECONOMIC RESEARCH	
<i>Khymynets V., Kushnir N.</i> Estimation and tendencies of investment activity of Ukraine.....	17
Section 2. ECONOMICS AND NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT	
<i>Atamanchuk Z., Demyanova Yu.</i> International tourism as a priority direction of socio-economic development of the countries of the world.....	23
<i>Hotra V., Shchukin I.</i> The essence and directions of reforming national innovation policy under european integration.....	29
<i>Razumova H.</i> The sequence of determining stages of regulatory policy.....	41
Section 3. REGIONAL SOCIO-ECONOMIC STUDIES	
<i>Hotra V.</i> Forming strategic priorities of the region development as a means of realizing their potential.....	49
<i>Latynin K.</i> The determinant factor of innovative development of the regional economy.....	55
<i>Pereverzieva A.</i> Assessment of the united territorial communities` development as of social economic systems.....	61
<i>Slavik R.</i> Development of the tourist and recreational sphere of Transcarpathian region in the context of general Ukrainian trends.....	71
<i>Chekan I.</i> Institutional environment of strategic management of regional development as a system.....	79
Section 4. ENTERPRICES AND INDUSTRIES ECONOMY	
<i>Yershova O.</i> Institutional support of enterprise business process development management mechanism.....	85
<i>Molnar O., Vazhynsky F., Kolodiychuk A.</i> Features and main areas of application of modern Internet technologies in commercial activity of enterprises.....	96
Section 5. ACCOUNTING AND AUDITING	
<i>Bacho R.</i> New instruments in conducting internal audit of non-banking financial institutions.....	100
<i>Gorodysky M., Polishchuk I., Semion V.</i> Procedure for the distribution of costs for the implementation of marketing as a business process: accounting and analytical aspect.....	104
<i>Hrytsak O., Klym N.</i> Startup as a type of innovative business: the accounting dimension of the conceptual apparatus.....	110
<i>Dankiv Y.</i> Formation of accounting and analytical information for the assessment of the activity of business entities.....	116
<i>Yoltukhovska O.</i> Accounting and analytical support for assessing the human capital in the context of the strategic business measurement.....	122
<i>Makarovykh V., Sydoruk O.</i> Accounting engineering in the activities of an enterprise.....	129
<i>Tsenkler N.</i> Accounting and analytical approach to the classification of startup companies: management aspects of innovative activity of a newly created enterprise.....	135
ANNOTATION.....	142
АННОТАЦІЯ.....	148

СОДЕРЖАНИЕ

КОНЦЕПЦИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ НА 2021-2027 ГГ.....	10
Раздел 1. МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
<i>Химинец В.В., Кушнир Н.О.</i> Оценка и тенденции инвестиционной деятельности Украины.....	17
Раздел 2. ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ	
<i>Атаманчук З.А., Демьянова Ю.О.</i> Международный туризм как приоритетное направление социально-экономического развития государств мира... <i>Готра В.В. Шукун И.С.</i> Сущность и направления реформирования государственной инновационной политики в условиях евроинтеграции.....	23 29
<i>Разумова А.В.</i> Последовательность определения стадий регуляторной политики.....	41
Раздел 3. РЕГИОНАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
<i>Готра В.В.</i> Формирование стратегических приоритетов развития региона как средства реализации их потенциала..... <i>Латынин К.И.</i> Детерминант-фактор инновационного развития региональной экономики..... <i>Переверзева А.В.</i> Оценка развития территориальных общин как социально-экономических систем..... <i>Славик Р.В.</i> Развитие туристическо-рекреационной сферы Закарпатской области в контексте общеукраинских тенденций..... <i>Чекан И.В.</i> Институциональная среда стратегического управления региональным развитием как система.....	49 55 61 71 79
Раздел 4. ЭКОНОМИКА ПРЕДПРИЯТИЙ И ОТРАСЛЕЙ	
<i>Ершова Е.А.</i> Институциональное обеспечение механизма управления развитием бизнес-процессов предприятия..... <i>Молнар А.С., Ваджинский Ф.А., Колодийчук А.В.</i> Особенности и основные сферы применения современных интернет-технологий в коммерческой деятельности предприятий.....	85 96
Раздел 5. БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ И АУДИТ	
<i>Бачо Р.Й.</i> Новейшие инструменты в проведении внутреннего аудита небанковских финансовых учреждений..... <i>Городиский Н.П., Полищук И.Р., Семйон В.С.</i> Порядок распределения затрат на осуществление маркетинга как бизнес-процесса: учетно-аналитический аспект.. <i>Грыцак О.С., Клим Н.М.</i> Стартап как вид инновационного бизнеса: учетное измерение понятийно-категориального аппарата..... <i>Даньків І.Я.</i> Формирование учетно-аналитической информации для оценки деятельности субъектов предпринимательства..... <i>Йолтуховская О.Ю.</i> Учетно-аналитическое обеспечение оценки человеческого капитала в контексте стратегического измерения бизнеса..... <i>Макарович В.К., Сидорчук О.Г.</i> Бухгалтерский инжиниринг в деятельности предприятия..... <i>Ценклер Н.И.</i> Учетно-аналитический подход к классификации стартап-компаний: управленческие аспекты инновационной деятельности вновь созданного предприятия.....	100 104 110 116 122 129 135
ANNOTATION.....	142
АННОТАЦІЯ.....	148

КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РР.

Концепцію стійкого розвитку сільських територій Закарпатської області на період 2021-2027 роки розроблено і схвалено Вченою радою Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (протокол № 3 від 7 травня 2019 року), Вченою радою Мукачівського державного університету (протокол № 13 від 27 червня 2019 року), кафедрою економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 11 від 17 травня 2019 року).

Концепцію презентовано, обговорено і рекомендовано на засіданні фокус-групи Закарпатської ОДА для використання при розробленні проєкту Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 роки.

1. Обґрунтування проблем, на розв'язання яких спрямовано Концепцію

Сільські території, де проживає 62,9 відсотка населення області, володіють значним природним, демографічним, економічним та історико-культурним потенціалом і в разі його раціонального використання здатні внести вагомий вклад у вирішення ключових проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Однак значна частина сільських поселень перебуває сьогодні у кризово-депресивному стані, наслідком чого є посилення процесів депопуляції населення, масштабна трудова міграція, згорання діяльності об'єктів соціальної сфери. Високим залишається рівень бідності

© **Мікловда В.П.**, д.е.н., проф., член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гоблик В.В., д.е.н., проф., перший проректор Мукачівського державного університету

Пітюлич М.І., д.е.н., проф., завідувач відділу перспективного розвитку сільських територій Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

Пітюлич М.М., д.е.н., доц., старший науковий співробітник відділу перспективного розвитку сільських територій Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

Сембер С.В. – к.е.н., доц., директор Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

сільського населення. Внаслідок цього посилюються процеси деривації, тобто звуження, а в окремих випадках відсутність можливостей задоволення першочергових соціальних і економічних потреб сільського населення, зростання нерівності у його доступі до соціальних благ, зниження стандартів споживання, що закладає підвалини для посилення соціальної напруги на селі.

Ключовою проблемою сільських територій, яка породжує низку інших проблем, є сировинна зорієнтованість економіки, через що абсолютна більшість сільського населення не бере участі в розподілі доходів від використання природних ресурсів, що створює конфлікт між бізнесом і сільськими громадами і позбавляє останні основного джерела розвитку – доданої вартості, перетворюючи їх, по суті, у сировинного інвестора. Аграрно-сировинна модель економіки спричинила згорання діяльності сільської промисловості, закладів соціальної інфраструктури, втрату робочих місць, які потребують висококваліфікованої праці, глибоку диференціацію просторового розвитку, рівня життя населення. По суті, ці чинники стали причиною виїзду економічно активного населення, зокрема сільської молоді, у міста і за кордон. Парадоксальність ситуації, яка склалася в сільській місцевості сьогодні, в тому, що окремі заходи держави, спрямовані на стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та підтримку конкуренції в аграрній сфері, відбуваються на тлі «оптимізації», а точніше – згорання діяльності соціально-культурної сфери, що не відповідає інтересам сільського населення і вступає у суперечність з інноваційною моделлю розвитку як стратегічного курсу досягнення економічного зростання в Україні. З цього очевидним є необхідність внесення серйозних коректив у методологію розробки регіональної стратегії розвитку сільських територій як самостійного об'єкта регулювання, змістом якого є зміщення акценту від секторального до територіального управління їх багатофункціональним розвитком, а саме: конкретизація цільових настанов, принципів, завдань та інструментарію їх комплексного розвитку з прив'язкою до європейських принципів і стандартів.

2. Мета державної політики стійкого розвитку сільських територій

Метою Концепції стійкого розвитку сільських

територій є з'ясування та аналіз ключових проблем їх розвитку, задіяння важелів соціально-економічного та управлінського характеру, спрямованих на досягнення якісно нового рівня розвитку села, який забезпечує комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань, ефективну реалізацію соціального, природно-ресурсного і транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення. Досягнення поставленої мети вбачається через відмову від галузевого (секторального) підходу, який культивується сьогодні, і перехід до територіального управління розвитком сільських поселень. Це означає, що розвиток лісового та сільського господарства як структуроутворюючих сфер господарювання повинен стимулюватися разом з іншими елементами сільського укладу життя – виробничою і соціальною інфраструктурою, медициною, освітою, побутовим обслуговуванням населення, системою комунікації, розвитком несільськогосподарських видів діяльності.

Зміщення вектору від секторального до просторового розвитку – магістральний шлях переходу від моногалузевої структури сільської економіки до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації.

Інструментами багатофункціонального розвитку є диверсифікація і модернізація сільської економіки, які пришвидшать структурні зміни у сільському середовищі і відкриють простір для реалізації численних функцій несільськогосподарського призначення, розширять сферу докладання інтелектуальної висококваліфікованої праці як головної умови закріплення молоді на селі, з якою пов'язується його майбутнє.

3. Цілі державної політики стійкого розвитку сільських територій:

- створення сприятливих соціально-економічних умов для виконання селом виробничої, соціально-демографічної, екологічної, соціокультурної та етнічної функцій, реалізація яких сприяє багатофункціональності розвитку сільських територій та підвищенню якості життя сільського населення;
- розвиток пріоритетних сфер виробництва (сільське господарство, промислове виробництво, туристично-рекреаційна сфера) здійснюється у взаємозв'язку з розвитком

несільськогосподарських видів підприємницької діяльності, виробничою і соціальною інфраструктурою, сферою побутового обслуговування, агроконсалтингом, системою телекомунікацій тощо;

- підтримка інноваційно активного, соціального підприємництва, створення робочих місць, які вимагають висококваліфікованої праці, розвиток несільськогосподарських видів діяльності як єдиного інструменту закріплення молоді в сільській місцевості;
- уповільнення трудової міграції сільського населення шляхом створення ефективного підприємницького середовища на селі, використання коштів держави, трудових мігрантів для організації власної справи, самозайнятості, розвитку малих інноваційних підприємств, соціального підприємництва;
- стабілізація чисельності і збільшення очікуваної тривалості життя як основні джерела розширеного відтворення сільського населення;
- інтеграція особистих селянських господарств як основних виробників сільськогосподарської продукції шляхом формування кластерів кооперативів, різних інтегрованих формувань, діяльність яких забезпечить синергетичний ефект використання природних та людських ресурсів і сприятиме підвищенню конкурентоздатності виробництва.

4. Реалізація цілей державної політики стійкого розвитку сільських територій досягається завдяки:

- модернізації та диверсифікації сільської економіки, що забезпечує рух від монофункціональної до поліфункціональної диверсифікованої економіки і відкриває простір для множинності видів трудовозайнятості сільського населення та розширення джерел формування доходів, підвищення рівня життя сільського населення;
- застосуванню спеціальних режимів господарювання (податкового, кредитного, інвестиційного), поєднаних з різними формами державної підтримки опорних (товарних) домогосподарств населення, які виступають превентивним інструментом поглиблення інтеграційних процесів в економіці сільських територій;
- партнерству держави та органів ОТГ у реалізації державних програм структурної перебудови сільської економіки на засадах консолідації коштів державного бюджету, регіону, власних ресурсів об'єднаних територіальних громад та населення;
- розробленню державного стандарту умов життя сільського населення в плані зайнятості,

освіти, охорони здоров'я, послуг житлово-комунального господарства, розвитку виробничої і соціальної інфраструктури;

- розвитку місцевого самоврядування та зміцненню його фінансової бази, становленню об'єднаних територіальних громад як реальних суб'єктів економіки, які володіють правом власності та можливістю реального розпоряджання нею. Основний «двигун» цих процесів – активність, ініціатива, участь сільського населення у змінах;

- створенню ефективного підприємницького середовища з метою залучення коштів трудових мігрантів для започаткування власного бізнесу, розвитку соціального підприємництва, самозайнятості, організації кооперативів, мікрота малого підприємництва;

- розширенню фінансової інфраструктури, механізму самофінансування, використанню потенціалу державно-приватного партнерства як складової фінансового механізму розвитку сільського підприємництва;

- формуванню механізму підтримки інноваційного бізнесу, пов'язаного із застосуванням передових технологій у сільському господарстві, виробництвом екологічно чистої продукції, впровадженням біодинамічних методів виробництва сільськогосподарської продукції, консультуванням, підготовкою і перепідготовкою сільських товаровиробників, організацією та навчанням прогресивних методів ведення агробізнесу;

- розвитку ринкової інфраструктури і створенню умов доступу сільгоспвиробників до ринків збуту продукції, включенню їх у сферу транскордонного співробітництва;

- поліпшенню соціального захисту сільського населення.

5. Стратегія демографічного розвитку сільського населення

Метою демографічної політики є стабілізація й утримання чисельності сільського населення на рівні, який забезпечує розширене відтворення, підвищення його якісних характеристик, уповільнення темпів трудової міграції, визначення джерел та обсягів бюджетного фінансування, необхідних для якісного поліпшення демографічної ситуації в сільській місцевості.

Досягнення стійкого демографічного розвитку, нормалізація демовідтворювальних процесів сільського населення вимагає здійснення комплексу заходів за такими напрямками:

- активізація політики народжуваності та розвитку сільської сім'ї, відновлення сімейних цінностей, збереження традицій середньодітності, формування механізму соціального захисту сільських сімей, зокрема багатодітних, які потребують особливої уваги з боку держави;

- збереження та поліпшення стану здоров'я, підвищення коефіцієнта життєвості, збільшення тривалості життя, зниження дитячої смертності, поступовий перехід на загальнообов'язкове державне медичне страхування, розвиток сільської медицини, санітарно-епідеміологічної служби, створення умов праці, що забезпечують збереження фізичного та психічного здоров'я;

- створення сучасної інфраструктури, забезпечення доступності до якісних медичних, побутових, житлово-комунальних, рекреаційних послуг. До 2030 року вирішення питання централізованого водопостачання та будівництва каналізації у всіх сільських поселеннях області;

- розробка державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій для молодих сімей, забезпечення молоді житлом, формування моделі сільської сім'ї «середнього класу», доміантними ознаками якої є високий рівень життя, матеріальний добробут, інвестування в розвиток родини;

- уповільнення темпів трудової міграції з метою утримання чисельності та структури сільського населення на рівні, що забезпечує господарську освоєність сільських територій, вжиття превентивних заходів, спрямованих на запобігання знелюдненню та вимиранню сіл, зменшення міграційного відтоку населення.

На виконання окресленого кола завдань розробляється регіональна цільова комплексна програма «Демографічний розвиток сільського населення до 2030 року» з підпрограмами «Розвиток сільської медицини: поліпшення стану здоров'я, зниження смертності та продовження тривалості життя», «Регулювання трудовігратійних процесів та забезпечення зворотності трудових мігрантів», в яких конкретизуються цілі, фінансове забезпечення, завдання, окреслюються терміни, інституційні механізми реалізації стратегічних завдань та їх виконавці.

6. Диверсифікація та модернізація сільської економіки

Реалізація стратегічних завдань стійкого розвитку сільських територій, підвищення рівня якості життя сільського населення зумовлює об'єктивну потребу у здійсненні глибоких секторальних змін, траєкторія руху яких

спрямовується на перехід від моногалузової до полісистемної структури сільської економіки. В якості фундаментального імперативу, здатного забезпечити перехід сільської економіки до ринкової, інноваційно орієнтованої моделі розвитку, є диверсифікація та модернізація.

Модернізація економіки сільських територій передбачає усунення існуючих передумов прогресуючого відставання у пріоритетних сферах господарювання шляхом здійснення системних структурних секторальних змін, техніко-технологічне оснащення виробництва, запровадження ресурсозберігаючих та безвідходних технологій, стимулювання розвитку високотехнологічних сегментів економіки, формування інноваційно активного кадрового потенціалу та створення відповідного інституційного середовища сприяння розвитку зазначених процесів.

Реалізація окресленого вузла проблем вимагає внесення кардинальних змін у систему державного менеджменту, вектор яких спрямовується на відмову від безпосереднього регулювання розвитку сільських територій до формування державної політики їх підтримки і розвитку.

Пріоритетами стратегії диверсифікації і модернізації сільської економіки є:

- реалізація структурної трансформації, яка базується на довгостроковій стратегії перебудови сільської економіки і передбачає поетапний перехід від вузькопрофільної до багатофункціональної диверсифікованої економіки, стимулювання і підтримку структуроутворюючих сфер господарювання із завершеним циклом виробництва, інтеграцію особистих селянських господарств та підтримку товарних (опорних) господарств, розвиток сільської промисловості та несільськогосподарських видів трудової діяльності. Результатом переходу від моно- до поліфункціональної диверсифікованої моделі сільської економіки стане збільшення доданої вартості та ріст продуктивності праці як найважливіших джерел відтворення;

- сприяння діяльності інститутів інноваційного розвитку і економічного зростання в агропромисловому та лісовому виробництвах – інноваційних центрів, агентств розвитку, стратегічних технологій, експертних і страхових компаній, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій тощо, які забезпечать впровадження високих технологій та конкурентоспроможність виробництва;

- започаткування розроблення регіональної та місцевих стратегій (ОТГ) і програм розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності в розрізі кожного сільського поселення

на основі використання власного природно-ресурсного та людського потенціалу з урахуванням існуючих потреб у продукції та послугах сільського населення;

- створення умов для подолання дезінтеграційних процесів у сільському господарстві шляхом підтримки сімейних фермерських господарств, товарних домогосподарств, навколо яких об'єднуються дрібні товаровиробники, всебічна підтримка обслуговуючих кооперативів, постачально-збутового сервісу, системи взаємного кредитування, доступності до маркетингової інформації про можливості збуту продукції, стимулювання діяльності приватних підприємницьких структур, що забезпечують глибоку переробку і транспортування сільгосппродукції. Діяльність різних організаційно-правових форм підприємництва на селі забезпечить багатофункціональність його розвитку та раціональне використання земельних, людських, матеріально-технічних ресурсів, дозволить використати переваги малого і середнього бізнесу;

- формування сприятливого інвестиційного та підприємницького середовища у сфері рекреації, природоохоронній діяльності, агро- і екологічному туризмі, сільському готельному бізнесі, галузі народних промислів і ремесел, задіяння у виробничий процес продуктів побічного лісокористування, лікарських рослин та їх переробка на місцях.

На виконання завдань, пов'язаних із структурними процесами, розробляються регіональні та субрегіональні програми «Диверсифікація і модернізація сільської економіки», які включають підпрограми «Підтримка мікро- і малого підприємництва», «Стимулювання виробництва органічної продукції», «Підтримка сімейних фермерських господарств», «Розвиток несільськогосподарських видів діяльності на селі».

7. Політика зайнятості та створення умов гідної праці

Уповільнення темпів природного приросту населення, масштабна трудова міграція та безробіття значної частини економічно активного населення супроводжуються ускладненням ситуації у сфері соціально-трудова відносин та зайнятості сільського населення. З огляду на це формування нової політики зайнятості та ринку праці вимагає внесення суттєвих коректив у стратегію трудовикористання, суть якої полягає у відході від існуючої трудозатратної моделі до трудозберігаючої політики зайнятості.

Вирішення цього завдання досягається завдяки формуванню активного ринку праці, синтезуючого окремі елементи гнучкого і регульованого ринку праці з метою створення її гідних умов та продуктивної зайнятості сільського населення.

Зasadничими принципами концепції формування сільського ринку праці є:

- пріоритетність стратегії зайнятості при розробленні регіональних і субрегіональних (ОТГ) програм (стимулювання інвестицій у створення нових робочих місць, активізація підприємницької діяльності в різних сферах економічної діяльності, надання пільгових кредитів для організації альтернативного бізнесу, самозайнятості);

- орієнтація політики зайнятості на загальнолюдські цінності, формування професійної придатності і культури праці, що забезпечують реалізацію права людини на працю, освіту, гідні умови життєдіяльності, свободу вибору сфери та виду зайнятості;

- досягнення продуктивної зайнятості як стратегічної мети стабілізації економіки, впровадження в сільський простір дедалі більше функцій несільськогосподарського призначення, підтримка мікро- і малого виробництва, особливо у сфері рекреаційної і природоохоронної діяльності, агро- й екологічному туризмі, сільському і готельному бізнесі, лісопромисловому і водоохоронному, будівельному підприємстві, особливо заготівельно-переробного характеру, сфері народних ремесел, об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Економічна основа реалізації окресленого вузла проблем – здійснення глибоких перетворень у сфері соціально-трудових відносин, створення умов для багатогукладності та поліфункціональності трудової діяльності, підвищення соціальної активності сільського населення, що пришвидшить структурні процеси в сільському середовищі та значною мірою мінімізує сезонний характер використання праці в сільськогосподарському виробництві;

- сприяння збуту сільськогосподарської продукції, розширення мережі заготівельних пунктів по закупівлі сільськогосподарської продукції, організація торгової і логістичної систем на кооперативних засадах, створення при ОТГ інформаційно-консультативних пунктів з надання послуг підприємцям у частині скорочення витрат виробництва, підвищення якості продукції, обсягів виробництва, сприяння виходу на внутрішні ринки, включення у сферу транскордонних зв'язків. Зазначені організаційні заходи спрямовуються на стимулювання

розвитку сфери докладання праці, формування відкритих інформаційних баз для задоволення потреб сільського населення, забезпечення доступу до інформації про кон'юнктурні коливання на різних сегментах ринків товарів, послуг, праці, фінансів тощо;

- створення умов для розвитку домашніх товарних господарств населення та сімейних фермерських господарств як точок економічного зростання, які забезпечують життєдіяльність значної частини сільських територій та інтегрують навколо себе дрібні господарства населення. Їх взаємодія з обслуговуючими кооперативами функціонально зв'яже домогосподарства з ринками збуту продукції та переробною сферою виробництва, наслідком чого стане поглиблення поділу праці на селі, розширення спеціалізації домогосподарств, включення їх в активну підприємницьку діяльність;

- розширення мережі постійно діючих інформаційно-консультативних та навчальних центрів для надання економічних і технологічних консультацій сільським підприємцям у частині запровадження передових технологій у сільському господарстві, виробництві органічної продукції, ефективному використанні економічних ресурсів, навчанні основ підприємництва, менеджменту і маркетингу. Метою реалізації цих заходів є підвищення якості трудового потенціалу села, адаптація підприємців до умов функціонування в конкурентному середовищі;

- створення на регіональному та районному рівнях консультаційних рад за участю органів місцевого самоврядування, керівників навчальних закладів, підприємців, з метою узгодження обсягів підготовки фахівців відповідно до прогностичних оцінок потреб ринку праці сільських територій, коригування навчальних планів і програм з урахуванням потреб роботодавців, удосконалення профорієнтаційної роботи з сільською молоддю, допомога у працевлаштуванні випускникам шкіл.

Вирішення окресленого вузла проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективної зайнятості сільського населення та створенням умов гідної праці, вимагає розробки регіональних та локальних (ОТГ) програм «Активізація зайнятості сільського населення», з включенням у їх структуру підпрограм «Підтримка мікро- і малого бізнесу», «Стимулювання несільськогосподарських видів економічної діяльності», «Розвиток сільської промисловості та агропромислової кооперації», «Регулювання сільських локальних ринків праці та розвиток інфраструктури».

8. Стратегія природокористування та охорона навколишнього середовища

Метою політики природокористування є розробка економіко-організаційного механізму управління трудового господарства діяльністю сільських територій з урахуванням потенційних можливостей навколишнього середовища, необхідності відтворення природних ресурсів, підвищення відповідальності за екологічні правопорушення в процесі господарського їх освоєння. Окреслена мета, оцінка наявного природно-ресурсного потенціалу та динаміка структурних процесів у сільській місцевості проєктують еколого-економічну модель господарювання, в якій організація економічної життєдіяльності, розвиток різних видів підприємництва, технічне переоснащення, реконструкція діючих підприємств, розміщення нових виробництв здійснюється за критерієм екологічності. Цей критерій зміщує акцент на користь екологізації господарювання і передбачає пріоритетність екологічного над економічним, визначає рамки діяльності всіх суб'єктів господарювання, становить сутність регіональної політики сільського розвитку. Екологічна домінанта як чинник стійкого розвитку сільських територій є важливою в трьох аспектах: превентивному – орієнтація на зниження антропогенного (технологічного) навантаження на екосистему, адаптаційному – пристосування економіки і сільського соціуму до існуючих природних умов та економічному – можливість реалізувати абсолютні переваги в конкурентному середовищі.

Відповідно до цього основними завданнями стратегії природокористування є:

- активізація структурних процесів та підтримка екологічного підприємництва, функціонуючого на базі ресурсозберігаючих, маловідходних замкнених технологій, діяльність яких забезпечує стійкий розвиток сільських екосистем в умовах активної господарської діяльності;

- екологізація господарського механізму управління економікою сільських територій в напрямі обмеження антропогенного впливу на екосистему, скорочення масштабів та інтенсивності використання природних ресурсів, регулювання якості навколишнього природного середовища з урахуванням локальних умов господарювання шляхом застосування відповідних стимулів, пільг та преференцій тощо;

- проведення аудиту екологічного стану сільських територій, розробка екологічних паспортів та еколого-економічної карти кожного сільського поселення;

- запровадження системи оціночних соціально-економічних критеріїв, на основі яких буде здійснюватися розміщення нових виробництв у сільській місцевості;

- поступовий перехід на міжнародні екологічні стандарти виробництва органічної продукції в сільському та лісовому господарстві, запровадження системи сертифікації, контролю та аналізів продовольчої сировини і харчових продуктів;

- створення ефективної інфраструктури рекреаційного бізнесу в сільській місцевості, включаючи розробку єдиної системи стандартів і нормативних екологічних вимог рекреаційного навантаження на екосистему і правил здійснення рекреаційного природокористування;

- вдосконалення економіко-організаційного механізму використання природних ресурсів у напрямі мобілізації внутрішніх і зовнішніх інвестицій, застосування фінансово-кредитних інструментів стимулювання природоохоронної діяльності, податкове регулювання екологічного бізнесу, підтримка діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють природоохоронну та природовідтворювальну діяльність;

- стимулювання і підтримка місцевих ініціатив щодо розвитку альтернативних джерел енергії;

- поступове обмеження, а в перспективі повна відмова від використання поліетиленотерефталату (ПЕТ) – пластикової тари, виготовленої із синтетичних матеріалів (полімерів) – (поліетиленові пакети, посуд разового користування, петпляшки тощо) та заміщення екологічними таропакувальними матеріалами, створення пільгових умов для суб'єктів підприємництва, які здійснюють їх виробництво.

Для вирішення проблеми раціонального природокористування розробляються регіональні програми, які передбачають реалізацію комплексних заходів, спрямованих на екологізацію господарювання, ефективне використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу сільських територій Закарпаття.

9. Фінансова політика стимулювання розвитку сільських поселень

Реалізація заходів соціально-економічного розвитку сільських територій потребує здійснення ефективної фінансової політики, оскільки в умовах проведення децентралізації важливим аспектом їх функціонування є можливість досягнення ними самодостатності і спроможності задовольняти власні потреби. Саме в процесі реалізації фінансової політики держава повинна вживати важливі заходи, впливаючи

через систему економічних, адміністративних, законодавчих, організаційних інструментів на розвиток цих територій. Держава при здійсненні фінансової політики на сільських територіях повинна кардинально змінити вектор інвестування – з місцевих органів влади на підприємства та населення, що знаходяться на *цих* територіях.

Сучасна фінансова політика розвитку сільських територій повинна реалізовуватися за рахунок кооперації ресурсів держави, бізнесу (інвесторів) та населення і спрямовуватись на стимулювання підприємницької активності, створення нових робочих місць, розширення сфери докладання праці, створення сприятливого інвестиційного клімату тощо, що в кінцевому результаті дозволить забезпечити самодостатність розвитку сільських територіальних громад.

Основними заходами у сфері фінансів мають бути:

- запровадження спеціального режиму господарювання та інвестиційної діяльності на окремих (депресивних) сільських територіях з метою залучення на ці території інвестицій у розвиток підприємницького середовища;

- надання державної фінансової допомоги для створення і розвитку дрібнотоварного виробництва, формування матеріально-технічної і кормової бази ОСГ, товарних господарств населення та фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів;

- стимулювання внутрішніх інвестицій за рахунок коштів, зароблених трудовими мігрантами, які спрямовувалися б на організацію ними підприємницької діяльності;

- у цілях диверсифікації сільської економіки розширення доступу юридичних і фізичних осіб до пільгових мікrokредитів на розвиток альтернативних видів діяльності на селі і встановлення для них преференцій, спрямованих на створення привабливих умов для здійснення вказаних видів діяльності;

- запровадження пільгового кредитування підприємців-початківців, включаючи і мікrokредитування приватних підприємців, надання державних гарантій під кредити, субсидювання сплати відсотків та надання поворотної фінансової допомоги, де особливу увагу слід зосередити на кредитуванні тих підприємців, які працюють у пріоритетних сферах економіки;

- розширення доступу сільського населення до кредитно-фінансових ресурсів шляхом розвитку банківської мережі і кредитних кооперативів на гірських територіях;

- залучення фінансових ресурсів за допомогою нетрадиційних, інноваційних інструментів мобілізації та інвестування капіталу, таких, як лізинг, страхування, франчайзинг, факторинг, форфейтинг, боргове та інфляційне фінансування, венчурний капітал, добровільні внески, фандрайзинг (платформи кікстартер), краутфандинг тощо;

- створення мережі селянських кредитних спілок, основна мета діяльності яких – спрощення отримання позики та забезпечення кредитними ресурсами;

- залучення додаткових фінансових ресурсів місцевими органами влади за рахунок емісії муніципальних цінних паперів та надання місцевих гарантій по кредитах;

- залучення коштів для ведення підприємницької діяльності з нетрадиційних джерел, таких, як кошти колективних ощадних організацій, асоціацій взаємодопомоги, кошти заробітчани тощо;

- розроблення проєктів для організації інтегрованих господарських структур (фінансово-агропромислової переробної групи) на основі інтеграції сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств, банківського та фінансового капіталу з метою забезпечення завершеного виробництва.

Розділ 1

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).17-22](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).17-22)

УДК 330.322.4/.5 (477)

Химинець В.В., Кушнір Н.О.

ОЦІНКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті висвітлюється сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні. Визначено рейтингові позиції країни на світовій арені стосовно ключових показників, а саме: легкості ведення бізнесу, інвестиційної привабливості тощо. Зображено динаміку надходження іноземних інвестицій в Україну. Здійснено аналіз законодавчих актів щодо покращення інвестиційного клімату в країні. Проаналізовано ключові фактори, що гальмують інвестиційну складову країни. Окреслено важливі кроки у законодавчому полі, що покращують інвестиційний імідж України на міжнародній арені.

Ключові слова: інвестиційний клімат, прямі іноземні інвестиції, економіка, галузі, країни-інвестори, законодавство, закони України, експорт, імпорт, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми. Упродовж двадцяти восьми років незалежності України накопичення обсягів прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ) є одним з пріоритетних напрямів економічної політики держави. ПІІ сприяють вирішенню проблеми недостатності внутрішніх джерел фінансування, а при їх ефективному використанні країна може не тільки компенсувати нестачу власних інвестиційних ресурсів, а ще й підвищити ефективність виробництва та конкурентоспроможність вітчизняної продукції завдяки введенню новітніх технологій та впровадженню прогресивного управлінського досвіду зарубіжних країн. Для України необхідність залучення ПІІ зумовлена кількома причинами, а саме: недостатністю внутрішніх інвестиційних ресурсів і заощаджень, недосконалим менеджментом, недостатністю сучасних технологій та ноу-хау, тривалим Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні задачі:

періодом спаду вітчизняного виробництва, недостатністю ресурсів для оновлення та модернізації основних фондів, а також прагненням широкомасштабного доступу до зовнішніх ринків.

Аналіз останніх досліджень та постановка проблеми. Інвестиційні аспекти економічного розвитку країн є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Дж. Даннінга, В. Білошапки, Б. Губського, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Шниркова, Ю. Макогона, Г. Харламової тощо.

Сучасний розвиток економіки України нерозривно пов'язаний з інвестиційними процесами, які є рушійною силою інтеграції національних економік у світове господарство. Залучати, використовувати чи обмежувати іноземні інвестиції керівництво кожної країни визначає суб'єктивно відповідно до своїх соціально-економічних проблем. Проте питання активізації інвестиційних процесів на сьогодні є актуальним як для України, так і для більшості країн світу.

Формулювання цілей статті. Об'єктом дослідження є сучасний стан іноземного інвестування в Україні, та його подальший розвиток.

Метою даного наукового дослідження є аналіз інвестиційної діяльності України в сучасних умовах та окреслення проблем та шляхів активізації інвестиційної діяльності в Україні.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні задачі:

© **Химинець В. В.**, д.е.н., доц., професор кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «УжНУ», м.Ужгород, E-mail: khiminets1973@gmail.com

Кушнір Н. О., к.е.н., доц., доцент кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «УжНУ», м. Ужгород, E-mail: kushnir_nataliya@ukr.net

- дати оцінку сучасному стану інвестиційної діяльності в Україні;
- дослідити динаміку надходження іноземних інвестицій в Україну;
- визначити основні проблеми залучення іноземних інвестицій в країні;
- виокремити шляхи активізації інвестиційної діяльності в Україні.

Опис основного матеріалу дослідження. Україна стала на шлях реформ, спрямованих на покращення економічних процесів всередині країни. Безумовно, що реформи не зможуть негайно вирішити ряд соціально-економічних проблем в країні, проте привернуть увагу бізнес-партнерів до нашої країни, яка здійснює реальні кроки у покращенні свого економічного становища на міжнародній арені.

Корупція, недосконале законодавство, нестабільність валюти, заангажовані суди, слабкий захист прав інвесторів тощо, і це не весь перелік перешкод, які заважають процесу залучення іноземних інвестицій у довготривалі проекти. Тому для України як ніколи потрібно мінімізувати вище перелічені перепони та з кожним роком покращувати свій інвестиційний клімат, який є вирішальним показником для багатьох країн-інвесторів.

За даними Doing Business 2019, Україна піднялася на п'ять позицій та зайняла 71 місце серед 190 країн світу. Починаючи з 2014 року, Україна продовжує зберігати активний темп зростання, але попри позитивну динаміку росту, наші сусіди займають набагато вищі позиції. До прикладу, Польща зайняла 33 місце, Росія – 31, Білорусь – 37, у першу трійку увійшли Нова Зеландія, Сінгапур та Данія.

Відповідно до оцінки рейтингового агентства Moody's Investors Service, кредитний рейтинг України підвищено з Саа2 до Саа1. Позитивні зрушення пов'язують зі зменшенням боргових навантажень завдяки співпраці з Міжнародним валютним фондом. Наразі Україна співпрацює з МВФ в межах кредитної програми stand-by. Перший транш в розмірі 1,4 млрд. доларів вже отримано і його зарахували до міжнародних резервів України. До кінця 2019 року Україна повинна отримати ще 2 транші. Ціль наступного траншу полягає в необхідності підтриманні фінансової стабільності та уникнення настання технічного дефолту в країні.

Також слід зазначити, що повільний стан реалізації проектів великої приватизації негативно впливає на довіру з боку іноземних інвесторів до України як надійного інвестиційного партнера. Одним із актуальних

завдань для нової влади буде розблокування великої приватизації. Під велику приватизацію підпадають державні об'єкти – державні банки: «Ощадбанк», «ПриватБанк», «Укресімбанк» та «Укргазбанк». Планують пустити з молотка частки «Укрпошти» та «Укрзалізниці». Україна має трохи часу в запасі стосовно приватизації, адже у меморандумі з МВФ прописано, що до 2022 року Україна має продати всі свої державні банки. Наразі проблема полягає у ринковій вартості вищезгаданих об'єктів. Адже ціна на українські об'єкти падає через низьку інвестиційну привабливість, непрозорі правила ведення бізнесу, складну податкову систему, корумповані суди тощо.

Розглянемо більш детально сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні.

За даними Державної служби статистики, у 2018 році в Україну надійшло близько 2 869,9 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), що на 350 млн дол. США більше, ніж у 2017 році. Частина з них – це гроші українських підприємців, які виводяться у закордонні банки та офшори, а потім перераховуються як інвестиції в економіку України (так звані реінвестиції).

Індекс ділових очікувань НБУ (ІДО) в III кварталі 2018 року склав 117,2. Збереження позитивних очікувань підприємств та поступове поліпшення бізнес-клімату (відображений у прогресі України у Doing Business) зумовлюють зростання інвестицій. Однак, частка інвестицій у ВВП все ще залишається на вкрай низькому рівні – 16% (Білорусь – 25%, Румунія – 23%, Угорщина та Молдова – 22%, Словаччина – 21%). Під час опитувань підприємства зазначають, що проблеми з фінансуванням є одним із найвагоміших факторів, які стримують інвестиційну діяльність. Зростання капітальних видатків зведеного бюджету підтримує інвестиційну активність в країні[4].

Відмітимо з рисунку 1, що більше половини інвестицій було спрямовано у фінансову та страхову діяльність. Решта надходжень прямих інвестицій спрямовувалися в такі галузі: промисловість, будівництво, сільське господарство, оптова та роздрібна торгівля, транспорт.

До прикладу, у 2018 році динаміка щодо надходження прямих іноземних інвестицій за галузями була дещо іншою, зокрема: найбільші обсяги інвестицій було спрямовано у сферу відновлюваної енергетики – від норвезьких інвесторів, в аграрний сектор – від компанії із Саудівської Аравії, в сферу роздрібною торгівлі від шведських брендів H&M та ІКЕА

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

Рис.1. Обсяги надходжень ПІІ за галузями та за країнами-інвесторами, млн. дол. США*

*Джерело: [2]

За даними Держстату прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за станом на 1 квітня 2019 року склали 32 918,2 млн доларів, що на 45,5 млн доларів більше, ніж на початок року. За квартал надійшло акціонерного капіталу нерезидентів на суму 587,6 млн доларів. Однак за цей період вибуло капіталу на 496,5 млн доларів, інші зміни вартості капіталу склали –

45,6 млн доларів[1].

Станом на 1 квітня 2019 року країни ЄС є найбільшими інвесторами в економіку України, вони вклали 25 960 млн доларів, у тому числі Кіпр – 9 531 млн доларів, Нідерланди – 7 190 млн доларів, Великобританія – 2 090 млн доларів, Німеччина – 1 698 млн доларів. Інвестиції Росії в економіку України склали 694 млн доларів.

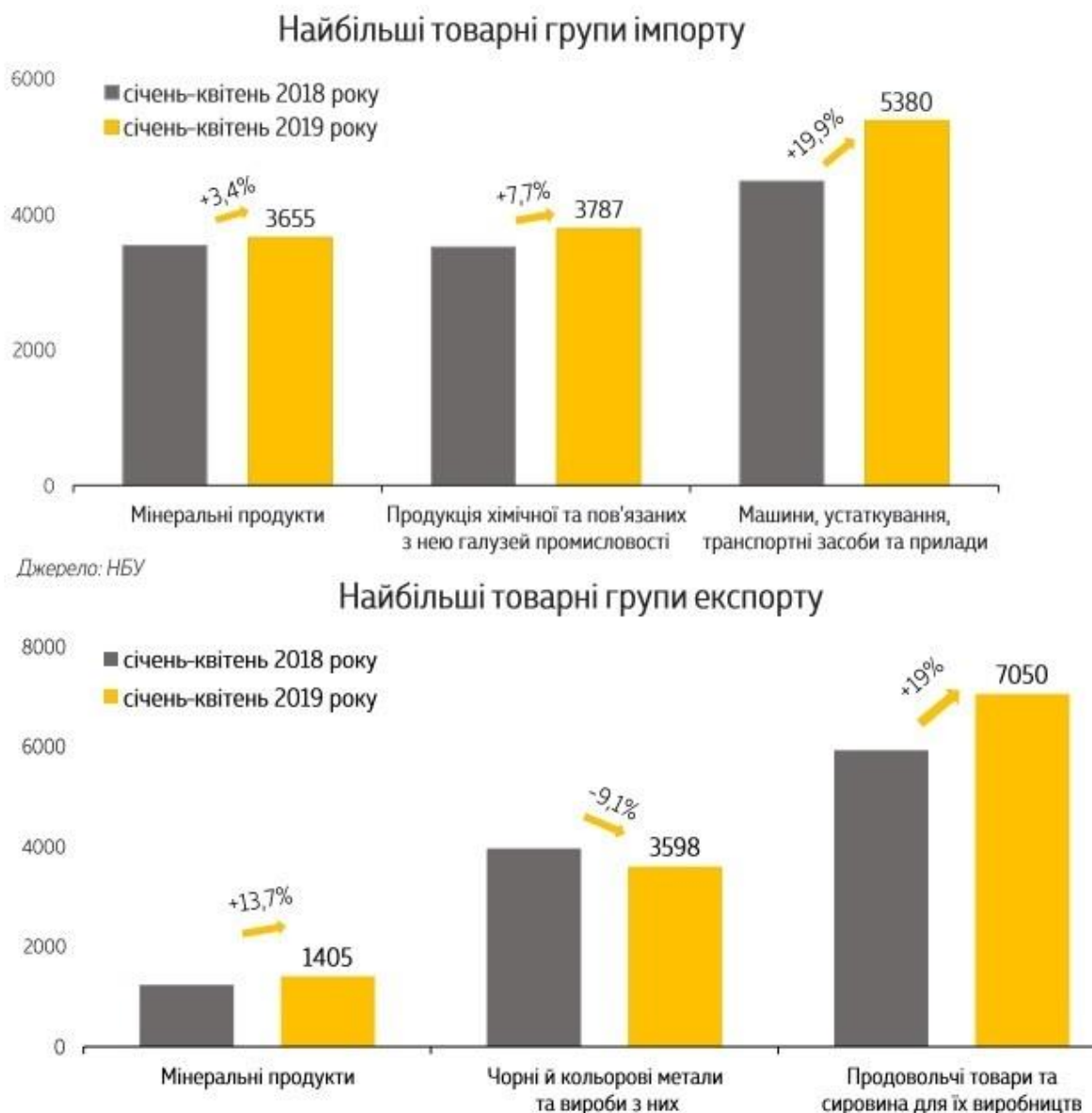

Рис.2 Найбільші товарні групи експорту/ імпорту*

*Джерело: [2]

Згідно рис.2, простежуються позитивні та від'ємні стрибки у товарній групі експорту, зокрема: продовольчі товари та сировина для їх виробництва у січні-квітні 2019 року у порівнянні із січнем-квітнем 2018 року зросли на 19%; мінеральні продукти зросли на 13,7%, проте чорні й кольорові метали та вироби з них впали на 9,1% .

Стосовно товарної групи імпорту, то динаміка є зростаючою на протязі зазначеного періоду. Зокрема, машини, устаткування, транспортні засоби та прилади у січні-квітні 2019 року у порівнянні з січнем-квітнем 2018 року стрімко зросли на 19,9%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості зросли на 7,7%, мінеральні продукти – на 3,4%.

Для покращення динаміки надходження іноземних інвестицій в економіку країни, слід зосередити увагу на вдосконаленні політичних, соціально-економічних, фінансових, організаційно-правових факторів, які визначають привабливість країни для іноземного інвестора.

Наразі в Україні вже прийнято низку законодавчих новинок, що покращують інвестиційний імідж України, зокрема: законодавчі акти щодо дерегуляції, лібералізації валютного законодавства, подолання корупції та інших ключових питань.

Розглянемо деякі з них: 07.02.2019 р. набув чинності закон «Про валюту і валютні операції». Даний закон послаблює валютний контроль. Зокрема, закон запроваджує[5]:

- розрахунки в іноземній валюті за валютними державними облігаціями;
- скасування індивідуальних ліцензій на валютні операції;
- можливість вільного використання рахунків юридичних осіб за кордоном;
- збільшення ліміту для переказів іноземної валюти за кордон без відкриття рахунку з 125 до 150 тис. грн;
- збільшення граничного строку для розрахунку за експортно-імпортними контрактами до 365 днів;
- скасування реєстрації іноземних позик в НБУ;
- спрощення порядку погашення зовнішнього боргу;
- скасування обмеження на дострокове погашення іноземних зобов'язань;
- право інвестувати кошти за кордон до 2 млн євро на рік без оформлення будь-яких дозволів та ліцензій.

До того ж, вищезгаданий закон передбачає онлайн-обмін та купівлю іноземної валюти, дозволяє вільно відкривати рахунки для юридичних осіб за кордоном, а також дає можливість резидентам купувати іноземну валюту та зберігати її на рахунку для виплат за іноземними кредитами, що сприяє захисту інтересів інвестора від валютних ризиків.

Надзвичайно важливим кроком у сприянні притоку іноземних інвестицій став Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння залученню іноземних інвестицій» (24.11.2018р.), який скерований на врегулювання проблемних питань обліку прав іноземних інвесторів та фінансових посередників у депозитарній системі України. Даний закон запроваджує легалізацію інституту номінальних утримувачів цінних паперів, що мають стати учасниками депозитарної системи обліку цінних паперів.

Відповідно до положень закону, номінальний утримувач – це іноземна фінансова установа, яка зареєстрована в державі, що є членом Європейського Союзу та/або членом групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), а також має право надавати своїм клієнтам послуги з обліку цінних паперів та реєстрації переходу права власності на цінні папери, в тому числі в інших державах[5].

Відповідно до норм закону, відомі міжнародні

інвестиційні банки зможуть відкривати у депозитарних установах України рахунки в іноземних цінних паперах. Такий рахунок відкривається на підставі договору, що передбачає обов'язкову умову про розкриття інформації.

Закон передбачає захист конфіденційної інформації про отримувача, яка може бути розрита лише за офіційним запитом компетентного органу. У разі відмови номінального отримувача розкривати інформацію про бенефіціарів рахунок отримувача підлягає блокуванню. Таким чином, іноземні фінансові установи більше не зобов'язані особисто укладати договори з українськими депозитарними установами та проходити особисту ідентифікацію в Україні[5].

Відзначимо ще один важливий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» (від 23 лютого 2017 р.), який спрямований на підвищення рівня захисту міноритарних інвесторів (акціонери компанії, у яких немає контрольного пакету акцій). Серед нового – механізми «squeeze-out» (примусовий викуп) та «sell-out» (примусовий продаж). Обидва механізми є важливими засобами захисту мажоритарних та міноритарних інвесторів.

І це не весь перелік законодавчих нововведень, які позитивно впливають на інвестиційний клімат України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на зростаючі позиції в міжнародних рейтингах, зокрема, у рейтингу Doing Business та позитивні зрушення в інвестиційному законодавстві щодо покращення інвестиційного клімату, є певні нюанси, які негативно впливають на інвестиційну привабливість країни. Серед ключових факторів варто відзначити такі: корупція, недовіра до судової системи, незахищеність прав та інтересів інвесторів, валютні ризики, непрозора процедура приватизації, складний механізм ведення бізнесу тощо. Усунувши вищезгадані перепони дозволять нашій країні залучити на український ринок впливових іноземних інвесторів та масштабні інвестиційні проекти.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Держстат зафіксував мінімальний приріст прямих іноземних інвестицій. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/gosstat-zafiksiroval-minimalnyy-prirost-pryamyh-1559204977.html>

2. Загальний обсяг надходжень прямих іноземних інвестицій збільшився до \$600 млн – Мінфін. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mind.ua/news/20198924-zagalnij-obsyag-nadhodzhen-pryamih-inozemnih-investicij-zbilshivsya-do-600-mln-minfin>
3. Законодавчі новинки, що покращують та погіршують інвестиційний клімат в Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakonodavchi-novinki-shcho-pokrashchuyut-ta-pogirshuyut-investiciyniy-klimat-v-ukrayini-.html>
4. Макроекономічний огляд та прогноз за січень 2019 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Macroeconomic_outlook_Jan_MFU_ext.pdf
5. Потепління інвестиційного клімату в Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/poteplinnya-investiciynogo-klimatu-v-ukrayini.html>

REFERENCES

1. Derzhstat zafiksuvav minimalnyu pryrist pryamykh inozemnykh investytsiy [Government service of statistics fixed the minimum increase of direct investments]. (n.d.). www.rbc.ua. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/ukr/news/gosstat-zafiksiroval-minimalnyu-prirost-pryamyh-1559204977.html> [in Ukrainian].
2. Zahalnyy obsyag nadkhodzhen pryamykh inozemnykh investytsiy zbilshyvsvya do \$600 milioniv – Minfin [Total direct foreign investments increased to \$ 600 million - Ministry of finance of Ukraine]. (n.d.). mind.ua/news. Retrieved from: <https://mind.ua/news/20198924-zagalnij-obsyag-nadhodzhen-pryamih-inozemnih-investicij-zbilshivsya-do-600-mln-minfin> [in Ukrainian].
3. Zakonodavchi novynky scho pokrashchuyut ta pohirshuyut investytsiynyy klimat v Ukraini [Legislative novelties that improve and worsen the investment climate in Ukraine]. (n.d.). yur-gazeta.com. Retrieved from: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakonodavchi-novinki-shcho-pokrashchuyut-ta-pogirshuyut-investiciyniy-klimat-v-ukrayini-.html> [in Ukrainian].
4. Makroekonomichnyy ohlyad ta prohnoz za sichen 2019 roku [A macroeconomic review and prognosis are for January, 2019] (n.d.). www.minfin.gov.ua. Retrieved from: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/Macroeconomic_outlook_Jan_MFU_ext.pdf [in Ukrainian].
5. Poteplinnya investytsiynoho klimatu v Ukraini [Warming of the investment climate in Ukraine]. (n.d.). yur-gazeta.com. Retrieved from: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/poteplinnya-investiciynogo-klimatu-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].

Отримано 10.09.2019

Розділ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ
ГОСПОДАРСТВОМDOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).23-28](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).23-28)

УДК 336.7

Атаманчук З.А., Дем'янова Ю.О.

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ СВІТУ

У статті розглянуто туризм як один із пріоритетних напрямків розвитку економіки, що сприяє збільшенню валового внутрішнього продукту, валютних надходжень, зростанню промисловості й торгівлі, інвестицій, розвитку інфраструктури, суміжних галузей, стимулює зайнятість, сприяє покращенню добробуту громадян. Проаналізовано загальний внесок міжнародного туризму у дохід країн світу, прямий внесок у зайнятість, обсяги інвестицій в світову туристичну індустрію. Обґрунтовано фактор конкурентоспроможності держав світу за їх привабливістю для туристів.

Ключові слова: туризм, міжнародний туризм, суміжні галузі, валовий внутрішній продукт, зайнятість, інвестиції, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Туризм – одна з провідних галузей світової економіки. Багато держав визнали туристичну індустрію одним із пріоритетних напрямків розвитку національної економіки, що сприяє розвитку суміжних видів діяльності, є джерелом валютних надходжень, активно сприяє створенню нових робочих місць тощо [1]. І Україна не є виключенням, адже відповідальна економічна стратегія диктує необхідність розставити акценти на тих секторах економіки, де країна може вийти на лідерські позиції. До таких секторів керівництво держави поряд з агропромисловим комплексом, ІТ сектором, машинобудуванням, логістикою відносить ще й туризм [2].

Туризм є джерелом отримання прибутку на всіх рівнях господарської діяльності. Його характерною рисою є спрямованість на задоволення потреб окремої людини, соціальних груп і суспільства в цілому. Сучасна індустрія

туризму – це створення додаткових робочих місць, прискорення розвитку транспортної інфраструктури, дорожнього будівництва, стимулювання зростання виробництва споживчих товарів, розвиток засобів зв'язку тощо. Для багатьох країн світу пріоритетною сферою економіки сьогодні стає саме міжнародний туризм, так як забезпечує левову частку сукупного національного доходу держав і стає напрямом міжнародної спеціалізації. За даними Всесвітньої туристичної організації, за останні 16 років доходи від міжнародного туризму зростали в середньому на 9 % в рік. У понад 40 країн світу туристична індустрія виступає основним джерелом надходжень до бюджетів країн [3]. Особливо актуальним на даному етапі є питання наукового обґрунтування місця та ролі туристичної сфери в системі соціально-економічних пріоритетів держав, вироблення базових засад формування туристичної політики та механізмів її практичної реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно сфери світової туристичної індустрії засвідчив значний інтерес науковців різних галузей до цієї проблематики. Зокрема, серед вітчизняних дослідників, що зробили вагомий внесок у розвиток міжнародного туризму варто виділити праці: Афанасьєва М., Бочана І., Васильчак С., Гальків Л., Довгань А., Кифяка В.,

© Атаманчук З.А., к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, e-mail: z.atamanchuk@donnu.edu.ua
Дем'янова Ю.О., студентка спеціальності «Міжнародний бізнес» Донецький національний університеті мені Василя Стуса, м. Вінниця, e-mail: demianova.i@donnu.edu.ua

Корнієнко О., Кучинської І., Ліманського А., Любцевої О., Мальської І., Михайличенко Г., Папиряна Г., Ружковського Я., Савіцької Н., Осипова Д., Смирнова І., Стойка С., Устименко Л. Кабушкіна М., Мідлтона В., Шаповала Г. та інших. Разом з тим, у літературних джерелах недостатньо висвітлені актуальні питання необхідності розвитку міжнародної туристичної індустрії як важливої компоненти соціально-економічного поступу країн.

Формулювання цілей статті. Цілями даної статті є визначення основних тенденцій світової туристичної індустрії, пріоритетів розвитку галузі, як важливого напрямку соціально-економічного розвитку держав.

Опис основного матеріалу дослідження. Міжнародний туризм – це складне масове явище, яке впливає на економіки багатьох країн і регіонів. Туризм розглядається як каталізатор регіональної економіки, що дозволяє задіяти не тільки весь комплекс рекреаційних ресурсів, але і найбільш ефективним чином використовувати сукупний виробничий і соціально-культурний потенціал території при збереженні екологічного і культурного розмаїття. У багатьох країнах світу туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу. Туризм має значний вплив на такі ключові галузі економіки як: транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання й інші, тобто виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку. У свою чергу, на розвиток туризму впливають

та інших. Питанням світових тенденцій розвитку індустрії туризму присвячені роботи зарубіжних науковців: Гуляєва В., Квартального В.,

різні фактори: демографічні, природно-географічні, соціально-економічні, історичні, релігійні і політико-правові. Міжнародний туризм є найдинамічнішою галуззю в багатьох країнах світу і його роль в світовій економіці безперервно зростає. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації, число туристичних прибуттів до 2020 р. складе 1,6 млрд. чоловік, а світові доходи від туризму в 2020 р. зростуть до 2 трлн. дол. США [3].

За підсумками 2017 року внесок туризму в глобальну економіку досягнув позначки в 8,3 трлн. дол. США, тобто 10,4 % від загального обсягу світового ВВП. Туристична індустрія Азіатсько-Тихоокеанського регіону забезпечила внесок в обсязі 2,7 трлн. дол., Північної і Південної Америки – 2,2 трлн., Європи – 2,1 трлн., Африки та Близького Сходу – 402 млрд. дол. США [4]. Найбільше зросли внески в світовий ВВП Китаю, США, Індії та Мексики. 2017 рік виявився одним з найуспішніших для туризму в історії. Туристична сфера зросла на 4,6 %, що перевищує зростання світового ВВП.

За прогнозами WTTC до 2028 року внесок туризму у світовий ВВП складе вже 12,5 трлн. дол. США, або 11,7 % від загального обсягу [4]. Аналізуючи внески туризму у ВВП по регіонах, слід зазначити, що найбільші надходження у 2017 році мали місце в Північно-Східній Азії. Зовсім протилежна ситуація спостерігалась в Центральній Азії (рис. 1).

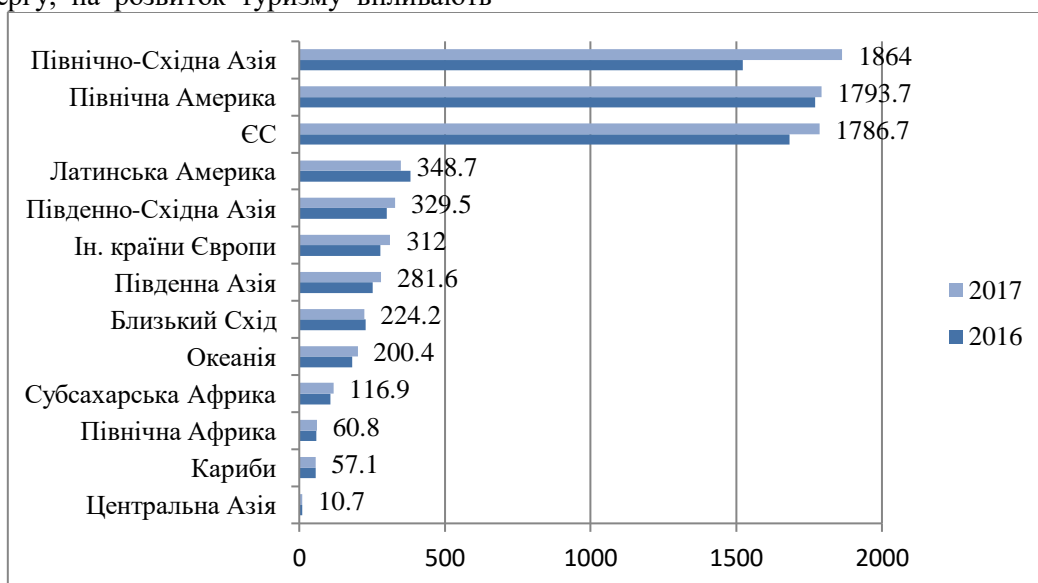

Рис. 1. Загальний внесок подорожей і туризму у ВВП у всьому світі за 2016-2017 роки, по регіонах, млрд. дол. США*

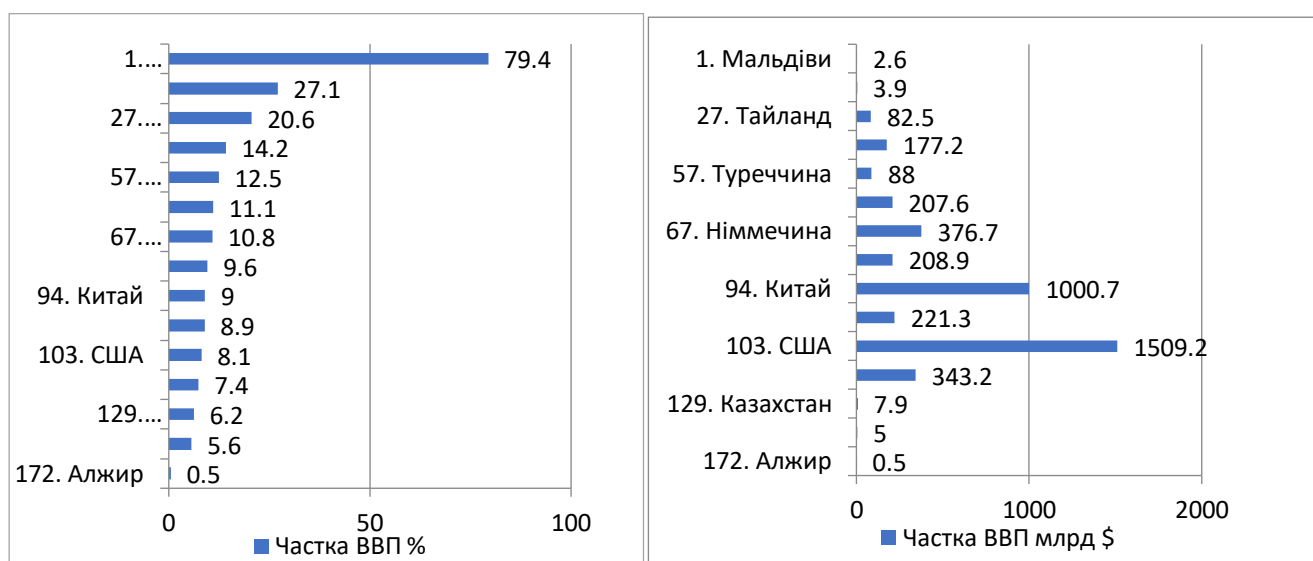
*Складено автором за: [5]

Загалом, обсяги внеску туристичної галузі у ВВП різних країн світу знаходяться в межах від 0,5 % до 79,4 %. Для визначення частки враховується прямий і непрямий внесок туризму в економіку, однак держави недооцінюють цю сферу як постачальника фінансових ресурсів і робочих місць.

Так, у ВВП Мальдівської Республіки дана галузь займає ліву частку – цілих 79,4 %. У грошовому вимірі це \$ 2,6 млрд. США. 60,4 % привносить туризм у ВВП невеликої держави Антигуа і Барбуда в Карибському морі. Сейшельські Острови посідають третю сходинку

в рейтингу з внеском у ВВП 58,1 %. У Макао туристичний сектор також є потужним джерелом поповнення ВВП держави – 57,2 %. Топ-5 замикають Багамські Острови з показником 44,8% [6; 7]. Серед країн пострадянського простору лідером є Грузія, що знаходиться на 17-ій сходинці в загальному рейтингу з внеском туризму в показник ВВП країни в розмірі 27,1 %. Показники Азербайджану та Вірменії становлять 14,6 % і 14 % відповідно. Казахстан займає 129 місце. У Білорусі надходження від туристичної галузі становлять 5,9 % ВВП, а в Україні – 5,6 % (рис. 2).

2.а. Надходження у ВВП, %

2.б. Надходження у ВВП, млрд. дол. США

Рис. 2. Загальні надходження від туризму у ВВП країн світу за 2017 рік*

* Складено автором за: [6; 7]

Міжнародний туризм здійснює потужний вплив на зайнятість населення. Туристична індустрія – трудомісткий процес, тому в ньому зайняті в основному некваліфіковані працівники. Однак це не означає, що в туризмі не використовується висококваліфікована праця. У даній сфері нові робочі місця в географічному контексті поширюються ширше, ніж в інших

секторах економіки. Туристична галузь забезпечує кожне десяте робоче місце в світі. Зокрема, у 2017 році було створено 313 млн. робочих місць (3,8 % від загального показника зайнятості) (рис. 3), а до 2028 року фахівці прогнозують зростання їх кількості до 414 млн. [5] – в першу чергу за рахунок Китаю, Індії, Індонезії та США.

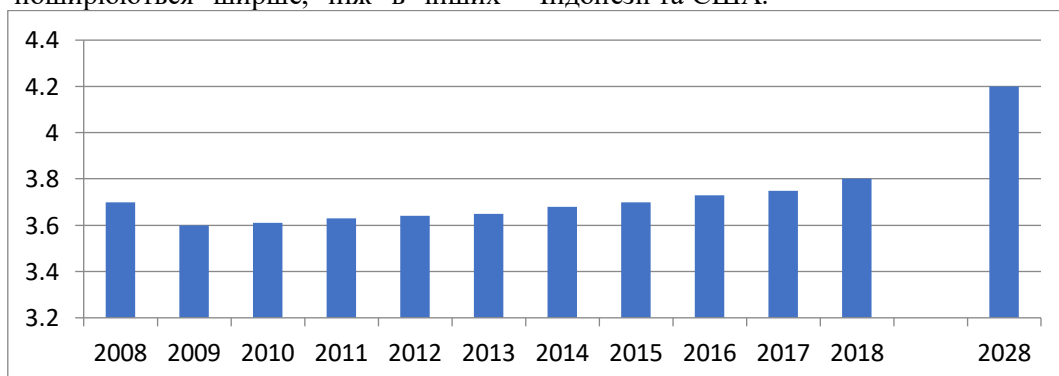

Рис. 3. Кількість зайнятих у сфері туризму від загальної кількості працюючих, %*

*Складено автором за: [5]

Аналізуючи показник зайнятості населення країн світу в туристичній індустрії (рис. 4), слід зазначити, що частка працюючих у галузі знаходиться в межах від 0,5 % до майже третини

від усього зайнятого населення. Найвищий показник спостерігається у Макау – 27,6 %, далі в рейтингу – Сейшельські острови та Сент-Люсія з показниками 26,5 % та 26,4 % відповідно [7].

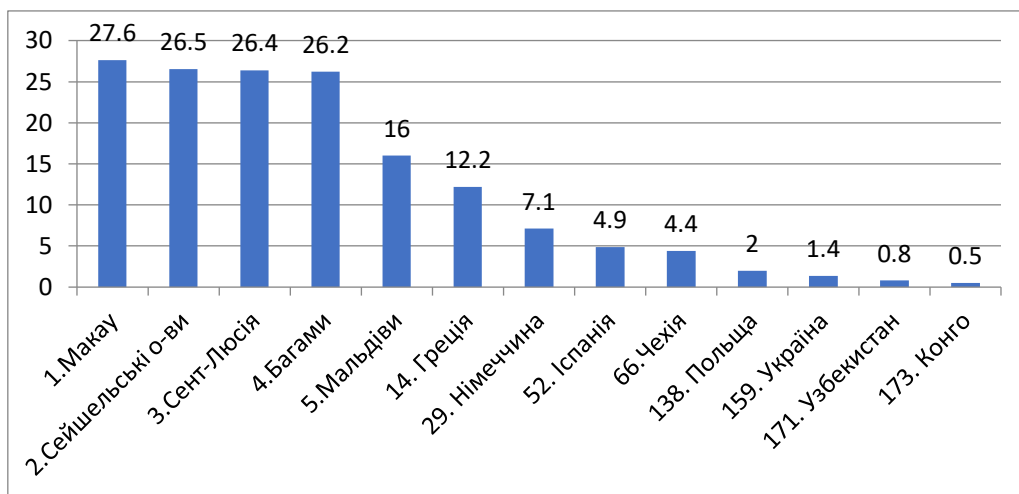

Рис. 4. Туризм: прямий внесок у зайнятість країн світу, %*

*Складено автором за: [7]

Туризм є фундаментальною основою економік багатьох розвинених країн, а також країн, що розвиваються. Він є одним з ключових факторів конкурентоспроможності держав. Ступінь впливу міжнародного туризму на світові тенденції можна оцінити за індексом конкурентоспроможності. Зокрема, індекс конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму (Traveland Tourism

Competitiveness Index) ранжує 136 країн за їх привабливістю безпосередньо для туристів. При складанні рейтингу враховуються такі фактори як: безпека, інфраструктура, культурне і природне розмаїття, відкритість, ціни тощо. Результати розподілу країн за індексом конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму за 2017 рік представлені на рис. 5.

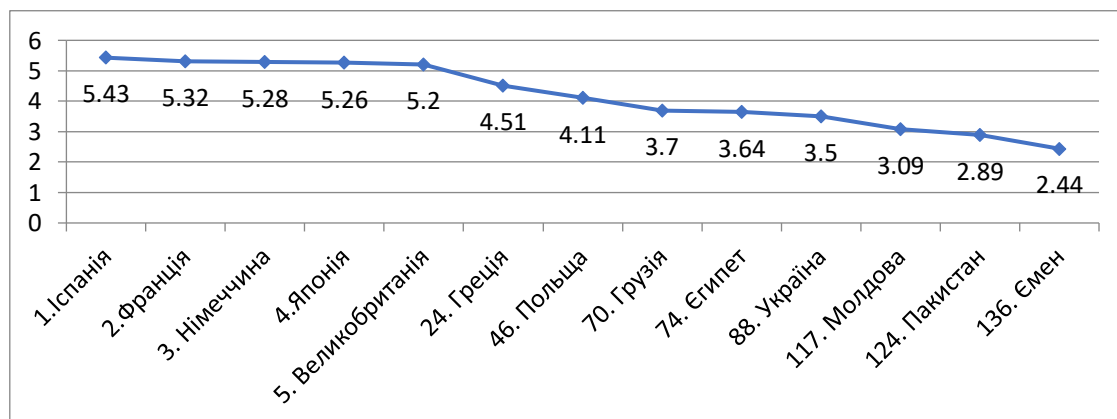

Рис. 5. Індекс конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму за 2017 рік*

*Складено автором за: [8]

Лідерами рейтингу є Іспанія, Франція та Німеччина, які зберегли незмінними свої позиції, починаючи з 2015 року. Увійшли в першу десятку країн-лідерів також Японія, Великобританія, США, Австралія, Італія, Канада і Швейцарія. Натомість, Австрія посіла 12-те місце, Португалія – 14-те, Таїланд – 34-те, Мальта – 36-те, а на 52 сходинці знаходиться Кіпр [8].

Інвестиційна привабливість туризму дає можливість для залучення додаткового фінансування в економіки країн світу. Інвестиції в туризм сприяють стрімкому розвитку цієї індустрії. Новітні інформаційні технології, створення нових маршрутів вимагають розвитку та вдосконалення потоків фінансування. Туризм є капіталомісткою галуззю, в свою чергу, капітал

залучається на тривалий період і, на жаль, повертається з дуже повільними темпами. Проблема створення та функціонування різних типів організаційних моделей мережевої інтеграції в сфері міжнародного туризму в туристично привабливих регіонах світу

вирішується, в тому числі, завдяки застосуванню системи франчайзингу [9].

Починаючи з 2010 року, спостерігається зростання глобальних інвестицій у світову туристичну індустрію (рис. 6). У 2017 році їх обсяги досягли 839,68 млрд. дол. США і зросли на 4,1 %, порівняно з попереднім роком [10].

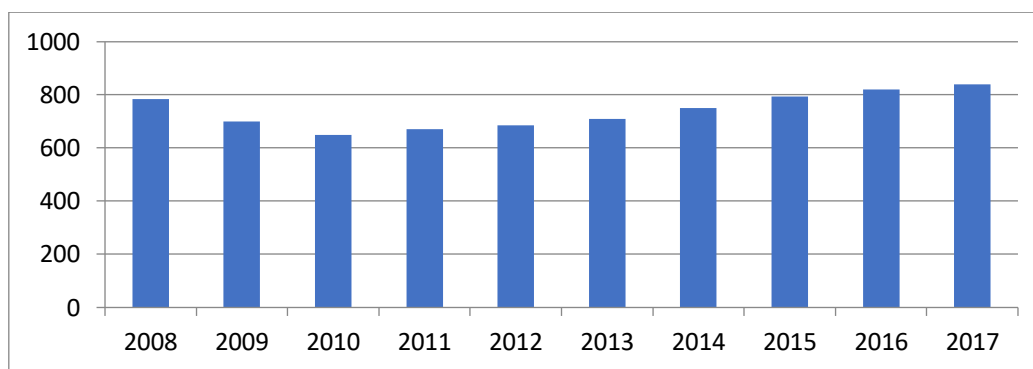

Рис. 6. Інвестиції в туризм за 2017 рік, млрд. дол. США*

*Джерело: [10]

На глобальній інвестиційній карті міжнародного туризму Азіатсько-Тихоокеанський регіон є регіоном з найбільшими

обсягами і найвищими темпами зростання інвестицій в досліджувану галузь (рис. 7).

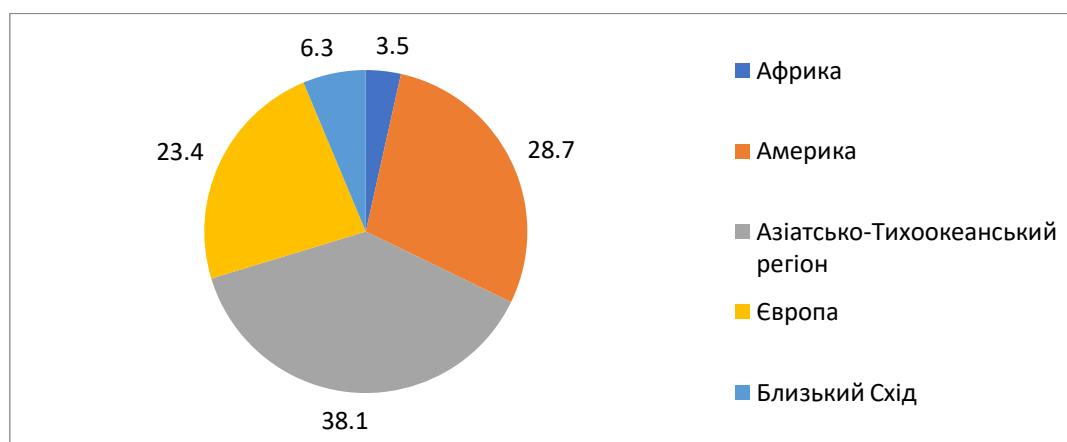

Рис. 7. Інвестиції в туристичну індустрію країн світу за регіонами, 2017 рік, %

Джерело: [10]

У 2017 році в регіон надійшло 38,1 % від загального обсягу загальних інвестицій. Америка та Європа займають другу й третю позиції з часткою в загальному обсязі інвестицій у світовий туризм 28,7 % та 23,4 % відповідно [10], що є свідченням на користь подальших позитивних тенденцій та широких можливостей регіонів для залучення інвестицій, адже при мінімальних інвестиційних вкладеннях галузь здатна забезпечувати максимальну віддачу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, для багатьох країн світу міжнародний туризм є: одним з найважливіших джерел валютних надходжень;

фактором, який стимулює покращення платіжного балансу; потужним поштовхом розвитку і диверсифікації суміжних галузей народного господарства країн світу.

Туризм як індустрія, яка виробляє послуги, необхідні для задоволення потреб, що виникають в процесі подорожей, є пріоритетною галуззю економіки багатьох країн світу, як її також визначено в Україні, подальший розвиток і вдосконалення якої сприятиме збільшенню доходів держав через зростання валового внутрішнього продукту, стимулювання зайнятості, покращення добробуту громадян. Дослідження «кращих кейсів» впливу

туристичної індустрії на показники соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності країн буде покладено в основу подальших перспективних досліджень автора.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук З. А. Роль освіти у формуванні кластерної ініціативи в міжнародному туризмі / З. А. Атаманчук // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». Т. XIX, вип. 308. – Маріуполь : ДонДУУ. – 2018. – С. 91-97.
2. Порошенко назвав пріоритетні галузі економіки, в яких Україна може бути лідером // Еспресо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espreso.tv/news/2019/01/29/poroshenko_nazvav_priorytetni_galuzi_ekonomiky_v_yakykh_ukrayina_mozhe_buty_liderom.
3. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/>.
4. Внесок туризму у світовий ВВП в 2017 році склав більше 10 % [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.interfax.ru/business/605743>.
5. Travel and tourism economic impact 2018 world (WTTC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.wttc.org/errors/404>.
6. Tourism impact // Forbes. – № 71. – July 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://forbes.kz/process/turisticheskij_vklad/.
7. Knoema. Мировой Атлас Данных [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://knoema.ru/atlas>.
8. Appendix B: T&T Competitiveness Index 2017 Pillar Rankings / World economic forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017>.
9. Атаманчук З. А. Формування мережевої туристичної індустрії як форма глобальної інтеграції країн / З. А. Атаманчук // Економічний простір. – Дніпро. – № 141. – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eprostir.dp.ua/>.
10. Report on World Tourism Economy Trends (2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wtcf.org.cn/rearticle/2018031515201.html>.

REFERENCES

1. Atamanchuk, Z. A. (2018). Rol osvity u formuvanni klasternoї initsiatyvy v mizshnarodnomu turyzmi [The role of education in the formation of a cluster initiative in international tourism]. Zbirnyk naukovykh prats Donetskogo universitetu upravlinnya – Collection of scientific works of the Donetsk State University of Management, 91-97. Mariupol: DonDUU [in Ukrainian].
2. Poroshenko nazvav priorytetni galuzi ekonomiky v yakych Ukraina mozshe buty liderom [Poroshenko named the priority sectors of economy in which Ukraine can be a leader]. (n.d.). Espresso – Espresso. Retrieved from: http://espreso.tv/news/2019/01/29/poroshenko_nazvav_priorytetni_galuzi_ekonomiky_v_yakykh_ukrayina_mozhe_buty_liderom [in Ukrainian].
3. World Tourism Organization (n.d.). Retrieved from: <http://www2.unwto.org> [in English].
4. Vnesok turyzmu u svitovyi VVP v 2017 rotsi sklav bilshе 10 % [The contribution of tourism to world GDP in 2017 was more than 10 %]. (n.d.). Retrieved from: <https://www.interfax.ru/business/605743> [in Ukrainian].
5. Travel and tourism economic impact 2018 world (WTTC). (n.d.). Retrieved from: <https://www.wttc.org/errors/404> [in English].
6. Tourism impact (2019). Forbes. Retrieved from: https://forbes.kz/process/turisticheskij_vklad [in Russian].
7. Knoema (n.d.). Retrieved from: <https://knoema.ru/atlas> [in Russian].
8. Appendix B: T&T Competitiveness Index 2017 Pillar Rankings (2017). World economic forum. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017> [in English].
9. Atamanchuk, Z. A. (2019). Formuvannya merezshevoi turystychnoi indusrii yak forma globalnoi integratsii krain [Formation of the network tourism industry as a form of a global integration of countries]. Ekonomichnyi prostir – Economic space. Dnipro, 141. Retrieved from: <http://www.eprostir.dp.ua/> [in Ukrainian].
10. Report on World Tourism Economy Trends (2018). Retrieved from: <http://en.wtcf.org.cn/rearticle/2018031515201.html> [in English].

Отримано 18.07.2019

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).29-40](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).29-40)
УДК 35:330.341.1

Готра В.В., Щукін І.С.

СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено значення та сучасні напрямки державної інноваційної політики. Проаналізовані теоретичні аспекти необхідності реструктуризації у сфері економіки та законодавчої бази для успішної реалізації євроінтеграційних процесів держави. Внесено пропозиції для коректив державної інноваційної політики країни враховуючи сучасну геополітичну та економічну ситуацію.

Ключові слова: державна інноваційна політика, процес євроінтеграції, науково-технічний розвиток, інновації, функції та напрямки ДПП.

Постановка проблеми. Україна пройшла ряд соціально-економічних перетворень, на яких базується ринкова економіка, а також був накопичений необхідний потенціал економічного зростання, що має вивести Україну на траєкторію сталого розвитку. Обраний Україною шлях інтеграції до Європейського Союзу та світового співтовариства через широке міжнародне співробітництво призводять до усвідомленої необхідності виробити концептуальні підходи до розвитку національної економічної системи з урахуванням теоретико-методологічних обґрунтувань та світового досвіду досягнень передовими країнами сталого розвитку. Одним з таких підходів є розробка та впровадження сучасної державної інноваційної політики (ДПП) для досягнення успішного економічного результату в умовах євроінтеграції. В результаті чого забезпечується підвищення конкурентоспроможності по світовим макро- та мікроекономічним показникам держави. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню інноваційної політики держави присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: Гусев В.О., Н.В. Красноутська, О.В. Бондар, Л. Водачек, Л.Б. Міротін, І.І. Мазур та інші. Все ж багато питань залишається не вирішеними, потребує подальшого дослідження та удосконалення механізму державного регулювання у інноваційній сфері, законодавче стимулювання та управління інноваційною діяльністю для забезпечення зростання економіки України.

Формулювання цілей статті. Завданням даної статті є дослідження основних аспектів

інноваційної політики України та їх сутність. Визначення існуючих проблем у її функціонуванні та можливих шляхів їх подолання.

Опис основного матеріалу дослідження. Під інноваційною політикою слід розуміти комплекс принципів та взаємопідтримуючих економічних, правових, організаційних і соціальних методів планування, стимулювання, регулювання та контролю процесів інноваційної діяльності в науково-технічній та виробничій сферах.

Метою інноваційної політики провідних країн світу є сприяння розвитку науки й техніки, підвищення інноваційної активності, що забезпечує конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, підтримку належного рівня обороноздатності країни, покращення екологічної ситуації, а також сприяє розвитку венчурного довгострокового бізнесу. Виходячи з цієї мети, держава визначає пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності та обирає основні шляхи підтримки підприємств, які працюють над виконанням державних інноваційних програм. Пріоритетні напрями — це тематичні сфери науки і техніки, які мають першочергове значення для досягнення перспективних і поточних цілей соціально-економічного розвитку. Вони формуються під впливом національно-економічних, політичних, екологічних та інших чинників. Залежно від масштабу вирізняються глобальні (загальносвітові), міжнародні (система країн) і національні (окремі країни) пріоритети розвитку науки й техніки [10].

Для більш чіткого розуміння терміну інноваційна політика пропонуємо визначення від науковця Бондар О.В., який вказує, що державна інноваційна політика – це комплекс заходів щодо розвитку національної інноваційної системи; інструмент реалізації інноваційної моделі розвитку економіки та сталого розвитку країни, а

© Готра В.В., д.е.н., доц., професор кафедри економіки та підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, email: viktoriya.hotra@uzhnu.edu.ua

Щукін І.С., аспірант ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

також складова частина загальної політики держави, яка має систематично порівнюватися з інноваційною політикою технологічно розвинених країн, створюючи національне мистецтво управління інноваціями. Отже, саме державна інноваційна політика має стати інструментом забезпечення сталого розвитку України, тобто збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної складової суспільного устрою, процесу змін, в якому експлуатація природних ресурсів, напрямок інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості та інституційні зміни погоджені один з одним і зміцнюють нинішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень [2]. Також важливо додати, що для ряду пострадянських країн, це свого роду національне дозрівання та усвідомлення необхідності всестороннього розвитку держави шляхом впровадження інновацій. Внаслідок чого виникає можливість надолужити втрачений час та позиції держави по міжнародним показникам та зміцнити свої можливості протистояти несприятливим різким змінам у світовій економіці.

Утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки здійснюється через поширення інноваційних процесів в усіх її галузях та спричинені цими процесами прогресивні зміни у сфері виробництва, зокрема, його технологічній структурі, а також в якісних змінах сфери споживання. Державна інноваційна політика виступає засобом підтримки генерації, розвитку та поширення інноваційних процесів, при цьому перевага має надаватися інноваційним процесам, за якими здійснюється технологічне переозброєння виробництв на базі високих технологій, утвердження вищих технологічних укладів (п'ятого та шостого).

Об'єктами державної інноваційної політики виступають інноваційні процеси, пріоритетні напрями яких встановлені законодавством, і відповідні сегменти їх перебігу у сфері інноваційної діяльності.

Суб'єктами державної інноваційної політики стають відповідно усі учасники інноваційних процесів на будь якій їх фазі, якщо вони є провідниками державної інноваційної політики, зокрема, органи державної влади, що здійснюють підтримку їх генерації, розвитку та поширення в усіх галузях національної економіки.

Державна інноваційна політика (синонімічні поняття: державна політика у сфері інноваційної діяльності, державна інноваційна політика — далі ДІП) — це стрижнева складова державної політики, як організуюча, регулятивна та

спрямовуюча інституціональна субстанція суспільства щодо утвердження сталого інноваційного розвитку національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та прогресивних структурних змін і є цілеспрямованою та скоординованою діяльністю органів державної влади загальнодержавного, галузевого, регіонального рівнів для впровадження комплексу організаційних, регуляторних, управлінських заходів на основі певних принципів та розроблених стратегій і спрямованих на створення системних інституціональних, економічних, науково-технічних та інших засад, а також запровадження механізмів їх реалізації через залучення необхідних інвестиційних, інтелектуальних, інформаційних, матеріально-технічних, організаційних та інших ресурсів (державних та недержавних) для стимулювання генезису та широкомасштабного поширення інноваційних процесів на всіх рівнях та в галузях національної економіки, але з переважною їх державною підтримкою за встановленими законодавством пріоритетними напрями [3, 4].

ДІП, що спрямована на підтримку генезису та поширення інноваційних процесів на всіх фазах їх розвитку і перебігу в інституціональному просторі, відповідно має поєднати економіку, науку, техніку, підприємництво, ринок споживання інноваційної продукції. Таким чином, предметним середовищем запровадження ДІП є соціально-економічне середовище, включаючи науково-технічну, виробничу, фінансову сфери, а також сферу державного управління.

Важливо відзначити комплексний характер заходів ДІП, їх системний взаємозв'язок з механізмами реалізації та ресурсним забезпеченням, а також інституціональну спроможність органів державної влади стосовно впровадження ДІП. Разом це складає імперативи впровадження ефективної ДІП.

Багаторічна практика утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України доводить, що окремі безсистемні заходи інституціонально неспроможних органів державної влади стосовно стимулювання інноваційної діяльності, а також без відповідного їх ресурсного забезпечення є мало результативними і найчастіше надають ефект, протилежний очікуваному.

Сукупність мети, цілей, принципів, пріоритетів та стратегій запровадження ДІП визначають її формат, що визначається реаліями та цілями трансформаційного перехідного етапу національної економіки, станом її науково-

технологічного, кадрового, виробничого потенціалів, її технологічною структурою, а також імперативами досягнення сталого розвитку країни з випереджаючими темпами відносно темпів розвитку провідних країн світу.

Сформульоване визначення ДПП окреслює контур її змістовного наповнення, тобто що має бути розкрито в процесі її вироблення і водночас доводить — державна інноваційна політика має право називатися такою завдяки особливостям змістового наповнення її формату, відмінному від інших політик.

Існують тісні системні взаємозв'язки ДПП з економічною, інвестиційною, інституціональною, науково-технічною, освітньою, промисловою, структурною політикою держави, а також з економічними дисциплінами, насамперед з інноваційною економікою чи економікою технологічних змін. Разом з тим активна державна інноваційна політика має певну самостійність і здійснює визначальний вплив на зазначені політики та національну економіку, формуючи їх інноваційну спрямованість. Більше того, за умов утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки інноваційну політику можна розглядати як стрижневу основу зазначених політик та національної економіки.

Подібні тісні взаємозв'язки та взаємозалежності спонукають до визначення цілей, пріоритетів та специфічних механізмів формування та реалізації державної інноваційної політики у предметних сферах інвестиційної, інституціональної, науково-технічної, освітньої, промислової (чи більш узагальнено галузевої), структурної політик, що можна трактувати як спільні цілі, пріоритети та інше або як такі, що досягаються проведенням державної інноваційної політики у відповідних предметних сферах цих політик. При цьому за теперішніх умов, відсутність науково обґрунтованої та ефективної державної інноваційної політики негативно впливає на темпи інноваційного розвитку національної економіки, що визначено стратегічним пріоритетом державної політики, гальмуючи його, та не дозволяє досягнути необхідного рівня її конкурентоспроможності для включення України в систему міжнародних економічних відносин як повноправного їх учасника.

Виокремлення ДПП у загальній державній політиці як відносно самостійної її стрижневої компоненти зумовлено специфікою інноваційної сфери діяльності та врегулювання відносин, що існують у цій сфері, а також значущості інноваційної політики для досягнення випереджаючих темпів розвитку національної

економіки на якісно новому технологічному рівні.

Для визначення місця ДПП у системі суспільних відносин маємо виходити з таких суттєвих положень аксіоматичного характеру, а саме:

— ДПП входить у сферу політичних відносин, тому що вона являє собою відносини, які виникають у зв'язку з діяльністю держави, її органів влади у сфері інноваційної діяльності і галузях, які ця сфера охоплює, та інституціонального середовища підтримки інноваційної діяльності;

— ДПП має характерні властивості, що впливають із: специфіки інноваційної сфери діяльності; правовідносин, що виникають між суб'єктами інноваційних процесів; закономірностей економічного розвитку та законів, які управляють виробництвом, розподілом та споживанням інноваційної продукції;

— ДПП базується на економіці технологічних змін (зараз вживається ще назва інноваційна економіка) і в певній мірі є її концентрованим виразом та завершенням.

ДПП має багатофункціональне призначення, що полягає, зокрема:

за господарською функцією — у введенні у господарський обіг об'єктів прав інтелектуальної власності, створених у науково-технічній сфері діяльності з метою їх комерціалізації або отримання соціально-економічного ефекту;

за гуманітарною функцією — у сприянні розвитку творчого потенціалу людини, як головного суб'єкта інноваційних процесів та їх ініціатора;

за економічною функцією — у забезпеченні економічного розвитку та конкурентоспроможності підприємств, галузей, регіонів, національної економіки на базі інноваційної модернізації чи реструктуризації сфер науково-технологічної, освітньої та виробничої діяльності;

за пізнавальною функцією — у сприянні продукуванню нових знань прикладного характеру та розробленню передових технологій;

за соціальною функцією — у забезпеченні продукування суспільно корисних благ нової якості.

ДПП повинна бути функціонально пов'язаною із стратегічними цілями соціально-економічного розвитку, а не тільки вирішувати поточні проблеми.

Орієнтація ДПП на соціально-економічний розвиток передбачає створення певних передумов її запровадження, зокрема досягнення в

суспільстві загальноекономічної та соціальної стабільності.

Для інноваційного типу економічного розвитку характерним є системний комплекс інституціонального, ресурсного та інформаційного забезпечення, що разом з мотиваційними чинниками у суб'єктів інноваційного процесу відіграють роль визначальних факторів інноваційного розвитку, а також є його загальними характеристиками. Комплекс цих факторів, взаємопов'язаний з ДПП, має сприяти її ефективному запровадженню.

ДПП неминуче повинна мати тісну взаємозалежність та взаємозв'язок з іншими політиками, зокрема з:

— інвестиційною політикою в частині її спрямування за інноваційним вектором, а також забезпечення реалізації ДПП інвестиційними ресурсами;

— інституціональною за напрямом інституціонального забезпечення реалізації ДПП;

— науковою та науково-технічною політикою за напрямами інтенсифікації прикладних досліджень, результати яких мають перспективи комерціалізації, будучи введеними в інноваційний процес, а також введенням об'єктів прав інтелектуальної власності, створених у науковотехнічній сфері діяльності, у господарський обіг через інноваційні процеси;

— промисловою політикою за напрямами широкомасштабного запровадження технологічних та продукційних інновацій відповідно для технічного переоснащення виробництв на новітній технологічній базі, модернізації або заміни основних виробничих фондів, освоєння випуску інноваційної продукції, підвищення конкурентоспроможності промислових виробництв за інноваційним вектором їх розвитку;

— структурною політикою за напрямом реалізації прогресивних змін у технологічній структурі національної економіки, оптимізації галузевої структури національної економіки шляхом утвердження ефективних організаційно-правових форм господарювання, що інституціонально спроможні до ефективної генерації та розвитку інноваційних процесів. Зв'язок ДПП із зазначеними політиками зумовлений спільністю цілей та використанням однакових механізмів упровадження. Цей зв'язок за певними проблемами доцільно виражати через інтегровану категорію — «інноваційна реструктуризація».

Доцільність введення в категоріально-понятійний апарат державної інноваційної політики терміна «інноваційна

реструктуризація», що предметною сферою свого застосування може мати національну економіку або її окрему галузь, сектор чи інституціональну одиницю, розкривається за таким дискурсом.

Реструктуризація як термін не має усталеного визначення. Часто за своїми ознаками процес реструктуризації трактується як комплексні зміни структури активів та пасивів підприємства, а також системи управління з метою досягнення ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Ряд науковців та управлінців практиків вбачають у реструктуризації підприємства виокремлення у його складі життєздатних господарських структурних одиниць, що спроможні до самостійного господарювання та розвитку. Під реструктуризацією також розуміють прогресивні зміни технологічної, виробничої структури, логістичної схеми забезпечення діяльності підприємства. В поняття реструктуризації також включають перетворення відносин власності та організаційно-правових форм функціонування підприємства, наприклад, корпоратизацію підприємства. Близькими поняттями до реструктуризації є реформування та реорганізація, хоча остання найчастіше асоціюється із зміною організаційно-правових форм функціонування підприємства та має розглядатися як складова реструктуризації.

Вчений Мазура І.І. [12, с. 20] описує, що реструктуризація розкривається як сукупність заходів щодо комплексного приведення умов функціонування компанії у відповідність до змінених умов ринку і розробленої стратегією її розвитку. Реструктуризація має включати: удосконалення структури та функцій управління, подолання відставання в техніко-технологічних аспектах діяльності, удосконалення фінансово-економічної політики і досягнення на цій основі підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції, послуг, зростання продуктивності праці, зниження витрат виробництва та поліпшення фінансово-економічних результатів діяльності [12, с. 20].

Термін реструктуризація стосовно підприємств достатньо повно розкрив Л. Водачек [1]. Реструктуризацію даний автор визначає як комплексні та взаємопов'язані зміни структури системи, що забезпечують більш ефективне функціонування підприємства у цілому. В організаційному плані об'єктом реструктуризації є суб'єкт господарської діяльності. Реструктуризація передбачає зміни виробничої програми та пов'язані із цим інноваційні зміни в таких структурах: виробничій (складових виробничо-технологічної бази); функціональній

(при реалізації функції суспільного розподілу праці); інформаційній (інформаційні системи); організаційній (економіко-правові форми, зміни розподілу прав та обов'язків на підприємстві); кадровій (професіональний та кваліфікаційний склад працівників); фінансовій (активи та пасиви).

Узагальнюючи, визначаємо, що реструктуризація є складною категорією менеджменту, метою запровадження якої є оптимізація бізнес-процесів, виробничих, організаційних, а також забезпечувальних їх процесів, застосування гнучких систем управління. Словосполучення «інноваційна реструктуризація» — це не формальне поєднання ад'єктива «інноваційна» з іменником «реструктуризація». Ад'єктив «інноваційна» як похідна від інновації включає ознаки цієї базової соціально-економічної категорії інноваційної економіки і переносить їх на «реструктуризацію», внаслідок чого вона набуває у цьому словосполученні більш складного змістовного наповнення, ніж просто зміни організаційної структури чи зміни фінансово-економічних умов діяльності об'єкта реструктуризації. Це складне змістовне наповнення, яке включає шість складових: застосування нової технології виробництва; запровадження нової продукції, товару, послуги; впровадження нової організації якогось виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення; використання нових енергетичних ресурсів, матеріалів, видів сировини, а також джерел їх постачання; відкриття та засвоєння нового ринку споживання продукції; підрич монополії конкурентів або створення монопольних умов для виробництва новітньої власної продукції.

З наведених шести традиційних складових інновації, упорядкованих за ступенем їх визначального впливу, перші чотири складові можуть бути визначені як ендогенні інноваційні фактори, тобто пов'язані з організацією внутрішніх виробничих процесів і які мають бути використані у процесах реструктуризації. Зазначені ендогенні фактори інновації безпосередньо здійснюють вплив на бізнес-процеси та виробничі процеси організації у цілому, а також визначають позиції та поведінку організації на ринку (5-та та 6-та складові). Серед перелічених складових категорії інновації визначальне значення має застосування нової технології (технологічні або процес інновації), що має привести не тільки до технологічних змін виробництва, але й до змін інших його характеристик.

Центральним активним суб'єктом процесів інноваційної реструктуризації є людина. Роль людського фактора як сукупності духовних, інтелектуальних, соціальних, фізичних якостей та можливостей людей, що проявляється в процесі суспільного виду діяльності, значно зростає. Звідси інноваційна реструктуризація має передбачати прогресивні зміни людського фактора, зокрема через підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації персоналу.

При інноваційній реструктуризації відбувається перехід до іншого стану діяльності об'єктів та суб'єктів інноваційної реструктуризації, рівня їх організації та якості діяльності, що є аргументацією для характеристики інноваційної реструктуризації як фактора активізації інноваційних змін, детермінованих переважно інституціональними, структурними, технологічними чинниками. Крім зазначених функцій, інноваційна реструктуризація виконує також відтворювальну та інвестиційну функції або стимулює їх реалізацію.

У цьому контексті інноваційну реструктуризацію можна охарактеризувати як систему заходів, що ініціюють переведення виробництва до нового стану, який відповідає об'єктивним потребам його інноваційного та соціально-економічного розвитку.

Інноваційна реструктуризація національної економіки розкривається як запровадження комплексу організаційних, інституціональних, науково-технічних, економічних заходів, що мають забезпечити прогресивні структурні та інституціональні зрушення в технологічній, міжгалузевій, галузевій та регіональній структурі економіки у напрямку її переходу на передову технологічну базу, зростання питомої ваги наукомісткої конкурентоспроможної інноваційної продукції, інтелектуальних послуг, а також забезпечити відповідні зміни структури внутрішнього ринку та експортної продукції, що в кінцевому результаті має посилити конкурентоспроможність національної економіки у світі. Наслідками проведеної інноваційної реструктуризації має стати перехід галузей, окремих виробництв до нового якісного стану, що відповідає об'єктивним потребам соціально-економічного розвитку [5, 6].

Безумовно, неможливо досягнути синхронізації усіх процесів трансформації суспільних, господарських відносин та інноваційних технологічних змін внаслідок різної сили дії інституціональних та ресурсних обмежень, як гальмуючих чинників перебігу цих

процесів, але вони мають розвиватися принаймні коеволюційно. Це передбачає взаємозумовлені, узгоджені зміни як технологічної структури економіки, так і в системі суспільно-економічної діяльності в процесі їх розвитку.

Змістове наповнення ДПП включає комплекс цілеспрямованих економічних, політичних та організаційних заходів на різних рівнях національної економічної системи, скерованих на компенсацію недоліків та посилення дії ринкових механізмів; розвиток інноваційної інфраструктури підтримки генезису інноваційних процесів; компенсацію негативних екологічних впливів; удосконалювання галузевої структури виробництва; регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності; формування вертикально та горизонтально інтегрально-інтегрованих структур (промислово-фінансові групи, територіальні кластери, а також інші мережеві структури); заохочення малого та середнього бізнесу до інноваційної діяльності та інше.

Формат ДПП має загальнодержавний (макрорівень), галузевий (мезорівень), регіональний (мезорівень), міждержавний (мегарівень) виміри свого формування та запровадження. Ці виміри ДПП згідно з діалектикою переходу кількості в якість визначають особливості системи цілей, стратегій, інституціонального середовища та механізмів запровадження, що не зводяться до механістичних змін їх масштабів, а навпаки, ці системні складові ДПП набувають нового якісного змісту в іншому вимірі, що дозволяє характеризувати ДПП відповідно як загальнодержавну, галузеву, регіональну та міжнародну інноваційну політику або розглядати ДПП за цими аспектами. На мікрорівні ДПП знаходяться підприємства, організації, установи, що є безпосередніми учасниками інноваційних процесів, на стимулювання та підтримку яких спрямована ДПП.

Результатом запровадження ДПП на мікрорівні має стати підвищення конкурентоздатності підприємств, на мезорівні — регіонів та галузей національної економіки, а на макрорівні — національної економіки.

Принципи державної інноваційної політики є важливою складовою процесів її формування і реалізації. За визначеною системою принципів ДПП розробляється, а у подальшому треба дотримуватися цих принципів при її впровадженні. Принципи визначають вимоги до формату, структури ДПП, а також до механізмів та процесів державного управління щодо її запровадження. Принцип (від лат. *principium* —

основа, начало) як базове поняття, основа системи являє собою узагальнення, розповсюдження якого передбачається на всі частини системи або явища тієї галузі, з якої принцип був абстрагований. Принцип часто виступає як аксіоматичне теоретичне знання, що не потребує доведень і розуміється як найбільш основне початкове положення теорії чи загальне правило діяльності, що забезпечує правильність, але не гарантує ще його успішну реалізацію. Принципи також являють собою результат узагальнення об'єктивних законів та закономірностей, характерних рис, фактів, що стають основою для цілепокладання, планування та здійснення певної діяльності.

ДПП розробляється та реалізується відповідно до принципів: — включення ДПП як стрижневої складової до державної соціально-економічної політики, програми діяльності Уряду, а також її органічного поєднання з амортизаційною, інвестиційною, науково-технічною, податковою, промисловою, структурною політикою та іншими політиками при входженні їх до відповідних сегментів регулювання сфери інноваційної діяльності;

— випереджаючого інноваційного розвитку, що передбачає забезпечення темпів зростання валового внутрішнього продукту на душу населення за рахунок сталого інноваційного розвитку вище, ніж у розвинених країнах світу з метою досягнення показників економічного розвитку, які мають відповідати критеріям вступу країн до Євросоюзу;

— відкритості та прозорості ДПП для суспільства, зокрема, забезпечення постійного моніторингу та оцінювання ефективності проведення державної інноваційної політики, а також забезпечення конкурсного відбору інноваційних проектів при їх фінансуванні державними коштами або виконанні за державним замовленням;

— інтеграції наукової, науково-технічної, виробничої та освітньої діяльностей;

— наукової обґрунтованості визначення пріоритетів та вибору стратегій інноваційного розвитку на основі наукового передбачення (*foresight*) основних напрямків освоєння науково-технологічних досягнень у світовому виробництві та в Україні у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах;

— необхідного інституціонального, а також достатнього інвестиційного, фінансового та іншого ресурсного забезпечення за програмно-цільовими та проблемно-орієнтованими підходами, при цьому це ресурсне забезпечення

має бути зорієнтованим переважно на внутрішні джерела;

— посилення ролі держави та поєднання державної регуляції з ринковими механізмами саморегуляції у сфері інноваційної діяльності, при цьому державне управління має бути адекватним ринковим відносинам, а державна підтримка інноваційних процесів має бути причиною первинного поштовху та бути спрямованою на створення механізмів розширеного самовідтворення;

— рівноправного партнерства держави із суб'єктами інноваційної діяльності недержавної форми власності з метою об'єднання зусиль, ресурсів держави і підприємницького сектора економіки, що передбачає налагодження державно-приватного (публічно-приватного) партнерства для розвитку інноваційної діяльності;

— розвитку міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності з метою приєднання або включення до передових світових технологічних «ланцюгів» і входження у світовий технологічний простір;

— соціально-економічної спрямованості інноваційних перетворень, тому на всіх етапах формування й реалізації ДПП необхідно виходити з пріоритету інтересів широких верств населення щодо підвищення їх добробуту, збереження та збільшення робочих місць, забезпечення екологічної безпеки та рівноваги;

— урахування національних інтересів у сфері інноваційної діяльності, що має різноманітні прояви: захист прав на інтелектуальну власність при її введенні у господарський обіг у ході реалізації інноваційних процесів, позбавлення залежності від «критичних технологій» та «критичного імпорту», збереження та примноження національного інтелектуального потенціалу, протекціонізм вітчизняним виробникам наукомісткої продукції та надання їм допомоги щодо просування цієї продукції на внутрішній та зовнішній ринки тощо;

— визнання збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку пріоритетом національних інтересів [12];

— формування ДПП відповідно до парадигми сталого інноваційного розвитку, що складає її аксіологічний та гносеологічний базис.

Додержання системи цих принципів у процедурах розроблення та впровадження ДПП має забезпечити її результативність та ефективність.

Мета та система цілей державної інноваційної політики. Для цілепокладання ДПП мають бути

оптимізовані й збалансовані у просторовому та у часовому вимірах водночас цілепокладання на макро-, мезо- та мікрорівнях за умов урахування їх взаємовпливів. Це передбачає деталізацію цілей державної підтримки інноваційної діяльності у масштабі від макрорівня (національна економіка) до мезорівня (галузь, регіон) і так до прогнозування сприйняття державної інноваційної політики окремим підприємством. При цьому формування цілей макрорівня передбачає врахування невирішених проблем інноваційного розвитку на мікрорівні. Для раціоналізації формування ДПП мають бути використані загальносистемні критерії оптимізації [11]:

— між цілями ДПП та ресурсами, що можуть бути мобілізовані для їх досягнення;

— між часом, що відводиться для досягнення намічених цілей та синхронізацією видатків виділених ресурсів;

— між вартістю кожного цільового результату, досягнутого в процесі видатків ресурсів та ефективністю їх використання (споживання) в процесі інноваційного розвитку, а також з урахуванням ризиків недосягнення раніше запланованих цільових параметрів.

У довгостроковому періоді метою ДПП є досягнення сталого інноваційного розвитку національної економіки на передовій технологічній базі, утвердження інноваційної моделі розвитку України, інтенсифікації та постійного розширеного відтворення інноваційних процесів в усіх галузях економіки, утворення елементів та ключових факторів вищих технологічних укладів, інтеграція до єдиного Європейського наукового та інноваційного простору, приєднання (або включення) до світових передових технологічних ланцюгів. Все це разом має забезпечити в цілому конкурентоспроможність національної економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках, утвердження України у світовій спільноті як високотехнологічної держави.

З визначеної мети ДПП зрозуміло її пріоритетність як засобу реалізації економічних реформ, адже ціллю структурного реформування економіки України є наближення її існуючої розвиненої, але неефективної технологічної структури до певного оптимуму, характерного для постіндустріального суспільства в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

Для досягнення цієї мети державної політики розбудови інноваційно орієнтованої економіки України, за існуючих передумов розвитку інноваційних процесів в економіці, домінування нижчих технологічних укладів, мають бути

вирішені такі наступні основні системні завдання, що співвідносяться з багатовимірною системою цілей інноваційної політики. Ця система цілей підпорядкована меті державної інноваційної політики та може бути структурована за багатовимірними сферами впливу цієї політики [7, 8].

У сфері інституціональної політики та державного управління ціллю ДПП, відповідно до інституціонально-системного підходу і за передовою світовою практикою, а також засобом упровадження ДПП, виступає розбудова інституціонального середовища, сприяння генерації та розвитку інноваційних процесів, що відповідає розбудові національної інноваційної системи і включає реалізацію наступних завдань:

— створення оптимальної цілісної системи державних органів, організацій, підприємств при забезпеченні структурної повноти їх повноважень у сфері інноваційної діяльності. На цю систему мають покладатися функціональні завдання реалізації ефективної державної інноваційної політики та її ресурсного забезпечення;

— прийняття відповідної законодавчої та нормативно-правової бази сприяння генерації та поширенню інноваційним процесам в економіці та розвитку системи інститутів підтримки інноваційної діяльності;

— формування на загальнодержавному, галузевих, регіональних рівнях науково та економічно обґрунтованих пріоритетів і стратегій інноваційного розвитку реального сектора економіки, що мають визначальний вплив на підвищення ефективності виробництва та конкурентоздатності продукції, утворення елементів вищих технологічних укладів;

— впровадження фінансово-економічних, організаційних та мотиваційних механізмів, що мають сприяти розвитку та поширенню інноваційних процесів в економіці, зокрема, запровадження дійових механізмів введення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності, трансферу технологій, нагромадження капіталу та його освоєння на інноваційні перетворення виробництва (інноваційна реструктуризація);

— запровадження програмно-цільових та проблемно орієнтованих методів управління інноваційними процесами та їх ресурсним забезпеченням, базовим елементом та об'єктом таких методів управління мають стати розроблені відповідно до визначених інноваційних пріоритетів інноваційно-інвестиційні проекти і програми;

— формування державної системи передбачення (foresight), прогнозування й верифікації напрямів науково-технологічного та

інноваційного розвитку;

— утворення державної системи проведення комплексної експертизи та фінансово-економічного аналізу інноваційно-інвестиційних програм та проектів;

— організація моніторингу та оцінювання державної інноваційної політики на основі розробленої повної та релевантної статистичної звітності з питань інноваційної діяльності, відповідної до стандартів країн Євросоюзу;

— створення умов для розвитку фінансово-кредитних інститутів банківського та небанківського секторів, а саме: спеціалізованих банків інноваційного розвитку та реконструкції, інноваційних фондів на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, венчурних фондів, спеціалізованих інноваційних лізингових фондів та компаній тощо, що надають фінансові послуги у сфері інноваційної діяльності;

— сприяння розвитку інфраструктури підтримки та супроводження інноваційних процесів, що включає: технологічні та індустріальні парки, інноваційні центри, бізнес-інкубатори та інші інноваційні структури, консалтингові та інжинірингові підприємства, центри експертизи тощо, а також сприяння діяльності громадських об'єднань та організацій у сфері інноваційної діяльності й налагодження з цими організаціями взаємодії державних інститутів у сфері інноваційної діяльності;

— формування й підтримка необхідних інформаційних банків даних у сфері інноваційної діяльності, створення та організація ефективної системи доступу суб'єктів інноваційних процесів до цих розподілених інформаційних ресурсів через побудовану державну інтегровану корпоративну інформаційну мережу;

— проведення виваженої тарифної політики формування та захисту внутрішнього ринку наукомісткої продукції, зокрема, в галузях зв'язку та телекомунікацій, машинобудівної, радіоелектронної, фармацевтичної, а також продукції складної побутової техніки, програмних продуктів тощо;

— забезпечення тісної інтеграції освіти, науки, виробництва, підприємництва з метою сприяння розвитку інноваційних процесів, зокрема, розробити та впровадити дійові схеми вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств, наукових установ та фінансово-кредитних установ для організації випуску високотехнологічної та наукомісткої продукції.

У соціально-економічній, освітній та науково-технічній сферах ці завдання будуть полягати в наступному:

— органічне включення інноваційних фак-

торів до соціально-економічного розвитку країни;
 — удосконалення на основі проблемно орієнтованого підходу організаційно-функціональної структури науково-технічного потенціалу за напрямками: оптимізації мережі державних науково-дослідних установ, створення нових проблемно орієнтованих прогресивних організаційних науково-виробничих та інноваційних структур, зокрема інжинірингових центрів, розширення недержавного сектора науково-технічної та інноваційної діяльності;

— забезпечення за науково прогнозованими та економічно обґрунтованими напрямками науково-технічного прогресу випереджаючого розвитку науково-технічної сфери та системи вищої освіти, як витоків, відповідно, інноваційних процесів та підготовлених спеціалістів-учасників цих процесів;

— формування наукових заділів та підтримка цільових досліджень за державним замовленням на науково-технічну та інноваційну продукцію відповідно до встановлених законодавством пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також стратегічних та середньострокових загальнодержавних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

— формування інноваційної культури та системи інноваційних цінностей у суб'єктів інноваційної діяльності для вироблення на їх основі нового типу креативного, інноваційного мислення та запровадження мотиваційних чинників до активної інноваційної діяльності;

— забезпечення підготовки спеціалістів і наукових кадрів вищої кваліфікації, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів за перспективними науково-технологічними напрямками, а також за напрямом спеціальностей «інноваційний менеджмент»;

— відродження творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів виробництва.

У сфері інтелектуальної, зокрема, промислової власності:

— чітке та однозначне визначення об'єктів інтелектуальної власності

— відкриттів, винаходів, промислових зразків, ноу-хау, програмних продуктів та інших об'єктів, створених у сфері наукової та науково-технічної діяльності;

— визнання в якості суб'єктів інтелектуальної власності насамперед творчих осіб, які безпосередньо є авторами об'єктів прав інтелектуальної власності, а також державу або підприємства, якщо вони фінансували проведення НДДКР, водночас не треба робити ці об'єкти виключно державною власністю, тому що держава не є власником творчого дару

особистості, а присвоєння державою інтелектуальної власності призведе до скорочення кількості винаходів та їх відтоку за кордон;

— стимулювання економічної реалізації об'єктів прав інтелектуальної власності у вигляді інноваційного продукту через інноваційні процеси для отримання технологічної квазіренти, при цьому держава має налагодити оцінювання цих об'єктів і визначити правові рамки розподілу технологічної квазіренти від використання інноваційного продукту між його винахідником, виробником та державою;

— забезпечення ефективного захисту об'єктів прав інтелектуальної власності при введенні їх у господарський обіг через інноваційні процеси;

— запровадження обґрунтованого та економічно доцільного оцінювання об'єктів прав інтелектуальної власності як нематеріальних активів з відповідним підвищенням їх частки в структурі основного капіталу, особливо у промисловості;

— проведення інвентаризації та оцінювання з позицій прав інтелектуальної власності, технологічного рівня інноваційного потенціалу і його складових винахідницького, науково-технічного, промислово-технологічного потенціалів за позиціями:

1) перспективні результати фундаментальних досліджень та прикладних НДДКР, технологій подвійного призначення, що перевищують сучасний досягнутий світовий рівень і можуть бути основою для радикальних інновацій, які визначають структуру п'ятого та шостого технологічних укладів;

2) результати НДДКР, винаходи, промислові технології, які можуть бути основою для поліпшуючих (інкрементальних) інновацій і мати впровадження в обмежених сегментах виробництва;

3) застарілі промислові технології, відзначені значною енерго-, ресурсовитратністю і техногенним навантаженням на довкілля та низькою продуктивністю для відмови від їх застосування і технічного переоснащення виробництва на передовій технологічній базі.

Державна підтримка має надаватися щодо введення у господарський обіг через інноваційні процеси об'єктів прав інтелектуальної власності кваліфікованим за першою позицією і тільки обмежена державна підтримка об'єктів інтелектуальної власності, віднесених до другої позиції для часткової інноваційної модернізації основних виробничих фондів.

У реальному секторі економіки та у сфері структурної політики:

— підвищення рівня внутрішньої збалансованості національної економіки для зменшення зовнішньої залежності розвитку її базових галузей за рахунок формування розвинутого, ємного внутрішнього ринку, системи власної міжгалузевої кооперації і раціонального забезпечення повних виробничих технологічних циклів;

— прискорення інноваційної реструктуризації виробництв за напрямками: їх інноваційного оновлення, адаптації до вимог конкурентного середовища, впровадження новітніх прогресивних технологій, зокрема, енерго-, ресурсозберігаючих технологій, зниження матеріало-місткості й енергоємності продукції, освоєння випуску конкурентноспроможної інноваційної продукції разом з модернізацією суміжних виробництв, а також запровадження інноваційного менеджменту;

— подолання відставання та забезпечення прискореного розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій та зв'язку, як ключового виробничого фактора п'ятого технологічного укладу економіки XXI століття;

— прискорення розвитку наукомістких галузей, а також окремих виробництв, що є «точками зростання» прогресивного технологічного укладу або інноваційними лідерами за визначеними загальнодержавними, галузевими, регіональними інноваційними пріоритетами, що має забезпечити мультиплікаційне поширення технологічного впливу цих виробництв на інші суміжні виробництва та сфери діяльності;

— освоєння виробництва інноваційної продукції, що забезпечує стратегічну незалежність держави від імпорту;

— створення гнучких багатфункціональних автоматизованих та робототехнічних виробничих систем, а також легко перенастроюваного модульного обладнання та технологій, що здатні до швидкої адаптації виробництва, до змін ринкового попиту на продукцію, це дозволить додержуватися високих темпів інноваційного оновлення продукції;

— забезпечення випереджаючого темпу розвитку машинобудівної, літакобудівної, суднобудівної, приладобудівної, електронної галузей, як найважливіших ланок промислового комплексу держави, що здатні забезпечити технологічний та інвестиційний прориви, а також створення на галузевому й регіональному рівнях обробних виробництв, які мають замкнуті технологічні цикли з виготовлення кінцевої інноваційної продукції з високою питомою вагою доданої вартості;

— здійснення інноваційного технологічного переоснащення виробництв базових галузей економіки для зменшення їх енерго-, ресурсовитратності, техногенного навантаження на довкілля та підвищення конкурентоздатності їх продукції;

— запровадження міжнародних систем якості, удосконалення систем стандартизації та метрології, зокрема, гармонізація національних стандартів із міжнародними;

— сприяння конверсії та диверсифікації надлишкових потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу (ОПК), використання надбаного в ОПК науково-технологічного потенціалу, зокрема, технологій «подвійного призначення» для прискорення розвитку наукомістких та високотехнологічних галузей і виробництв;

— у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку, де встановлений спеціальний режим інвестиційної діяльності, запровадження стимулювання реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, що передбачають трансфер новітніх технологій та освоєння випуску конкурентоспроможної продукції на зовнішньому ринку;

— розширення внутрішнього ринку високотехнологічної продукції, а також бази експорту наукомісткої продукції та продукції високого ступеня кінцевої обробки, організація державної підтримки виробництвам, що мають конкурентні переваги для своєї інноваційної продукції на світовому ринку;

— забезпечення розширеного інноваційного відтворення основних виробничих фондів на передовій технологічній базі;

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як підсумок необхідно підкреслити, що розвинуті економічно та технологічно країни світу перейшли до принципово нового типу розвитку економіки — інноваційного, характерними особливостями якого є широкомасштабне впровадження у виробництво науково-технічних розробок та трансфер високопродуктивних технологій з метою їх комерціалізації, що стає причиною прогресивних технологічних змін реального сектора економіки, структури сфери споживання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки у цілому. Визначальними факторами інноваційного розвитку економіки стають інтелектуальні ресурси такі як знання та кваліфікація людини, введені в господарський обіг інноваційних процесів об'єкти прав інтелектуальної власності, а також інвестиційні та інформаційні ресурси.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водачек Л. Реструктуризация — вызов чешским предприятиям / Л. Водачек // Проблемы теории и практики управления. — 1999. — № 1. — С. 84–89.
2. Бондар О.В. Інноваційна політика України в контексті сталого розвитку та Євроінтеграції / Інноваційна економіка // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — 2011. — 14 с.
3. Гусев В. О. Державна інноваційна політика як фактор забезпечення національної безпеки України / В. О. Гусев, Г. М. Довгаль // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2003. — Вип. 4 (14). — С. 108–124.
4. Гусев В. О. Концептуальні засади формування державної інноваційної політики / В. О. Гусев // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. — 2002. — № 4. — С. 84–92.
5. Гусев В. О. Імперативи і основні напрями інноваційної реструктуризації промислового комплексу України [Електронний ресурс] / В. О. Гусев // Державне управління: теорія та практика. — 2008. — № 1. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2008-1/txts/GALUZEVE/06gvosvo.pdf>. — Заголовок з екрану.
6. Гусев В. О. Інноваційна реструктуризація промислового комплексу України у форматі промислової інноваційної системи / В. О. Гусев // Вісник НАДУ. — 2008. — № 3. — С. 81–93.
7. Гусев В. О. Мета, принципи та стратегії державної інноваційної політики / В. О. Гусев // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. — Одеса : ОРІДУ УАДУ, 2002. — Вип. 12. — С. 16–27.
8. Гусев В. О. Система пріоритетів державної інноваційної політики / В. О. Гусев // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президенті України. — К., 2002. — Вип. 2. — С. 100–107.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964.
10. Красноутська Н.В. Інноваційний менеджмент /Красноутська Н.В. // Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 136 с.
11. Миротин Л. Б. Логистическое администрирование : учебное пособие / Л. Б. Миротин, А. Б. Чубуков, И. Э. Ташбаев. — М. : Экзамен, 2003. — 480 с.
12. Реструктуризация предприятий и компаний : справочное пособие / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро и др. ; под ред. И. И. Мазура. — М. : Высшая школа, 2000. — 587 с.

REFERENCES

1. Vodachek, L. (1999). Restrukturyzatsiya — vyzov cheshskym predpriyatiam [Restructuring as a challenge to Czech enterprises]. Problemy teorii i praktiki upravleniya — Problems of management theory and practice, 1, 84–89 [in Russian].
2. Bondar, O.V. (2011). Innovaciyna polityka Ukrainy v konteksti stalogo rozvytku ta Yevrointegracii [Innovation policy of ukraine in the context of stable development and integration]. Innovaciyna ekonomika – Innovation Economy [in Ukrainian].
3. Gusev, V. O. (2003). Derzhavna innovaciyna polityka yak faktor zabezpechennya nacional`noi bezpeky Ukrainy [State innovation policy as a factor in the protection of national security of Ukraine]. Aktual`ni problemy derzhavnogo upravlinnya — Actual problems of public administration, 4 (14), 108–124 [in Ukrainian].
4. Gusev, V. O. (2002). Konceptual`ni zasady formuvannya derzhavnoi innovacinoi polityky [Conceptual foundations of state innovation policy formation]. Visnyk Ukrains`koi Akademii derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy — Bulletin of the Ukrainian Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 4, 84–92 [in Ukrainian].
5. Gusev, V. O. (2008). Imperatyvy i osnovni napryamy innovacinoi restrukturyzacii promyslovogo kompleksu Ukrainy [Imperatives and main directions of innovative restructuring of the industrial complex of Ukraine]. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka — Public administration: theory and practice, 1. nbuv.gov.ua. Retrieved from: Rezhym dostupu : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2008-1/txts/GALUZEVE/06gvosvo.pdf>. [in Ukrainian].
6. Gusev, V. O. (2008). Innovaciyna restrukturyzaciya promyslovogo kompleksu Ukrainy u formati promyslovoi innovacinoi systemy [Innovative restructuring of the industrial complex of Ukraine in the format of the industrial innovation system]. Visnyk NADU — Bulletin of NADU, 3, 81–93 [in Ukrainian].

7. Gusev, V. O. (2002). Meta, pryncypy ta strategii derzhavnoi innovaciyanoi polityky [The purpose, principles and strategies of the state innovation policy]. Aktual`ni problemy derzhavnogo upravlinnya — Actual problems of public administration, 12, 16–27 [in Ukrainian].
8. Gusev, V. O. (2002). Systema priorytetiv derzhavnoi innovaciyanoi polityky [System of priorities of state innovation policy]. Zbirnyk naukovykh prac` Ukrains`koi Akademii derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy — Bulletin of the Ukrainian Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2, 100–107 [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro osnovy nacional`noi bezpeky Ukrainy» № 964 vid 19 chervnya 2003 r. [Law of Ukraine «On the basics of national security of Ukraine» № 964 from June 19, 2003]. (June 19, 2003).[in Ukrainian].
10. Krasnoutska, N.V. (2003). Innovaciynyi menedzhment [Innovative management]. K.: KNEU [in Ukrainian].
11. Mirotin, L. B. (2003). Logisticheskoe administrirovanie: uchebnoe posobie [Logistics administration: a textbook]. M. : Ekzamen [in Russian].
12. Mazur I. I. (Ed.) (2000). Restrukturizaciya predpriyatiy i kompaniy: spravochnoe posobie [Restructuring of enterprises and companies: a reference manual]. M. : Vysshaya shkola, [in Russian].

Отримано 30.08.2019

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).41-48](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).41-48)
УДК 338.2

Разумова Г.В.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ

Дослідження покликане стати підґрунтям для вдосконалення процесу управління змінами регуляторної політики розвитку національної економіки. Запропоновано послідовність визначення стадій регуляторної політики, що ґрунтується на стадіальному підході із застосування якісних характеристик, що відповідають критерію сталості процесу регулювання (наявності змін), та дозволяє не лише визначити часові межі інституційної, агонізуючої, реформаційної та модернізаційної стадій, але й ідентифікувати їх кількісні параметри на основі динаміки соціально-економічних показників, зміни регуляторної політики, загальної оцінки регуляторної політики, створюючи підґрунтя для змін регуляторної політики.

Ключові слова: регуляторна політика, розвиток, національна економіка, управління змінами, стадіальний підхід.

Постановка проблеми. Регуляторна політика України, як і більшості країн світу, постійно змінюється та вдосконалюється, адже зміни – це основа розвитку. Розробка та впровадження ефективної регуляторної політики потребує вивчення стадій регуляторної політики. Причиною важливості вивчення цього є той факт, що перехід від однієї стадії до іншої та їх послідовність визначають форму змін регуляторної політики. Отже, дане дослідження покликане стати підґрунтям для вдосконалення процесу управління змінами регуляторної політики розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження певних аспектів формування регуляторної політики розкривається у наукових працях В. Гейця, І. Колупасової, В. Ляшенка, Н. Осадчої, В. Павленко, О. Швердіної та інших. Підходи до стадій регуляторної політики досліджуються такими науковцями, як: В. Гончаревський, О. Оболенський, Н. Обушна, А. Чухно, О. Ясь та інші. Проте, на нашу думку, питання послідовності визначення стадій регуляторної політики розкрито не в повному обсязі та потребує уточнення й вдосконалення.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є вдосконалення процесу управління змінами регуляторної політики розвитку національної економіки на основі визначення стадій регуляторної політики.

Опис основного матеріалу дослідження. О. Оболенський та Н. Обушна наводять два основних методологічних підхода до розвитку:

формаційний (моністичний) та цивілізаційний (плюралістичний) [1]. Формаційний підхід базується на п'яти суспільно-економічних формаціях: первісно-общинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична та комуністична. Визначення поняття суспільно-економічної формації дало змогу науково обґрунтувати положення про те, що кожний ступінь розвитку суспільства характеризується особливостями, що зумовлені способом виробництва й відрізняють його від інших ступенів; виявити повторюваність, спільність суттєвих рис у країнах з однаковим рівнем розвитку виробництва, розкрити роль та причини виникнення суспільних класів і класової боротьби, відкрити специфічні та загальні закони розвитку формацій. Перехід від однієї формації до іншої здійснюється шляхом соціальної революції, яка розв'язує антагоністичні суперечності між новими продуктивними силами та застарілими виробничими відносинами, а також між базисом і надбудовою [2].

А. Чухно зазначив, що розробка формаційного підходу дала можливість застосувати науковий принцип єдності історичного та юридичного до розвитку суспільства, а також визначити закономірності його розвитку. Саме в цьому й полягає наукове значення формаційного підходу [3].

Згідно формаційного підходу регуляторна політика розвитку змінюється при переході від однієї соціально-економічної формації (поєднання способу виробництва з політичною надбудовою суспільства) до іншої.

За В. Гончаревським: «Цивілізаційний підхід – це концептуальна основа історичного дослідження, фундаментальним підґрунтям якої виступає поняття цивілізації». Крім того, автор пов'язує розвиток теорії цивілізацій у пострадянський період з такими чинниками:

© Разумова Г.В. к. е. н., доц., доцент кафедри фінансів, обліку та маркетингу, ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро, Україна, тел. 0675671485, E-mail: anna.raz888@gmail.com

- як і теорія формацій, цивілізаційна теорія давала цілісне уявлення про хід всесвітньо-історичного процесу;

- завдяки поняттям полілінійності історичного розвитку та культурно-цивілізаційної дискретності світової історії давала змогу позбутися моністичного бачення історичного руху, що дозволило їй стати прийнятною альтернативою формаційної теорії [4].

Цивілізаційний підхід до визначення стадій регуляторної політики розвитку передбачає, що перехід з однієї стадії на іншу здійснюється при зміні таких параметрів національної економіки як геополітичне становище, природні ресурси, етнодемографічна ситуація, державний лад і політична система тощо.

Обидва ці підходи вимірюють стадії досить тривалими проміжками часу, що не завжди може використовуватися для дослідження управління змінами регуляторної політики розвитку в межах однієї країни.

О. Ясь, розкриваючи сутність теорії поступу, зазначає, що стадіальні конструкції тією чи іншою мірою спираються на ідею прогресу, як вихідну основу концептуалізації минувшини, що часто поширюється на пояснення сучасності та передбачення майбуття. Так, історичний процес представляється у вигляді сходів, кожна сходинка яких є стадією поступального розвитку [5].

Послідовність визначення стадій регуляторної політики розвитку наведено на рисунку 1.

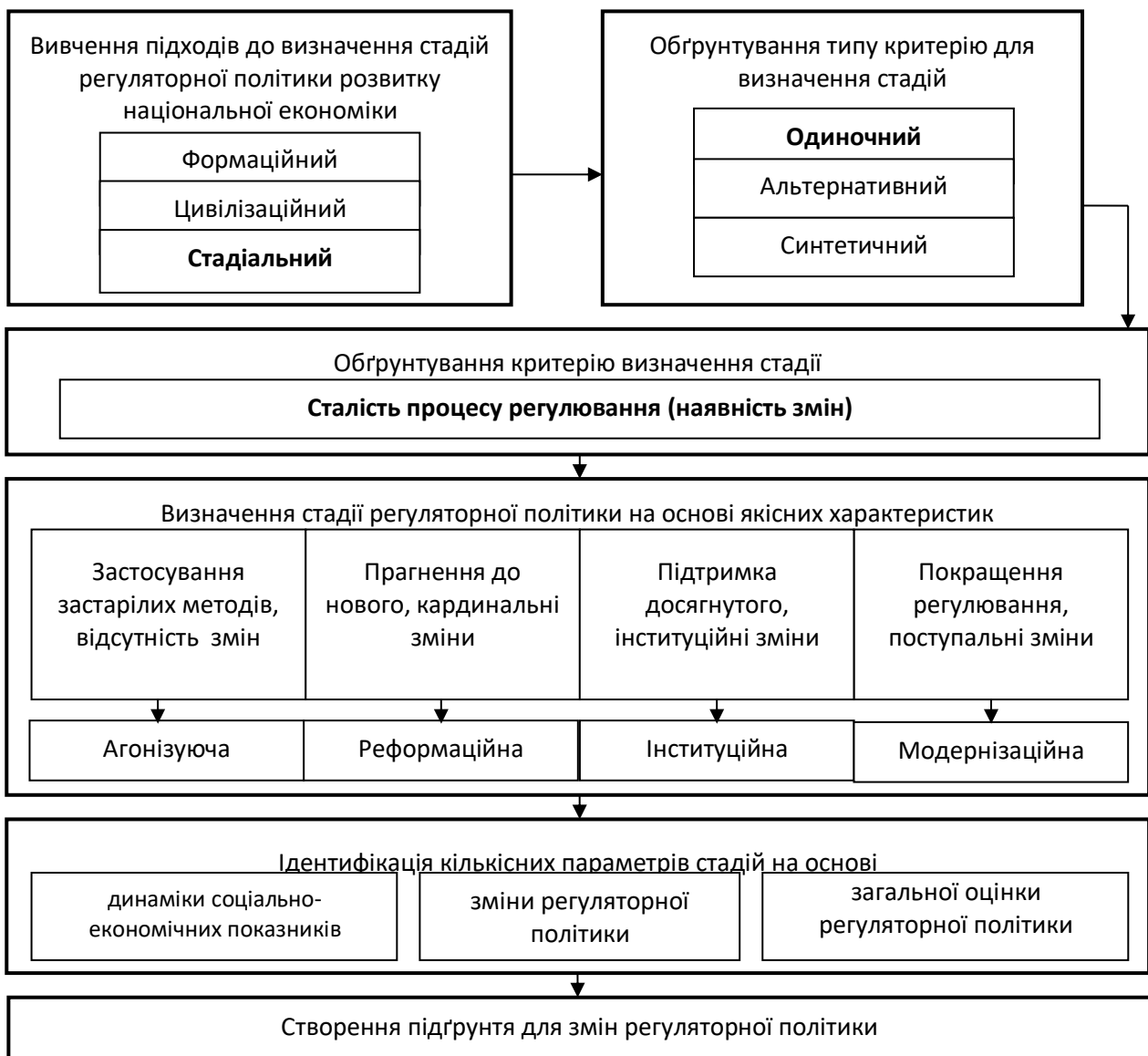

Рис. 1. Послідовність визначення стадій регуляторної політики*

*Джерело: авторська розробка

На нашу думку найбільш прийнятним є стадіальний підхід, який виокремлює стадії регуляторної політики на основі відповідності

певному критерію. Стадіальна періодизація дозволяє краще зрозуміти внутрішню динаміку змін регуляторної політики на основі

обґрунтування якісних характеристик та ідентифікації кількісних параметрів цього процесу. Водночас важливо обґрунтувати тип критерію, за яким будуть виокремлені якісні характеристики кожної стадії: одиничний критерій (відповідність якому свідчить про певну стадію регулювання), альтернативні критерії (змінюють один одного та відповідність хоча б одному з них визначає належність регуляторної політики певній стадії) та синтетичний критерій (поєднує в собі декілька критеріїв).

На наш погляд, синтетичний критерій є складним за побудовою та використанням, а застосування альтернативних критеріїв часто може призвести до неоднозначності виділення стадій, тому найбільш прийнятним здається використання одиничного критерію. З огляду на те, що дане дослідження покликане стати підґрунтям для вдосконалення процесу управління змінами регуляторної політики розвитку національної економіки, доцільно застосовувати критерій, що відображає сталість процесу регулювання, тобто наявність змін.

За таким критерієм можна виділити різні стадії:

- якщо застосовуються застарілі методи, зміни у регуляторній політиці відсутні, то мова йде про агонізуючу стадію – стадію, що характеризується намаганням зберегти діючий порядок регулювання, незважаючи на те, що він є застарілим. За умови переходу до агонізуючої стадії не змінюються ні парадигма, ні принципи, ні методи, але всі вони втрачають свою актуальність;

- якщо стадії регуляторної політики притаманні прагнення до нового, наявність кардинальних змін, то цю стадію можна вважати реформаційною. Якісною характеристикою даної стадії є докорінна перебудова регулювання в цілому. Слід зазначити, що при переході до цієї стадії змінюються як методи та принципи, так і парадигма змін регулювання.

- якщо стадії регуляторної політики притаманні підтримка досягнутого, наявність інституційних змін, то цю стадію можна вважати інституційною. Вона характеризується змінами в організації регулювання, функцій та повноважень регуляторних органів при переході до цієї стадії, найчастіше змінюється методи та принципи управління змінами регуляторної політики;

- якщо стадії регуляторної політики притаманні покращення регулювання, поступальні зміни, то цю стадію можна назвати модернізаційною. Цю стадію характеризують удосконалення існуючого регулювання, впровадження додаткових регуляторних технологій у м'якій формі, розширення переліку методів регулювання. За таких умов змінюються лише методи регулювання.

Перехід від однієї стадії до іншої, порядок, в якому ці стадії змінюють одна одну, визначають форму змін регуляторної політики.

Для еволюційної форми змін регуляторної політики характерним є почергова зміна інституційної та модернізаційної стадій, що призводить до поступальних та послідовних змін регуляторної політики, гармонізації розвитку з частковим згладжуванням коливань (рис. 2).

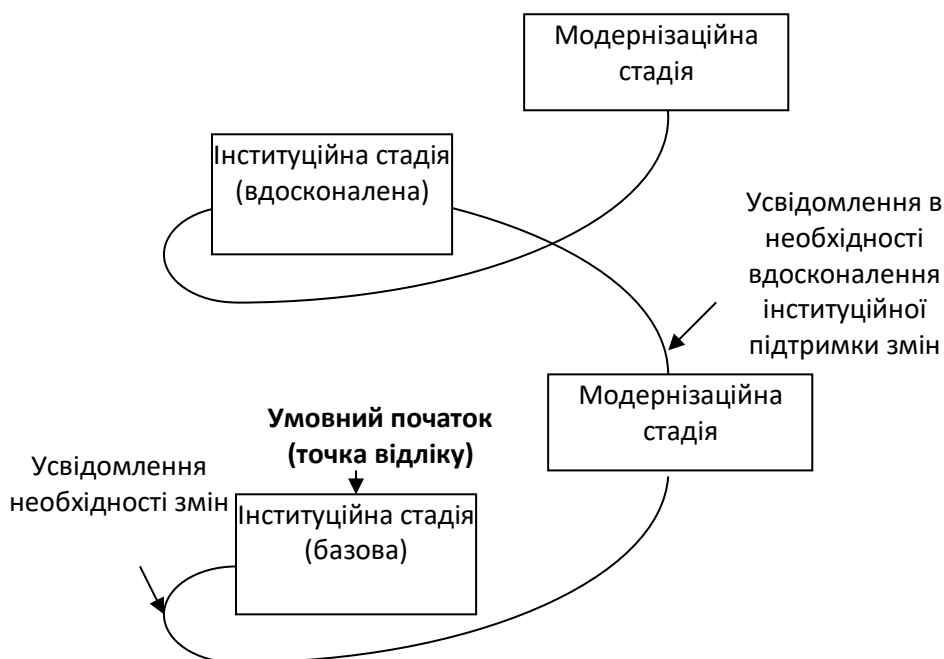

Рис. 2. Еволюційна форма змін*

*Джерело: авторська розробка

Революційна форма змін може бути спрощеного та ускладненого типу.

Революційна форма змін спрощеного типу (рис. 3) характеризується стрибкоподібними та нерівномірними змінами, частковою дисгармонізацією розвитку з постійними шоками. При цьому момент усвідомлення необхідності змін по закінченню інституційної стадії упущено, що зумовлює перехід до агонізуючої стадії. Коли момент такого усвідомлення настає, то

відсталість регуляторної політики є настільки критичною, що потребує докорінної її перебудови – переходу на реформаційну стадію. Після реформаційної стадії настає усвідомлення необхідності вдосконалення інституційної підтримки змін, що зумовлює перехід до інституційної стадії, яку потім знов змінює агонізуюча, внаслідок неусвідомлення необхідності вдосконалення регуляторної політики

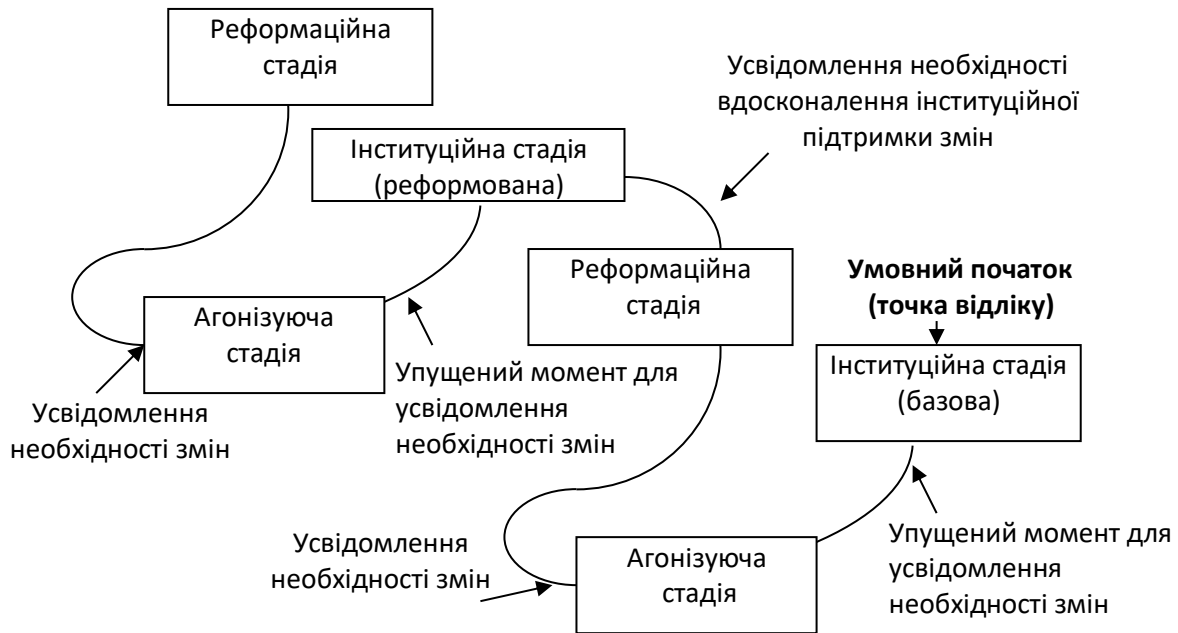

Рис. 3. Революційна форма змін – тип 1 (спрощений)*

*Джерело: авторська розробка

Для революційної форми ускладненого типу (рис. 4), окрім упущення моменту усвідомлення необхідності змін, характерним є також упущення моменту для усвідомлення необхідності вдосконалення їх інституційної підтримки, що призводить до переходу від реформаційної стадії

на агонізуючу, оминаючи інституційну. Таким чином, даній формі притаманні стрибкоподібні та нерівномірні зміни без чіткої тенденції до покращення, повна дисгармонізація розвитку з поглибленням шоків.

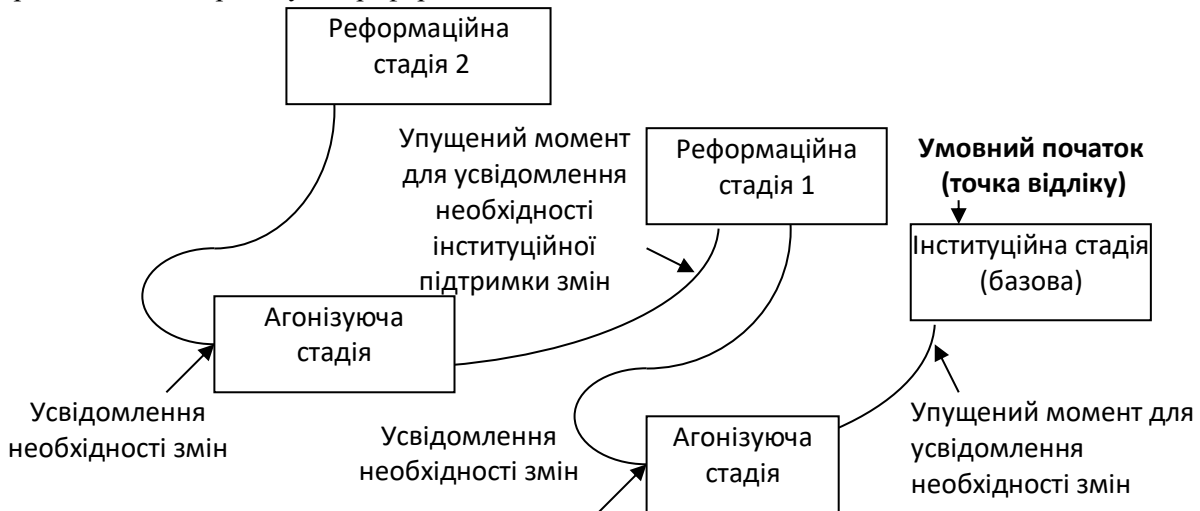

Рис. 4. Революційна форма змін – тип 2 (ускладнений)*

*Джерело: авторська розробка

В чистому вигляді еволюційна чи революційна форми змін регуляторної політики зустрічаються рідко. Так Україна за досить короткий проміжок часу пройшла від революційної до еволюційної форми змін.

Умовна стадіальна періодизація:

1) 1980-1985 рр. – інституційна стадія (базова).

До характерних особливостей економіки пізнього періоду СРСР можна віднести: наростаюче технологічне відставання від розвинутих країн, дефіцит товарів, зниження показників економічної ефективності в усіх

галузях економіки та зростання «тіньової економіки».

В епоху динамічних змін економіка продовжувала зберігати свою зтяжку та високомонopolізовану структуру, що залишилися в спадок від індустріальної стадії. Країна пропустила цілу низку важливих етапів розвитку (комп'ютеризація, ресурсозбереження, «зелена революція»), через що, незважаючи на безсумнівні досягнення, почала відсуватися на узбіччя науково-технічної революції. Поглиблювалося відставання аграрного сектора, сфери комунікацій і послуг, освіти та медицини [6].

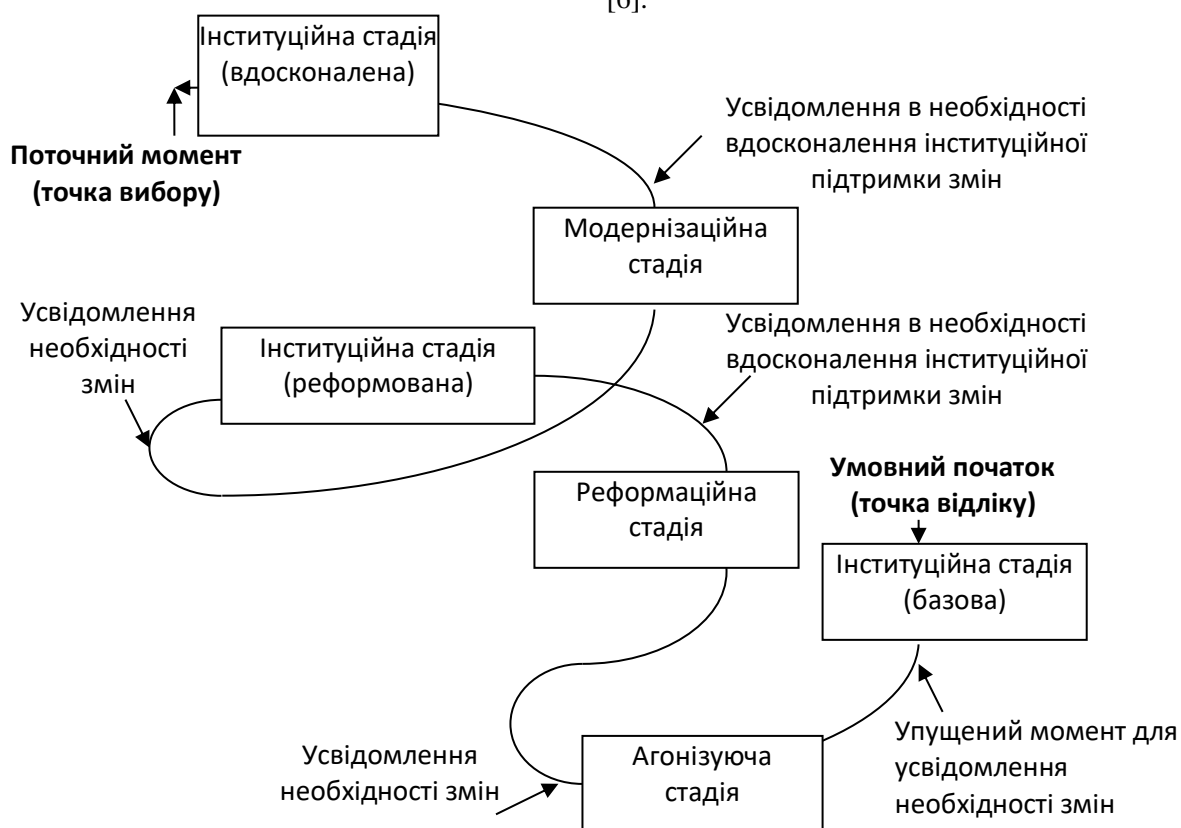

Рис. 5. Стадії змін регуляторної політики України (80-ті роки ХХ ст. – поточний час)*

*Джерело: авторська розробка

2) 1986-1990 рр. – агонізуюча стадія.

Запізня спроба прискорення економічного розвитку країни та перебудови застарілих директивних методів господарювання з впровадженням елементів вільного ринку не дала результату. У роки Перебудови посилилися негативні тенденції в економіці. Нездатність політичного керівництва країни адекватно реагувати на негативні зовнішні прояви та прихильність до популістських заходів привели до розбалансованості бюджетної й грошової систем, наслідком чого стало загострення загальної економічної ситуації [7]. Загальний спад в економіці привів до критичної ситуації. Посилення дефіциту товарів прискорило втрату

радянським урядом контролю над економікою держави. В результаті цілого ряду причин, крім перерахованих, відбувся розпад СРСР.

3) 1991-2003 рр. – реформаційна.

В травні 1991 р. було зроблено перші кроки на шляху оптимізації державного регулювання економіки завдяки постанові Кабінету Міністрів УРСР «Про перелік міністерств та інших центральних органів управління УРСР» – створено Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємству. У 2003 р. прийнято Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

4) 2004-2010 рр. – інституційна.

Прийняття Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» викликало необхідність внесення змін та прийняття нових законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють діяльність регуляторних органів, зокрема:

- Закони України «Про місцеве самоврядування», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інформацію», «Про Антимонопольний комітет України», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про Національний банк України», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» тощо;

- Укази Президента України «Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики», «Про концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності», «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності» тощо;

- Постанови Кабінету Міністрів України «Про офіційне оприлюднення регуляторних актів, прийнятих місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади та їх посадовими особами, і внесення змін до Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади», «Про затвердження Положення про апеляційну регуляторну комісію», «Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта» тощо;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про подальші заходи щодо здійснення державної регуляторної політики».

5) 2011-2015 рр. – модернізаційна.

У цьому періоді можна виокремити нормативно-правове забезпечення регуляторної діяльності органів місцевого самоврядування, що спрямоване на оптимізацію регуляторної політики:

- Закон України «Про прискорений перегляд регуляторних актів, прийнятих органами та посадовими особами місцевого самоврядування»;

- Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування та організації діяльності робочих комісій з питань прискореного перегляду регуляторних актів та Методичних рекомендацій щодо проведення аналізу регуляторних актів», «Про затвердження форми для узагальнення

інформації про результати прискореного перегляду регуляторних актів»;

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок підготовки пропозицій щодо удосконалення проектів регуляторних актів, які розробляються органами місцевого самоврядування»;

- Указ Президента України «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

До основних тенденцій цього періоду можна віднести: підвищення рівня дотримання органами виконавчої влади принципу передбачуваності регуляторної діяльності; зростання кількісних показників щодо відстеження результативності дії прийнятих регуляторних актів; збереження безсистемного, формального характеру проведення органами виконавчої влади планування власної регуляторної діяльності; використання нових підходів до дерегулювання окремих сфер господарської діяльності; здійснення заходів із забезпечення імплементації норм Європейського законодавства тощо [8].

На виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом та Порядку денного асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію, а також відповідно до норм європейського законодавства стосовно розвитку малого бізнесу в Україні розроблено та запроваджено М-Тест. Метою М-тесту є зменшення вартості державного регулювання для суб'єктів малого бізнесу [9].

У 2015 р. розроблено Стратегію розвитку «Україна 2020», яка включає [10]:

1. Зняття бар'єрів – дерегуляція економіки, оновлення держапарату новими людьми, викоренення корупції за принципом «zero tolerance».

2. Макроекономічна стабілізація – здешевлення вартості позикового капіталу, скорочення бюджетного дефіциту, інфляційне таргетування.

3. Розвиток індустрій з великою доданою вартістю шляхом залучення інвестицій (земля > кінцеві продукти харчування; географічне розташування > транзит, туризм; залізна руда > металургія > машинобудування; населення > ІТ, інженерія, сфера послуг; зниження залежності України від російського газу.

6) 2016 р. – поточний момент – інституційна.

Основні напрямки регуляторної політики на сучасному етапі такі:

- оптимізація регуляторної політики;
- дерегуляція у сфері господарської діяльності;
- формування та провадження прозорої й якісної регуляторної політики.

У 2016 р. продовжилось активне реформування регуляторної політики, через, насамперед, запровадження обов'язковості здійснення регуляторними органами «cost-benefit analysis» (оцінки витрат та економічних вигод) та SMI-testy.

Проте, у 2016-2017 рр. на центральному та регіональному рівні зберігся безсистемний, формальний характер підходу до планування регуляторної діяльності. Крім того, зафіксована тенденція до зниження регуляторної активності органів виконавчої влади. Зниження активності пов'язано з впровадженням оновленої Методики проведення аналізу регуляторного впливу, яка передбачає обов'язковість проведення аналізу на основі кількісних розрахунків вигод і витрат від запровадження регулювання, дозволяє мінімізувати витрати бізнесу та держави від дії неефективних регуляторних актів, а також зменшити адміністративне навантаження на бізнес, що в результаті сприяє його сталому розвитку та економії бюджетних коштів [8].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оболенський О., Обушна Н. Публічне управління в умовах формаційного та цивілізаційного розвитку України // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 4. – С. 61-72.
2. Українська радянська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://leksika.com.ua/15170316/ure/suspilno-ekonomichna_formatsiya.
3. Чухно А. Цивілізаційні і формаційні підходи та їх роль в економічній теорії та суспільній практиці // Економіка України. – 2001. – № 6. – С. 39-47.
4. Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991-2009): монографія. – Київ: Логос, 2011. – 220 с.
5. Ясь О. В. Поступу теорії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.history.org.ua/?termin=postupu_teorij.
6. Абалкин Л. И. На перепутье: размышления о судьбах России. – Москва: Институт экономики РАН, 1993. – 247 с.
7. Гайдар Е. Т. Гибель империи. – Москва: АСТ, 2013. – 592 с.
8. Інформування про здійснення державної регуляторної політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.drs.gov.ua/regulatory-policy-category/informuvannya-pro-zdijsnennya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-polityky>.
9. Методичні рекомендації щодо реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності. Дніпропетровська обласна державна адміністрація. Департамент економічного розвитку [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/metodichni_recomendacii_regulatorena_dijalnist_presentacia_2019.pdf.
10. Стратегія розвитку «Україна 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/strategiya-rozvytku-ukrayina-2020>.

REFERENCES

1. Obolenskyj, O., Obushna, N. (2014). Public administration under the conditions of formational and civilizational development of Ukraine [Public administration under the conditions of formational and

civilizational development of Ukraine]. Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja, 4, 61-72 [in Ukrainian].

2. Ukrajinsjka radjansjka encyklopedija [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (n.d.). leksika.com.ua. Retrieved from: http://leksika.com.ua/15170316/ure/suspilno-ekonomichna_formatsiya [in Ukrainian].

3. Chukhno, A. (2001). Cyvilizacijni i formacijni pidkhody ta jikh rolj v ekonomichnij teoriji ta suspilnij praktyci [Civilization and formation approaches and their role in economic theory and social practice]. Ekonomika Ukrainy, 6, 39-47 [in Ukrainian].

4. Ghoncharevsjkyj, V. (2011). Cyvilizacijnyj pidkhid do istoriji: suchasnyj ukrajinsjkyj dosvid (1991-2009): monohrafija [Civilization approach to the history: modern Ukrainian experience: monograph]. Kyjiv: Loghos [in Ukrainian].

5. Jasj, O. V. Postupu teoriji [Progress theory]. (n.d.). history.org.ua. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=postupu_teorij [in Ukrainian].

6. Abalkin, L. I. (1993). Na perepute: razmyishleniya o sudbah Rossii [At the crossroads: reflections on the fate of Russia]. Moskva: Institut ekonomiki RAN [in Russian].

7. Gaydar, E. T. (2013). Gibel imperii [The death of the empire]. Moskva: AST [in Russian].

8. Informuvannja pro zdijsnennja derzhavnoji reghuljatornoji polityky [Information about health regulatory regulatory policy]. (n.d.) drs.gov.ua. Retrieved from: <http://www.drs.gov.ua/regulatory-policy-category/informuvannya-pro-zdijsnennya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-polityky> [in Ukrainian].

9. Methodychni rekomendacii shhodo realizaciji derzhavnoji reghuljatornoji polityky u sferi ghospodarsjkoji dijalnosti. Dnipropetrovsjka oblasna derzhavna administracija. Departament ekonomichnogho rozvytku [Methodical recommendations on the implementation of state regulatory policy in the sphere of state dariality. Dnepropetrovsk oblast state administration. Department of Economic Development]. (n.d.) adm.dp.gov.ua. Retrieved from: https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/metodichni_recomendacii_regulatorna_dijalnist_presentacia_2019.pdf [in Ukrainian].

10. Strateghija rozvytku «Ukrajina 2020» [Development Strategy “Ukraine 2020”]. (n.d.) drs.gov.ua. Retrieved from: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/strategiya-rozvytku-ukrayina-2020> [in Ukrainian].

Отримано 11.09.2019

Розділ 3

РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯDOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).49-54](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).49-54)

УДК 332.13 : 330.13

Готра В.В.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК ЗАСОБУ
РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ ПОТЕНЦІАЛУ

У статті досліджено основні підходи та проблеми, що виникають у процесі управління регіональним розвитком в сучасних умовах. Здійснено розробку теоретико-методологічних засад щодо формування стратегічних пріоритетів розвитку регіонів України, та Закарпатської області зокрема, з метою розкриття їх потенціалу. Здійснено аналіз нормативних документів, що дозволяють сформулювати основні напрямки та принципи розподілу повноважень між центральними органами управління держави і регіональними органами, а також принципи створення ефективного економіко-організаційного механізму регіонального управління.

Ключові слова: стратегічні пріоритети, регіональний розвиток, потенціал регіону, нормативні документи, стратегії регіонального розвитку, регіональна політика.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки та глобалізаційні процеси свідчать, що центральною рушійною силою будь-якої національної системи стають її регіони. Саме на регіональному рівні реалізуються соціально-економічні програми розвитку територій, відбувається задоволення ключових потреб населення та захисту природного середовища, а показники регіонального розвитку формують загальнодержавні показники розвитку країни. Довгий час у національній економіці не приділяли належної ролі управлінню на регіональному рівні, саме тому нині концептуальні засади та механізми регулювання територіального розвитку прописані недостатньо.

Кризові явища в економіці країни та політична нестабільність унеможливають реалізацію виваженої та довгострокової регіональної стратегії і змушують органи управління до тактичних та оперативних дій у надзвичайних умовах. Вирішенням цієї проблеми має стати впровадження дієвих механізмів регулювання територіального розвитку на основі розробки та реалізації стратегічних пріоритетів, що лягають в

основу управління розвитком регіону, задля розкриття потенціалу відповідного регіону, використовуючи сучасні науково-методичні доробки й існуючий міжнародний досвід, що дозволить створити передумови сталого розвитку регіонів, ураховуючи їхні особливості на основі принципів децентралізації. Підставою необхідності подальшого вдосконалення механізму стратегічного розвитку регіонів України є поглиблення науково-методичних засад із питань функціонування управління та розвитку регіональних структур, виявлення основних тенденцій та закономірностей їх розвитку. Особливої уваги потребує розробка методичних засад комплексної діагностики соціально-економічного стану регіонів України. Не може лишатися поза увагою й опрацювання структурно-логічної схеми розробки стратегій ефективного функціонування регіонів через механізм організаційно-економічного управління їх розвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з розвитком регіонів та розробкою напрямів їх стратегічного управління, зробили зарубіжні вчені: Ансофф І., Брайсон Ф., Бріан В., Варда Я., Гордон Г. Карлоф Б. та вітчизняні — Беседін В. Ф., Данилишин Б. М., Долішний М. І., Кубіній Н.Ю., Кравченко В. І., Мікловди В.П., Невелєв О., М., Панасюк Б. Я., Склярчук Н. І.,

© Готра В.В., д.е.н., доц., професор кафедри економіки та підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, E-mail: viktoriya.hotra@uzhnu.edu.ua

Удовиченко В. П., Черевко О. В., Шаров Ю. П., Щелкунов В. І., Щукін Б. М. та ін.

Формулювання цілей статті. Розробка теоретико-методологічних засад щодо формулювання стратегічних пріоритетів розвитку регіонів України, та Закарпатської області зокрема з метою розкриття їх потенціалу.

Опис основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день в Україні у сфері регіонального розвитку ключовими питаннями що потребують нагального вирішення є наступні: - децентралізація управлінського процесу, тобто перенесення центру прийняття рішень щодо складових функціонування та забезпечення ефективного господарювання суб'єктів підприємництва на регіональний рівень; - підвищення дієвості та відповідальності регіональних управлінських структур, включаючи розподіл повноважень між регіональними органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування з наданням першочергового значення останнім; - формування державної економічної політики за ініціативою знизу, від регіональних та місцевих пріоритетів до загальнодержавних інтересів; - активізація зовнішньоекономічної діяльності на основі формування децентралізованої системи вибору зовнішньоекономічних інтересів і диверсифікації міжнародних економічних зв'язків регіонів з урахуванням їх особливостей.

Проведений аналіз наукових праць з даної проблематики дозволяє сформулювати основні напрямки та принципи розподілу повноважень між центральними органами управління держави і регіональними органами, а також принципи створення ефективного економіко-організаційного механізму регіонального управління, а саме [1;с.26]: - відновлення соціального статусу регіону як основного об'єкта управління економічним та соціальним розвитком території; - прийняття правових основ розробки політики регіонального рівня, які залишають за центральними органами влади тільки ті функції, що не можуть бути делеговані регіонам (зовнішня політика, оборона країни, національний банк та фінансова система, науково-технічна політика і фундаментальна наука, тощо); - передача управління державним майном на регіональний рівень, щоб підвищити відповідальність за його ефективне функціонування; - визначення поля спільної дії (вища освіта, пенсійна система тощо); - надання права обласним (районним) державним адміністраціям та виконкомам міських рад використовувати не менше 70% власних доходів

зі сформованих відповідною радою регіональних бюджетів.

Основною метою вдосконалення існуючої регіональної політики України є збільшення регіонального внеску в економічне зростання країни та підвищення рівня розвитку регіонів з урахуванням їх особливостей на основі процесів децентралізації та шляхом використання їх внутрішніх та зовнішніх можливостей.

Основоположною частиною розробки регіональних стратегій є визначення пріоритетів розвитку, на основі яких формуються напрямки розвитку соціально-економічної сфери регіону на довгострокову перспективу з метою максимальної реалізації його потенціалу. Формулюванню пріоритетів передують визначення проблем і їх значимості відносно даного регіону у сфері соціально-економічного розвитку. Пріоритет, визначений у відповідній регіональній стратегії, має віддзеркалювати основні його проблеми. А визначення цих проблем ґрунтується на вивченні показників соціально-економічного розвитку регіонів та становищі даного регіону відносно інших. Таким чином, як кожен регіон України має свої особливості і проблеми, так мають різнитися і пріоритети щодо його розвитку. Зокрема, для працездатних регіонів західної України нагальним є створення додаткової кількості робочих місць, щоб дозволило вирішити проблеми трудової міграції, особливо гостро стоїть це питання для гірських місцевостей. Для промислових регіонів східної України актуальними є завдання відновлення миру, повернення переселенців та проведення реструктуризації і модернізації підприємств, оновлення їх виробничої бази, вирішення екологічних проблем промислових міст.

Методичний підхід до стратегічного управління повинен базуватися на наступних основних положеннях: 1) цілі регіонального розвитку формуються на підставі виділення та вимірювання економічних інтересів і потенціалу конкурентоспроможності території, при цьому, незалежно від їх значення, першочерговою метою є поліпшення якості життя населення регіону, а конкурентоспроможність регіональної економіки розглядається як інструмент її досягнення; 2) вибір пріоритетного сценарію і стратегії регіонального розвитку здійснюється з використанням поля дилем, матриці досяжності привабливості, методів сценарного моделювання поведінки систем; 3) розробка програмно-цільових заходів повинна здійснюватися з урахуванням інтересів держави, бізнесу і населення, чому сприяє включення їх представників в якості експертів в процес

розробки стратегії, а також планування розширеного використання інструментів державно-приватного партнерства; 4) система моніторингу та контролінгу результатів регіонального розвитку включає не тільки процедуру своєчасного управління стратегією по соціально-економічним чинникам, але і визначає відповідальність органів влади всіх рівнів (державний, регіональний, муніципальний) за ефективну реалізацію регіональної стратегії.

Кожен регіон намагається максимально використовувати свої положення та ресурси для підвищення конкурентоспроможності, тобто задіяти всі інституціональні фактори. Вони сприяють розвитку конкурентних переваг регіональних економічних систем. До них можна віднести: – розроблену інноваційну стратегію (або програму соціально-економічного розвитку регіону, міста зі SWOT-аналізом, сценаріями розвитку, й тому числі й інноваційним, програмними заходами та механізмом реалізації); – пріоритетні регіональні проекти технологічної та структурної модернізації, що охоплюють національний і міжнародний рівні; – розвинену інфраструктуру ринку (з банками, страховими організаціями, бізнес-інкубаторами, технопарками і т. д.); – розвиток інновацій та підприємництва; – вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, що сприятиме інноваційному розвитку регіону і стійкому формуванню, розвитку і реалізації його конкурентних переваг [3].

Поряд із конкурентними можливостями в кожному регіоні є обмежуючі і негативні чинники. Вони здатні знизити результативність реалізації сприятливих конкурентних можливостей, а також ускладнити використання соціально-економічного потенціалу в інтересах розвитку ринкових відносин у регіоні. До таких обмежень і негативних чинників можна віднести: – екстремальні умови виробництва і життєдіяльності населення; – слабку екологічну вивченість і науково обґрунтовану підготовку території регіону; – низький рівень виробництва товарів і послуг та недостатній обсяг виробництва продуктів сільського господарства; – віддаленість від економічно розвинених регіонів країни, відсутність розвинутої транспортної системи; – низьку якість продукції та послуг, що різко знижують їхню конкурентоспроможність; – високе економічне напруження, що породжує серйозні обмеження в розміщенні та регіональному розвитку продуктивних сил; – недостатній розвиток виробничої та соціальної інфраструктури як стримуюча обставина для

інвестування і створення нових робочих місць. [2, с. 44].

Методичні підходи до раціоналізації управління поточним функціонуванням та середньо-, довгостроковим розвитком регіону своє функціональне призначення висловлюють у вигляді: удосконалення системи управління об'єктом на основі її реорганізації, зміни організаційної структури; впливом на соціально-економічну систему (підприємство, економічний вид діяльності промислового або соціального комплексу, регіональне господарство) комплексом заходів різного характеру для досягнення поставленої перед нею мети; формування механізму раціоналізації не тільки елементної взаємодії соціально-економічної системи, а й кожного технологічного елемента системи управління нею, реалізація якого дозволяє впливати на максимально можливе розкриття потенціалу регіону, а саме економічного, фінансового і соціального результатів соціально-економічної системи в процесі її поточного функціонування або середньо-, довгострокового розвитку.

Колектив авторів, який очолює член.-кор. НАН України В.П.Мікловда, дійшли висновку, що рівень розвитку регіону забезпечує адекватна зовнішнім умовам система створення, функціонування та розвитку потенціалу, одним з основних елементів якої є її стратегічна спрямованість [4,с.17].

Стратегічні пріоритети розвитку регіонів України були сформульовані у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.[5]. На їх основі визначаються пріоритети безпосередньо регіональних стратегій. Так у 2013 р. було ухвалено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 р. [6], яка актуалізує необхідність модернізації регіональних стратегій за рахунок застосування нових підходів до формулювання стратегічних пріоритетів регіонального розвитку.

Регіональна стратегія розвитку є документом, що визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку, встановлює стратегічні та оперативні цілі, пріоритети розвитку регіону на відповідний період, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності. Розробка проекту стратегії відбувається у відповідності до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки

результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів».

У цілому, стратегія є основою для впровадження проектів регіонального розвитку, що випливають із її операційних цілей, є базисом для прийняття управлінських, бюджетних та інвестиційних рішень розвитку області.

Загалом слід відмітити порівняно низький рівень індустріального і економічного розвитку області серед інших регіонів в Україні; – у регіоні неоптимальним є територіальний розподіл праці, нерационально й неефективно використовуються наявні природні і трудові ресурси у розрізі районів; – централізовані державні капіталовкладення в розвиток області за останні 10 років скоротилися у 5 разів, що призвело до занепаду виробничої і соціальної інфраструктури, відставання області в розвитку продуктивних сил і зниження рівня життя населення, особливо – у гірських районах; – державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу в області, у т.ч. через зусилля регіональної державної влади та органів місцевого самоврядування вкрай недостатня за всіма напрямками (мікrokредитування, навчання і перекваліфікація, інформаційно-консультаційні послуги, формування мережі інституцій підтримки бізнесу), що теж набагато більше стосується гірських і передгірних районів;

Стратегічними цілями Закарпатської області згідно Стратегії її розвитку до 2015 року визначались наступні: - розвиток людського та соціального капіталу, формування конкурентоспроможності та інноваційності економіки регіону, інтегрований розвиток сільських і міських громад та територій, забезпечення якості і безпеки довкілля та просторової гармонії [7].

Однак, неефективність і неререформованість за останні 8-10 років надто централізованої системи державної підтримки регіонального розвитку та малого і середнього бізнесу вкупі з неефективною системою управління регіональним розвитком суттєво знизили конкурентоспроможність Закарпаття у порівнянні з близькими за характеристиками природно-ресурсного потенціалу регіонами сусідніх країн. Провівши аналіз та врахувавши недоліки та труднощі в реалізації попередньої стратегії та тенденції розвитку економіки було затверджено Стратегію розвитку Закарпатської області на період 2021-2017 років. В ній зокрема зазначені наступні пріоритети [8]:

1. Збереження та розвиток людського і соціального капіталу (ефективним застосуванням інструментів медичної та пенсійної реформи, реновація регіону в якості нового креативного

центру міжнародного, міжрегіонального та міжнаціонального багатогалузевого співробітництва в діючих і новоутворюваних форматах «Вишеграду+», Карпатської Конвенції, Карпатського євро регіону, Європейського угруповання територіального співробітництва та ін.).

2. Прискорення досягнення конкурентоспроможності та інноваційності регіональної економіки (застосуванням механізмів типу «індустріальний парк», «науковий парк», «екопарк», «транскордонний парк та логістичний центр», «бізнес-інкубатор», «старт-ап інкубатор»).

3. Смарт – спеціалізація регіону на основі впровадження знань та інновацій в унікальних сферах діяльності (виявлення унікальних функцій і активів регіону, підкреслення конкурентних переваг відповідних секторів регіональної економіки, реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також економічної інтеграції із загальним ринком ЄС і забезпечення включеності в глобальні ланцюги доданої вартості - участь в імплементації Україною Стратегії смарт-спеціалізації Єврокомісії, а також приєднанні України до Європейської платформи смарт-спеціалізації).

4. Забезпечення охорони довкілля, екологічно збалансованого і раціонального природокористування та просторової гармонії (інвестиційного стимулювання та еко-сталого і туристично-рекреаційного розвитку територій регіону, спираються на сприйняття та підтримку населенням та громадськістю).

5. Забезпечення сталого розвитку сільських та гірських територій в умовах системних реформ (перехід до багатофункціонального розвитку сільських територій, забезпечення продуктивної зайнятості та розширення джерел доходів сільського населення в умовах ринкової трансформації, досягнення якісно нового рівня розвитку села, здатного забезпечити комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань та реалізацію транскордонного потенціалу сільських територіальних громад з метою підвищення стандартів якості життя сільського населення).

У процесі визначення регіональних пріоритетів розвитку, що спрямовані на розкриття потенціалу регіону, доцільно також орієнтуватися на європейську практику. В країнах ЄС у сфері регіонального розвитку втілюються пріоритети, які стосуються захисту навколишнього середовища, розвитку безпечної енергетики, розвитку транспортної мережі, покращення якості життя, формування економіки знань. На

перший погляд такі пріоритети виглядають дещо узагальненими і шаблонними, водночас, у кожній конкретній стратегії ці пріоритети формулюються з урахуванням місцевих особливостей і спрямовуються на вирішення конкретних завдань регіонального розвитку. Досвід країн ЄС свідчить, що пріоритети розвитку регіонів мають ґрунтуватися на інноваційній моделі розвитку, яка означає формування та розвиток тих галузей, що можуть забезпечити довгострокове економічне зростання на місцевому рівні, вирішують нагальні питання регіонального розвитку. Інноваційна спрямованість регіонального розвитку означатиме застосування суб'єктами господарювання інноваційних основ діяльності, розвиток інноваційних виробництв.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в Україні існує достатня нормативно-правова база, яка регламентує

державне регулювання та забезпечення регіонального розвитку. Однак для забезпечення ефективного розвитку регіонів, необхідно створити дієву систему направлену на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів, які визначені у програмних стратегіях, сформованих для конкретних регіонів з урахуванням їх основних проблем та потенціалу, з метою зниження диференціації в їх розвитку.

Перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямі є розробка та впровадження у практику пропозицій щодо удосконалення інституційного та організаційно-економічного забезпечення регіонального розвитку регіонів на основі визначених пріоритетів що дозволять найбільш ефективно розкрити потенціал відповідного регіону.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жаворонков В. О. Досвід стратегічного планування на місцевому рівні / В. О. Жаворонков // Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку / Кол. монографія / За ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка. – К.: НДЕІ, 2007. – С. 350-355.
2. Єфремова Н.Ф. Державна регіональна політика та її роль у забезпеченні сталого економічного розвитку регіонів / Н.Ф. Єфремова, О.І. Чічкань, В.І. Роєнко // Економіка та держава. – 2016. – № 3. – С. 42–45.
3. Ігнатова Т. Інституціональне середовище розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки / Т. Ігнатова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doclad/Ignat2.doc>.
4. Мікловда В.П. Стратегічний потенціал економічної системи: інноваційні та інституціональні механізми його активізації [Текст]: монографія / За 53ред. В.П. Мікловди, Н.Ю.Кубіній. – Ужгород, 2014. – с.17.
5. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004-2015 рр. Указ Президента №493 від 28.04.2004р.
URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>.
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р: Постанова Кабінету Міністрів України №1001 від 21.07.2006р.
URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
7. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року (http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf).
8. Стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років (https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191003_rsp-pr.pdf):

REFERENCES

1. Zhavoronkov, V. O. (2007). Dosvid strategichnogo planuvannya na miscevomu rivni [Experience of strategic planning at the local level]. *Ekonomika Ukrainy: social'ni aspekty innovacijnoyi modeli rozvytku – Economy of Ukraine: social aspects of an innovative model of development* (pp. 350-355). K.: NDEI [in Ukrainian].
2. Yefremova, N.F. (2016). Derzhavna regional'na polityka ta yiyi rol' u zabezpechenni stalogo ekonomichnogo rozvytku regioniv [State regional policy and its role in ensuring sustainable economic development of regions]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 3, 42-45 [in Ukrainian].
3. Ignatova, T. (n.d.). Instytucional'ne seredovyshhe rozvytku konkurentospromo-zhnosti regional'noyi ekonomiky [Institutional environment for development of competitiveness of regional economy]. *econom.nsc.ru*. Retrieved from: <http://econom.nsc.ru/conf08/info/Doclad/Ignat2.doc> [in Ukrainian].

4. Miklovda, V.P. (2014). Strategichnyj potencial ekonomichnoyi systemy: innovacijni ta instytucional'ni mehanizmy jogo aktyvizaciji [Strategic potential of the economic system: innovative and institutional mechanisms for its activation]. Uzhgorod [in Ukrainian].

5. Pro Strategiyu ekonomichnogo ta social'nogo rozvytku Ukrayiny «Shlyahom yevropejs'koyi integraciji» na 2004-2015 rr. Ukaz Prezydenta № 493 vid 28.04.2004 r. [On the Strategy for Economic and Social Development of Ukraine «Towards European Integration» for 2004-2015. Presidential Decree № 493 of April 28, 2004]. (2004, April 28). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/493/2004> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi strategiyi regional'nogo rozvytku na period do 2015 r.: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 1001 vid 21.07.2006 r. [On approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2015: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1001 from 21.07.2006]. (2006, July 21). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF> [in Ukrainian].

7. Strategiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period do 2020 roku [Transcarpathian region development strategy up to 2020]. (n.d.). dfr.minregion.gov.ua. Retrieved from: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf [in Ukrainian].

8. Strategiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period 2021-2027 rokiv [Transcarpathian region development strategy for the period 2021-2027]. (n.d.). carpathia.gov.ua. Retrieved from: https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191003_rsp-pr.pdf1 [in Ukrainian].

Отримано 14.09.2019

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).55-60](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).55-60)
УДК 330.3

Латинін К.І.

ДЕТЕРМІНАНТ-ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Запропоновано визначення детермінант-фактору інноваційного розвитку регіональної економіки, якій містить сукупність техніко-технологічних, людських та організаційно-економічних чинників. Висвітлені функції детермінант-фактору, до яких віднесено конвенційну, атрактивну та стимулюючу. Обґрунтована необхідність дотримання таких принципів в процесі дії детермінант-фактору, як імперативи розвитку та системності та специфічних принципів раціональності та автономічності.

Ключові слова: інноваційний розвиток регіону, конкурентоспроможність регіону, детермінант-фактор, розвиток регіональної економіки, функції детермінант-фактору інноваційного розвитку, принципи детермінант-фактору інноваційного розвитку, факторний підхід.

Постановка проблеми. Окреслення основних, визначальних факторів інноваційного розвитку виступає важливим завданням сучасної наукової думки, що обумовило різноманітність теоретичних гілок та розширення понятійного апарату дослідження інноваційної проблематики в контексті її зв'язку з регіональною економікою.

Формування конкурентоспроможної регіональної економіки знаходиться в залежності від її інноваційної спрямованості, реальність та ефективність якої залежить від активізації факторів: а) техніко-технологічного, якій дозволяє залучити «smart-технології» з певним фінансовим супроводом; б) людського - здатного сформувати людській потенціал такої якості, яка необхідна до його залучення в інноваційну активність; в) створення організаційно-економічної тектоніки, що складає платформу подальших регіональних перетворень.

Теоретичні дослідження визначальних факторів інноваційного розвитку регіональної економіки а акомпанемента їх емпіричного вишукування сприяють створенню аналітичної бази для прийняття стратегічних рішень, спрямованих на розбудову конкурентної економічної територіальної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень інтереси у сфері факторного підходу до інноваційного розвитку регіональної економіки достатньо широко висвітлені у наукових публікаціях вітчизняних та закордонних фахівців.

Достатньо широко представлені дослідження закарпатських вчених питань факторного підходу

до формування інноваційно спрямованої регіональної економіки. Так, Завадяк Р.І. (2019) та його однодумці вважають, що «Regional development in the conditions of the post-industrial economy, which is the future, is gaining growth under the influence of strengthening culture, tourism and the economy both as separate directions and as a result of synergy from their interaction and mutual support»[9]. Разом з тим, неможливо не відмітити, що культура виступає двигуном регіонального розвитку як складова організаційного потенціалу. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. (2015) з аналітичних позицій розкрили фактори, що гальмують регіональний інноваційний розвиток, на основі чого довели, що однією з причин «визначено відсутність системи управління ризиками як на рівні держави, регіону, так і в межах більшості підприємств»[11], а це свідчить про нестачу уваги регіонального менеджменту до факторів, що сприяють чи гальмують інноваційний розвиток регіону.

Роль «підприємств-газелей» як інноваційного фактору розвитку економіки в сучасних умовах представлена в публікації Крослакові М. (2015) та ін., які доводять, що «enterprises are more flexible when it comes to adapting to the market changes; they constantly produce and innovate in order to survive in the strong competition battle»[1].

Прикладом також може служити категорія генон-фактору, яка достатньо активно використовується сучасними дослідниками. Так, Ягельская Е. (2014) декларує, що «під генон-фактором випереджального економічного розвитку розуміємо реєстр рушійних сил швидкої якісної трансформації системи з менш удосконаленого стану у більш удосконалений»[12]. Вказане визначення містить три недоліка. По-перше, автор не розкриває сутності поняття «генон», що відповідно завуальовує сутність генон-фактору, а по-друге,

© Латинін К.І., аспірант кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: kostantin.latinin@uzhnu.edu.ua

стверджує, що до нього відноситься реєстр рушійних сил, які забезпечують якісні перетворення економічної системи. Доцільно вказати, які саме фактори складають генон та яка їх роль у досягненні певної мети. По-третє, визначення генон-фактору як реєстру рушійних сил автор блокує дослідження взаємодії факторів, що в сукупності представляє собою систему.

Застосовують поняття «генон-фактор» Мікловда В.П. та його співавтори (2015), які, розглядаючи чинники розвитку національної економіки, доводять, що саме стратегічні фактори, що діють комплексно та забезпечують реалізацію стратегічної цілі, формують генон-фактор. В реєстр визначальних факторів вказані автори відносять інноваційний, інвестиційний та інституціональний чинники [8]. Вказані автори так само не наводять пояснення поняття генон та мовно-логічного й науково-теоретичного обґрунтування правомірності його застосування.

Разом з тим, з наведеного вище впливає, що проблема виявлення та обґрунтування саме основних, визначальних факторів, що є рушійними силами певної системи стратегічного управління регіональним розвитком в умовах інноваційної економіки, знаходиться в початковому стані дослідження й потребує подальшого наукового обґрунтування.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є теоретичне дослідження факторів, що впливають на розвиток інноваційної економіки регіону та обумовлюють формування детермінант-фактору.

Для досягнення мети вирішені завдання: по-перше, окреслені чинники регіональної економіки, функціонування яких в процесі їх взаємодії створює детермінант-фактор; по-друге, висвітлені принципи дії детермінант-фактору регіонального розвитку; по-третє, описані функції детермінант-фактору інноваційного, здійснення яких забезпечує ефективність реалізації інноваційної стратегії регіонального розвитку.

Опис основного матеріалу дослідження. Поняття «детермінанта» вживається в філософії та інших науках у сенсі визначального фактору. Коріннями етимологія слова уходить в латинське *determino* – обмежувати або визначати, тому вважаємо за доцільне та можливо застосування в інноваційному аналізі терміну детермінант-фактор, якій обумовлено наступним:

- має системний характер, тобто рушійні сили складають комплекс що діє за принципом холізму;
- фактори між собою взаємопов'язані: дія одного обумовлює силу та спрямованість інших.

Відсутність одного з чинників ліквідує систему в цілому, що призводить до втрати сенсу дії інших факторів;

- система факторів функціонує в умовах цілепокладання, при цьому останнє відбувається на двох рівнях, на рівні системи факторів та на рівні системи більш високого порядку. Первинним є цілепокладання в системі більш високого рівня, в нашому випадку – це система стратегічного розвитку регіональної економіки з певним набором цілей. В процесі декомпозиції цілей визначається детермінант фактор, якій має мету власного рівня позиціонування.

Таким чином, під детермінант-фактором запропоновано виділяти систему чинників, які виступають визначальними рушійними силами економічного процесу, в ході якого: 1) проявляють системну взаємодію та взаємозалежність; 2) спрямовані на реалізацію встановлених цілей; 3) останні реалізуються через функції, дії складових детермінант-фактору, а 4) його відсутність або недооцінка суттєвим чином гальмує розвиток економічної системи.

В залежності від сфери проходження економічного процесу або його історичного етапу детермінант-фактор як система може змінювати власну конфігурацію, втрачати чи набувати нових чинників, опанувати певними специфічними особливостями.

Детермінант-фактор інноваційного розвитку регіональної економіки містить три рушійні сили, які відповідають умовам їх віднесення до визначальних.

Першим виділено техніко-технологічний чинник, що формує детермінант-фактор інноваційного розвитку регіону. Техніко-технологічна група факторів інноваційного розвитку сформувала умови для виникнення інформаційно-комп'ютерної цивілізації, яка розповсюджується на регіони поза залежності від їх розташування чи соціально-економічного розвитку. Значення техніко-технологічного факторів було підкреслено на Давоському Форумі 2016 року, в матеріалах якого відмічається: «The First Industrial Revolution used water and steam power to mechanize production. The Second used electric power to create mass production. The Third used electronics and information technology to automate production. Now a Fourth Industrial Revolution is building on the Third, the digital revolution that has been occurring since the middle of the last century. It is characterized by a fusion of technologies that is blurring the lines between the physical, digital, and biological spheres» [3].

Вказані впливи змінюють суттєвим чином регіональну економіку. Регіон стає

конкурентоздатним вже не за наявністю унікальних природних ресурсів або розташування, а за здатністю його людського потенціалу генерувати нові знання та втілювати інноваційні ідеї в практичній діяльності регіональних економічних суб'єктів. Інформаційна революція надає регіонам додаткові можливості конкурентної боротьби через рівноправність доступу до інформаційних ресурсів, основного джерела сучасних конкурентних регіональних переваг. Практично кожний регіон в умовах шостої інформаційної революції отримує можливість формування адекватної інноваційної регіональної системи та перетворення на лідера інноваційної активності. Дана можливість може бути реалізована на регіональному рівні за при умові активізації та належного використання людського та організаційно-економічного факторів у складі детермінант-фактору інноваційного розвитку. Інноваційна модель розвитку передбачає наявність людських ресурсів певної якості, що включає не лише кваліфікаційну характеристики, а й потреби, мотивацію, що відповідають кадровим вимогам шостої інформаційної революції. Крім людського фактору особливого звучання набуває організаційно-економічні акції регіональної вклади, спрямовані на формування інноваційної інфраструктури в регіоні, підтримки інноваційних ініціатив, впровадження стратегічного управління інноваційним розвитком території.

Другою рушійною силою виступає людський фактор. Значення людського фактору в інноваційній економіці збільшується не лише в контексті характеру та змісту праці. Інноваційна економіка вимагає великих обсягів інвестицій в людину, які повинні перетворитися на людський капітал. Людський капітал - перетворюється на такий, що визначає регіональні переваги в конкуренції з іншими регіонами. За позицією Грішнєвої А., «для Європейського суспільства людський капітал – це інтенсивний економічний ресурс, найважливіший фактор формування високотехнологічної, інноваційної економіки» [5]. Вказані ідеї є важливими для управління інноваційним розвитком внаслідок наступних причин:

- Інноваційна економіка значною мірою залежить від демократичних начал, ще лежать в основі організації політичного та соціального життя в країні та регіоні, лише за таких умов людський капітал як інноваційний важіль набуває повної сили в процесі його застосування. Це, в свою чергу, викликає необхідність політичного та

соціального супроводу інноваційної активності, створення та застосування інструментів підтримки інноваційних процесів.

- Змінюються норми життєдіяльності в цілому, та виконання своїх трудових обов'язків вчасності. Самоорганізація та відповідальність стають принципами організації економічної діяльності як на мікро-, так й на мезо- та макро-рівнях. При цьому виконавча дисципліна підтримує результативність інноваційної активності, створює умови для зростання ефективності інноваційної діяльності.

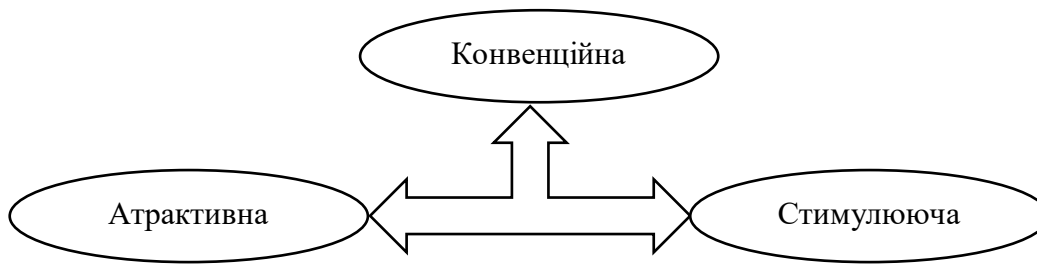
- Формується принципово нова культура праці, в межах якої креативність та інноваційність стають принципами та одночасно мірилом поведінки як окремих працівників, так й регіонів в цілому.

- Людський капітал змінює, перетворює людський потенціал, а «креативність, освіченість, мобільність та інноваційність людського потенціалу країни чи регіону визначають якість потенціалу трудового. Тобто в процесі господарської діяльності людський потенціал знаходить практичну імплементацію в потенціалі трудовому, реалізація якого забезпечує: а) цілеспрямованість дії всієї економічної системи; б) узгодженість функціонування складових елементів економіки; в) моніторинг розвитку економіки та забезпечення її конкурентоспроможності» [10].

Організаційно-економічні фактори у складі детермінант-фактору виконують функцію цементування основи регіонального стратегічного розвитку, створюють платформу, на якій техніко-технологічні фактори стикаються і взаємодіють з факторами людськими.

Під організаційно-економічними факторами інноваційного розвитку розуміємо таку систему продуктивних сил, механізмів, процесів та структур, що забезпечують умови для ефективного генерування нових ідей та їх імплементації у практичну площину. Детермінант-фактор виступає як цілісна рушійна сила, що опанували такими властивостями системи як холізм та емерджентність, представляє собою триумвірат техніко-технологічних, людських та організаційно-економічних чинників, взаємопов'язаних та взаємо посилюючих, а також невід'ємних складових процесу стратегічного розвитку. Три риси, що дозволяють сукупність техніко-технологічних, людських та організаційно-економічних факторів утворити детермінант- фактор:

Детермінант-фактор інноваційного процесу виконує певні функції (рис. 1):

Рис. 1. Функції детермінант-фактору розвитку регіональної економіки*

*Джерело: складено автором

1. Конвенційна – забезпечення узгодження та прийняття учасниками інноваційного процесу регіонального розвитку певних норм, критеріїв, стандартів поведінки, які не порушують загальну стратегію розвитку регіону. Так, інновації не повинні зашкоджувати екологічному стану, створювати умови для соціальної дискримінації або погіршувати якість життя окремих частин населення регіону.

2. Атрактивна – сприяти створенню привабливого іміджу регіону для творчих людей, залучати в регіон висококваліфіковану робочу силу. Атрактивна функція також проявляється через збільшення фінансових потоків в регіону для реалізації інноваційних проектів, розширення економічної бази розвитку, стимулювання інноваційних процесів. Атрактивна функція може бути втілена в практику на основі використання державного фінансування, залучення грантових ресурсів, капіталізацію акціонерних компаній, розташованих в регіоні, а також фандрейзінгу через інноваційні платформи.

3. Стимулююча функція полягає в намірі учасників процесу розвитку до певних дій, в рамках тріади «мета – можливості – методи». Мета визначає напрямки стимулювання, можливості включають регіональний потенціал, не лише явні ресурси, а й приховані, латентні сили, що дозволяють досягти певних цілей, методи - способи з'єднання складових детермінант-фактору в систему дій, що залучають ресурси для досягнення мети.

Виконання функцій детермінант-фактору залежить від принципових засад, які задекларовані системою розвитку регіональної економіки. Під принципом розуміють основи, на яких будуються норми, правила поведінки системи в тих чи інших умовах.

1. Антономічність –представляє собою ситуацію, коли протилежні, взаємовиключаючі ідеї або пропозиції мають рівноправне звучання. Основоположником ідеї антономії як методу і принципу пізнання є Е.Кант, який в своїй праці «Критика чистого розуму» [7] виділив типи

антономії. Сучасна філософія словами Горнвовой Г. пояснює два основні підходи до розуміння антономії. Вузкий підхід підкреслено як гносеологічний, в ньому основний акцент робиться на формалізації процесу міркування, вузкий підхід реалізується в логіці, в методології науки, в математичних і фізичних теоріях. Широкий підхід онтологічен, антономії в широкому сенсі зачіпають світоглядні проблеми, смисложиттєві питання, характерні для універсального філософського дискурсу» [4].

2. Раціональність. Якщо антономія як принцип дії детермінант-фактору несе в собі елементи абстракції, то в процесі його реалізації він корелює з раціональністю. Концепція раціональності, як стверджує Саймон Х. (Herbert A. Simon), це «головний експортний товар «економічної теорії» в її обміні з іншими соціальними науками... Експортний товар, який пропонує економічна теорія, – це не сама по собі ідея раціональності, а особлива, дуже специфічна форма раціональності – раціональність людини, максимізує корисність і процвітання в цьому». [2]

3. Системність як принцип дії детермінант-фактору передбачає наявність чіткого взаємозв'язку і взаємодії між його членами. Крім того, системність дозволяє виявити сутність детермінант-фактору і його позиціонування щодо систем більш високого порядку, які можуть містити ресурси, нести імпульси і можливості для певного функціонування детермінант-фактору.

4. Принцип розвитку, який за першооснову ставить необхідність постійної трансформації детермінант-фактору. Ознаками розвитку, які відрізняють його від руху вважають «а) скерованість у часі...; б) незворотність процесу...; в) поява в процесі розвитку нового, тобто того, що не існувало раніше; г) закономірний характер розвитку, підпорядкованість його певним законам. Таким чином, розвиток являє собою певну форму зміни взагалі, особливий вид руху, якому притаманні закономірні, спрямовані, незворотні, якісні зміни матеріальних об'єктів»[6].

Врахування запропонованих принципів надає детермінант-фактору стійкості в його функціях та спрямованості, що дозволяє передбачати майбутні зміни та приймати адекватні й пре активні управлінські рішення регіональним менеджментом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що ефективність розвитку регіональної економіки та побудова її системних конкурентних переваг залежить від сукупності та змістовного наповнення факторів, наголос на які робить регіональний менеджмент в процесі стратегічного управління. Доведено, що система чинників, які виступають визначальними рушійними силами економічного процесу, складають детермінант-фактор, в ході якого вони: проявляють системну взаємодію та взаємозалежність; спрямовані на реалізацію встановлених цілей; останні реалізуються через функції, дії складових детермінант-фактору, а

його відсутність або недооцінка суттєвим чином гальмує розвиток економічної системи.

Доведено, що детермінант-фактор виконує три функції. По-перше, конвенційну, в процесі якої відбувається узгодження та прийняття учасниками інноваційного процесу регіонального розвитку певних норм. По-друге, аттрактивна, що дозволяє сприяти створенню привабливого іміджу регіону для творчих людей, залучати в регіон інвестиції, «smart-технології». По-третє, стимулююча функція спрямована на спрямування учасників процесу розвитку до виконання стратегічно визначених дій.

Принципами ефективного функціонування детермінант-фактору виділені загальні, до яких віднесено імператив системності та імператив розвитку, а також специфічні, що містять принцип раціональності та антомічності.

В подальших дослідженнях заплановано визначити стохастичний зв'язок між детермінант-фактором та рівнем регіонального розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dynamics of high growth enterprises—“gazelles”—in Czech Republic /M Krošláková, V Kubičková, L Jurkovičová, N Kubiniy// Business Perspectives. – 2015. – №2. – p.27-35
2. Herbert A. Simon. Rationality as Process and as Product of Thought. Richard T.Ely Lecture // American Economic Review, May 1978, v.68, no.2, p.1–16. – Retried from https://igiti.hse.ru/data/003/314/1234/3_1_2Simon.pdf
3. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond . – World Economic Forum. – Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>
4. Горнова Г.В. Антиномичность культуры /Г.Горонова // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. – 2014. – №3 (4). – с.16-19.
5. Грішнова О. Людський капітал в умовах кризи: оцінка і пошук можливостей збереження /О.Грішнова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – Сер. ЕКОНОМІКА. – 5(170). – С.11-16.
6. Данильян О. Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. - 2-ге вид., допов. і переробл. — Х. : Право, 2012. — 312 с.
7. Кант И.Критика чистого разума / Пер. с нем. Н. Лосского .Примеч. Ц.Г. Арзаканяна. – Эксмо, 2007— 736 с.
8. Конкурентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси: монографія /В.П.Мікловда, Ф.Ф.Шандор, Н.Ю.Кубіній, С.М.Мошак, Ю.О.Дідович, В.О.Огородник, Я.С.Максимчук, В.В.Кубіній. – Мукачево: Карпатська вежа. – 2015. – 420 с.
9. Кубіній Н.Ю. М.В. Культура, туризм та економіка як триумвірат стратегічного розвитку регіону /Н.Ю.. Кубіній, Р.І.Завадяк, М.В.Белень// Вісник Херсонського університету. – 2019. – Вип.34. – С.105-108
10. Мікловда В. П. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці / В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубіній, С. М. Мошак // Демографія та соціальна економіка. - 2015. - № 3. - С. 199-208. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_17.
11. Можливості та обструкції розвитку інноваційного потенціалу Закарпаття як фактора регіональної конкурентоспроможності / В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубіній, С.І. Мошак // Економіка промисловості. — 2015. — № 1 (69). — С. 31-39.
12. Ягельська К.Ю. Генон-фактор випереджального національного економічного розвитку / К.Ю.Ягельська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 2. – С. 175 – 187.

REFERENCES

1. Krošláková M., Kubičková V., Jurkovičová L., Kubiniy N. (2015). Dynamics of high growth enterprises – “gazelles” – in Czech Republic. *Business Perspectives*, 2, 27-35 [in English].
2. Herbert A. Simon (1978). Rationality as Process and as Product of Thought. Richard T. Ely. *American Economic Review*, 68, 2, 1-16. Retrieved from https://igiti.hse.ru/data/003/314/1234/3_1_2Simon.pdf [in English].
3. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond (n.d.). World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> [in English].
4. Gornova G.V. (2014) Antinomichnost kulturyi [The antinomy of culture] *Vestnik Omskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Gumanitarnye issledovaniya. – Bulletin of the Omsk State Pedagogical University. Humanitarian research*, 3 (4), 16-19 [in Russian].
5. Grishnova O. (2015) Liudskiy kapital v umovakh kryzy: otsinka i poshuk mozhlyvosti zberezhennia [Human Capital in Crisis: Assessment and Search for Conservation Opportunities] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 5(170), 11-16 [in Ukrainian].
6. Danylian O. H., Taranenko V. (2012) *Filosofii: pidruchnyk [Philosophy: a textbook].*– Harkiv:Pravo [in Ukrainian].
7. Kant I. (2007) *Kritika chistogo razuma [Criticism of Pure Reason].* Eksmo [in Russian].
8. Miklovda V., Shandor F., Kubiniy N., Moshak S., Didovych Y., Ohorodnyk V. et al. (2015) *Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichni ta utylitarni rakursy [Competitiveness of economic systems and their strategic management: epistemological and utilitarian perspectives].* Mukachevo: Karpatska vezha [in Ukrainian]
9. Kubiniy N. Zavadyak R., Belen M. (2019). Kultura, turyzm ta ekonomika yak triumvirat stratehichnoho rozvytku rehionu [Culture, tourism and economy as a triumvirate of strategic development of the region] *Visnyk Khersonskoho universytetu. – Bulletin of the Kherson University*, 34, 105-108 [in Ukrainian].
10. Miklovda V., Kubonoy N., Moshak S. (2015). Reitynh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi. [Rating of Ukraine's competitiveness by the criterion of labor efficiency] *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. - Demography and the social economy*, 3, 199-208 [in Ukrainian].
11. Miklovda V., Kubiniy N. Moshak S. (2015). Mozhlyvosti ta obstruktsii rozvytku innovatsiinoho potentsialu Zakarpattia yak faktora rehionalnoi konkurentospromozhnosti [Possibilities and obstructions of development of innovative potential of Transcarpathia as a factor of regional competitiveness] *Ekonomika promyslovosti – Economics of industry*, 1 (69), 31-39 [in Ukrainian].
12. Yahelska K. (2014). Henon-faktor vyperedzhalnogo natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku [The Genon Factor of Advance National Economic Development] *Marketynh i menedzhment innovatsii - Marketing and Innovation Management*, 2, 175-187 [in Ukrainian].

Одержано 10.09.2019

Переверзєва А.В.

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті досліджено поняття складної соціально-економічної системи та її властивості. На основі використання когнітивного аналізу виокремлено три типи громад та побудовано когнітивні карти, котрі визначають зв'язок між показниками розвитку. Концептуальні карти побудовано на основі трьох моделей зв'язків між концептами: зі слабкими когнітивними зв'язками; із середніми когнітивними зв'язками; із сильними когнітивними зв'язками. Для побудови когнітивних карт згруповано та ідентифіковано елементи концептів розвитку соціально-економічної системи «Громада» за єдиним принципом та визначено три концепти «Трудові ресурси», «Інвестиції», «Бюджет». Обґрунтовано, що для громад характерним є слабкий зв'язок між концептами, який визначається значною кількістю зв'язків між елементами концептів, але за якістю – значення цих показників є низькими.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, розвиток, соціально-економічна система, когнітивні карти, концепт, кореляційний аналіз

Постановка проблеми. В умовах значного впливу новітніх регіональних та глобальних чинників, які дозволяють виокремити особливості та пріоритети розвитку людських та трудових ресурсів, визначити ключові напрями реформування необхідно здійснити аналіз стану та рівень соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад.

Громада як соціально-економічна система являє собою сукупність елементів, кожен яких відображає певний аспект розвитку. Одними із найважливіших напрямів функціонування громади є фінансова складова, котра визначається на основі стану бюджету територіального утворення, людські ресурси, які є не лише статтею витрат у бюджеті, але й здатні підвищити рівень самодостатності за рахунок акумуляції свого потенціалу та його раціонального використання. Інвестиційні ресурси громади представлені інвестиційними проектами, реалізація яких розширює можливості громади та сприяє розширенню простору її функціонування за межі територіального утворення. Безумовно усі складові громади як системи є взаємопов'язаними між собою, їх спільна взаємодія створює потенціал територіального утворення, міцність та стійкість якого залежить від сили та характеру зв'язку між елементами громади. У зв'язку із цим питання щодо оцінки розвитку територіальних громад як соціально-економічних систем на основі аналізу взаємозв'язку між елементами є актуальним з точки зору визначення «слабких

місць» та орієнтирів розвитку територіального утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим науковим обґрунтуванням поняття «складні системи» є трактування Г. Гакена, засновника «синергетики», котрий зазначає, що «складні системи можливо описати, як такі, котрі складаються зі значної кількості складових елементів або компонентів, які можуть мати подібну структур або бути різнорідними. Усі залуженими взаємозв'язками. Існує багато прикладів утворення складних систем, функціонування та розвиток яких досліджується різними науковими галузями. Існують прості та ускладнені за структурою системи. До другого типу належать соціально-економічні системи, які характеризуються ускладненими взаємозв'язками між складовими частинами [1, с. 18].

Практичне застосування методів синергетики в соціальних науках запропонував В. Вайдліх, який зазначає: «Здається очевидним, що реальність, включаючи одушевлений і неодушевлений світи (живу і неживу природу) розділена на шари (стратифікована) з різним ступенем організованості. Вищі, більш макроскопічні шари є складними, і тому «розташовуються над» нижчими, мікроскопічними шарами. Якщо організаційна структура шару така, що йому як цілому властиві якісно нові характеристики, котрих немає в нижчих шарах, то прийнято визначати такий шар як систему. Система – «це більше ніж просто сума її складових», які не є ознаками частин, а тільки системи як цілого» [2, с. 30-31].

Важливим науковим дослідженням В. Вайдліха з точки зору практичного застосування є обґрунтування значної «низхідної» взаємодії

© Переверзєва А.В., к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

«ціле-частини». Вчений зазначає, що «колективне поле» значно впливає на можливу поведінку індивіда через формування певних орієнтирів та формування традицій і культури на основі взаємодії. Практична реалізація взаємодії між цілим та частинами забезпечується на основі розширення доступу до інформаційних ресурсів, прийняття рішень на основі вже сформованої структури суспільства, за рахунок активізації латентних здібностей людини, котрі можуть виявлятися лише за умови створення певного середовища [2, с. 32, с. 37-38].

Важливими властивостями соціально-економічної системи є її життєздатність та самодостатність. На думку Р. Ешбі [3] під життєздатністю слід розуміти здатність системи долати невизначеність існування. Дослідник С. Бір [4] виокремив типи життєздатних підсистем та обґрунтував, що кожна життєздатна система повинна мати індивідуальність.

Життєздатність економічних систем досліджувалась в працях таких українських науковців, як: Мадих А.А. [5], Мартиненко В.П. [6], Овечко А.В., Петренко В.Л., Тимохин В.Н. [7], Сергєєва Л.Н., Бакурова Г.В. [8], Шпілевський В.В. [9] та інші.

Значний внесок у вивченні питань, що стосуються специфіки самодостатності соціально-економічних систем здійснили такі науковці: Заблоцький Б. [10], Молодожен Ю. Б. [11], Морозюк Н. В. [12], Уманець Т. В. [13], Шаталова Л. С. [14] та інші.

Питаннями управління програмами розвитку систем займалися Бушуєв С.Д., Ярошенко Р.Ф., Ярошенко Т.О. Вчені розглядають багатовекторне управління, що забезпечує збалансованість, стратегічну орієнтацію та досягнення ефективних результатів розподілу фінансових коштів [15].

На сучасному етапі значну увагу приділено дослідженню особливостей функціонування та розвитку соціально-економічних систем. Серед науковців необхідно виокремити Танан-Лала О. [16], який визначає теоретико-методологічні засади та концептуальні основи соціально-економічних систем. Для визначення особливостей соціально-економічної системи вчений аналізує функціонування споживчої кооперації.

Колектив науковців - О. В. Панухник, В. Я. Кудлак, Н. Ю. Мариненко, І. Ю. Крамар [17] виокремлює важливі проблеми, пов'язані з основними критеріями функціонування соціальних-економічних систем в умовах підвищення рівня відкритості національної економіки

Питання стратегічного управління конкурентоспроможністю соціально-економічними системами на основі використання системного підходу представлено у дослідженнях Мошака С.М., Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. [18].

Серед прикладних досліджень визначеної проблематики необхідно відзначити дослідження Ваклюка Я. [19], який запропонував метод моделювання соціально-економічних систем і розрахунок їх динамічних показників на основі аналогій

Разом з тим, слід зазначити, що питання оцінки розвитку об'єднаних територіальних громадах як соціально-економічних систем потребує додаткового дослідження і обґрунтування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка розвитку об'єднаних територіальних громадах як соціально-економічних систем задля визначення «слабких місць» та орієнтирів розвитку територіального утворення.

Опис основного матеріалу дослідження. Значна кількість теоретичних і практичних досліджень щодо функціонування та розвитку складних соціально-економічних систем підтверджує зацікавленість науковців до цієї проблематики. Для того, щоб забезпечити життєдіяльність та самодостатність соціально-економічної системи необхідно здійснити оцінку її розвитку на основі використання певних моделей, котрі дозволяють не лише визначити потенціал громад, але й об'єднати їх в пені групи з метою розробки механізму вдосконалення політики управління та підвищення рівня розвитку. У науковій літературі представлена значна кількість способів аналізу територіальних утворень [20], котрі різняться застосуванням певного набору факторів для здійснення типологізації територіальних утворень. Зазначимо, що існуючі способи для групування пропонують розглядати у комплексі низку факторів, які відповідають за певний напрям розвитку територіальних утворень – економічної, соціальної та інших.

Оскільки об'єднані територіальні громади є складними регіональними підсистемами, то поряд із кількісними індикаторами ефективності функціонування громади важливим є врахування тісноти зв'язку між цими показниками. Як приклад, можна розглянути ланцюг показників діяльності громади, із кінцевим елементом – зайнятість в об'єднаній територіальній громаді, котру можна виміряти показником ефективності використання трудових ресурсів. Цей індикатор безпосередньо пов'язаний із такими показниками,

як обсяг власних доходів, кількість інвестиційних проектів, зайнятість за видами економічної діяльності тощо. Отже, для того, щоб збільшити рівень зайнятості в об'єднаних територіальних громадах, потрібно здійснити певні заходи організаційно-економічного спрямування в ланцюзі взаємопов'язаних факторів, які ведуть до зміни показника зайнятості. Зауважимо, що існування ланцюгів, що мають слабкий зв'язок, призводить до того, що сила імпульсів у вигляді заходів економічного, організаційного впливу та інших, зменшується, суттєво знижуючи ефективність останніх. Навпаки, якщо усі ланцюги громади мають тісний зв'язок, то ефективність заходів, спрямованих на розвиток регіону, суттєво зростає, значно прискорює отримання економічного, соціального, організаційного та інших ефектів.

Відсутністю чи наявністю зв'язків між показниками системи громади можна пояснити таке явище, за якого громада, маючи високі показники розвитку й залучивши значну кількість трудових ресурсів, не отримує очікуваного

економічного ефекту, або отримає, але через дещо більший проміжок часу, ніж планувалось. Поряд із тим об'єднані територіальні громади з гіршими показниками розвитку отримують кращі результати за більш короткий проміжок часу.

Отже, пріоритетним стає завдання виявлення ступеня щільності зв'язків між показниками системи «Громада» як соціально-економічного утворення регіональної підсистеми.

Застосування когнітивного підходу може стати одним із найбільш продуктивних для вирішення поставленого завдання. Когнітивний підхід є актуальним, якщо об'єкт управління та його зовнішнє середовище є комплексом складних процесів і чинників, які впливають один на одного. Методологія когнітивного моделювання призначена для аналізу та прийняття рішень у недостатньо визначених ситуаціях [21-23].

Систему «Громада» можна вважати складною для застосування звичайних методів аналізу, тому що вона характеризується певними властивостями (табл. 1).

Таблиця 1

Властивості громади як складної системи*

Властивість	Зміст
Нестабільність	Рівень нестабільності зовнішнього соціально-економічного та політичного середовища для системи «Громада» визначається на основі ситуацій, прогнозів щодо темпу змін, можливостей передбачити майбутні тенденції. Можливість передбачення залежить від мінливості чинників, а також темпів і напрямів розвитку самого середовища. При цьому значний рівень невизначеності та нестабільності екзогенних чинників, уповільнює та ускладнює процес прийняття тактичних і стратегічних рішень.
Слабкоструктурованість	Складнощі аналізу процесів та прийняття управлінських рішень у таких галузях, як економіка, соціологія тощо, зумовлені низкою особливостей, властивих цим галузям, а саме: багатofакторністю процесів, що відбуваються в них (економічних, соціальних тощо) та їх взаємовпливом; неможливістю виокремлення й детального дослідження окремих явищ – усі процеси та явища, характерні для них, повинні аналізуватися комплексно; відсутністю необхідної інформації щодо динамічності процесів; мінливим характером процесів та явищ з точки зору часового критерію тощо. Визначені особливості обумовлюють слабку структурованість економічних, соціальних та інших подібних систем. Отже, на відміну від технічних систем, економічні, соціально-політичні та інші аналогічні системи характеризуються відсутністю детального кількісного опису процесів, які відбуваються в них, – інформація, переважно, має якісний характер. Тому для слабкоструктурованих систем неможливе створення формальних традиційних кількісних моделей. Для систем подібного типу характерні невизначеність, опис на якісному рівні, неоднозначність оцінки наслідків тих чи інших рішень.

*Джерело: Складено автором за даними [24]

Враховуючи властивості громади як системи, виокремлені в таблиці 1, зауважимо, що ефективним інструментарієм дослідження слабкоструктурованого середовища, яке характеризується значним рівнем нестабільності,

є когнітивний аналіз. Когнітивний підхід дозволяє виокремити та з'ясувати сутність проблем, які виникають у середовищі, виявити протиріччя та здійснити якісний аналіз усіх процесів і явищ. Когнітивне моделювання –

ключовий момент когнітивного аналізу, суть якого полягає у висвітленні найскладніших проблем і тенденцій розвитку регіональної системи у вигляді спрощеної ідеалізованої моделі, дослідженні можливих сценаріїв виникнення кризових явищ, пошуку шляхів та умов їх вирішення [24].

Типологізація об'єднаних територіальних громад на основі когнітивного моделювання поєднує п'ять етапів. Етапи когнітивного підходу до аналізу об'єднаних територіальних громад є такими:

1) Когнітивна структуризація громади передбачає трьох підконцептосфер концептосфери «Громада»: «Трудові ресурси»; «Бюджет»; «Інвестиції».

Підконцептосфера «Трудові ресурси» нараховує вісім концептів: рівень середньої заробітної плати; зайнятість населення; рівень безробіття; відсоток зайнятості у сільському господарстві; відсоток зайнятості у виробничій сфері; відсоток зайнятості у торгово-обслуговуючій сфері; кількість підприємств сільськогосподарського спрямування; кількість промислових підприємств.

Підконцептосфера «Бюджет» нараховує п'ять концептів: доходи бюджету на одну особу; власні доходи на одну особу; регульовані доходи на одну особу; витрати бюджету на одну особу; дефіцит/профіцит бюджету.

Підконцептосфера «Інвестиції» нараховує два концепти: кількість інвестиційних проєктів, запропонованих громадою; загальна орієнтовна вартість інвестиційних проєктів (власні можливості, допомога держави, взаємодопомога громад).

б) Структурний аналіз когнітивної моделі передбачає встановлення наявності чи відсутності зв'язків між обраними концептами в межах концептосфери «Громада».

Скористаємось методом сценарного моделювання когнітивної карти підконцептосфери громади, який полягає у зміні значень показників концептів та дослідженні у цьому зв'язку змін у функціонуванні усієї системи. За результатами отриманих значень – зв'язків між концептами когнітивної карти (результатами сценарного моделювання) здійснюємо оцінку діяльності громади, ранжування з іншими громадами, віднесення її до громади з певним ступенем розвитку трудових ресурсів.

Доцільно, на нашу думку, виконувати розподіл громад за трьома типами: громади зі слабкими когнітивними зв'язками, громади з середніми когнітивними зв'язками, громади з сильними

когнітивними зв'язками:

Розглянемо кожний із наведених типів громад окремо.

Громади зі слабкими когнітивними зв'язками. До цього типу громад відносяться ті, зв'язок між концептами яких знаходиться переважно в діапазоні числових значень від $-0,4$ до $+0,4$. Сценарне моделювання в громадах такого типу виявляє результати передачі слабких імпульсів між концептами. Отже, стандартні заходи щодо підвищення ефективності діяльності громади виявляються малоефективними. Громада потребує суттєвого втручання економіко-організаційного спрямування, особливо в концепти з найменшими показниками ступеня зв'язків.

Громади із середніми когнітивними зв'язками. До цього типу громад відносяться ті, зв'язок між концептами яких перебуває переважно в діапазоні чисел від $-0,4$ до $-0,8$ і від $+0,4$ до $+0,8$. Сценарне моделювання в громадах такого типу вказує на результати передачі імпульсів середньої сили між концептами. Це означає, що громада працює більшою мірою ефективно, при наявності проблемних місць. Громада потребує втручання економіко-організаційного спрямування в концепти з найменшими показниками ступеня зв'язків.

Громади з сильними когнітивними зв'язками. До цього типу громад належать такі, зв'язок між концептами яких знаходиться переважно в діапазоні чисел від $-0,8$ до -1 і від $+0,8$ до $+1$. Сценарне моделювання в громадах такого типу вказує на результати передачі сильних імпульсів між концептами. Це означає, що громада працює достатньо ефективно, проблемні місця відсутні, або незначні. Як і у випадку з регіонами з середнім ступенем когнітивних зв'язків, громада потребує втручання економіко-організаційного спрямування в концепти з найменшими показниками ступеня зв'язків, але ефективність від таких заходів буде значно вищою. За рахунок наявності сильних зв'язків між концептами громад такого типу вони є найбільш привабливими для запровадження нових технологій, відкриття нових галузей, впровадження комп'ютеризованих систем управління тощо.

На основі описаного когнітивного підходу до побудови моделі розвитку було проведено аналіз об'єднаних територіальних громад: Малотокмачанська, Остриківська, Берестівська та Преображенська сільські громади Запорізької області. Визначено коефіцієнти кореляції між показниками концептів (табл. 2-табл. 3).

Таблиця 2

Статистичні дані для кореляційного аналізу показників підконцепту «Трудові ресурси»

Громади	Підконцепт «Трудові ресурси»							
	рівень середньої заробітної плати в громаді, грн.	зайнятість населення, осіб	кількість безробітних, осіб	відсоток зайнятості у сільському господарстві, %	відсоток зайнятості у виробничій сфері, %	відсоток зайнятості у торгово-обслуговуючій сфері, %	кількість сільськогосподарських підприємств	кількість промислових підприємств
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Берестівська сільська	1830	618	278	51	0	49	8	0
Малотокмачанська сільська	2100	997	449	15	7	78	3	2
Остриківська сільська	4800	596	1204	43	16	41	5	1
Преображенська сільська	3575	3404	507	83	4	17	5	1

Аналіз враховує тільки позитивні значення коефіцієнтів кореляції, що свідчить про наявність прямого зв'язку між показниками окремих підконцептів.

Узагальнення даних кореляційного аналізу показників підконцептів «Трудові ресурси», «Бюджет» та «Інвестиції» побудувати когнітивні карти.

Таблиця 3

Статистичні дані для кореляційного аналізу показників підконцептів «Бюджет» та «Інвестиції»

Громади	Підконцепт «Бюджет»		Підконцепт «Інвестиції»	
	доходи бюджету на одну особу	витрати бюджету на одну особу	кількість інвестиційних проєктів, запропонованих громадою	загальна орієнтована вартість інвестиційних проєктів, млн. грн
	1	2	1	2
Малотокмачанська сільська громада	1810,1	1712,55	4	16,8
Остриківська сільська громада	1723,39	1506,07	7	32,2
Берестівська сільська громада	2579,67	2525,47	8	8,3
Преображенська сільська громада	3349,23	2980,71	6	7,2

Для побудови когнітивних карт доцільно згрупувати та ідентифікувати елементи концептів «Громада» передбачає виокремлення трьох концептів: трудові ресурси, бюджет та

розвитку соціально-економічної системи «Громада» за єдиним принципом (рис. 1). інвестиції (рис. 2.6). Елементи кожного концепту ідентифікуються відповідним позначенням: Т – трудові ресурси, Б – бюджет, І – інвестиції. Кожен

елемент концепту має змістовну характеристику, наприклад Т1 – рівень середньої заробітної плати в громаді, Б1 – доходи бюджету на одну особу, І1 – кількість інвестиційних проєктів, запропонованих громадою, тощо.

Рисунок 1 – Групування та ідентифікація елементів концептів розвитку соціально-економічної системи «Громада» *

*Джерело: Розроблено автором

Концептуальні карти побудовано на основі трьох моделей зв'язків між концептами:

1) зі слабкими когнітивними зв'язками: від -0,4 до +0,4 (рис. 2);

2) із середніми когнітивними зв'язками: від -0,4 до -0,8 та від +0,4 до +0,8 (рис. 3);

3) із сильними когнітивними зв'язками: від -0,8 до -1 та від +0,8 до +1 (рис. 4).

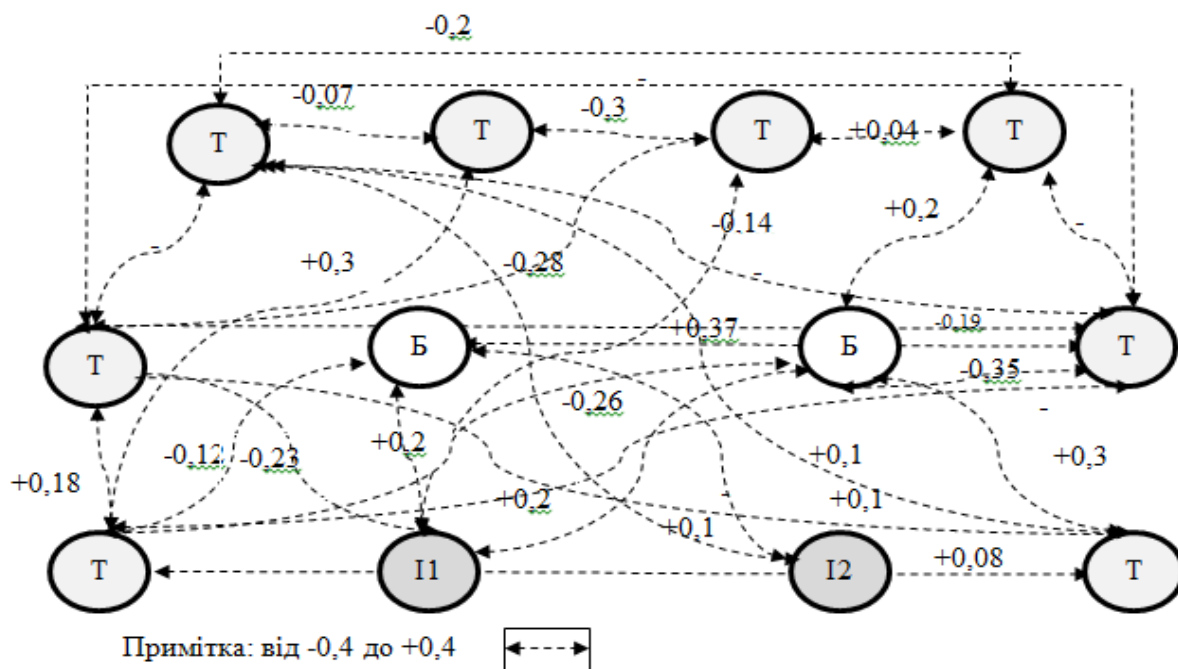

Рисунок 2 – Когнітивна карта зі слабкими когнітивними зв'язками між концептами *

*Джерело: Розроблено автором

Когнітивна карта (рис. 3) наочно демонструє наявність значної кількості зв'язків між концептами, але сила цього зв'язку характеризується низькими показниками.

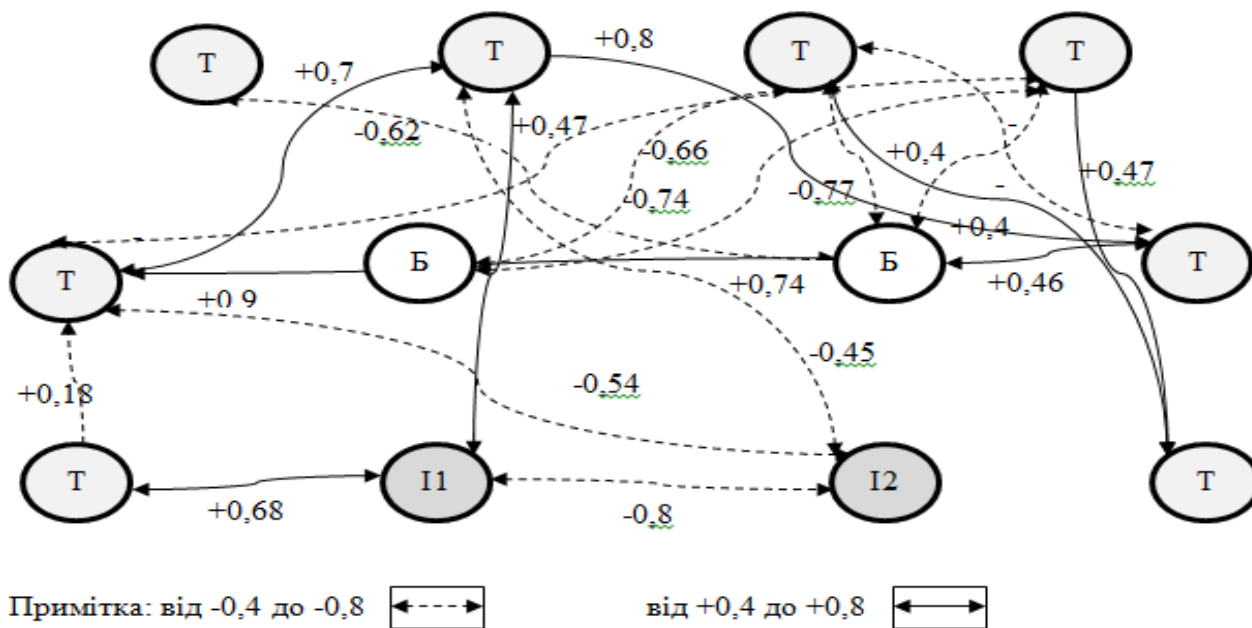

Рисунок 3– Когнітивна карта із середніми когнітивними зв'язками між концептами*

*Джерело: Розроблено автором

Когнітивна карта на рис. 4 характеризує наявність помірного зв'язку між елементами концептів. Когнітивна карта із сильними

зв'язками (рис. 4) показує найменшу кількість зв'язків між елементами концептів значної сила.

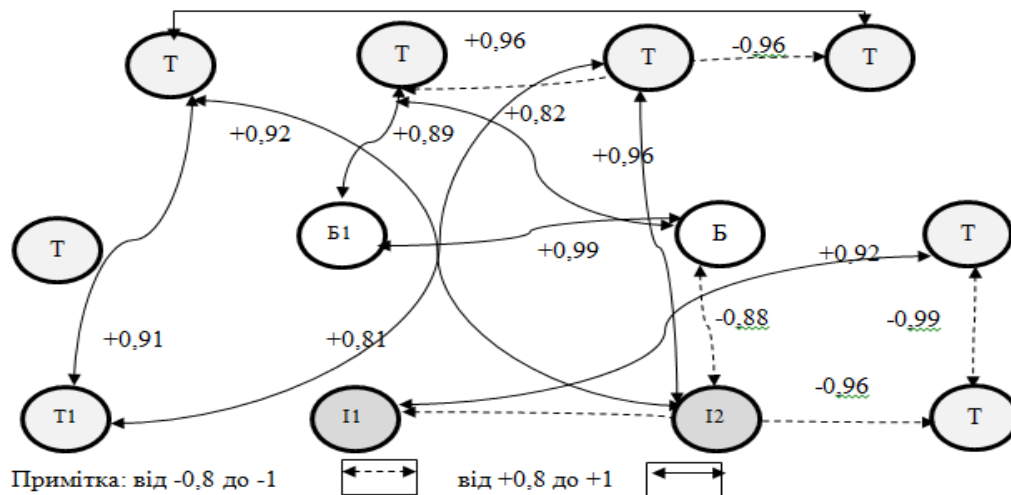

Рисунок 4– Когнітивна карта із сильними когнітивними зв'язками*

*Джерело: Розроблено автором

Аналіз когнітивних карт 2-4 показує, що зв'язок між концептами є слабким. На рис. 2 показана найбільша кількість зв'язків між елементами концептів, але за якістю – значення цих показників є низькими, що підтверджує слабкість зв'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отримані результати свідчать про необхідність розробки нового підходу до визначення умов розвитку трудових ресурсів об'єднаних територіальних громад. В основу покладено не тільки якісну та кількісну оцінку факторів впливу на розвиток громади, але й доповнено силою і характером зв'язків. Отже, ефективність виконання поставленого завдання залежить від раціональності та достовірності використання когнітивного підходу для оцінки темпів розвитку та поточного стану територіальних громад. Когнітивна модель розвитку об'єднаних територіальних громад дозволяє комплексно і ґрунтовно аналізувати

соціально-економічну систему «Громада» та окремі її підсистеми, встановлювати зв'язки між факторами впливу на розвиток, проводити сценарне моделювання для виявлення «вузьких» місць розвитку громади, спираючись на когнітивні причинно-наслідкові зв'язки в економічній, соціальній та інших системах громади. Наочність результатів розрахунків за цим методом дозволяє приймати управлінські рішення в масштабі реального часу. Такий підхід виводить аналіз розвитку територіальних громад на принципово новий кількісний і якісний рівень, дозволяє приймати обґрунтовані економіко-організаційні рішення щодо удосконалення внутрішньої політики функціонування як на рівні громади, так і на регіональному та національному рівнях.

Таким чином, напрямком подальших досліджень є виокремлення конкретних економіко-організаційних заходів та їх обґрунтування для кожного типу громад.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хакен Г. Информация и самоорганизация. Макроскопический подход к сложным системам. М.: КомКнига, 2005. 248 с.
2. Вайдлих В. Социодинамика: системный подход к математическому регулированию в социальных науках: Пер с англ. / Под ред. Ю.С. Попкова, А.Е. Семечкина. – М.: Едиториал УРСС, 2005. 480 с.
3. Эшби У.Р. Введение в кибернетику. М.: Наука, 1975. 427 с.
4. Бир С. Мозг фирмы: пер. с англ. М.: Радио и связь, 1993. 416 с.
5. Мадых А.А. Нечеткий подход при моделировании жизнеспособности ПЭС. Модели управления в рыночной экономике : сб. науч. тр. / [общ.ред. Ю.Г. Лысенко; Донецкий нац. ун-т]. Донецк: ДонНУ, 2005. Т. 1: Спец. вып. С. 185–194.
6. Мартиненко В.П. Стратегія життєздатності промислових підприємств: монографія. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 328 с.

7. Овечко А.В., Петренко В.Л., Тимохин В.Н. Модели и методы адаптивной экономики. Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2003. 156 с.
8. Сергеева Л.Н., Бакурова А.И. Моделирование структуры жизнеспособности социально-экономических систем: монография / та ін. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. 200 с.
9. Шпільевський В.В. Формування фінансової життєздатності коксохімічних підприємств: дис. канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2007. 179 с.
10. Заблоцький Б. Економічна самодостатність регіону. Регіональна економіка. 2001. № 1. С. 40–53.
11. Молодожен Ю. Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.
12. Морозюк Н. В. Теоретичні аспекти самодостатності сільських територіальних громад. Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/173.pdf>.
13. Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Критерії інтегральної оцінки економічної самодостатності регіону. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>.
14. Шаталова Л. С. Теоретичні основи визначення категорії «самодостатність» як дефініції державного управління. Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2122>.
15. Бушуєв С.Д, Ярошенко Р.Ф., Ярошенко Т.О. Концентрична модель багатовекторного управління програмами розвитку фінансових систем // Управління розвитком складних систем. 2012. №9. С. 14–18.
16. Таран-Лала О. М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2016. 332 с.
17. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем : колективна монографія / та ін. ; відп. ред. О.В. Панухник. Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В., 2016. 204 с.
18. Мошак С.М., Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю: системний метод та екзистенціальна експозиція: монографія. Мукачево: Карпатська вежа. 2017. 240 с.
19. Моделирование социально-экономических систем и расхождений их динамических показателей на основе аналогий. *Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології*. 2010. Вип. 11. С. 39–48.
20. Ross D. Economic Theory and Cognitive Science: Microexplanation. The MIT Press, 2007. 454 p.
21. Thagard P. Mind: Introduction to Cognitive Science. Cambridge, MA : The MIT Press, 2005. 153 p.
22. Topol R., Walliser B. Cognitive Economics: New Trends. Elsevier Science, 2007. 278 p.
23. Walliser B. Cognitive Economics. Springer, 2008. 185 p.
24. Axelrod R. The Structure of Decision: Cognitive Maps of Political Elites. Princeton : University Press. 1976. 404 p.

REFERENCES

1. Haken, H. (2005) Informatsiia i samoorganizatsiia. Makroskopicheskiy podhod k slozhnym sistemam [Information and self-organization. A macroscopic approach to complex systems]. Moscow : KomKniga [in Russian].
2. Weidlich, W. (2005) Sotsiodinamika: sistemnyy podhod k matematicheskomu regulirovaniyu v sotsialnyh naukakh [Sociodynamics: a systematic approach to mathematical modelling in the social sciences]. Moscow : Editorial URSS [in Russian].
3. Ashby, W. R. (1975) Vvedenie v kibernetiku [An introduction to cybernetics]. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Beer, S. (1993). Mozg firmy [Brain of the firm]. Moscow : Radio and svyaz [in Russian].
5. Madykh, A. A. (2005) Nechetkiy podhod pri modelirovanii zhiznesposobnosti PES. Modeli upravleniia v rynochnoy ekonomike [Fuzzy approach to modeling PES viability, Management models in market economy: collection of scientific papers]. DonNU, 1, 185-194 [in Ukrainian].
6. Martynenko, V. P. (2006) Strategiiia zhyttiezdatnosti promyslovykh pidpriemstv [Strategy of industrial enterprises` viability]. Kyiv : Centr navchalnoyy literatury [in Ukrainian].
7. Ovechko, A. V., Petrenko, V.L. & Timochin, V. N. (2003) Modeli i metody adaptivnoy ekonomiki [Models and methods of the adaptive economics]. Donetsk : Ltd.Yugo-Vostok [in Russian].
8. Sergeeva, L. N. & Bakurova, A. V. (2009) Modeliuvannia struktury zhyttiezdatnosti socialno-ekonomichnykh system [Modelling of socio-economic systems` viability structure]. Zaporizhzhya : Publishing house KPU [in Ukrainian].

9. Shpilevskiy, V. V. (2007) Formuvannya finansovoyi zhyttiezdatnosti koksokhimichnykh pidpriemstv [The creation of coke-chemical enterprise financial viability]. Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Zabolotsky, B. F. (2001) Ekonomichna samodostatnist regionu [Economic self-efficiency of the region]. Regional economics, 1, 40–53 [in Ukrainian].
11. Molodozhen, Yu. B. (2010). Samodostatnist terytorialnykh gromad: systemnyy pidkhid [Self-Sufficiency of Territorial Communities: system approach]. Odessa : ORIDU NADU [in Ukrainian].
12. Morozyuk, N. V. Teoretychni aspekty samodostatnosti silskykh terytorialnykh gromad [Theoretical aspects of self-sufficiency of rural territorial communities]. Retrieved from <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/173.pdf> [in Ukrainian].
13. Umanets T. V. & Shatalova, L. S. (2018) Kryteriyi integralnoyi otsinky ekonomichnoyi samodostatnosti regionu [Criteria for the integrated assessment of economic self-sufficiency of the region]. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> [in Ukrainian].
14. Shatalova, L. S. Teoretychni osnovy vyznachennia kategoriyi «samodostatnist» yak definitsiyi derzhavnogo upravlinnia [Theoretical basis for determining the category of "self-sufficiency" as a definition of public administration]. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2122> [in Ukrainian].
15. Bushuev, S. D., Yaroshenko, R. F. & Yaroshenko, T. O. (2012) Kontsentrychna model bagatovektornogo upravlinnia programamy rozvytku finansovykh system [Concentric model of multi-vector management of financial systems development programs]. Management of complex systems` development, 9, 14–18 [in Ukrainian].
16. Taran-Lala, O.M. (2016) Funktsionuvannya socialno-ekonomichnykh system: teoriya ta praktyka [Functioning of socio-economic systems: theory and practice]. Poltava: PUET [in Ukrainian].
17. Panukhnik, O.V. (2016) Suchasni socialno-ekonomichni problemy teorii ta praktyky rozvytku ekonomichnykh system [Modern socio-economic problems of theory and practice of development of economic systems]. Ternopil: FOP Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].
18. Moshak, S.M., Miklovda, V.P., Shandor, F.F., Kubiniy, N.Yu. & Kubiniy V.V. (2017) Strategichne upravlinnia konkurentospromozhnistiu: systemnyy metod ta ekzystentsialna ekspozytsiia [Strategic competitiveness management: systematic method and existential exposure]. Mukachevo: Karpatska vezha [in Ukrainian].
19. Ваклюка, Я. (2010) Modeliuvannya socialno-ekonomichnykh system i rozrakhunok ykh dynamichnykh pokaznykiv na osnovi analogii [Modeling of socio-economic systems and calculation of their dynamic indicators on the basis of analogies]. Fyzyko-matematychni modeliuvanniatinformatsiyni tekhnologii, 11, 39–48 [in Ukrainian].
20. Ross, D. (2007) Economic Theory and Cognitive Science: Microexplanation. Cambridge : The MIT Press, [in English].
21. Thagard, P. (2005) Mind: An Introduction to Cognitive Science. Cambridge: The MIT Press [in English].
22. Topol, R. & Walliser B. (2007) Cognitive Economics: New Trends. Elsevier Science [in English].
23. Walliser, B. (2008) Cognitive Economics. Springer [in English] .
24. Axelrod, R. (1976) The Decision Structure: Cognitive Maps of Political Elites. – Princeton: University Press [in English].

Отримано 24.08.2019

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).71-78](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).71-78)
 УДК 628.1:338

Славів Р.В.

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У даній статті досліджуються тенденції ринку рекреаційно-туристичних послуг Закарпатської області в контексті стратегічного планування розвитку рекреаційного господарства краю та його інвестиційного освоєння. Вивчаються територіальні особливості розвитку галузі в розрізі адміністративних районів Закарпатської області. Особлива увага приділена вивченню тенденцій розвитку туристичних потоків в Україні, місця Закарпатської області серед областей Карпатського регіону у розвитку рекреаційно-туристичної сфери, а також відвідуванню області іноземними туристами.

Ключові слова: рекреаційно-туристична сфера, туристичні потоки, туродні, колективні засоби розміщення, санаторно-курортні і оздоровчі заклади

Постановка проблеми. Закарпатська область закономірно визнається туристичною «меккою» України в силу наявності значної кількості унікальних природних та історико-архітектурних рекреаційних ресурсів. Однак, у сучасному ринковому конкурентному середовищі наявність ресурсу є тільки додатковою умовою розвитку території, але аж ніяк не достатньою. Рекреаційно-туристичне господарство Закарпатської області вимагає перманентних наукових досліджень з точки зору тенденцій попиту і пропозиції рекреаційних послуг та їх позиціонування на національному та міжнародному ринку, оскільки даний аналіз визначає орієнтири стратегічного планування галузі та надає важливу маркетингову інформацію потенційним інвесторам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у дослідження рекреаційно-туристичного господарства як галузі національної економіки та його реформування у різний час було здійснено такими вченими як Величко В.В., Гринів Л.С., Гулич О.І., Герасимчук Н.М. Копач М.В., Кузик С.П., Кравців В.С., Мацола В.І., Мальська М.П., Фоменко Н.В., Цьохла М.Ю., та ряд інших. Дослідженню рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області останніми роками було присвячено ряд наукових публікацій таких дослідників як Гоблик В.В., Коваль О.Д., Кифяк В.Ф., Марченко О.І., Молнар О.С., Славів Р.В., Шандор Ф.Ф. Так, вчені Кравців В.С.,

Гринів Л.С., Копач М.В. та Кузик С.П. окреслили науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Гулич О.І., Гринів Л.С. та Герасимчук Н.М. розробили методіку формування стратегій соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів. Цьохла С.Ю. розробила стратегію економічного розвитку рекреаційної сфери. Мацола В.І. дослідив питання теорії, методології та практики рекреаційно-оздоровчо-туристичного комплексу. Гринів Л.С., Славів Р.В., та Кривень О.В., дослідили теоретико-методологічні та прикладні засади економіки рекреаційної сфери у контексті сучасних вимог освіти для сталого розвитку. Дослідники Шандор Ф.Ф. та Коваль О.Д. активно досліджують питання маркетингу та менеджменту рекреаційної діяльності. На сьогодні Закарпатська область потребує перманентного комплексного аналізу тенденцій ринку рекреаційно-туристичних послуг Закарпатської області як інструментарію стратегічного планування розвитку галузі.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є комплексне дослідження тенденцій ринку рекреаційно-туристичних послуг Закарпатської області як передумови стратегічного планування розвитку рекреаційного господарства краю та його місце серед областей західної України з точки зору освоєності та конкурентоспроможності.

Опис основного матеріалу дослідження. За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), частка туризму у світовому ВВП складає близько 10%, а на долю міжнародного туризму припадає 6% загального обсягу світового експорту та біля 30% світового експорту послуг, кожне 11 робоче місце в світі припадає на сферу

© Славів Р.В., к.е.н. доц. кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, тел. 0503726039, e-mail: ratobor_88@ukr.net

туризму. Прогнозується, що до 2030 року кількість міжнародних туристичних відвідувань зросте до 1,8 млрд туристів. За даними ЮНВТО у 2015 році по Європі подорожувало 609 млн туристів, їх витрати у 2014 році склали 509 млрд доларів США. Щороку спостерігається ріст міжнародних прибуттів на 5% (1,4 млрд. зовнішніх туристів у 2018 р), а також ріст експорту туристичних послуг на 4% (1,7 трлн. дол. США у 2018 р.) [1]. Україна, як країна, що знаходиться в центрі Європи має всі передумови для належного розвитку економіки за рахунок туризму. Однак, Україна суттєво програє в конкурентній боротьбі, відстаючи від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Проаналізувавши тенденції розвитку рекреаційно-туристичної сфери України на прикладі динаміки та структури туристичних потоків починаючи з 2009 р. (рис. 1.), відмітимо, що повторюючи загальні тенденції кризових років, з 2009 р. почала помітно збільшуватися кількість українських туристів, які виїжджали за кордон разом зі стійкою тенденцією зменшення

внутрішніх туристів. Дане явище може бути зумовлене, з одної сторони, поступовим покращенням рівня життя населення, а з іншої – неконкурентоспроможністю вітчизняного рекреаційно-туристичного продукту. Анексія Криму та війна на Донбасі скорегувала всі показники турпотоків. Однак, слід відмітити, що корекція відбулася також внаслідок невідображення статистичних даних із зазначених територій в Держкомстаті. Разом з тим, відмітимо тенденцію до збільшення внутрішніх туристів, починаючи 2015 р., що зумовлено здебільшого, здорожчанням іноземної валюти у порівнянні з гривнею. Переломним став 2018 рік. Кількість внутрішніх туристів вперше за останні 5 років скоротилася. Натомість, безпрецедентно зросла кількість туристів, громадян України, які виїжджали за кордон, досягнувши історичного максимуму з 2000 року. Це зумовлено, в першу чергу, запровадженням безвізового режиму з Європейським Союзом, а також загальним покращенням соціально-економічного стану в державі.

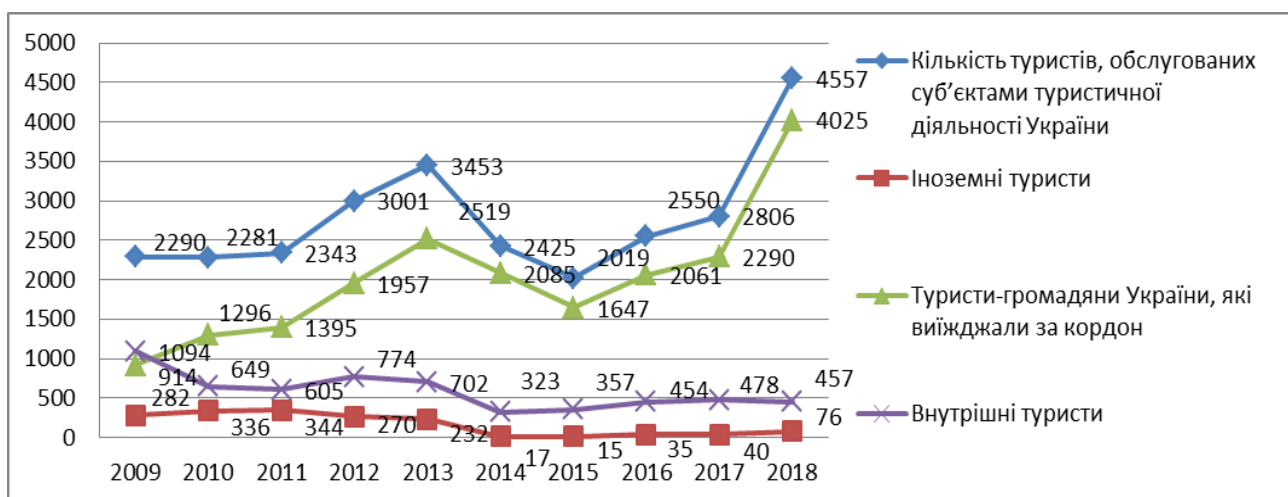

Рис. 1. Туристичні потоки в Україні, 2009-2018 рр., тис. осіб*

*складено на основі даних [2]

Зменшення попиту на вітчизняний рекреаційно-туристичний продукт, в першу чергу, негативно впливає на розвиток традиційних рекреаційних регіонів України – Карпатського, Причорноморського, Поліського тощо. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна необхідність більш ефективних дій державного менеджменту в контексті позиціонування національного рекреаційного продукту на ринку, сприяння залучення інвестицій у галузь, покращення стану інфраструктури тощо.

Незважаючи на кризові економічні процеси в українській економіці, падіння курсу гривні дає вагомі економічні передумови для в'їзного

туризму, що має стати своєрідним каталізатором розвитку рекреаційно-туристичної сфери загалом. В даному контексті, Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року конкретизує стратегічні орієнтири та завдання розвитку рекреаційної сфери України та є орієнтиром для розробки відповідних регіональних програм, особливо у рекреаційно орієнтованих регіонах: Карпатському, Причорноморському, Поліському тощо [3].

Динамічному розвитку ринку рекреаційно-туристичних послуг в Україні сприяє зокрема, світова кон'юнктура, переорієнтація напрямків потоків туристів та зміна філософії подорожей.

Так, згідно щорічних звітів WTO [1], збільшується попит на нові, недостатньо вивчені напрямки, на протигагу традиційним. Кількість подорожей до розвинутих країн та країн, що розвиваються, поступово вирівнюється і у 2012 р. співвідношення склало 550 до 485 млн. (у 1995 р. – 337 до 193 млн.). Серед регіонів світу, інтерес до яких постійно зростає – Південна і Південно-східна Азія. У Європі найбільшими темпами зростає кількість подорожей та доходи від туризму у Південній, Центральній та Східній Європі. Такому стану справ сприяє також занепад традиційних напрямків до Північної Африки та

Близького Сходу внаслідок політичних подій останніх років. Таким чином, однією з цілей стратегічного планування розвитку рекреаційної сфери має бути залучення вивільнених потоків подорожуючих саме в Україну.

Об'єктивну картину стану рекреаційної сфери можна отримати, прослідкувавши закономірності розвитку санаторно-курортної та оздоровчої сфер, тенденцій туристичних потоків у державі та розвиток готельного господарства з іншими закладами розміщення. На рис. 2 показані тенденції розвитку санаторно-курортної сфери України за останні роки.

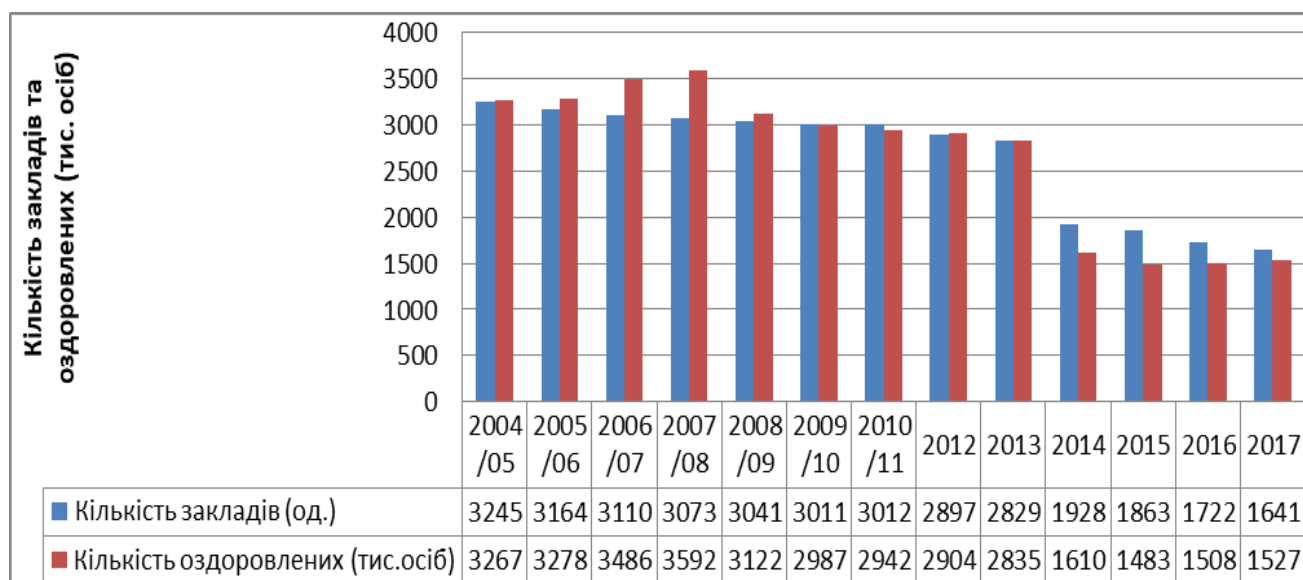

Рис. 2. Санаторно-курортні і оздоровчі заклади України [4]

Як видно з даних рис. 2, стан санаторно-курортної і оздоровчої сфери в Україні до 2014 р. можна класифікувати як застійний з ознаками стагнації. За період, що досліджувався, чисельність санаторно-курортних і оздоровчих закладів перманентно зменшувалася, що пояснюється, зокрема, зміною їх функціонального призначення, оптимізацією діяльності та реструктуризацією профспілкових санаторіїв. Щодо кількості оздоровлених осіб у згаданих закладах, то відмітимо незначне зростання їх чисельності до кризового 2008 р., після чого спостерігалася низхідна тенденція, особливо у 2014-2017 рр., коли припинився облік санаторно-курортних закладів в АР Крим та частині Донбасу.

Загальноукраїнські тенденції кореляційно відображаються і на стані рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області. Володіючи унікальними природними та історико-архітектурними ресурсами, область не до кінця реалізовує свій потенціал з ряду причин, а саме:

- важка доступність області для комунікації з рештою України за допомогою різних видів транспорту (залізничного, авіаційного);
- конкуренція сусідніх областей та країн;
- недостатній розвиток автодорожньої інфраструктури;
- периферійне положення в Україні;
- недостатнє позиціонування та брендинг Закарпаття як туристичного напрямку в Україні і за кордоном.

Не зважаючи на перераховані перешкоди розвитку рекреаційно-туристичного сектору, Закарпатська область зуміла вийти на довоєнний рівень, і навіть перевершити показники відвідуваності туристично-рекреаційних закладів 2013 року (342,2 тис. осіб). Статистичні дані динаміки відвідувачів туристично-рекреаційних закладів Закарпатської області оперативного моніторингу відділу туризму та курортів Закарпатської ОДА показані у табл. 1.

Як видно з таблиці, спостерігається висхідна тенденція відвідувачів туристично-рекреаційних закладів у Закарпатській області, що пов'язано із

закінченням активної фази бойових дій на сході у 2014-15 рр. У 2016 році зафіксовано пікову відвідуваність туристично-рекреаційних закладів

через різке зростання даного показника у Іршавському, Рахівському, Міжгірському,

Таблиця 1

Динаміка відвідувачів туристично-рекреаційних закладів по районах Закарпатської області, осіб [5]

Території	2014	2015	2016	2017	2018	2016/ 2015, %	2017/ 2016, %	2018/ 2017, %	2018/ 2014 %
Берегівський	85 293	95 663	88 147	73 941	95 564	92,1	83,9	129	112
Вел.Березнянський	0	3 356	3 149	5 755	3 532	93,8	183	61,4	-
Виноградівський	2 268	2 329	3 496	2 038	1 329	150	58,3	65,2	58,6
Воловецький	3 327	3 042	3 067	3 728	2 636	100,8	121,6	70,7	79,2
Іршавський	2 118	1 610	4 196	6 730	4 368	260,6	160,4	64,9	206,2
Міжгірський	13 771	14 073	18 730	25 273	20 717	133	134,9	82	150
Мукачівський	26 677	24 930	29 306	32 871	39 350	117,6	112,2	119,7	147,5
Перечинський	4 739	6 069	8 439	5 528	4 883	139	65,5	88,3	103
Рахівський	26 550	22 047	32 348	24 341	32 627	146,7	75,2	134	122,9
Свалявський	25 229	35 841	61 635	19 570	23 972	172	31,8	122,5	95
Гячівський	32 595	26 470	34 112	25 715	31 402	128,9	75,3	122	96,3
Ужгородський	9 955	8 452	10 444	19 589	25 119	123,6	187,6	128,2	252,3
Хустський	63 478	51 331	50 704	44 444	39 016	98,8	87,7	87,8	61,5
м. Ужгород	22 532	10 715	2 127	208	0	19,9	110	9,8	-
м.Мукачево	8 753	8 632	24 627	25 497	19 940	285,3	103,5	78,2	227,8
м.Хуст	5 433	7 792	8 434	8 277	8 753	108,2	98,1	105,8	161,1
м.Берегово	5 817	5 439	9 723	13 260	10 335	178,8	136,4	77,9	177,7
Разом	338 535	327791	392684	336765	363543	119,8	85,8	108	107,4

Свалявському районах та містах Мукачево та Берегово. Ці ж райони, а також Ужгородський і місто Хуст стали основними драйверами збільшення туристичних потоків у Закарпаття. Серед основних причин можна виділити:

- інтенсифікація освоєння ресурсів термальних вод у м. Берегові та Берегівському районі, а також інфраструктурна розбудова діючих термальних комплексів. Також, позиціонування району як центру сільського зеленого та етнотуризму у селах Бене, Мужієво, Четфалва, Гече та ін.;

- позиціонування Закарпаття як «Землі, наближеної до неба», що сприяє розвитку екологічного туризму у високогірних Рахівському та Міжгірському районах на базі Карпатського біосферного заповідника та НПП «Синевір»;

- інфраструктурна розбудова історичних центрів міст внаслідок децентралізації бюджетів;

- створення об'єднаних територіальних громад у зазначених районах, що є стимулом створення нових господарюючих суб'єктів, зокрема, закладів розміщення, а також легалізації існуючих (Баранинська, Іршавська, Полянська ОТГ та ін.);

- розбудова автодорожньої інфраструктури до основних туристичних напрямків області (с.

Лумшори, оз. Синевір, с. Колочава, м. Хуст тощо.).

Стагнаційні тенденції спостерігаються у Виноградівському, Воловецькому та Хустському районах. Однак причини цьому різні. Виноградівський район більше позиціонується як напрямок одноденного відвідування туристів (буйволина ферма в с. Олешник, плантація цитрусових, історичний центр міста Виноградів з руїнами замку Канків, винні дегустації тощо) без тривалого розміщення на території району. Щодо Воловецького району, то не зважаючи на певну розбудову туристичної інфраструктури у селах Жденієво, Верхня Грабівниця, Гукливий, район залишається переважно транзитним. Певне зменшення туристичних потоків у Хустському районі зумовлено бурхливим розвитком туристичної інфраструктури у 2013-2016 рр. та появою конкуренції зі сторони сусідніх районів.

Попри певне перевищення показника відвідуваності туристів Закарпатської області в порівнянні з довоєнним періодом, показник кількості туроднів, проведених останніми в Закарпатті, відновлюється повільно тільки з 2018 року. Дане явище пов'язано зі зменшенням тривалості турів у область. Популярними є дво або триденні тури вихідного дня. У зв'язку зі зменшенням кількості туроднів, проведених туристами у Закарпатській області, спостерігається збалансування попиту і

пропозиції на послуги розміщування. Так, за період з 2014 по 2017 роки стабільно знижувалася як кількість колективних засобів розміщування (з 287 одиниць до 250 відповідно) так і кількість місць у них (з 17929 до 15310 відповідно). При цьому, низхідні тенденції стосуються як готелів та аналогічних засобів розміщування, так і

спеціалізованих засобів. Натомість, обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг перевищив довоєнний показник більш, ніж вдвічі, що пояснюється, переважно, інфляційними процесами та знеціненням національної валюти (рис. 3).

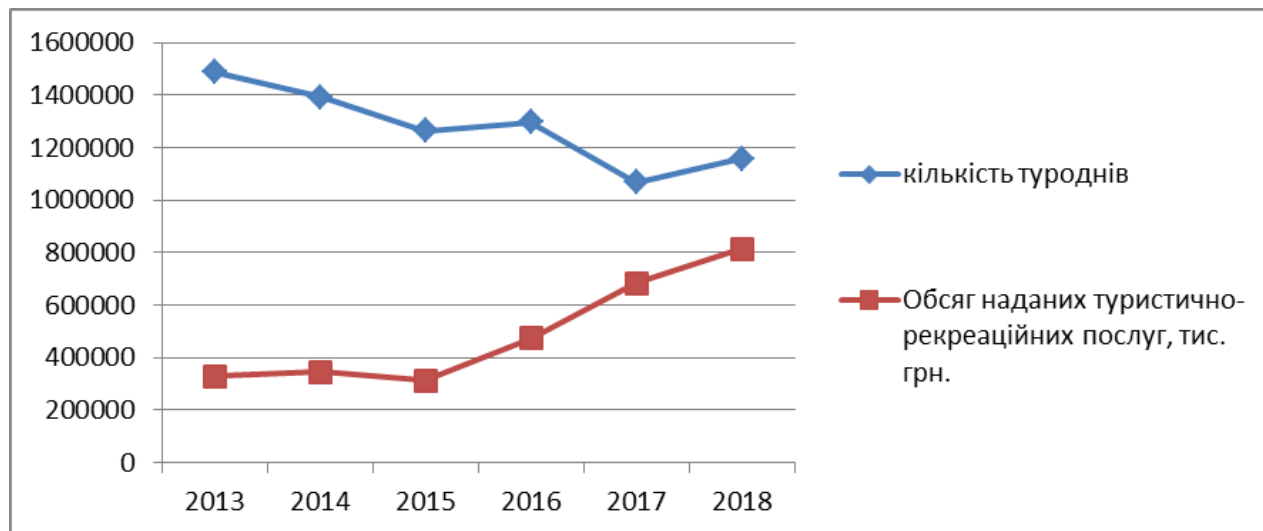

Рис. 3. Кількість туроднів, проведених туристами у Закарпатській області та обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг, тис. грн. [5]

Розвиток рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області необхідно розглядати в контексті інших областей Карпатського регіону, оскільки, вони, з однієї сторони ділять туристичний напрямок «Українські Карпати», з іншої – виступають конкурентами. Туристичні потоки, а відповідно і місця у колективних

засобах розміщення розділені нерівномірно. Беззаперечним лідером Карпатського регіону є Львівська область, яка лідирує за обома показниками, що може пояснюватися туристичною привабливістю міста Львова (Рис. 4,5).

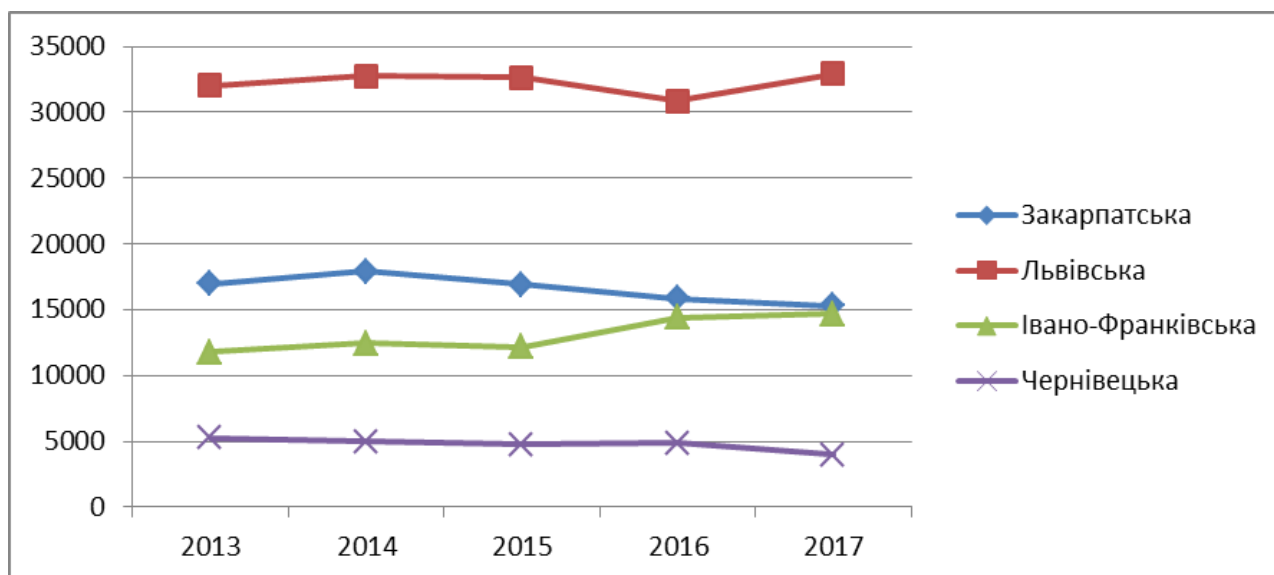

Рис. 4. Кількість місць у колективних засобах розміщення за областями Карпатського регіону, од (2013 – 2017 рр.) [6,7,8,9]

Закарпатська область, наразі, друга у регіоні за кількістю місць у колективних засобах розміщення, однак, тенденція низхідна. За даним

показником її наздоганяє Івано-Франківська область, оскільки показник кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, є

вищим і тенденція йде до збільшення. Таким чином, існує потреба у розбудові туристичної інфраструктури. Найнижчі згадані показники у Чернівецькій області, що може бути пов'язано з її

найменшими розмірами як за населенням так і за площею, а також розташуванням найменшого сектору Українських Карпат на її території.

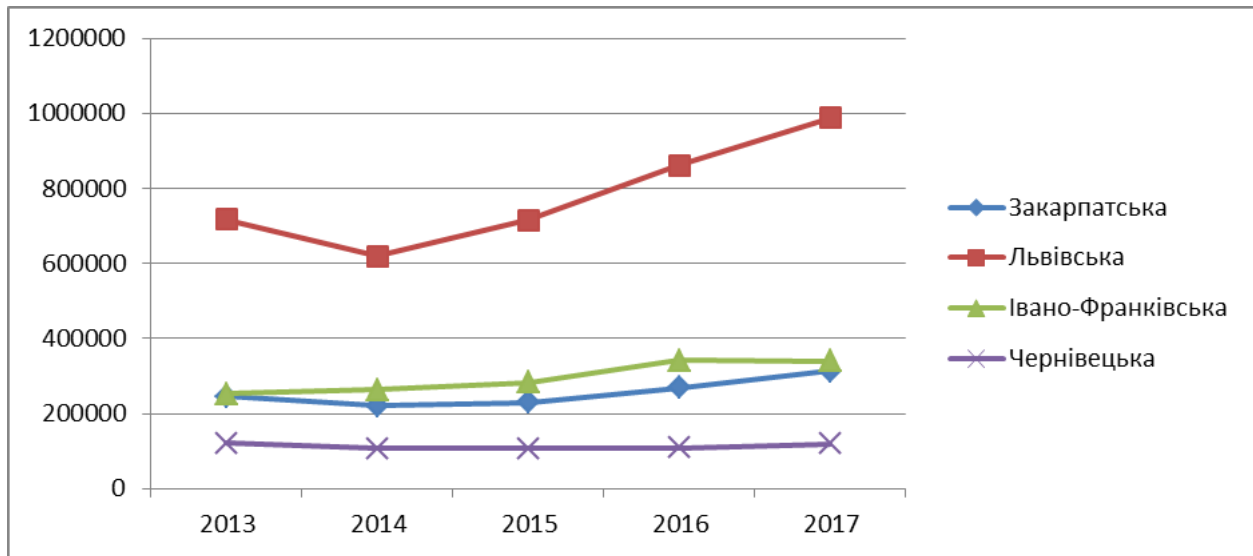

Рис. 5. Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення за областями Карпатського регіону у 2013 – 2017 рр. [6,7,8,9]

Важливим показником розвитку рекреаційно-туристичної сфери є відвідуваність певної території іноземними туристами. Останні в свою чергу сприяють притоку іноземної валюти в державу і, загалом, укріплюють національну валюту. З іншої сторони, міжнародний туризм відіграє важливу соціальну функцію міжнародного спілкування та культурного обміну. Однак відвідуваність певної території саме іноземними туристами вимагає створення відповідного рівня сервісу та врахування національних особливостей країн, звідки прибувають туристи, при створенні туристичного

продукту. Аналізуючи загальноукраїнську тенденцію в'їзного туризму, відмітимо майже двократне збільшення іноземних туристів, які були обслужені українськими турагентами і туроператорами. Однак, слід зауважити низьку базу порівняння у минулі роки. Згідно офіційних даних Головного управління статистики у Закарпатській області, у 2018 році в колективних засобах розміщення перебувало 10021 іноземець. Порівняльна характеристика розподілу іноземних туристів за країнами у 2011 і 2018 роках виглядає наступним чином (рис. 6.).

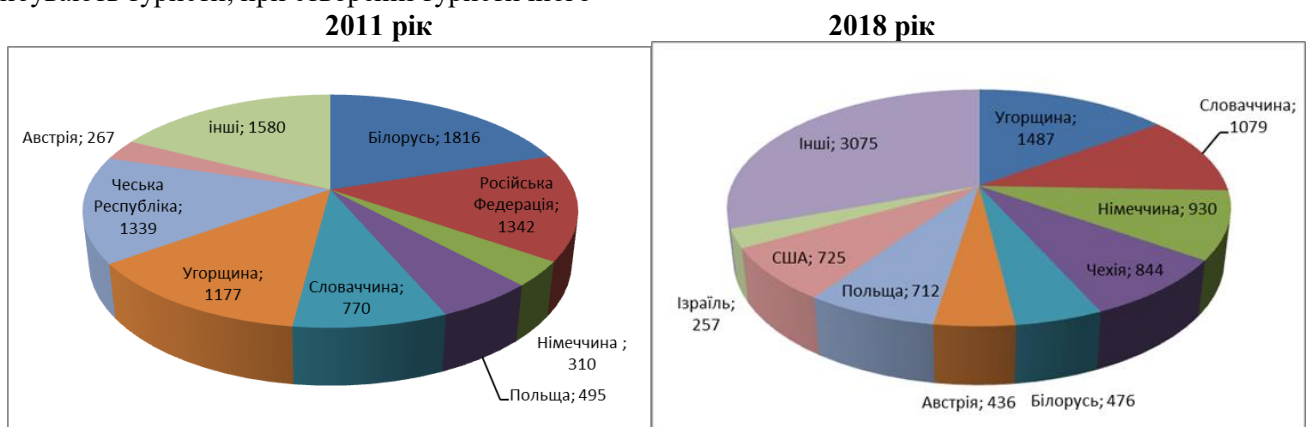

Рис. 6. Розподіл іноземців, що перебували в колективних засобах розміщення за країнами, з яких вони прибули у 2011 та 2018 роках [2]

За абсолютною кількістю іноземних туристів, вдалося вийти на довоєнний рівень, однак змінилася структура туристів за країнами походження. Так, майже повністю припинилося відвідування області туристами з Російської

Федерації. Найбільша кількість туристів спостерігається з сусідніх країн – Угорщини, Словаччини та Польщі. Якщо угорський турист відвідував Закарпаття через традиційні родинні зв'язки, а також значну пов'язаність з угорською

історією, то кількість словацьких та польських туристів збільшується через дорожчання туристичних послуг у країнах центральної Європи, а також покращення туристичного сервісу в Україні загалом і західних областях зокрема. З початком війни на Донбасі радикально зменшилася кількість туристів з Білорусі, однак, на відміну від російських туристів їх кількість з кожним роком зростає. Традиційно висока відвідуваність Закарпаття чеськими туристами. Значно зросла кількість туристів із західної Європи, особливо з Німеччини і Австрії. Тенденцією останніх років є також поява значної кількості туристів зі США та Ізраїлю, що пов'язано з розвитком, так званого, ностальгічного туризму, або відвідування місць проживання своїх предків, які емігрували до Другої світової війни, або під час існування Радянського Союзу. Підсумовуючи, відмітимо, що значно диверсифікувалася кількість, країн, з яких прибувають туристи в закарпатську область разом зі скороченням останніх із країн східної Європи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи динаміку відвідування туристично-рекреаційних закладів Закарпатської області, відзначимо, що область за даним показником повернулася на довоєнний рівень 2012-2013 років після значного падіння 2014 року. Незважаючи на падіння внутрішнього

туризму в Україні у 2018 році, Закарпатській області вдається стабільно збільшувати кількість відвідуючих. Основними драйверами росту є Берегівський, Рахівський, Мукачівський, Ужгородський і Міжгірський райони. Щодо рекреаційної сфери України, відмітимо, що незважаючи на стабільне зменшення кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів, кількість оздоровлених осіб у них зростає протягом останніх років, що свідчить про оптимізацію їх діяльності. Протягом останніх років популярними стали дво і триденні тури, особливо серед іноземних туристів. Серед областей Карпатського регіону, Закарпатська область незначно поступається Івано-Франківській за пропозицією послуг розміщення, однак впевнено наздоганяє за попитом на останні. Щодо відвідування Закарпатської області іноземними туристами, то за останні роки різко скоротилась кількість останніх з країн СНД, разом зі збільшенням їх кількості і диверсифікацією з країн західної Європи, США та Ізраїлю.

З огляду на висхідні тенденції, які склалися на ринку рекреаційно-туристичних послуг Закарпатської області, виникає об'єктивна необхідність розробки комплексної стратегії розвитку рекреаційного господарства краю, яка б сприяла посиленню інвестиційних процесів у галузі та зберегла позитивні тенденції розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародна туристична організація: URL: <http://www2.unwto.org/press-release/2019-08-29/tourism-enjoys-continued-growth-generating-usd-5-billion-day>
2. Головне управління статистики у Закарпатській області. «Закарпаття – санаторії та туризм. Статистичний збірник». Ужгород: 2019 р.
3. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. – розпорядження КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р: URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
4. Державна служба статистики України. «Україна у цифрах 2017». Статистичний збірник. К.: 2018 р.
5. Дані оперативного моніторингу відділу туризму та курортів Закарпатської ОДА за 2018 рік.
6. Головне управління статистики у Закарпатській області: URL: <http://uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/index.html>
7. Головне управління статистики у Івано-Франківській області: URL: <http://www.ifstat.gov.ua/>
8. Головне управління статистики у Львівській області: URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&show=1&show1=1
9. Головне управління статистики у Чернівецькій області: URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>
10. Гринів Л.С., Славик Р.В., Кривень О.В. Економіка рекреаційної сфери: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 416 с.
11. Гулич О. І., Гринів Л. С., Герасимчук Н. М. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і курортних центрів. НАН України, ІРД – ЛЬВІВ. 2007. – 52 с.
12. Долішній М.І., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. та ін. Карпатський рекреаційний комплекс. Академія наук УРСР. Львівське відділення Інституту економіки. Київ: Наукова думка, 1984. – 147 с.
13. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери Наукове видання. Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 1999. - 78 с.

14.Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики): Монографія (Інститут регіональних досліджень НАН України. Редкол.: М.І. Долішній (відп. редактор). Львів, 1998. – 278 с.

15.Молнар О.С., Марченко О.І. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття: URL: http://www.transcarpathiatour.com.ua/publications/statia2_ind.html

REFERENCES

1. Mizhnarodna turystychna organizaciya [World Tourism Organization]. Retrieved from: <http://www2.unwto.org/press-release/2019-08-29/tourism-enjoys-continued-growth-generating-usd-5-billion-day> [in English].

2. Golovne upravlinnya statystryky u Zakarpatskij oblasti / «Zakarpattya – sanatoriyyi ta turyzm. Statystrychnyj zbirnyk» [Main Department of Statistics in the Transcarpathian region / «Transcarpathia - sanatoriums and tourism. Statistical Collection »] / Uzhgorod: 2019.

3. Strategiya rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku. – rozporjadzhennya KMU vid 16 berezhnya 2017 r. [Tourism and Resort Development Strategy for 2026. - CMU's order dated March 16, 2017] № 168-p. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501> [in Ukrainian]

4. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrayiny / «Ukrayina u cyfrax 2017». Statystrychnyj zbirnyk [State Statistics Service of Ukraine / Ukraine in Figures 2017. Statistical collection]. Kyiv: 2018.

5. Dani operatyvnogo monitoryngu viddilu turyzmu ta kurortiv Zakarpatskoyi ODA za 2018 rik [Data of operational monitoring of the Department of Tourism and Resorts of Transcarpathian Regional State Administration for 2018].

6. Golovne upravlinnya statystryky u Zakarpatskij oblasti [Main Department of Statistics in the Transcarpathian region]. Retrieved from: <http://uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turizm/index.html> [in Ukrainian].

7. Golovne upravlinnya statystryky u Ivano-Frankivskiy oblasti [Main Department of Statistics in the Ivano-Frankivsk region]. Retrieved from: <http://www.ifstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

8. Golovne upravlinnya statystryky u Lvivskiy oblasti [Main Department of Statistics in the Lviv region]. Retrieved from: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=24&show=1&show1=1 [in Ukrainian].

9. Golovne upravlinnya statystryky u Cherniveckiy oblasti [Main Department of Statistics in the Chernivci region]. Retrieved from: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

10.Gryniv L.S., Slavik R.V., Kryven O.V. Ekonomika rekreacijnoyi sfery: navch. posibnyk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [Recreational Economics: Educ. manual. Lviv: Ivan Franko National University]: 2019. - 416 p.

11.Gulych O. I., Gryniv L. S., Gerasymchuk N. M. Metodyka formuvannya strategij stalogo socialno-ekonomichnogo rozvytku kurortno-rekreacijnyx terytorij i kurortnyx centriv. NAN Ukrayiny, IRD [Methods of formation of strategies for sustainable socio-economic development of resort and recreation areas and resort centers. NAS of Ukraine, IRD]. LVIV: 2007. – 52 p.

12. Dolishnij M.I., Nudelman M.S., Tkachenko K.K. ta in. Karpatskij rekreacijnyj kompleks. Akademiya nauk URSR. Lvivske viddilennya Instytutu ekonomiky. Kyiv: Naukova dumka [Carpathian recreational complex. USSR Academy of Sciences. Lviv Branch of the Institute of Economics. Kiev: Scientific Opinion]: 1984. – 147 p.

13.Kravciv B.C., Gryniv L.S., Kopach M.V., Kuzyk S.P. Naukovo-metodychni zasady reformuvannya rekreacijnoyi sfery Naukove vydannya. Lviv: NAN Ukrayiny. - IRD NAN Ukrayiny [Scientific and methodological bases of recreational sphere reforming. Scientific publication. Lviv: NAS of Ukraine. - IRD NAS of Ukraine]: 1999. – 78 p.

14.Maczola V.I. Rekreacijno-ozdorovcho-turystychnyj kompleks (pytannya teorii, metodologiyi, praktyky): Monografiya (Instytut regionalnyx doslidzhen NAN Ukrayiny. Redkol.: M.I. Dolishnij (vidp. redaktor) [Recreational-health-tourist complex (issues of theory, methodology, practice): Monograph (Institute for Regional Studies of NAS of Ukraine. Ed.: MI Dolishnij (editor-in-chief)] Lviv: 1998. – 278 p.

15. Molnar O.S., Marchenko O.I. Ocinka nayavnogo turystychno-rekreacijnogo potencialu rekreacijnyx zon Zakarpattya [Assessment of the existing tourist and recreational potential of the recreation zones of Transcarpathia]. Retrieved from: http://www.transcarpathiatour.com.ua/publications/statia2_ind.html [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).79-84](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).79-84)
УДК 332.02

Чекан І.В.

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ЯК СИСТЕМА

Розкрита компонентна будова інституційного середовища стратегічного управління регіональним розвитком на засадах системного підходу. Окреслені принципи емерджентної, холізму, складності та структурності, дотримання яких забезпечує функціонування інституційного середовища стратегічного управління як системи. Описані функції системи інституційного середовища стратегічного управління, до яких віднесено спрямовуючу на досягнення цілій стратегічного управління, інтегруючу в єдину систему всі складові інституційного середовища та комбінаторну, що формує різноманітні комбінатції інститутів.

Ключові слова: регіональний розвиток, конкурентоспроможність, стратегічне управління, інститут, інституційне середовище, системний підхід, принципи інституційного середовища, функції інституційного середовища.

Постановка проблеми. Побудова визначальних конкурентних переваг, що обумовлюють можливості опанування лідерськими позиціями в конкуренції між регіонами, значною мірою залежить від застосування сучасних механізмів адміністрування, серед яких ключову роль відіграє стратегічне управління.

Стратегічне управління регіональним розвитком являється невід'ємною складовою системного, цілісного підходу до формування конкурентоспроможності територіального господарського комплексу. Стратегічне управління визначає цілі, напрямки розвитку та забезпечує менеджмент механізмами для прийняття адекватних управлінських рішень, охоплюючи ландшафт довгострокових перетворень від організаційного поля до сфери людського потенціалу і креативної індустрії. Успішне досягнення стратегічних цілей та застосування важелів довгострокового керування регіональним розвитком значною мірою залежить від інституційного середовища. Останнє виступає умовою ефективного менеджменту, платформою розвитку та одночасно об'єктом управління, що безумовно підвищує його значення в процесі формування стратегічних конкурентних переваг.

Само по собі стратегічне управління представляє собою інститут розвитку, визначаючий широкий спектр правил, втілення яких створює можливості та обумовлює повноваження регіонального довгострокового менеджменту, а також економічних гравців та територіального соціуму. Одночасно умовою

якісного довгострокового територіального менеджменту є система інститутів, що діє в регіоні й слугує ефективної реалізації стратегічних рішень.

Таким чином, об'єктивною закономірністю в сучасних умовах регіонального життя є виникнення системи стратегічного інституційного середовища, яке складає базис трансформацій територіальної економіки, спрямованих на побудову стійкої та тривалої конкурентоспроможності.

Як вважає Гречко А.В., «інституціональне середовище, як складна єдність формальних і неформальних інститутів, грає ключову роль у формуванні позитивного розвитку ... економіки, а її якість і міра відповідності інституціональним змінам в країні багато в чому визначаються роллю держави в економіці» [3]. Саме інститути та їх творці формують «правила гри», визначаючи норми поведінки всіх суб'єктів економічної активності.

Значення вказаної проблеми визначено й тим, що інституційне середовище обумовлює вибір шляху інноваційного розвитку регіону або країни з двох варіантів: Проактивний або адаптивний. Як доводять словацька дослідниця Юрковічова Л. з її українськими колегами, «first of all, this is the way of the innovative breakthrough, which provides the development and active use of the basic science and the ability to create radical innovations. The second way is «effective borrowing» or import of innovations, which is not only more economical, but also due to the lag of the innovation process involves a smaller investment of time, which also enhances the effect factor of effectiveness. Not only the countries with low or insufficiently high level economic development choose this way. It has been chosen by Japan, which proved its feasibility»[2].

© Чекан І.В., аспірантка кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: irina.chekan@uzhnu.edu.ua

Все це обумовлює доцільність дослідження стратегічного інституційного середовища у взаємозв'язку з її системоформуючим бекграундом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інституційного середовища охопила широкий діапазон поглядів на його сутність, серед яких в першу чергу доцільно виділити політекономічний аспект. Кондратов М.В., Гарипов Р.И. (2015) пропонується «під інституціональним середовищем як економічної категорією розуміти сукупність соціально-економічних, організаційно-економічних, техніко-економічних і інституційно-економічних відносин з приводу формування та реалізації інститутів, метою яких є ефективність розвитку економіки. За цими відносинами стоїть система інститутів, необхідних для досягнення ефективності розвитку економіки» [4]. Сутність інституційного середовища як імпульсу розвитку підкреслена Силиним В.В. (2012), якій вважає, що «інституційне середовище не є простим набором відповідних інститутів, його можна вважати особливого роду інститутом (матрицею розвитку або вектором, що визначає напрям розвитку) вищого порядку. Вона визначає основний напрям розвитку системи, а також ті орієнтири, на основі яких відбувається відбір найбільш ефективних і соціальних інститутів» [10]. Луцьків О. (2014) з колегою пропонують на прикладі регіональної структурної політики визначати інституційне середовище як «сукупність формальних (правила, норми, закони та інші юридичні регулятори) та неформальних (уявлення, традиції, звички) інститутів, що регулюють господарсько-управлінську діяльність суб'єктів регіональної політики, а також сукупність цих суб'єктів (інституцій) як інституціолізованих організацій (органи регіонального та державного управління, структури місцевого самоврядування та самоорганізації громадян)» [7]. Петрович Й з його однодумцями (2019) також обмежують сферу інституційного середовища, яке розглядає на прикладі рекреаційної галузі, лише сукупністю формальних та неформальних інститутів, що, на наш погляд, скорочує поле інституційного середовища та масштаб його впливу на стратегічні економічні перетворення [9].

Вказані підходи при всій їх правомірності не розкривають сутність інституційного середовища як складової та фактору стратегічного управління. Крім цього, поза увагою сучасних дослідників залишається системне бачення інституційного середовища стратегічного управління, що також обмежує дослідження його реального наповнення та можливостей впливу на

розвиток регіону та його конкурентоспроможність.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є дослідження теоретичних основ інституційного середовища стратегічного управління регіональним розвитком та обґрунтування його композиції з позиції системного підходу. Для досягнення мети вирішені завдання: виділені основні компоненти інституційного середовища, комплекс яких діє на засадах системності; представлена характеристика основних системних принципів, що визначають фундамент функціонування інституційного середовища стратегічного управління.

В процесі роботи були застосовані методи індукції та дедукції, наукової абстракції, причинно-наслідкового аналізу.

Опис основного матеріалу дослідження. Інституційне середовище стратегічного управління регіональним розвитком являє собою комплекс явище, яке містить сукупність наступних компонентів.

По-перше, вказане середовище являє собою набір інститутів, які діють на певному економічному просторі і визначають правила поведінки учасників соціально-економічної активності на певній території та протягом певного періоду. Крім цього, інституційне середовище стратегічного управління регіональною економікою охоплює ті норми, правила, сфери, в яких приймаються та реалізуються стратегічні рішення. Відмінністю інститутів стратегічного управління від інших інститутів регіонального життя є справність на розвиток, внаслідок якого формуються радикальні, ключові конкретні переваги.

По-друге, інституційне середовище стратегічного управління включає відносини, взаємовідносини між інститутами. Так, в стратегічному управлінні, інститут цілепокладання суттєвим чином обумовлює дію інституту стратегічних рішень, та одночасно знаходиться під його впливом. Наприклад, встановлення цілі значною мірою залежить від правил формування управлінських рішень, застосованих регіональною адміністрацією (наприклад, правила та методи оцінки ризиків, правила формування команди управлінців і т.п.).

По-третє, інституційне середовище стратегічного управління включає його безпосередніх учасників, з набором їх якостей, власного бачення розвитку, стратегії і т.д. Так, орієнтація стратегічного управління на інноваційний розвиток передбачає не лише правила гри на полі інноваційної активності, але

й вимоги до самих гравців, здатних функціонувати з інноваційною спрямованістю та маючих перед собою в якості мети побудову інноваційних конкурентних переваг. Іншими словами, інститути є правилами, але виконуватися вони можуть лише при наявності економічних або соціальних гравців, здатних та бажаючих жити та діяти за встановленими в середовищах правилами.

По-четверте, внаслідок великого значення культури регіонального суспільства наступною складовою виділяємо культуру регіону, при тому що її можливо віднести до окремого інституту. Значення культури, яке дозволяє виділяти в окрему частину інституційного середовища, підкреслено Кубіній Н.Ю. та її однодумцями через функції культури у складі тріади з туризмом та економікою в системі стратегічного регіонального розвитку. Так, автори доводять, що «first function brings the adaptation of regional economic systems to the modern economy, knowledge economy, which is based on people, information and culture. Second supports the human development of both individuals and within the region, as well as at higher levels of public life. Third one forms a multicultural regional environment, the foundations of which are tolerance, respect and trust, which in turn are the conditions for productive economic activity» [1] Ми розглядаємо культуру як платформу, базис не лише для прийняття стратегічних рішень та її реалізації, але й для ефективної взаємодії між іншими інститутами. Так, наприклад, культура, побудована на довірі до державної чи регіональної влади, сприяє ефективному функціонуванню інститутів податків, про що свідчить досвід Норвегії, Фінляндії та інших соціально й економічно розвинених територій.

І, на кінець, вважаємо за доцільне включити в стратегічне інституційне середовище тактику, від якості, ефективності та доцільності якої залежить імплементація стратегічних рішень. Крім цього, неможливо не відмітити, що стратегічне управління, його результативність залежить від тактики, обраної регіональною адміністрацією, а оперативні дії завжди лежать в інституційному поточному полі. Під тактикою в даному дослідженні ми рекомендуємо розуміти сукупність правил, які лежать в основі практичного здійснення стратегічно орієнтованих акцій. Тактика є площадкою, на якій зустрічається реальне регіональне життя, його можливості, ресурси, бачення, правила існування з вказаними стратегічними цілями. Якщо стратегія у військових розглядається як «план генерала», то тактика вже являє собою «мистецтво бою».

Відповідно, в стратегічному управлінні тактика є мистецтвом вести поточне життя за правилами та орієнтирами, заданими стратегією розвитку регіональної економіки. Підтвердженням значення інституту тактики як складової стратегічного інституційного середовища звучать висновки, що випливають з дослідження перемоги А. Македонського, якій для досягнення стратегічних цілей впроваджував в оперативному плані «техничко-технологические инновации...», обеспечивающие скорость достижения оперативных целей при экономии ресурсов, в том числе и человеческих. 2. Политические новации, которые формируют благоприятную внешнюю среду для осуществления поставленных задач. 3. Организационно-управленческие инновации, которые мотивируют участников действий. 4. Экономические инновации, предполагающие нетрадиционные экономические решения» [6].

Таким чином, інституційне середовище стратегічного управління представляє собою системне утворення, що включає інститути розвитку та взаємодію між ними; учасників стратегічних дій – акторів середовища; культуру як базис, на якому розташоване середовище; тактику як площину та сферу діяльності, що забезпечує реалізацію стратегічних цілей. Іншими словами, доцільно розглядати інституційне середовище з позиції системного підходу, якій передбачає « напрям методології дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкта як цілісної безлічі елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи» [5].

Система інституційного середовища стратегічного управління (СІССУ) функціонує за принципами, які включають:

1. Принцип емерджентності, якій забезпечує цілісність системи на основі опанування нею якостей, відсутніх у елементів системи. Так, ціль СІССУ відрізняється від мети дії певних інститутів. Крім цього, система інституційного середовища стратегічного управління регіоном характеризується певною збалансованістю інститутів, взаємовідносин та учасників, що відбувається протягом певного періоду часу і завершується появою точки біфуркації.

2. Принцип холізму, якій також відповідає за цілісність СІССУ, але передбачає первинність, більшу значимість цілого у порівнянні з його частинами. Принцип холізму відіграє особливу роль у стратегічному управлінні, поставив во главу кута цілі регіонального розвитку як пріоритетні над завданнями окремих його учасників .

3. Принцип складності, що дозволяє розглядати систему інституційного середовища як явище з великим набором складових, взаємодія та взаємовплив яких можуть обумовити багатоваріантність її функціонування та розвитку. Так, стратегічна мета регіонального економічного розвитку обумовлена як стратегічним потенціалом акторів економічних дій, так й регіональною культурою, що сприяє або гальмує реалізацію їх потенційних можливостей.

Стратегічне інституційне середовище за своєю природою відноситься до відкритих систем, на дію яких значний вплив оказує зовнішнє оточення, якій в сукупності з впливом внутрішніх складових викликає її, системи, флуктуацію, тобто коливання, відхилення від середнього значення або позиції її функціонування. Флуктуація, як доводить теорія систем, виступає джерелом біфуркації.

Біфуркація системи стратегічного інституційного середовища являє собою точку, що виникає внаслідок впливу зовнішніх та внутрішніх факторів й елементів, проходження якої надає системі декілька варіантів майбутнього шляху функціонування та розвитку.

Ляховець О. поділяє середовище на сприятливе для розвитку та несприятливе. До несприятливих, наприклад, вказаний автор відносить «розвиток автократичних інститутів, закріплення владних повноважень за невеликою групою осіб», а до сприятливих – серед інших «орієнтованість на суспільний добробут; чітка специфікація та захист прав власності, повага до закону, низький рівень опортунізму при виконанні контрактів; розвиненість соціального страхування»[8].

Функції інституційного середовища стратегічного управління регіональним розвитком включають наступні: спрямовуюча (визначає найбільш ефективні шляхи розвитку регіональної економіки, які враховує система стратегічного менеджменту). Інтегруюча (об'єднує суб'єктів та об'єктів стратегічного управління регіональним розвитком, а також забезпечує органічність входження системи управління в систему розвитку регіону. Комбінаторна – поєднання інститутів шляхом створення оптимальної інституційної системи, яка забезпечує ефективне та раціональне функціонування середовища.

Таким чином, СІССУ представлена на рис.1.

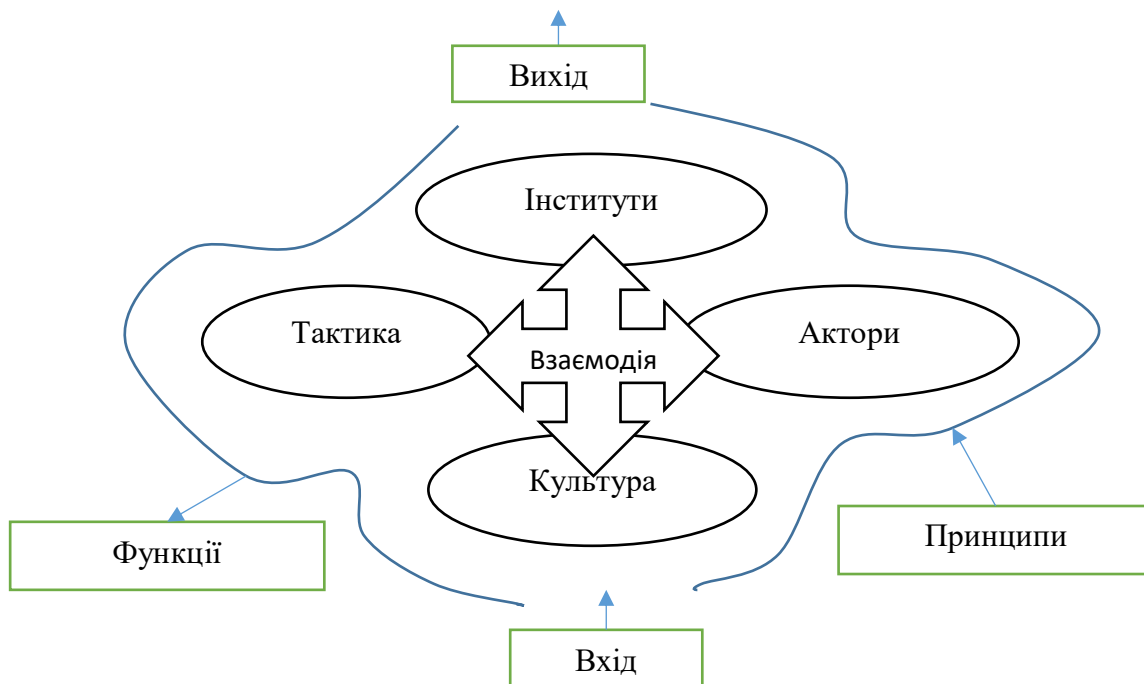

Рис. 1. Система інституційного стратегічного середовища стратегічного управління*

*складено автором

Системний підхід забезпечує широту аналізу існуючого інституційного середовища та окреслює перспективу його застосування в системі стратегічного управління для досягнення регіональних конкурентних переваг.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інституційне середовище страте-

гічного управління, виконуючи функції фундаменту ефективних довгострокових управлінських рішень, є безумовно визначальним фактором побудови радикальних, ключових конкурентних переваг регіональної економіки. З позиції системного підходу запропоновано інституційне середовище стратегічного

управління визначати як системне утворення, що включає інститути розвитку та взаємодію між ними; учасників стратегічних дій – акторів середовища; культуру як базис, на якому розташоване середовище; тактику як площину та сферу діяльності, що забезпечує реалізацію стратегічних цілей.

Інституційне середовище набуває системного характеру за умови дотримання принципів: емерджентності, якій забезпечує цілісність системи на основі опанування нею якостей, відсутніх у елементів системи; холізму, якій також відповідає за цілісність системи інституційного середовища, але передбачає

пріоритетність цілого у порівнянні з його частинами; складності, що дозволяє розглядати систему інституційного середовища як явище з великим набором складових.

Основними функціями інституційного середовища стратегічного управління виділені такі як спрямовуюча, інтегруюча та комбінаторна.

В подальшому заплановано дослідження взаємодії інституційного середовища стратегічного управління та регіональної культури як умови прийняття адекватних рішень та ефективної їх реалізації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kubiniy N., Belen M., Zavadyak R. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» – 2019 – Випуск 34 – с. 100-103.
2. Kubiniy V. The formation of the national innovation system as a basis for strengthening the innovation potential of the country/ Volodymyr Kubiniy - Galyna Kish - Lujza Jurkovičová // Journal of Environmental Protection, Safety, Education and Management – 2016 – No8 – Vo4 – p.11-16
3. Гречко А.В. Роль інституційного середовища у розвитку національної економіки. / Гречко А.В.// Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2013. –№11. Режим доступу: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/47802>
4. Кондратов М.В. Институциональная среда как экономическая категория / Кондратов М.В., Гарипов Р.И. // Вестник СМУС – 2015 – №1 (8). – с.40-43
5. Конкурентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси: монографія / В.П. Мікловда, Ф.Ф. Шандор, Н.Ю. Кубіній, С.М. Мошак, Ю.О. Дідович, В.О. Огородник, Я.С. Максимчук, В.В. Кубіній; Ужгород: Карпатська вежа, 2015. - 420 с.
6. Кубиний Н.Ю. Институализация инновационных стратегий: ретроспективний бекграунд [Текст] / Н. Ю. Кубиний, Е. В. Пулянович, Т. И. Косовилка // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка– Ужгород : Говерла, 2017. – Вип. 2 (50). – С. 83–86.
7. Луцків О.М. Інституційне середовище регіональної структурної політики / О. М. Луцків, М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – ,с.37-47.
8. Ляховець О.О. Формування інституційного середовища в процесі модернізації економіки. / О.Ляховець // Економіка і регіон . – №4 (47) – 2014 – ПолтНТУ. – с.113-119.
9. Петрович Й. Інституційне середовище як важлива передумова розвитку туристично-рекреаційної сфери/ Петрович Й., Бондаренко Ю., Просович О.// Проблеми економіки та управління. – 2019 – Вип. 6. – Номер 3. – с.3-15.
10. Силян В.В. Институциональная экономика [текст] / В.В. Силян, Н.М. Улицкая; М.: Московская академия рынка труда и информационных технологий – 2012. – 82 с.

REFERENCES

1. Kubiniy N., Belen M., Zavadyak R. (2019). Culture, tourism and economy as a triumvirate of regional strategic development. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky» – Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series*, 34, 100-103 [in English].
2. Kubiniy V. Kish G., Jurkovicova L.(2016). The formation of the national innovation system as a basis for strengthening the innovation potential of the country. *Journal of Environmental Protection, Safety, Education and Management*, 8, Vo4,11-16 [in English].
3. Grechko A. (2013). Rol instytutsiinoho seredovishcha u rozvytku natsionalnoi ekonomiky. [The role of the institutional environment in the development of the national economy] *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryemnytstvo - Modern problems of economy and entrepreneurship*, 11. Retrieved from: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/47802> [in Ukrainian].

4. Kondratov M.V., Harypov R.Y. (2015). Ynstytutsyonalnaia sreda kak ekonomycheskaia katehoriya [Institutional environment as an economic category]. *Vestnyk SMUS – Bulletin of SMUS*, №1 (8), 40-43 [in Russian].
5. Miklovda V. Shandor F., Kubiniy N., Moshak S., Didovych, Ohorodnyk V. et al. (2015). *Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichni ta utylitarnyi rakursy: monohrafiia [Economic systems competitiveness and strategic management: epistemological and utilitarian perspectives]*. Uzhhorod: Karpatska vezha [in Ukrainian]
6. Kubiniy N., Puljanovich E., Kosovilka T. (2017). Ynstytualyzatsiia ynnovatsyonnykh stratehyi: retrospektyvnyi bekhraund [Institutionalization of innovative strategies: retrospective background]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu - Uzhgorod University Scientific Bulletin*, 2(50), 83-86 [in Russian].
7. . Lutsiv O. M., Maksymchuk M. V. (2014). Instytutsiine seredovyshe rehionalnoi strukturoi polityky [The institutional environment of regional structural policy]. *Rehionalna ekonomika- Regional economy*, 3, 37-47 [in Ukrainian].
8. Liakhovets O.O. (2014). Formuvannia instytutsiinoho seredovyshecha v protsesi modernizatsii ekonomiky [Formation of institutional environment in the process of economic modernization]. *Ekonomika i rehion - Economy and region*, 4, 113-119 [in Ukrainian].
9. Petrovych Y., Bondarenko Yu., Prosovych O. (2019). Instytutsiine seredovyshe yak vazhlyava peredumova rozvytku turystychno-rekreatsiinoi sfery [Institutional environment as an important prerequisite for the development of tourism and recreational sphere]. *Problemy ekonomiky ta upravlinnia. Problems of economy and management*, 6, 3, 3-15 [in Ukrainian].
10. Sylyn V.V., Ulytskaia N.M. (2012). *Ynstytutsyonalnaia ekonomyka [Institutional economy]*. Moskvskaia akademiya rynku truda i informatsyonnykh tekhnologii [in Russian].

Отримано 01.09.2019

Розділ 4

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ І ГАЛУЗЕЙ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).85-95](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).85-95)

УДК 330.322.4/.5 (477)

Єршова О.О.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена вивченню та обґрунтуванню проблематики інституціонального забезпечення підприємств як суб'єктів підприємницької діяльності. Увага авторів зосереджена на дослідженні інституцій та інститутів, що впливають на механізм управління розвитком бізнес-процесів підприємств. Наголошено на інституціональній модернізації за рахунок управління розвитком бізнес-процесів в бік інноваційності та запропоновано умови створення інституту інноваційного підприємництва.

Ключові слова: інституція, інституціональне забезпечення, бізнес-процес, інституціональне забезпечення механізму управління розвитком бізнес-процесів підприємств, інновації.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне ведення господарської діяльності все більше ґрунтується на застосуванні процесного підходу в управлінні. Коло приватних організацій, що будуються за функціональним принципом управління, стає вужчим, хоча за деяких випадків саме функціональний підхід є більш доречним (наприклад, в правоохоронних структурах, владних установах тощо). Процесний менеджмент базується на виокремленні, дослідженні та, власне, управлінні бізнес-процесами (БП) підприємств.

Бізнес-процес являє собою сукупність різних видів діяльності, в межах якої на вході використовується один або більше видів ресурсів, а в результаті цієї діяльності на виході створюється продукт, що представляє цінність для споживача [14]. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку як держави, так і світового господарства в цілому стрижневою складовою загального менеджменту підприємства має постати управління розвитком бізнес-процесів (УРБП). На жаль, українські підприємці зважаючи на кризовий стан економіки і постійні стохастичні явища в законодавстві поки що зосереджені більше на збереженні поточного стану справ організації як способу фіксації

власної позиції «гравця» на ринку з метою виживання на ньому (зокрема малий та середній бізнес). І зазвичай лише великі прибуткові організації та транснаціональні корпорації, що діють на території України, значну увагу приділяють саме удосконаленню та оптимізації бізнес-процесів, виявленню їх потенціалу та ефективній роботі з ним, що і являє собою в кінцевому підсумку фундамент УРБП.

Механізм управління розвитком представляє собою комплекс дій і технік організаційно-економічного характеру, спрямованих на забезпечення стійкого економічного зростання при збалансованості бізнес-процесів на основі використання певних способів, методів, інструментів управління розвитком підприємств, що відповідають специфіці їх діяльності та галузевим особливостям функціонування [19, с. 130]; цілеспрямований вплив керуючої системи на керовану з метою забезпечення процесу переходу від поточного стану підприємства до кращого порівняно з попереднім станом, у відповідності до поставлених цілей [32, с.32].

Під механізмом управління розвитком бізнес-процесів (МУРБП) розуміємо систему принципів, форм, засобів, методів, функцій, технік, інших інструментів управління бізнес-процесами, які у своїй взаємодії дають змогу виявити та описати потенціал того чи іншого БП, цілеспрямований вплив на який за допомогою суб'єкта управління забезпечує максимально безболісний для підприємства перехід від поточного стану БП

© Єршова О.О., аспірантка, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків, тел. 095 706 36 13, E-mail: Juna2005@ukr.net

до обраного майбутнього стану цього ж БП, що є бажаним і кращим від попереднього стану.

Оскільки саме підприємство, а отже, його бізнес-процеси також не існують в ізольованому середовищі, відтак вони мають певним чином відповідати умовам та нормам суспільства, в якому функціонують. І в першу чергу це стосується сфери державного управління господарською діяльністю організацій. Якщо бізнес-процес увесь чи в якійсь його частині суперечить діючим нормам законодавства чи несе загрозу суспільству, викликає його значну незадоволеність (на сьогодні правило соціального блага та соціальної відповідальності фірми є вкрай популярним), то такий бізнес-процес має бути змінений або взагалі усунений. Підприємство, яке не дотримується законодавства, несе збитки, отримує штрафні санкції, може бути змушеним закритися, а його посадові особи бути притягнені до відповідальності.

Окрім цього, на будь-якому ринку існують не лише формальні (закріплені нормативно-правовими актами тощо), а й неформальні правила гри, які спонукають підприємців до пошуку конкурентних переваг, що в тому числі забезпечуються удосконаленням функціонування власних бізнес-процесів.

Зважаючи на залежність підприємства від зовнішнього середовища та його підпорядкованість/взаємодію з тими чи іншими політичними, економічними та іншим інститутами, проблематика інституціонального забезпечення механізму управління розвитком бізнес-процесів підприємств вважається актуальною і потребує більш детального висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням сутності інституцій та інститутів, їх формування, ролі та значення в управлінні присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених як Норт Д. [15], Остром Е. [16], Коуз Р. [13], Іншаков О.В. [21, 23], Кармазіна М.С. [24], Михальченко І.Г. [27], Чубарь О.Г. [33], Олейник О. Н. [28] та інші. Проблематику розвитку інституціонального середовища, інституціонального підходу до управління, інституціоналізації інноваційної економіки займалися такі вчені як Шевчук Ж.А., Федорчук Н.В. [34], Ільченко Н.М. [22], Дубішев В.П. [20], Краус Н.М. [25] та ін. Інституційному регулюванню стосовно суб'єктів господарювання, інституціональному забезпеченню організаційного розвитку в управлінні присвячені роботи Рябушки Л.Б., Сюркало Б.І. [29], Лизньової А.Ю. [26] та ін.

Проте залишається мало дослідженим питання інституціонального забезпечення саме бізнес-процесів підприємства, а відтак інституціонального забезпечення механізму УРБП.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у вивченні та обґрунтуванні наявних інституцій та інститутів, що є фундаментом інституціонального забезпечення МУРБП підприємств.

Опис основного матеріалу дослідження. Механізмом та передумовою суспільної інтеграції та стабільності соціуму виступають певні цінності, норми, правила, що своє закріплення та відтворення набувають в тих чи інших інститутах. Дослідження економічних явищ та процесів з точки зору інституціоналізму базується на вивченні розвитку та функціонування таких економічних категорій як «інституції» та «інститути». На сьогодні у зв'язку з некоректним перекладом терміну «institution» як «інституту», а не «інституції» чимало вчених дані поняття стали ототожнювати (Агапова І. [17], Вольчик В. [18], Олейник О. [28]), інші науковці як, наприклад, Іншаков О. [21], Михальченко І. [27], Фролов Д. [23], навпаки, зосереджують свою увагу на відмінності даних понять, оскільки науковий метод аналізу передбачає наявність найбільш точного завершеного трактування конкретного явища і синонімізація тут вкрай недоречна.

Нобелівський лауреат Норт Д. трактує інституції як правила гри в суспільстві, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми [15, с.3]. Погоджуючись з Нортом, вважаємо актуальним також визначення сутності інституції згідно Іншакова О.В., за яким вони є соціальними формами функцій суб'єктів або суспільні відносини між ними стосовно процесів, об'єктів та результатів їх економічної діяльності, котрі забезпечують еволюцію системи розподілу праці соціуму на базі статусів, норм, правил, інструкцій, регламентів [21, с.30].

На відміну від інституцій, інститути більш складне, похідне від інституції явище. Це типові комплекси інституцій, які виступають функціональними генотипами організацій, моделями, що еволюційно склалися, їх функціональної структури [23]; організації, кодекси правил, установи, закони [30]. Взаємозв'язок між інституцією, інститутом та організацією як цільового комплексу інституцій, які виконуються їх агентами в взаємопов'язаній системі закріплених норм та правил, зображено на рис.1.

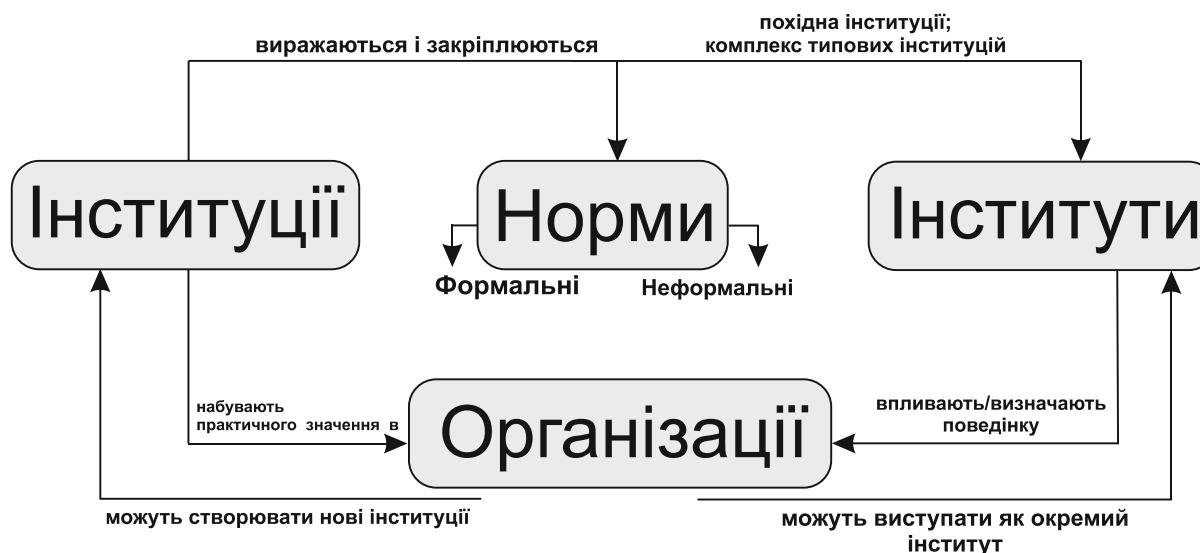

Рис. 1. Взаємозв'язок інституціональних складових та організацій *

* Джерело: розроблено автором

Оскільки функціонування суб'єктів господарської діяльності на ринку та в глобальному економічному просторі в будь-якому випадку визначається наявністю та адекватним функціонуванням інститутів як перш за все формальному закріпленні сукупності інституцій через норми і правила, важливо зрозуміти яким чином ці самі норми і правила в законах прямо/опосередковано впливають на формування та забезпечення механізму управління підприємством (а значить і його бізнес-процесами, бо вони виступають ядром самої організації згідно процесного підходу) як безпосереднього «гравця» – учасника ринку.

Так, інституціональне забезпечення МУРБП включає в себе формальні та неформальні інститути – офіційні (закріплені в правоустановчих документах) та неофіційні (звички, традиції, обряди) правила, що здійснюючи вплив на господарську діяльність підприємств змушують останні перебудовувати власні бізнес-процеси у відповідності до цих правил.

Головним формальним інститутом для підприємства і його бізнес-процесів виступає держава. Саме вона за допомогою розгалуженої системи державних органів та установ створює умови та санкціонує правила загальної поведінки суб'єктів господарювання. Розглянемо інститут держави в двох аспектах: як мережу окремих владних органів та як систему типових комплексів інституцій (норм, правил, регламентів), які створюються та санкціонуються цими органами, а також покажемо яким чином вони впливають на бізнес-процеси підприємств.

Усі владні органи, котрі тим чи іншим чином впливають на діяльність підприємства, а відтак на його бізнес-процеси, можна умовно поділити на 2 групи:

- інститути органів влади загального впливу;
- інститути органів влади безпосереднього впливу.

До перших можна віднести Верховну Раду України, Кабінет Міністрів, Президента України, центральні органи виконавчої влади опосередкованого впливу (наприклад, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я та інші), суди загальної юрисдикції.

Вплив інститутів першої групи є загальним, оскільки він визначає базисні умови функціонування підприємства на території держави. Так, Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади України, вона приймає закони та постанови, які є загальнообов'язковими для виконання на всій території країни. Наприклад, прийняття закону України «Про товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю» змінив можливу кількість учасників товариства, нові правила формування статутного капіталу, запровадив новий, відомий закордоном як «shareholder agreement», інструмент корпоративного договору, уточнив порядок виходу учасника з товариства [10] тощо. Тому ті підприємства, що відносяться за організаційно-правовою формою до товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю мають переорієнтувати свої БП

по документообороту та юридичному обслуговуванню у відповідності до цього закону.

Яскравим прикладом впливу Президента України як владного органу на діяльність підприємців було набуття чинності Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (далі – Указу), згідно якого до санкційного списку потрапили російські соцмережі «ВКонтакте» та «Однокласники», інтернет-портал «Яндекс» (та його українське дочірнє підприємство), поштовий сервіс Mail.ru, бухгалтерська програма 1С та інші. Відтак, окрім прямих збитків від втрати свої клієнтів безпосередніми компаніями, свої бізнес-процеси перебудувати мали й інші суб'єкти підприємницької діяльності. Для прикладу, чимало українських підприємців (в першу чергу, представники малого та середнього бізнесу) надавали послуги й реалізовували товари, використовуючи соціальні мережі «ВКонтакте» та «Однокласники». Вони змушені були змінити бізнес-процес з прийому та обробки заявок від покупця інакшим чином, що не суперечить Указу або шукати лазівки в обхід йому. Інші вітчизняні підприємства користувалися програмними продуктами російських фірм (наприклад, 1С або «Лабораторія Касперського», поштові сервіси mail.ru, yandex.ru), а отже, мали шукати їхні аналоги-замінники, що в свою чергу, не могло не вплинути на вартість та безпосереднє протікання пов'язаного з цим бізнес-процесу (-ів).

Кабінет Міністрів (Кабмін) являється вищим органом у системі органів виконавчої влади, основними завданнями якого є забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля; забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності тощо[8].

Кабмін здійснює свої повноваження безпосередньо та через міністерства, служби, інспекції, державні агентства, інші центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ), місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Саме міністерства та служби безпосередньо впливають на суб'єктів господарювання, тому дані ЦОВВ

відносимо до другої групи – інститутів органів влади безпосереднього впливу.

Серед них найбільш істотно значущими для розвитку та діяльності підприємства і його бізнес-процесів слід виокремити Міністерство фінансів України, якому підпорядковуються Державна казначейська служба, Державна фіскальна служба, Державна служба фінансового моніторингу та Міністерство соціальної політики України, в підпорядкування якого знаходяться Державна служба з питань праці, Пенсійний фонд; Державну екологічну інспекцію. Окрім цих органів, ЦОВВ зі спеціальним статусом, що певним чином визначає стратегічні перспективи розвитку організацій є Антимонопольний комітет України. Також окремим владним суб'єктом для підприємства з боку інституту держави виступає система судів, зокрема спеціалізовані адміністративні та господарські суди, що захищають та відновлюють порушені права організацій. Як зазначалося раніше, інститут держави можна розглядати як систему типових комплексів інституцій (норм, правил, регламентів), які закріплені у низці нормативно-правових актів (НПА). Ці НПА визначають певним чином поведінку суб'єктів господарювання, створюючи поле діяльності та умови «гри» на цьому полі.

До основних НПА як письмово закріплених способів прояву (вираження) інституцій, які сьогодні визначають правові (формальні) рамки діяльності підприємницьких структур в Україні слід віднести наступні[12]: Конституція України, Господарський кодекс (ГК), Податковий кодекс (ПК), Цивільний кодекс (ЦК), Кримінальний кодекс (КУ), Кодекс про адміністративні правопорушення (КпАП), Кодекс законів про працю (КЗпП), закони України (ЗУ): «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про охорону праці», «Про авторське право і суміжні права», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про електронні довірчі послуги», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про запобігання корупції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції», «Про загальні засади створення і

функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист прав споживачів», «Про публічні закупівлі», «Про інформацію», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про судоустрій і статус суддів», «Про третейські суди», «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», «Про Вищий антикорупційний суд», «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій», «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність» та інші нормативно-правові акти.

Даний перелік не є вичерпним. Розглянемо вплив на бізнес-процеси та їх розвиток деяких з них. Так, основним законом України, що має перевагу над всіма іншими є Конституція України [1]. Вона є збірником комплексу інституцій, що виражаються в нормах прямої безпосередньої дії, які можна напряму захищати в суді в разі їх порушення. Також в цьому законі прописані форма державного устрою, основні владні органи та їх повноваження. Вплив Конституції на бізнес-процеси підприємства є опосередкованим, проте визначає загальне правове поле для діяльності підприємства. Так, наприклад, в ст. 10 зазначено, що державною мовою є українська, відтак БП з ведення бухгалтерського обліку, аудиту необхідно вести українською. Дане положення не забороняє організувати сам процес іншою мовою спілкування (наприклад російською чи англійською), проте звітність до державних установ має бути державною мовою. Інша ст. 67 Конституції зобов'язує кожного сплачувати податки і збори, відтак ухилення від їх сплати тягне за собою адміністративну чи кримінальну відповідальність у порядку і випадках визначених законом. Ст. 43 забороняє використання примусової праці, а також використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах, відтак кадрові БП підприємства, пов'язані з прийняттям на роботу жінок і неповнолітніх мають бути організовані таким чином, аби не суперечити цим положенням.

Оскільки ГКУ [2] зг. ст. 1 визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі

організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, то саме Господарський кодекс є чи найважливішим інституціональним регулятором для ведення бізнесу в Україні. Вплив ГКУ на бізнес-процеси підприємства простежується через постановку правових рамок ведення бізнесу, а саме через: визначення загальних принципів господарювання, закріплення ключових напрямів і форм участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання; обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції, визначення самих суб'єктів господарювання, їх видів, виокремлення таких понять як підприємство, підприємництво, некомерційна господарська діяльність, закріплення основних положень з приводу функціонування господарських товариств, що більш детально прописані в законах України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» зобов'язує усіх осіб та організацій будувати власні бізнес-процеси з додержанням вимоги про офіційне відкрите ведення підприємницької діяльності, підтвержене обов'язковою державною реєстрацією їх як суб'єктів підприємницької діяльності [3]. Цей закон забезпечує створення і функціонування Єдиного державного реєстру таких суб'єктів, що дає змогу іншим контрагентам перевірити наявність існування такого суб'єкта на «мапі» підприємців України, аби уникнути у майбутньому проблем із законом чи постраждати від шахрайських дій недобросовісного партнера.

Значно полегшили протікання бізнес-процесів і сприяли їх подальшому розвитку прийняття законів: «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [9], «Про електронні довірчі послуги» [6] та «Про електронні документи та електронний документообіг» [7].

Перший визначив загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, встановив відповідальність суб'єктів переказу, а також визначив загальний порядок здійснення нагляду за платіжними системами; другий – правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, у тому числі

трансграничних, повноваження суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації. Третій по суті врегулював правовідносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Останні два ЗУ спростили та пришвидшили ведення бізнес-процесів та зменшили їх утримання за рахунок переходу від паперового документообігу до електронного за бажанням підприємця на законних підставах.

Правове підґрунтя спрямоване на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва було закладено з прийняттям ЗУ «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій»[4].

Оскільки Україна обрала для себе шлях вступу до Європейського союзу (ЄС), цілком очевидним і необхідним було прийняття ЗУ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»[5], ціллю якого є досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі, і що включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, котрі забезпечували б ефективне правотворення та правозастосування й не суперечили вимогам ЄС.

Недосконалість українського інституціонального забезпечення управління розвитком БП проявляється в значному впливові на діяльність підприємств неформальних інституцій – правил, звичаїв, поведінки. Неформальні інститути та інституції являють собою неписані, незафіксовані офіційно в знаковій письмовій формі правила і норми [31, с.21], що мають, як правило, нечіткий, доволі широкий зміст; їх виконання не забезпечується і не захищається державою, але підтримуються за згодою учасників такої взаємодії.

Неформальні правила можуть доповнювати формальні, можуть існувати з ними паралельно, можуть взагалі протиставлятися формальним. Застосування формального чи неформального правила у конкретній ситуації, що впливатиме на бізнес-процес, визначається, в першу чергу, витратами, які супроводжують його дотримання, а саме: витрат використання правила, витрат

захисту норми, що використовується, витрат реалізації покарання за незастосування норми й витрат переходу на інше (формальне) правило [31, с.22].

Перевагами застосування неформальних правил в тих чи інших бізнес-процесах являється уникнення додаткових витрат на бюрократичні елементи, коли необхідно вирішувати питання через органи державної влади, а також економія часу на вирішенні оперативних питань. Також неформальні правила часто підтримуються сторонами у бізнес-середовищі, де спираються не завжди на НПА, а в тому числі на традицію, скажімо, «доброзичливих партнерських відносин». Тобто, наразі стан справ такий, за якого контрагенти між собою дуже часто формують «правила гри» не за законом, а за домовленістю.

Наприклад, дві сторони уклали договір на постачання продукції, в якому чітко прописали, що всі рекламачії стосовно товару мають бути складені письмово і надіслані протягом 15 календарних днів з моменту отримання товару. Покупець товару виявив недолік за асортиментом на 19 календарний день, оскільки раніше не мав змоги перевірити продукцію через форс-мажор. З точки зору формального правила, продавець може відмовити в задоволенні рекламачії покупця, оскільки той порушив строки згідно договору. Проте сторони домовилися, що рекламачія буде прийнята і задоволена, оскільки зіграли роль довготривалі партнерські відносини до цього, особиста етика й повага сторін одна до одної, дружні відносини, що є неформальною інституцією. До того ж був зекономлений час і витрати обох учасників на судові розгляди, якби покупець намагався довести прострочення термінів через обставини непереборної сили.

Одним з головних недоліків неформальних інституцій, на думку авторів, є змушування за певних обставин в добровільно-примусовому порядку однієї сторони дотримуватися неписаних правил гри іншою, а отже, розвивати власні бізнес-процеси з врахуванням цього. Наприклад, в БП бухгалтерського обліку є чимало НПА, що регулюють подачу звітності суб'єктами господарювання. Проте через недосконалість, непомірну швидкість зміни положень податкового законодавства, коли один НПА часто суперечить іншому, територіальні органи Державної фіскальної служби України, з приводу якихось питань, віднесених до їх компетенції, надають рекомендаційні листи. З одного боку, підприємство, коли вважає, що рекомендації не виправдані, не відповідають певним актам законодавства, може їх не дотримуватися, бо воно

не зобов'язане за законом. Проте, розуміючи, що при перевірці фіскальна служба буде спиратися й посылатися на них, воно зазвичай приймає ці рекомендації і виконує їх.

Аналізуючи інституціональне середовище України в контексті впливу на МУРБП слід відзначити, що воно наразі є доволі недосконалим, дуже часто перевага надається неформальним інституціям та інститутам у зв'язку з неможливістю чи не вигідністю звертання до офіційних інститутів. Це пов'язано з такими факторами, як:

- недосконалість законодавчої бази України через відсутність потрібних НПА для врегулювання правовідносин;

- наявність непотрібних/ відсутність потрібних законів; недостатнє фінансування потрібних НПА державою, а отже, неможливість їх адекватного застосування та дотримання;

- високий рівень корупції, що змушує підприємців «грати в тіні» шляхом дачі хабарів, ведення недобросовісної конкуренції маючи відповідне «кришування» згори, ухиляння від сплати податків;

- швидкий розвиток високоємних наукових інформаційних технологій, врегулювання відносин з приводу яких є досить повільним або взагалі відсутнім, що знову ж таки породжує неформальні інституції;

- бюрократія як фактор дорожнечі дотримання формальних законів, натомість здешевлення та пришвидшення протікання бізнес-процесів за рахунок традицій, бізнес-етики, звичок, гри на авторитеті тощо.

Усе це змушує підприємство будувати і потім розвивати бізнес-процеси з «тягарем» невирішених інституціональних проблем, що виражається у затратах на непотрібні бізнес-процеси (наприклад, існують окремі бізнес-процеси стосовно проходження перевірки державними органами на підприємстві, які часто густо затягуються), витратах часу та грошових коштів на отримання офіційних документів від формальних інститутів (наприклад, отримання ліцензій, патенту), затратах на неефективні судові тяганини (коли є норма права, що його санкціонує і не має досконалого механізму захисту цього права) та інші. Тому замість того, щоб зосередити свою увагу на інвестиційно-інноваційних впровадженнях, розвитку БП з урахуванням новітніх методів і технологій, суб'єкти господарювання розвивають бізнес-процеси в рамках пристосувальницьких дій до існуючої інституціональної платформи в країні. Відтак, ні про який інвестиційний попит на інновації у власні бізнес-процеси з боку підприємств не може

бути й мови, а без переходу до інноваційної економіки, що будується на активах «знань», і відповідній їй інноваційній інституціональній структурі, Україна завжди буде програвати зарубіжним державам у конкурентоспроможності й економічно-соціальному благополуччі.

Для інституціональної модернізації підприємницької діяльності, а відтак і управління розвитком бізнес-процесів в бік інноваційності доречним було б прагнути переходу від інституту підприємництва до інституту інноваційного підприємництва, де інновації виступали б ключовим елементом зосередження уваги з боку власників підприємств. І зробити це без допомоги головного формального інституту – держави – практично неможливо. Необхідно аби наша держава на практиці, підкріпивши свою позицію діями, визнала пріоритетним перехід від постіндустріальної (а в деяких сферах навіть індустріальної) економіки до економіки високих технологій.

Умови створення інституту інноваційного підприємництва:

- стабілізація соціально-економічного і політичного середовища всередині країни;

- подолання неформального інституту корупції та викорінення «культури» корупції, їх заміна інститутом та культурою «прозорості» влади;

- створення і належним чином фінансування наукових і технологічних парків, кластерів, навчально-науково-інноваційних комплексів, науково-виробничих об'єднань;

- формування системи пільгового оподаткування підприємств, що постійно інвестують в інноваційний розвиток;

- створення/удосконалення відповідних державних органів чи установ, що безпосередньо розробляють ціліві програми задля спонукання підприємців використовувати інноваційний підхід в управлінні;

- розвиток інфраструктури інноваційного ринку. В першу чергу потребує вдосконалення ланка таких комерційних структур як комерційні банки, страхові компанії, торговельні і фондові біржі, венчурні фонди, адже саме вони безпосередньо забезпечать прогрес інноваційної сфери та формування відповідних відносин між господарюючими суб'єктами [25, с.22];

- налагоджена система захисту прав (особливо права власності, в т.ч. права інтелектуальної власності) підприємця;

- фінансування з боку держави відповідного комунікаційного медійного середовища (каналів та програм на телебаченні, веб-порталах тощо) із залученням інтернет-технологій з метою інформування та просвітницької діяльності

усього українського громадянського суспільства задля формування інноваційної культури;

- державна підтримка і державне забезпечення участі молоді в освітніх програмах, конкурсах, форумах з приводу інновацій та технологій;

- збільшення видатків з державного та місцевих бюджетів на науково-дослідницьку сферу, освіту загалом тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інституціональне середовище МУРБП підприємства представлене системою інституцій, що виражаються через норми і правила; інститутами як похідним явищем від інституцій, а також безпосередніми гравцями – організаціями, у взаємодії з якими інституції набувають сенсу/змінюються або створюються

нові, а інститути окреслюють рамки, умови і форми поведінки останніх через формальний чи неформальний механізм впливу.

В подальшому українському суспільству, і перш за все, державі як головному формальному інституту, необхідно розвивати інституціональне середовище задля спрощення ведення господарської діяльності, а отже, і функціонування бізнес-процесів підприємств і скорочення трансакційних витрат (витрат з приводу застосування інституцій) на обслуговування взаємодії між контрагентами. Одним з елементів інституціонального забезпечення механізму управління розвитком бізнес-процесів має стати практичне впровадження інституту інноваційного підприємництва.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Редакція від 21.02.2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. [Електронний ресурс]: № 436-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]: закон України від 15.05.2003р. – №755-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
4. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій [Електронний ресурс]: закон України від 09.04.2004р. – № 1676-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>.
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]: закон України від 18.03.2004. – № 1629-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
6. Про електронні довірчі послуги [Електронний ресурс]: закон України від 05.10.2017р. – № 2155-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
7. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс]: закон України від 22.05.2003р. – № 851-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
8. Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]: закон України від 27.02.2014р. – №794-VII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні [Електронний ресурс]: закон України від 05.04.2001р. – № 2346-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю [Електронний ресурс]: закон України від 06.02.2018 р. – № 2275-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [Електронний ресурс]: указ Президента України від 15.05.2017. – № 133/2017. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>.
12. Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]: офіційний портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
13. Coase R. The New Institutional Economics / R. Coase // The American Economic Review. – 1998. – №2. – р.72.
14. Hammer M. Reengineering the corporation: a manifesto for business revolution / M. Hammer, J. Champy. – New York, NY : HarperBusiness, 1993. – 223 p.
15. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / D. North. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 159p.
16. Ostrom E. Governing the Commons: the Evolution of Institutions for Collective Action. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 280p.
17. Агапова И.И. Институциональная экономика / И. И. Агапова. – М.: Экономистъ, 2006. – 254с.

18. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа? / В. В. Вольчик // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2003. – Т.1 - № 1. – С. 126-134.
19. Гаркуша О.Ю. Концептуальний підхід до формування механізму управління розвитком виноробного підприємства / О. Ю. Гаркуша // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 6. – Ч.2. – С.128-133.
20. Дубіщев В.П. Інноваційна економіка та її інституціоналізація / В. П. Дубіщев, Н.М. Краус // Економіка і регіон: ПолтНТУ. – 2015. – №3 (52). – С. 22-27.
21. Иншаков О.В. Институты и институт: проблемы категориальной дифференциации и интеграции / О. В. Иншаков // ЭНСР – №3 (50). – 2010. – С.26-38.
22. Ільченко Н.М. Методологія дослідження проблем державного управління: інституціональний підхід [Електронний ресурс] / Н. М. Ільченко. – 2010. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/1/06.pdf>.
23. Іншаков О.В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів / О. В. Іншаков, Д.П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. - №1. – С.52-62.
24. Кармазіна М.С. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М.С. Кармазіна, О. Щербакова // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 10-19.
25. Краус Н.М. Теоретико-методологічний контент інституціонального зрізу економіки інноваційного типу в умовах хаотично-структурованої трансформації [Електронний ресурс] / Н. М. Краус, О.В. Манжура // ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО: електронне наукове видання. – 2017. – Випуск №12. – С.16-25. – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/journal-12/19-stati-12/1279-kraus-n-m-manzhura-o-v>.
26. Лизньова А.Ю. Каскады институционального обеспечения организационного развития в управлении // Экономика и организация управления. – 2014. – №3 (19) – №4 (20). – С. 156 -163.
27. Михальченко І.Г. Інституціональне забезпечення функціонування вітчизняних авіакомпаній на світовому ринку авіаперевезень [Електронний ресурс]. – Рукопис. Дисертація на здобуття ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/13831>.
28. Олейник А.Н. Институциональная экономика / А. Н. Олейник. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 416с.
29. Рябушка Л.Б. Інституційне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Б. Рябушка, Б. І. Сюркало // Проблеми і перспективи розвитку банк. системи Укр.: збір. наук. праць. – Суми: ДВНЗ: «УАБС НБУ», 2014. – 285с.
30. Саблук П.Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. На 13-х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2001 р. / П.Т. Саблук. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. – 64с.
31. Стрижак О.О. Дихотомія формальних та неформальних інститутів [Електронний ресурс] / О. О. Стрижак // ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО: електронне наукове видання. – 2016. – Випуск № 5. – С.19-25. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/4.pdf.
32. Хвостіна І.М. Механізм управління розвитком підприємства / І. М. Хвостіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – №1. – С. 30-33.
33. Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище : теоретичні узагальнення засад економічного розвитку [Текст] / О. Г. Чубарь // Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць / ред. кол.: В.П.Міклова, М.І.Пітюлич, Н.М.Гапак та ін. – Ужгород : УжНУ, 2013. – Вип. 3(40). – С. 98–104.
34. Шевчук Ж.А. Проблеми розвитку інституціонального середовища в Україні / Ж. А. Шевчук, Н. В. Федорчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6, ч.3. – С. 141-144 – (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство).

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy : Redaktsiia vid 21.02.2019 [Constitution of Ukraine redacted 21.02.2019]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> [in Ukrainian].
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003r. № 436-VI. [Commercial Code of Ukraine dated 16.01.2003, № 436-VI]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>[in Ukrainian].
3. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidprijemtsiv ta hromadskykh formuvan: zakon Ukrainy vid 15.05.2003r. №755-VI [On state registration of legal entities, entrepreneurs and

public entities: Law of Ukraine dated 16.01.2003, № 436-VI]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> [in Ukrainian].

4. Pro Zahalnodержavnu kompleksnu prohramu rozvytku vysokykh naukoiemnykh tekhnolohii: zakon Ukrainy vid 09.04.2004r. № 1676-IV [On a nationwide comprehensive high knowledge-intensive technologies development program: Law of Ukraine dated 09.04.2004, № 1676-IV]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15> [in Ukrainian].

5. Pro Zahalnodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu: zakon Ukrainy vid 18.03.2004r. № 1629-IV [About nationwide program of Ukrainian legislation's adaptation to European Union legislation: Law of Ukraine dated 18.03.2004, № 1629-IV]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> [in Ukrainian].

6. Pro elektronni dovirchi posluhy: zakon Ukrainy vid 05.10.2017r. № 2155-VIII [On electronic trust services: Law of Ukraine dated 05.10.2017, № 2155-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> [in Ukrainian].

7. Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih: zakon Ukrainy vid 22.05.2003r. 851-IV [On electronic documents and electronic document flow: Law of Ukraine dated 22.05.2003, 851-IV]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> [in Ukrainian].

8. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: zakon Ukrainy vid 27.02.2014r. №794-VII [On Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine dated 27.02.2014, №794-VII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> [in Ukrainian].

9. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: zakon Ukrainy vid 05.04.2001r. № 2346-III. [On payment systems and money transfer in Ukraine: Law of Ukraine dated 05.04.2001, № 2346-III]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> [in Ukrainian].

10. Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistiu: zakon Ukrainy vid 06.02.2018 r. № 2275-VIII [About limited and additional liability companies: Law of Ukraine dated 06.02.2018, № 2275-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> [in Ukrainian].

11. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 28.04.2017r. «Pro zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)» : ukaz Prezydenta Ukrainy vid 15.05.2017. № 133/2017 [On the decision of the National Defense and Security Council “On the application of personal special economic and other restrictive measures (sanctions)”]: Decree of the President of Ukraine dated 15.05.2017, № 133/2017]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850> [in Ukrainian].

12. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: ofitsiinyi portal [Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: official portal]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Coase R. (1998). *The New Institutional Economics*. Pittsburgh: The American Economic Review, 72-74 [in English].

14. Hammer, M. & Champy, J. (1993). *Reengineering the corporation: a manifesto for business revolution*. New York, NY : HarperBusiness [in English].

15. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

16. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: the Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

17. Agapova, I.I. (2006). *Institucionalnaia ekonomika [Institutional economy]*. Moscow: Ekonomist [in Russian].

18. Volchik, V.V. (2003). Institutcionalizm: vtorychnost novogo mifa? [Institutionalism: the secondary of the new myth?]. *Ekonomicheskii vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta – Economic Bulletin of Rostov State University*, 1, 126-134 [in Russian].

19. Harkusha, O.Yu. (2014). Kontseptualnyi pidkhid do formuvannia mekhanizmu upravlinnia rozvytkom vynorobnoho pidpriemstva [Conceptual approach to forming winery development management mechanism]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific bulletin of Kherson State University*, 6, 28-133 [in Ukrainian].

20. Dubishchev, V.P., & Kraus, N.M. (2015). Innovatsiina ekonomika ta yii instytutsionalizatsiia [Innovative economy and its institutionalization]. *Ekonomika i rehion: PoltNTU – Economy and region: PoltNTU*, 3 (52), 22-27 [in Ukrainian].

21. Inshakov, O.V. (2010) Institutciia i institut: problemy kategorialnoi differentiatcii i integracii [Institution and institute: problems of categorical differentiation and integration]. *Ekonomicheskaiia nauka sovremennoi Rossii – Economic Science of Modern Russia*, 3 (50), 26-38 [in Russian].
22. Ilchenko, N.M. (2010). Metodolohiia doslidzhennia problem derzhavnoho upravlinnia: instytutsionalnyi pidkhid [Research methodology of public administration problems: an institutional approach]. (n.d.). *kbuapa.kharkov.ua*. Retrieved from: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/1/06.pdf> [in Ukrainian].
23. Inshakov, O.V., & Frolov, D.P. (2011). Instytutsiia – kliuch do rozuminnia ekonomichnykh instytutiv [Institution is the key to understanding economic institutes]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 1, 52-62 [in Ukrainian].
24. Karmazina, M.S., & Shcherbakova, O. (2006). «Instytut» ta «instytutsiia»: problema rozrznennia poniat [“Institute” and “institution”: the problem of differentiation of concepts]. *Politychnyi menedzhment. – Political management*, 4. 10-19 [in Ukrainian].
25. Kraus, N.M., & Manzhura, O.V. (2017). Teoretyko-metodolohichniy kontent instytutsionalnoho zrizu ekonomiky innovatsiinoho typu v umovakh khaotychno-strukturovanoj transformatsii [Theoretical and methodological content of an institutional slice of an innovation-type economy in a chaotically structured transformation]. *EKONOMIKA TA SUSPILSTVO: elektronne naukove vydannia – ECONOMY AND SOCIETY: an electronic scientific publication*, 12, 16-25. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua/journal-12/19-stati-12/1279-kraus-n-m-manzhura-o-v> [in Ukrainian].
26. Liznova, A.Iu. (2014). Kaskady instytutsionalnogo obespecheniia organizatsionnogo rozvitiia v upravlenii [Cascades of institutional support for organizational development in management]. *Ekonomika i organizatsiia upravleniia – Economics and Management organization*, 3 (19)–4 (20), 156 -163[in Russian].
27. Mykhalchenko, I.H. Instytutsionalne zabezpechennia funktsionuvannia vitchyznianykh aviakompanii na svitovomu rynku aviaperevezen [Institutional support for the operation of domestic airlines in the air transportation market]. *Candidate's thesis*. Kyiv: National Aviation University. Retrieved from: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/13831> [in Ukrainian].
28. Oleinik, A.N. (2002). *Institucionalnaia ekonomika [Institutional economy]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
29. Riabushka, L.B., & Siurkalo, B.I. (2014). Instytutsiine rehuliuвання finansovo-ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Institutional regulation of financial and economic security of economic entities]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bank. systemy Ukrainy – Problems and prospects of Ukrainian banking system development: Sumy: DVNZ: «UABS NBU»* [in Ukrainian].
30. Sabluk, P.T. (2011). Instytutsiini zasady transformatsii v ahrarynii sferi. [Institutional principles of transformation in the agrarian sphere]: *Dopovid na 13-ku richnykh zborakh Vseukr. konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv – Report at the 13th Annual Meeting of the All-Ukrainian Congress of Agricultural Scientists*. (p.64). Kyiv: NNTs «Instytut ahrarynoi ekonomiky» [in Ukrainian].
31. Stryzhak, O.O. (2016). Dykhotomiia formalnykh ta neformalnykh instytutiv [dichotomy of formal and informal institutions] / *EKONOMIKA TA SUSPILSTVO: elektronne naukove vydannia – ECONOMY AND SOCIETY: an electronic scientific publication*, 5. 19-25. Retrieved from: http://economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/4.pdf [in Ukrainian].
32. Khvostina, I.M. (2015). Mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Mechanism of enterprise development management]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience*, 1, 30-33 [in Ukrainian].
33. Chubar, O. H. (2013). Instytuty ta instytutsionalne seredovyshche : teoretychni uzahalnennia zasad ekonomichnoho rozvytku [Institutes and the institutional environment: theoretical generalizations of economic development] / *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod University*. V.P. Miklovda (Ed.), 3 (40), 98–104 [in Ukrainian].
- Shevchuk, Zh.A., & Fedorchuk, N.V. (2016). Problemy rozvytku instytutsionalnoho seredovyshcha v Ukraini [Problems of institutional environment development in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 6, 141-144 [in Ukrainian].

Отримано 07.09.2019

Молнар О.С., Важинський Ф.А., Колодійчук А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ В КОМЕРЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті подано визначення термінів “інформація”, “економічна інформація”, “інформаційні технології”. З’ясовано питання сутності інформаційної системи як механізму управління інформацією та інформаційними потоками підприємства. Визначені функціональні напрямки використання Інтернет-технологій в маркетинговій діяльності підприємства. Окреслено основні сфери застосування Інтернет-технологій в діяльності підприємств. Визначені переваги віртуального маркетингу в порівнянні з маркетингом, заснованим на традиційних технологіях. Виділено специфічні особливості маркетингових комунікацій на основі Інтернет-технологій, що обумовлюють їх значне поширення у комунікаційних стратегіях.

Ключові слова: підприємство, інформація, економічна інформація, Інтернет-технології, ефективність, маркетингова діяльність, комунікації, ринок, споживач, збут.

Постановка проблеми. На даному етапі економічного розвитку загальноновизнаним є те, що без накопичення і ефективного використання інформації неможлива діяльність суб’єктів господарювання в ринкових умовах. Інформація стає визначальним фактором розвитку економічної, технічної і наукової сфер людської діяльності, адже на даний момент прийняття жодного управлінського рішення неможливе без накопичення, обробки та аналізу значних обсягів інформації і налагоджених комунікаційних процесів щодо її обміном. У сучасних умовах важливою сферою діяльності підприємства стає його інформаційне забезпечення, яке полягає в зборі і обробці інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання сучасних інформаційних технологій як засобу комунікацій на даний момент є найбільш вузьким та малодослідженим місцем в системі управління комунікаціями підприємств. Вагомий науковий внесок в опрацювання проблем комунікаційної діяльності зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Дж. Бернет, І. Вікентьев, А. Войчак, В. Дергачова, Г. Картер, О. Коростіль, Ф. Котлер, П. Онищенко, К. Ротцол та ін. В працях цих

дослідників знаходять своє відображення питання використання інформаційних технологій в діяльності підприємств. Однак, питання застосування сучасних інформаційних технологій в комунікаційних стратегіях підприємств залишаються маловивченими, що обумовлює необхідність подальших досліджень у цих напрямках.

Мета статті – визначити особливості та основні сфери застосування сучасних Інтернет-технологій в комерційній діяльності підприємств.

Опис основного матеріалу дослідження. Дослідження економічної та технічної літератури дозволяють констатувати відсутність єдиного понятійного апарату щодо терміну “інформація”.

У літературі присутні такі визначення терміну “інформація”:

“Інформація – дані і повідомлення, представлені у виді сигналів, знаків, тексту, малюнків, звуків, рухливих або нерухомих зображень чи іншим способом” [2, 21].

Термін “інформація” визначений в Україні на законодавчому рівні. Так, відповідно до Закону України “Про інформацію”, під даним терміном, слід розуміти відомості і факти про окремі події у зовнішньому середовищі, які є певним чином задокументованими чи зафіксованими [8].

Більш прикладне та вузьке трактування терміну “інформація”, пов’язане із господарською діяльністю суб’єктів господарювання, розкривається у таких поняттях як “економічна інформація”, “маркетингова інформація”, “ринкова інформація”, “бізнес-інформація” та ін. Найбільш широким змістом характеризується саме категорія “економічна інформація”. При цьому в літературі присутні наступні визначення категорії “економічна інформація”:

© Молнар О.С., к. е. н., доц., завідувач кафедри економічної теорії, “Ужгородський націо-нальний університет”;

Важинський Ф.А., к. е. н., с. н. с. ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України”;

Колодійчук А.В., к. е. н., доц. Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

“Економічна інформація – усі зведення, знання, які допомагають вирішити задачі підприємництва, маркетингової чи іншої сфери господарської діяльності підприємства” [10, 14].

“Економічна інформація – це сукупність зведень, що відбивають соціально-економічні процеси і які використовуються для цілей управління даними процесами у виробничій і невиробничій сфері. Економічна інформація є однією з найважливіших різновидів інформації” [6, 156].

Для сучасних умов характерним є застосування на підприємстві вискоєфективної системи інформації, заснованої на використанні новітніх технічних засобів автоматизованої обробки цифрової і текстової інформації, об'єднаних у єдину інформаційну систему.

“Інформаційна система – відповідним чином систематизований масив даних та інформаційно-аналітичних засобів їх обробки на базі застосування обчислювальної техніки. Функції інформаційної системи – накопичення, зберігання, аналіз та трансферт інформації [8, 39]”.

Безпосереднім чином із поняттям “інформаційна система” пов'язане поняття “інформаційні технології”. “Інформаційні технології – широкий клас сфер діяльності, що відносяться до технологій управління й обробки даних, у тому числі, із застосуванням обчислювальної техніки” [9, 6].

“Інформаційні технології – це комплекс взаємозалежних наукових, технологічних та інженерних засобів, що реалізують методи ефективної обробки і збереження інформації”. Основні риси сучасних інформаційних технологій – комп'ютерна обробка інформації за заданими алгоритмами, збереження великих обсягів інформації на машинних носіях та передача інформації на будь-які відстані в обмежений час [5, 253].

На даний момент одними із найбільш сучасних інформаційних технологій, що широко використовуються у діяльності підприємств, є Інтернет-технології.

Саме використання Інтернет-технологій сприяло бурхливому розвитку міжнародних фінансових інститутів, виходу реальних компаній у глобальне віртуальне середовище, розвитку електронного бізнесу, появи нових галузей економіки, у тому числі на міжнародній арені (аутсорсинг, офшорне програмування і т.д.) [1, 72]. У сучасних умовах Інтернет перетворюється в один з інструментів для ведення бізнесу, адже усе більше число компаній починає використовувати нові можливості, що

відкриваються при активному застосуванні нових технологій. Під впливом розвитку Інтернет відбуваються суттєві зміни в структурі та механізмах управління бізнесом взагалі, та його маркетинговими складовими зокрема. Застосування Інтернет-технологій у сфері маркетингової діяльності підприємств, забезпечує вагомі переваги у порівнянні із конкурентами, може значно підвищити ефективність їхньої діяльності.

У сучасних умовах Інтернет-технології можуть бути використані в наступних сферах та напрямках маркетингової діяльності.

Інтернет-технології в маркетинговій діяльності підприємств виконують наступні функції:

1) інформативну: одержання комерційної інформації; електронне опитування споживачів; спостереження за відвідувачами серверів; розсилання опитувальних аркушів;

2) комунікативну: реклама та просування торгових марок; проведення PR-кампаній; підтримка споживачів; тестування нових продуктів зі зворотним зв'язком від споживачів;

3) збутову та логістичні функції: продажі через Інтернет-магазини; продажі через Інтернет-портали; продажі через Інтернет-сайти компаній.

Комунікативні функції Інтернет-технологій в практиці маркетингової діяльності підприємств зводяться до реклами та просування торгових марок в мережі, зв'язків із громадськістю та підтримки споживачів, забезпечення зворотного зв'язку із цільовою аудиторією.

Важливою функцією, що виконує Інтернет сьогодні, є функція забезпечення інформацією. Сьогодні Інтернет – це новий багатообіцяючий ефективний засіб для проведення всесвітніх маркетингових досліджень. Основні методи і інструменти проведення маркетингових досліджень: використання пошукових машин, каталогів, тематичних серверів Інтернет; проведення опитувань; анкетування відвідувачів власного Web-сервера; дослідження конференцій; використання даних опитувань, проведених на інших серверах.

Ще однією групою функцій Інтернет-технологій в маркетинговій діяльності підприємств є збутові та логістичні функції, що знаходять свою реалізацію в сучасних технологіях електронної комерції. Останнім часом найбільш перспективним варіантом використання Інтернет-технологій компаніями є електронна комерція (тобто по суті продажі та закупки через Інтернет) [12].

На даний момент виділяється чотири напрямки електронної комерції: бізнес-бізнес (business-to-

business, B2B); бізнес-споживач (business-to-consumer, B2C); бізнес-адміністрація (business-to-administration, B2A); споживач-адміністрація (consumer-to-administration, C2A) [4, 64]. Напрямок business-to-business (B2B), включає себе всі рівні інформаційної взаємодії між компаніями. Напрямок business-to-consumer (B2C), представляється найбільш перспективним з комерційної точки зору, а його основу становить електронна роздрібна торгівля. В Інтернет працює велика кількість електронних магазинів, що пропонують широкий спектр товарів і послуг [5, 252]. Business-to-administration (B2A). Взаємодія бізнесу й адміністрації включає ділові зв'язки комерційних структур з урядовими організаціями, починаючи від місцевої влади й закінчуючи міжнародними організаціями. Напрямок consumer-to-administration (C2A), найменш розвинений, однак має досить високий потенціал, що може бути використаний для організації взаємодії уряду й споживача, особливо в соціальній і податковій сфері [5, 253].

Новітні технології дозволяють забезпечити наступні переваги віртуального маркетингу в порівнянні з маркетингом, заснованим на традиційних технологіях:

- вартість повноцінної рекламної кампанії з використанням Інтернету набагато порядків нижче, ніж із застосуванням інших рекламних носіїв;

- Інтернет дозволяє повністю автоматизувати процес обслуговування потенційних клієнтів;

- Інтернет відкриває перед підприємством можливість не тільки організувати ефективний зворотний зв'язок з покупцем і оперативно вивчити його потреби, але й надзвичайно гнучко змінювати власні маркетингові плани і рекламні проекти відповідно до мінливої економічної ситуації;

- Інтернет – є ефективним інструментом для пошуку маркетингової інформації;

- використання Інтернету значно скорочує

накладні витрати по просуванню товарів і послуг зі збереженням необхідної ефективності;

- Інтернет-технології дають можливість здійснення діяльності не прив'язуючись до конкретної території або локального ринку;

- організація бізнес-процесу у віртуальному середовищі забезпечує можливість скорочення часу на пошук партнерів, здійснення угод і т.д.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Роблячи підсумки та узагальнення результатів щодо вивчення можливих сфер застосування сучасних Інтернет-технологій в комерційній діяльності підприємств, відзначимо, що ресурси Інтернету можуть бути використані в таких напрямках діяльності підприємства як: реклама, підтримка ділових зв'язків і зв'язків із громадськістю, підтримка споживачів, просування торговельної марки компанії, стимулювання збуту, вивчення ринку та проведення маркетингових досліджень.

Під впливом процесів інформатизації суспільства та активного поширення сучасних інформаційних технологій, відбувається трансформація структури системи комунікацій підприємств шляхом переходу від домінантного застосування “традиційних” комунікаційних інструментів до комунікацій на основі інформаційних технологій, передусім Інтернет-технологій. Виділено специфічні особливості маркетингових комунікацій на основі Інтернет-технологій, що обумовлюють їх значне поширення у комунікаційних стратегіях: кращі можливості відстеження комунікацій в Інтернет; можливість встановити зворотний зв'язок з аудиторією комунікативного впливу; гнучкість подачі рекламних і PR-матеріалів в Інтернет; більш високий рівень персоналізації маркетингових комунікацій в Інтернет. Сьогодні найбільш перспективним варіантом використання Інтернет-технологій компаніями залишається електронна комерція.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексунин В. А., Родигина В. В. Электронная коммерция и маркетинг в интернете: учеб.пособие. М.: Дашков и К°, 2005. 213 с.
2. Бокарев Т. Энциклопедия интернет-рекламы. М.: ПРОМО-РУ, 2000. 289 с.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125-130.
4. Глобальные тенденции развития туризма // Гостиничный бизнес. 2008. №1. С. 63-65.
5. Дубницький В. И. Роль современных информационных технологий при решении региональных маркетинговых задач // Донецкий регион: инновационный, промышленный и интеллектуальный потенциал. 2002. С. 250-254.
6. Еловенко В. Г. Информационные технологии и их использование в системе маркетинга // Маркетинг и предпринимательство. 1995. С.155-158.

7. Колодійчук А.В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58-62.
8. Маркетингові комунікації електронного бізнесу: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Павлиш, Ю. А. Дайновський, Л. К. Гліненко та ін. Львів: ВіРТУ, 2002. 147 с.
9. Лэйхифф Дж. Бизнес-коммуникации: Стратегии и навыки / [пер. с англ. Е.Бугаева, Т.Виноградова]. СПб: Питер, 2001. 686 с.
10. Онищенко В. П. Антологія маркетингу // Економічна теорія. 2010. № 2. С. 34-39.
11. Смит П., Бэрри К., Пулфорд А. Коммуникации стратегического маркетинга / [под ред. Л. Ф. Никулина; пер. с англ. В. Н. Егорова]. М.: Юнити, 2001. 414 с.
12. Стебляк О. В. До питання оцінки ефективності проведених рекламних заходів // Економіка та підприємництво. К., 2000. Вип. 4. С. 143-148.

REFERENCES

1. Aleksunin, V. A., & Rodigina, V. V. (2005). *Elektronnaya kommertsiya i marketing v internete [E-commerce and marketing on the Internet]: Textbook*. Moscow: Dashkov and Co. [in Russian].
2. Bokarev, T. (2000). *Entsiklopediya internet-reklamy [Encyclopedia of online advertising]*. Moscow: PROMO-RU. [in Russian].
3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1* (pp. 125-130). [in Ukrainian].
4. Global'nyye tendentsii razvitiya turizma [Global trends in the development of tourism] (2008). *Gostinichnyy biznes – Hotel business*, 1, 63-65. [in Russian].
5. Dubnitskiy, V. I. Rol' sovremennykh informatsionnykh tekhnologiy pri reshenii regional'nykh marketingovykh zadach [The role of modern information technologies in solving regional marketing problems] (2002). In *Donetskiy region: innovatsionnyy, promyshlennyy i intellektual'nyy potentsial [Donetsk region: innovative, industrial and intellectual potential]* (pp. 250-254). [in Russian].
6. Yelovenko, V. G. (1995). Informatsionnyye tekhnologii i ikh ispol'zovaniye v sisteme marketinga [Information technology and their use in the marketing system]. In *Marketing i predprinimatel'stvo [Marketing and Entrepreneurship]* (pp. 155-158). [in Russian].
7. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1(132)* (pp. 58-62). [in Ukrainian].
8. Pavlysh, V. A., Daynovskyy, Yu. A., & Hlinenko, L. K., et al. (2002). *Marketynhovi komunikatsiyi elektronnoho biznesu [Marketing communications of e-business]: Textbook for students of universities*. Lviv: ViRTU. [in Ukrainian].
9. Layhiff, J. (2001). *Biznes-kommunikatsii: Strategii i navyki [Business Communications: Strategies and Skills]*. Translated from English. St. Petersburg. [in Russian].
10. Onyshchenko, V. P. (2010). Antolohiya marketynhu [Anthology of marketing]. *Ekonomichna teoriya – Economic Theory*, 2, 34-39. [in Ukrainian].
11. Smith, P., Barry, K., & Pulford, A. (2001). *Kommunikatsii strategicheskogo marketinga [Strategic Marketing Communications]*. Translated from English. Moscow: Unity. [in Russian].
12. Steblyak, O. V. (2000). Do pytannya otsinky efektyvnosti provedenykh reklamnykh zakhodiv [On the issue of evaluating the effectiveness of the conducted promotional activities]. *Ekonomika ta pidpryyemnytstvo – Economy and Entrepreneurship*, 4, 143-148. [in Ukrainian].

Отримано 12.09.2019

Розділ 5

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).100-103](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).100-103)

УДК 330.322.4/.5 (477)

Бачо Р.Й.

НОВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ У ПРОВЕДЕННІ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

У статті досліджено процес валідації у небанківських фінансових установах як елементу їх внутрішнього аудиту. Дано визначення терміну валідації з точки зору проведення внутрішнього аудиту у страхових компаніях. Встановлено підходи до проведення валідації у небанківських фінансових установах та сформовано зв'язок між валідацією як інструментом проведення внутрішнього аудиту та державним регулюванням у сфері ринків фінансових послуг. Обґрунтовано застосування валідації у діяльності страхових компаній, що дозволяють здійснювати об'єктивну оцінку позичальників та контрагентів, розрізняти та виділяти справжні (реальні) ризики, а також забезпечують правильну та послідовну оцінку ризиків у процесі функціонування страхової установи. Основні наукові положення статті можна використовувати у практиці страхових підприємств та інших небанківських фінансових установ, а також бути використані для вдосконалення нормативно-правової бази регулювання процесів на ринках фінансових послуг України у частині посилення якості проведення аудиту, а також можуть виступати концептуальною основою імплементації вітчизняного законодавства до вимог ЄС.

Ключові слова: валідація, внутрішній аудит, страхова компанія, державне регулювання, аудит.

Постановка проблеми. В умовах вибору Україною євроінтеграційного напрямку розвитку, постає ряд питань імплементації національного законодавства до стандартів високорозвинених країн, і не є виключенням з-поміж цього сфера бухгалтерського обліку та аудиту небанківських фінансових установ (НФУ) і страхових компаній зокрема. Актуальність питань, пов'язаних із проведенням внутрішнього аудиту діяльності страхових компаній завжди була на високому рівні через їх складність, об'ємність та підвищений рівень державного регулювання страхової діяльності. Статтею 15 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» передбачено обов'язкове створення структурного підрозділу (або виокремлення посадової особи) для проведення внутрішнього аудиту (контролю), що зумовлює актуальність досліджень у даній галузі [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням здійснення внутрішнього аудиту страхових компаній присвячені наукові праці

Гаманкової О. [3], Лютової Г. [8], Лаврової О. [6; 8], Мельничука І. [5] та ін. Водночас застосування інструменту валідації у процесі проведення внутрішнього аудиту науковцями не приділено достатньої уваги.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження процесу валідації у страхових компаніях як елементу їх внутрішнього аудиту.

Опис основного матеріалу дослідження. Основною метою створення системи внутрішнього аудиту є забезпечення ефективності функціонування усіх структурних підрозділів СК та захист майнових інтересів його власників.

На даний час існує широке коло визначень, присвячених поняттю внутрішнього аудиту і в залежності від сфери застосування. На думку Солодкої Н.В. внутрішній аудит являє собою вид незалежної діяльності, який проводиться на окремому підприємстві з метою встановлення фактичного стану справ суб'єкта господарювання і пошуку ефективних рішень існуючих проблем [9, с. 16]. Бутинець Ф.Ф. трактує внутрішній аудит як організовану на підприємстві, діючу в інтересах керівництва та (або) власників і регламентовану внутрішніми актами систему контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського

© Бачо Р. Й., д.е.н., доц., завідувач кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

обліку, складання та подання звітності, внутрішнього її аналізу, та надійністю функціонування всієї системи внутрішнього контролю [2, с. 34]. В даному дослідженні автор ототожнює внутрішній аудит із внутрішнім контролем у страхових компаніях.

Багаторічна практика здійснення регулювання діяльності страхових компаній у країнах Європейського Союзу виробила такий особливий інструмент в системі внутрішнього аудиту як валідацію. Даний термін є новим у економічній термінології і не набув широкого розповсюдження. На даний час, він, в основному, використовується у правових, технічних, фармацевтичних та комп'ютерних науках.

Термін «валідація» є широким і узагальнюючим поняттям. Семантичний аналіз слова свідчить про те, що корінь слова «valid» уперше було використано в англійській мові в 1648 р. і в перекладі означає «валідний», тобто: 1) дійсний, такий, що має чинність; 2) вагомий, обґрунтований; 3) той, що лежить на надійній, логічній основі [1, с. 105]. Таким чином, валідація означає робити щось валідним, затверджувати, обґрунтовувати, надавати законну основу, підтверджувати. Валідація у виробничій діяльності – процедура, що дає високий ступінь впевненості в тому, що конкретний процес, метод або система буде послідовно приводити до результатів, які відповідають заздалегідь встановленим критеріям прийнятності. Цей термін у програмуванні означає процес, що дозволяє визначити, наскільки точно з позицій потенційного користувача деяка модель представляє задані сутності реального світу. У фармацевтичній галузі – збір та оцінка даних, що починається на стадії розробки та продовжується на етапі серійного виробництва, які гарантують здатність всіх технологічних процесів (у т.ч. устаткування, приміщень, персоналу, сировини та матеріалів) постійно і стабільно досягати очікуваних результатів, тобто це документоване підтвердження того, що система працює так, як і передбачалося (термін наведено відповідно до настанови з валідації виробничих процесів GMP BOO3 [1, с. 106]).

Валідація поглиблює розуміння процесів, дає можливість пошуку шляхів їх оптимізації, знижує ризик виникнення ускладнень, ризик витрат внаслідок випуску дефектної (невідповідної) продукції, сприяє зменшенню обсягів випробувань у процесі виробництва як напівпродуктів, так і готової продукції [6, с. 207]. У посібнику з валідації GMP, виданого у ЄС, зазначено, що валідація – це дії, які відповідно до принципів належної виробничої практики,

доводять, що певна методика, процес, устаткування, сировина, діяльність або система дійсно приводять до очікуваних результатів.

У країнах ЄС валідація застосовується з метою комплексної оцінки ризиків діяльності фінансової установи в умовах функціонування єдиного економічного союзу і врахування ризиків дочірних, материнських та афілійованих установ.

Впровадження даного поняття у практичній площині на ринках фінансових послуг ЄС пов'язане із формуванням та імплементації вимог Basel (Базель) II стосовно адекватності капіталу фінансової установи та Solvency (Платоспроможність) II.

Валідація може здійснитися багатьма напрямами, не існує єдиного універсального валідаційного механізму. Валідація є постійно повторюваним внутрішнім процесом, що пов'язано з постійними змінами ринкових умов, функціонування фінансової установи, а також і самі валідаційні інструменти. Відповідальною за цей процес є фінансова установа, що здійснює її самостійно. Це є базовим принципом валідації.

Здійснена фінансовою установою валідація не означає відсутності ролі держави у дотриманні останньої вимог законодавства. Завдяки валідації фінансова установа отримує можливість сама оцінити не тільки кількісні показники своєї діяльності, але й самостійно вибрати метод, що дозволяє здійснити систему внутрішніх оцінок на основі і якісних показників. Вибір та оцінка таких якісних показників, їх включення у формування use test-y, здійснення додаткової незалежної перевірки сприяє виробленню фінансовими установами усталеної практики створення аргументованих доказів відповідності державним ліцензійним вимогам. Валідація є більш важливою не для органів державного регулювання, які можуть здійснити ревалідацію (повторення процедури валідації для переконання в правильності отриманих результатів), а самих фінансових установ, для яких позитивні результати валідації є підтвердженням правильності прийняття управлінських рішень, політики управління ризиками та самої структури валідаційного механізму. Впровадження даного інструментарію, здійснення адекватної та всебічної внутрішньої оцінки повинно корелювати з певним мотиваційним механізмом для фінансових установ. Ключовим мотиваційним елементом імплементації валідації у систему регулювання ринків небанківських фінансових послуг є можливість проходження ліцензування у більш короткий термін та ростом імовірності отримання позитивного рішення після розгляду результатів валідації державним

органом регулювання.

Взаємозв'язок між державним органом регулювання та фінансовою установою в процесі

проведення внутрішнього аудиту із застосуванням інструменту валідації схематично зображено на рис. 1.

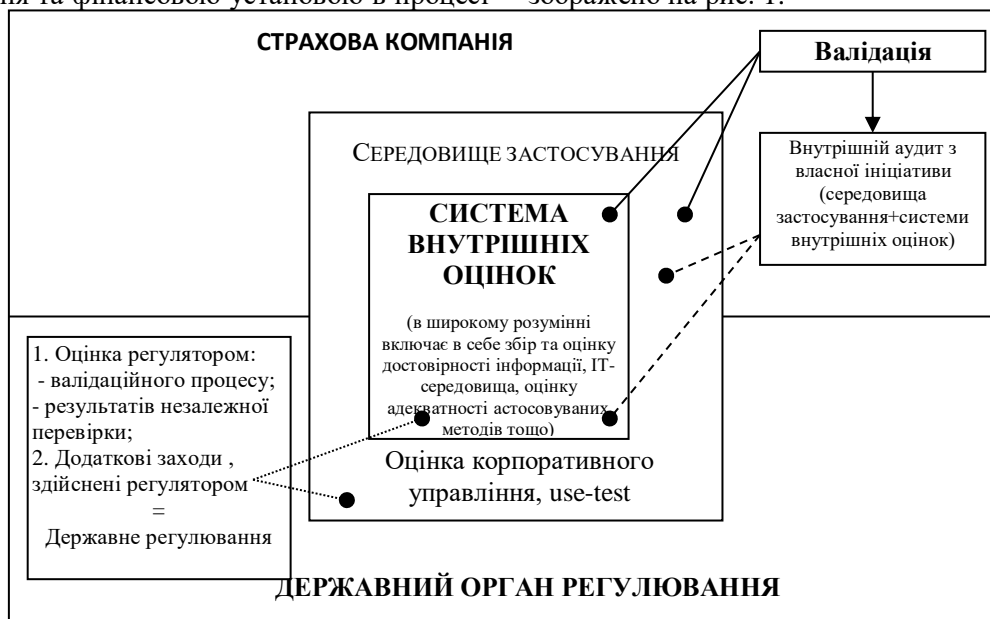

Рис. 1. Зображення взаємозв'язку державного регулювання та внутрішнього аудиту при здійсненні процесу валідації*

*Джерело: розроблено автором

Узагальнюючи наведене вище, під валідацією на ринках небанківських фінансових послуг (НФП) слід розуміти регулярний (невпинний) процес самостійного визначення фахівцями страхової компанії платоспроможності на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, що дозволяють здійснювати об'єктивну оцінку позичальників та контрагентів, розрізняти та виділяти справжні (реальні) ризики, а також забезпечують правильну та послідовну оцінку ризиків у процесі функціонування страхової установи.

Зарубіжна практика підтверджує, що в сучасних умовах розвитку економічних відносин впровадження валідації є вкрай необхідною умовою досягнення ефективного регулювання на ринках НФП. В Угорщині державним органом нагляду за ринками фінансових послуг (PSZÁF) було розроблено «Методичні рекомендації проведення валідації» [1, с. 109]. Основною метою запровадження валідації, як інструменту

внутрішнього аудиту є забезпечення транспарентності, конкурентоспроможності ринку, а також об'єктивності сформованої професійними учасниками інформації про їх діяльність для самих себе та державному органу регулювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В науковій роботі обґрунтовано застосування валідації у діяльності небанківських фінансових установ, що дозволяють здійснювати об'єктивну оцінку позичальників та контрагентів, розрізняти та виділяти справжні (реальні) ризики, а також забезпечують правильну та послідовну оцінку ризиків у процесі їх функціонування. Основні наукові положення статті можна використовувати у практиці страхових підприємств на інших небанківських фінансових установ. Результати дослідження також можуть бути застосовувані у регулятивній роботі Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні і можуть бути основою для імплементації вимог ЄС в умовах європейської інтеграції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія / Р. Й. Бачо. – Ужгород : Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. – 448 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: Підручник / Ф.Ф. Бутинець., В.П. Бондар, Н.Г. Виговська, Н.І. Петренко; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця, – 4-е вид., доп. І перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 560с.
3. Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях: навч.-метод. посіб / О.О. Гаманкова. – Київ: КНЕУ, 2005. – 183 с.

4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [Електронний ресурс]. Прийнятий 12 лип. 2001 року № 2664-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дана звернення 20.08.2019). – назва з екрана.
5. Мельничук І.І. Формування моделі внутрішнього аудиту фінансових результатів страхових компаній: синергетичний підхід до побудови / І. І. Мельничук // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка. – 2017. – Вип.1(49). Том 1. – С. 347–350.
6. Наказ Міністерства Охорони Здоров'я України «Настанова з валідації виробничих процесів GMP ВООЗ [Електронний ресурс]: прийнятий 6 лип. 2011 року №392. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0392282-11> (дана звернення 20.08.2019). – назва з екрана.
7. Лаврова О.О. Бухгалтерська фінансова звітність про страхову діяльність суб'єктів господарювання : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 - бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / Олена Олександрівна Лаврова; [наук. керівник Г.М. Лютова]; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – Київ, 2016. – 18 с.
8. Лютова Г. М. Внутрішній аудит у страхових компаніях / Г.М. Лютова, О.О. Лаврова // Фінансовий простір. – 2017. – № 1(25). – С. 75-80.
9. Солodka Н. В. Концептуальний зміст обліку і внутрішнього аудиту внутрішньогрупових операцій в корпоративному управлінні / Н. В. Солodka // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. – 2017. – № 6. – С. 14-19.
10. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради та автор передмови В. П.Черних. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : «МОРІОН», 2010. – 1632 с.

REFERENCES

1. Vacho, R. (2016). Rynky nebankivskykh finansovykh posluh: rehuliuвання rozvytku (instytutsiini ta analytychni aspekty) [Non-Bank financial services markets: regulation of development (institutional and analytical aspects)]. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].
2. Butynets, F.F, Bondar, V.P., Vyhovska N.H. et al. (2006). Kontrol i reviziia [Control and revision]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
3. Hamankova, O.O. (2005). Oblik i audyt u strakhovykh orhanizatsiakh [Accounting and audit in insurance companies]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh» pryiniaty 12 lyp. 2001 roku № 2664-III [Law of Ukraine on Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets from 4 July 2001, № 2664-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> [in Ukrainian].
5. Melnychuk, I.I. (2017). Formuvannya modeli vnutrishnoho audytu finansovykh rezultativ strakhovykh kompanii: synerhetychnyi pidkhid do pobudovy [Forming an internal audit model for financial performance of insurance companies: a synergistic approach of formation]. Visnyk UzhNU. Seria: Ekonomika - Bulletin of Uzhhorod National University: Economics, 49, Vol. 1, 347–350 [in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva Okhorony Zdorovia Ukrainy «Nastanova z validatsii vyrobnychykh protsesiv GMP VOOZ [Guidance on the validation of WHO GMP manufacturing processes]. (n.d.). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0392282-11> [in Ukrainian].
7. Lavrova, O.O. (2016). Bukhhalterska finansova zvitnist pro strakhovu diialnist subiektiv hospodariuvannya [Financial reporting on insurance activities of economic entities]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: National academy of statistic, accounting and audit [in Ukrainian].
8. Liutova, H.M. & Lavrova, O.O. (2017). Vnutrishnii audyt u strakhovykh kompaniakh [Internal Audit in Insurance Companies]. Finansovy prostir – Financial space, 25, Vol. 1, 75-80 [in Ukrainian].
9. Solodka, N.V. (2017). Kontseptualnyi zmist obliku i vnutrishnoho audytu vnutrishnohrupovykh operatsii v korporativnomu upravlinni [Conceptual content of accounting and internal audit of intragroup transactions in corporate governance]. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Seria: Ekonomichni nauky - International scientific journal Internauka. Series: Economic Sciences, 6, Vol.1, 14-19 [in Ukrainian].
10. Chernykh, V.P. (Eds.). (2010). Farmatsevtichna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]. Kyiv: MORION [in Ukrainian].

Отримано 12.09.2019

Городиський М.П., Поліщук І.Р., Семйон В.С.

ПОРЯДОК РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ НА ЗДІЙСНЕННЯ МАРКЕТИНГУ ЯК БІЗНЕС-ПРОЦЕСУ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Запропоновано маркетинг розглядати як основний бізнес-процес підприємства, спрямований на створення попиту і пропозиції товарів, формування оптимальних цін на товари для досягнення максимального споживання та довгострокового прибутку відповідно до стратегії розвитку підприємства. Вважаємо за доцільне застосовувати наступну класифікацію маркетингових витрат для цілей бухгалтерського обліку та економічного аналізу: залежно від обсягів реалізації; за відношенням до звітнього періоду; за елементами витрат; за доцільністю; за маркетинговою стратегією розвитку підприємства. Розроблено методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами, який дозволить відображати в бухгалтерському обліку не потенційний, а фактичний фінансовий результат від операційної діяльності, адже всі маркетингові витрати даного звітнього періоду будуть розподілені між реалізованими товарами і товарами на складі. Розподіл маркетингових витрат звітнього періоду між реалізованою і нереалізованою продукцією стимулюватиме до виконання планів щодо реалізації продукції і сприятиме ефективності роботи в цілому підприємства.

Ключові слова: бізнес-процес, маркетинг, маркетингові витрати, бухгалтерський облік, економічний аналіз, розподіл маркетингових витрат

Постановка проблеми. Для досягнення очікуваного рівня рентабельності операційної діяльності слід володіти повною і достовірною інформацією про структуру доходів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та операційних витрат. Витрати на збут як узагальнюючий показник фінансової звітності не містить аналітичної інформації про розмір витрат, безпосередньо пов'язаних зі збутом продукції, а також витрат, пов'язаних з уточненням маркетингової товарної та цінової політики щодо наявного та оновленого асортименту. Водночас діючи методичні підходи до облікового відображення витрат на збут не дозволяють управляти їх розміром залежно від обсягів реалізації звітнього періоду, що призводить до відображення недостовірного фінансового результату від операційної діяльності у фінансовій звітності. Тому потребують уточнення класифікація витрат, пов'язаних з маркетинговою діяльністю, для цілей бухгалтерського обліку і економічного аналізу, а також удосконалення

методики обліку маркетингових витрат та визначення фінансових результатів залежно від фактичних обсягів реалізації продукції.

Статистичні дані Державної служби статистики України про рентабельність операційної та всієї діяльності великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-березень 2019 року [9] України свідчать про наявність найвищих показників ефективності операційної діяльності за такими видами операційної діяльності, як: операції з нерухомим майном – 39,8 %, інформація та телекомунікації – 24,3 %, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 24 %, а промисловість тільки 7 %. Тому детального дослідження потребують питання організації бухгалтерського обліку маркетингових витрат для одержання очікуваних обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), фінансових результатів операційної діяльності та рентабельності операційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання сутності маркетингу як бізнес-процесу, розмежування маркетингових і збутових витрат, класифікації та аналітичного обліку маркетингових витрат та методичних підходів до аналізу маркетингових витрат характеризуються значною актуальністю, про що свідчать дослідження таких авторів, як: Гавришко Н.В. [2], Гудзенко Н.М. [3], Дерій В.А. [4], Колєнчук Г. [6], Шиманська А. [10]. Однак незважаючи на значні напрацювання вищезазначених авторів, залишаються не до кінця розкритими питання

© **Городиський М.П.**, к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка», E-mail: m.p.gorodysky@ztu.edu.ua

Поліщук І.Р., к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і аудиту Державний університет «Житомирська політехніка», E-mail: polishuk.irina.r@gmail.com

Семйон В.С., к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і аудиту, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, +38506648046, E-mail: semyonviktoria@gmail.com

класифікації маркетингових витрат, порядку розподілу маркетингових витрат між звітними періодами для визначення об'єктивного фінансового результату.

Формулювання цілей статті Мета дослідження – уточнити сутність маркетингу як бізнес-процесу, удосконалити класифікацію маркетингових витрат, розробити методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами.

Опис основного матеріалу дослідження. Маркетинг – основний бізнес-процес підприємства, спрямований на створення попиту і пропозиції товарів, формування оптимальних цін на товари для досягнення максимального споживання та довгострокового прибутку відповідно до стратегії розвитку підприємства.

Гудзенко Н.М. вважає, що збут – це завершальна стадія кругообороту капіталу; підсистема господарської діяльності, що включає процес переміщення продукції від виробника до споживача (реалізацію), спрямований на задоволення потреб останнього; управління рухом товарів з визначенням фінансового результату, який формується при створенні нової вартості в процесі виробництва. Організація процесу збуту є складовою оперативно-господарської діяльності підприємства, на підвищення ефективності якої спрямовуються маркетингові зусилля. Збут більше стосується поточної діяльності, а маркетинг націлений на перспективу [3, С. 8].

Маркетингова політика підприємства – це механізм, що регулює просування конкурентоспроможного товару на ринку. Основними завданнями маркетингової політики є: 1) просування якісної та конкурентоспроможної продукції; 2) забезпечення задоволення споживачів; 3) максимізація прибутку; 4) оптимізація витрат на збут (основні витрати, пов'язані зі збутом продукції; допоміжні витрати, пов'язані з уточненням маркетингової товарної та цінової політики щодо наявного асортименту; витрати на розвиток маркетингової товарної та цінової політики щодо оновлення асортименту) залежно від маркетингової стратегії підприємства [7, С. 193]. Розглянемо детальніше сутність та види маркетингових витрат.

Гавришко Н.В. вважає, що маркетингові витрати – це витрати матеріальних, трудових, фінансових ресурсів підприємства, спрямовані на реалізацію обраної маркетингової тактики й стратегії, які включають: 1) проведення маркетингових досліджень; 2) планування асортиментної політики та здійснення

інноваційної діяльності; 3) формування попиту і стимулювання збуту; 4) управління маркетинговою діяльністю [2].

Відповідно до п. 19 П(С)БО 16 «Витрати» витрати на збут включають такі витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг): витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової продукції на складах готової продукції; витрати на ремонт тари; оплата праці та комісійні винагороди продавцям, торговим агентам та працівникам підрозділів, що забезпечують збут; витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг); витрати на передпродажну підготовку товарів; витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом; витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг (операційна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона); витрати на транспортування, перевалку і страхування готової продукції (товарів), транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції (товарів) відповідно до умов договору (базису) поставки; витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування; витрати на страхування призначеної для подальшої реалізації готової продукції (товарів), що зберігається на складі підприємства; витрати на транспортування готової продукції (товарів) між складами підрозділів (філій, представництв) підприємства; інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг [8].

Гудзенко Н.М. наголошує, що відповідно до чинного законодавства витрати на збут звітного періоду не включаються до собівартості реалізованої продукції, а списуються на фінансові результати і мають приховану форму. На основі узагальнення результатів дослідження з даної проблеми встановлено відсутність чіткої класифікації невиробничих витрат, до яких відносять витрати збутової діяльності. Науково обґрунтована класифікація витрат є основою раціональної організації побудови обліку та сприяє ефективному здійсненню контролю і прийняттю управлінських рішень [3, С. 10]. Тому дослідження потребують підходи до класифікації маркетингових (збутових) витрат, запропоновані різними авторами.

Коленчук Г. запропоновано наступну класифікацію маркетингових витрат, зокрема: 1) за елементами маркетинг-мікс «7Р» (продукт, ціна, просування, доведення продукту до споживача, персонал, процес, планування); 2) залежно від обсягу виробництва (змінні,

постійні); 3) за способом зарахування до собівартості (прямі, непрямі) [6, С. 102].

Поділ маркетингових витрат за відношенням до конкретного виду продукції на прямі і непрямі доцільно здійснювати тільки для управлінської звітності, адже витрати на збут загальною сумою списуються на фінансові результати і не підлягають розподілу під час визначення кінцевого фінансового результату.

Далі розглянемо структуру витрат на збут, розроблену А. Шиманською: основні витрати на збут (витрати на управління збутом); додаткові витрати на збут (витрати на складування продукції, витрати на затарювання та упаковку продукції, витрати на транспортування); витрати на маркетинг (витрати на організацію та проведення маркетингових досліджень, витрати на розроблення та впровадження нового чи модифікованого продукту, витрати на формування попиту та стимулювання збуту, інші витрати на маркетинг) [10, С. 27].

Розглянувши підходи різних авторів до класифікації маркетингових витрат та вимоги П(С)БО 16 «Витрати» до структури витрат на збут запропоновано наступну класифікацію маркетингових витрат для цілей бухгалтерського обліку та економічного аналізу:

1) залежно від обсягів реалізації (змінні; постійні);

2) за відношенням до звітного періоду (витрати майбутніх періодів, витрати звітного періоду);

3) за елементами витрат (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, ЄСВ, амортизація, інші витрати);

4) за доцільністю (продуктивні, непродуктивні). Продуктивні витрати – основні витрати, пов'язані зі збутом продукції та уточненням маркетингової політики. Непродуктивні витрати – додаткові витрати, що виникають у результаті певних недоліків організації маркетингу на підприємстві;

5) за маркетинговою стратегією розвитку підприємства (основні витрати, пов'язані зі збутом продукції; допоміжні витрати, пов'язані з уточненням маркетингової товарної та цінової політики щодо наявного асортименту; витрати на розвиток маркетингової товарної та цінової політики щодо оновлення асортименту.

На необхідності проведення аналізу непродуктивних витрат на збут наголошує В.А. Дерій, який стверджує, що витрати на збут можна, насамперед, аналізувати з позиції оперативного, тактичного (поточного) і стратегічного аналізу. В процесі оперативного аналізу аналізують витрати на збут за короткі

проміжки часу (зміна, день, доба, п'ятиденка, тиждень, декада, половина місяця), що дає змогу миттєво виявляти непродуктивні витрати та ухвалювати за кожним з таких випадків оперативне управлінське рішення. Під час тактичного (поточного) аналізу здійснюється аналіз витрат на збут за середні проміжки часу (звітний місяць, квартал, рік), що дає змогу встановлювати суми непродуктивних витрат за довші періоди та ухвалювати тактичні управлінські рішення. В процесі стратегічного аналізу витрати на збут проєктуються на відповідну перспективу (5-10 років) і ухвалюються стратегічні управлінські рішення [4, С. 23].

Розглянемо детальніше поділ маркетингових витрат за відношенням до звітного періоду на витрати майбутніх періодів і звітного періоду. Про важливість врахування витрат на збут залежно від обсягів реалізованої продукції наголошував ще Ж.Б. Дюмарше.

Він наполягав на необхідності одночасного розгляду рахунку товарів як з точки зору придбання (собівартість), так і з точки зору продажу (роздрібна ціна), причому остання відображає лише потенційний прибуток. Досить цікавими є зауваження Ж.Б. Дюмарше щодо обліку торговельних витрат. Саме йому належить міркування про те, що необхідно всі витрати даного періоду розподіляти між реалізованими товарами і товарами на складі. На основі цього вчений робить висновок, що рахунок витрат обігу насправді є матеріальним рахунком [1, С. 52].

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» призначено для узагальнення інформації щодо здійснених витрат у звітному періоді, які підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах. За дебетом рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» відображається накопичення витрат майбутніх періодів, за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду. Аналітичний облік витрат майбутніх періодів ведеться за їх видами. Рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» кореспондує за дебетом з кредитом рахунків: 20 «Виробничі запаси», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 68 «Розрахунки за іншими операціями». Рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» кореспондує за кредитом з дебетом рахунку 93 «Витрати на збут». На рахунку 93 «Витрати на збут» ведеться облік витрат,

пов'язаних із збутом (реалізацією, продажем) продукції, товарів, робіт і послуг. За дебетом рахунку відображається сума визнаних витрат на збут, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати» [5].

Запропоновано розподіл маркетингових витрат звітного періоду здійснювати між реалізованою і нереалізованою продукцією. В разі виконання плану щодо реалізації продукції слід відображати суми понесених маркетингових витрат в складі рахунку 93 «Витрати на збут». У разі невиконання плану щодо реалізації продукції слід відображати суми маркетингових витрат в складі рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів»

в частині нереалізованої продукції та в складі рахунку 93 «Витрати на збут» в частині реалізованої продукції. Витрати, пов'язані з маркетинговою діяльністю, слід розподіляти між звітними періодами залежно від бази розподілу, затвердженої Положенням про облікову політику. Пропонуємо за базу розподілу використовувати обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в натуральному або вартісному вираженні.

Запропонований методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами наведено на рис. 1.

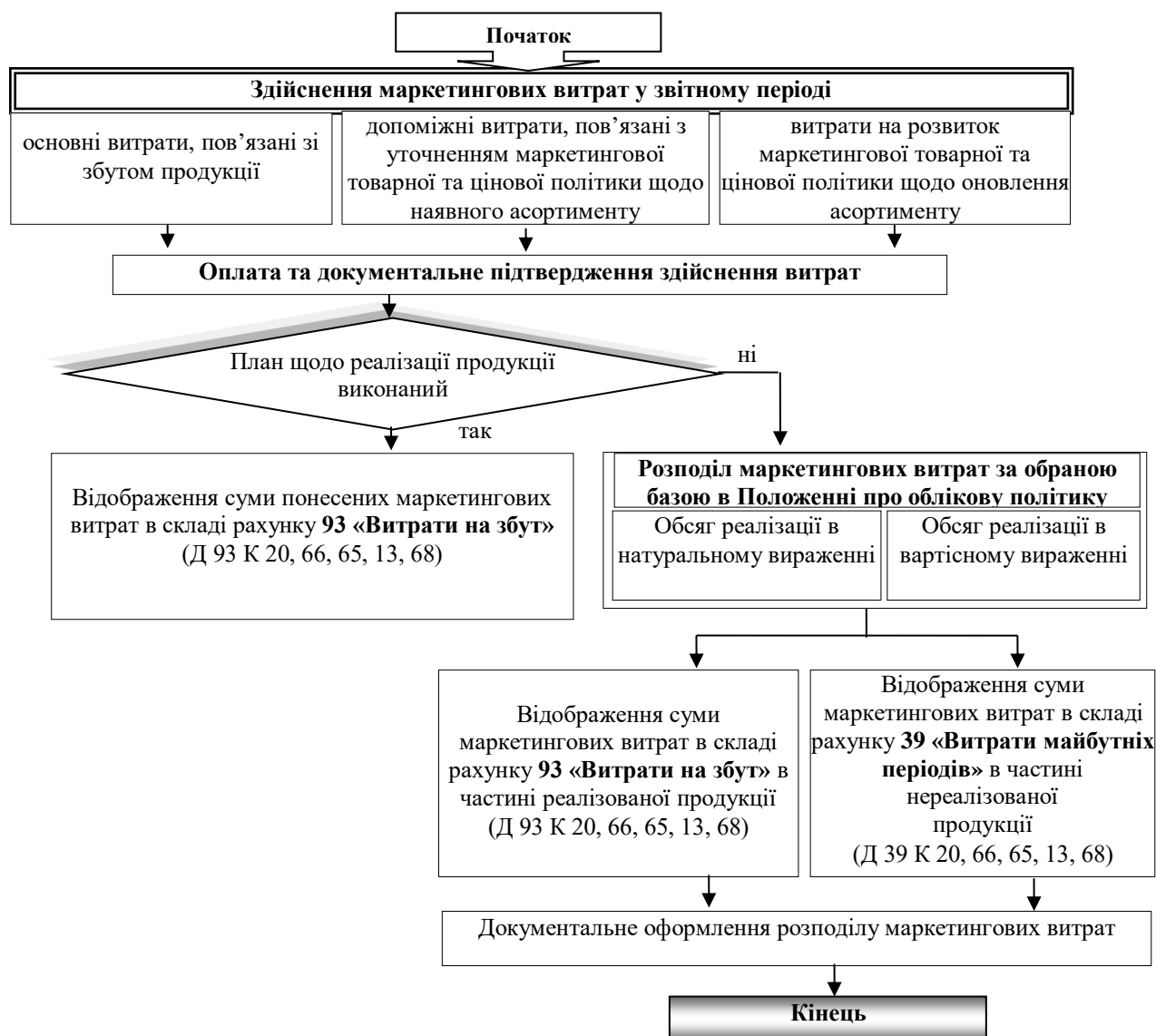

Рис. 1. Методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами

Розроблений методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами дозволить відображати в бухгалтерському обліку не потенційний, а

фактичний фінансовий результат від операційної діяльності, адже всі маркетингові витрати даного звітного періоду будуть розподілені між реалізованими товарами і товарами на складі.

Розподіл маркетингових витрат звітного періоду між реалізованою і нереалізованою продукцією стимулюватиме до виконання планів щодо реалізації продукції і сприятиме ефективності роботи в цілому підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході дослідження обліково-аналітичного забезпечення порядку розподілу витрат на здійснення маркетингу як бізнес-процесу можна зробити наступні висновки:

1. Маркетинг – основний бізнес-процес підприємства, спрямований на створення попиту і пропозиції товарів, формування оптимальних цін на товари для досягнення максимального споживання та довгострокового прибутку відповідно до стратегії розвитку підприємства.

2. Розроблено класифікацію маркетингових витрат для цілей бухгалтерського обліку та економічного аналізу за такими ознаками: залежно від обсягів реалізації, за відношенням до

звітного періоду, за елементами витрат, за доцільністю, за маркетинговою стратегією розвитку підприємства.

3. Запропоновано методичний підхід до облікового відображення розподілу маркетингових витрат між звітними періодами, в основу якого покладено виконання плану щодо реалізації продукції. У разі невиконання плану щодо реалізації продукції слід відображати суми маркетингових витрат в складі рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» в частині нереалізованої продукції та в складі рахунку 93 «Витрати на збут» в частині реалізованої продукції. Дані зміни дозволять відображати повну і достовірну інформацію про фінансовий результат від операційної діяльності в фінансовій звітності.

Перспективами подальших досліджень є розробка методики аналізу ефективності маркетингу як бізнес-процесу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку: в 2 ч.: навч. посібник / Ф.Ф. Бутинець. – 2-е вид., доп. і перероб. – Ч. II. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 512 с.
2. Гавришко Н.В. Облік і аналіз маркетингової та збутової діяльності: управлінський аспект (на прикладі підприємств хіміко-фармацевтичної промисловості України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Н.В. Гавришко; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 2001. – 19 с.
3. Гудзенко Н.М. Облік і контроль збуту в операційній діяльності сільськогосподарських підприємств: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Н.М. Гудзенко ; Нац. аграр. ун-т. – К., 2006. – 20 с.
4. Дерій В.А. Витрати на збут у системі обліку й аналізу невиробничих витрат / В.А. Дерій // Облік і фінанси. – 2013. – № 4. – С. 20-23.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: за станом на 18.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
6. Коленчук Г. Маркетингові витрати туристичних підприємств: обліковий аспект / Г. Коленчук // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 5. – С. 95-106.
7. Поліщук І.Р. Статистичне дослідження стану маркетингової політики: обліковий вимір / І.Р. Поліщук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – 2016. – Вип. 1. – С. 190-203.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 318 від 31.12.99 р., затверджено Міністерством фінансів України (зі змінами на 09.08.2013 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
9. Рентабельність операційної та всієї діяльності великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-березень 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Шиманська А. Класифікація витрат на збут промислового підприємства / А. Шиманська // Маркетинг в Україні. – 2014. – № 5. – С. 24-28.

REFERENCES

1. Istorija buhgalters'kogo obliku [History of accounting]. PP «Ruta», Zhytomyr [in Ukrainian].
2. Gavryshko, N.V. (2001). Oblik i analiz marketyngovoї ta zbutovoї dij'al'nosti: upravlins'kyj aspekt (na prykladi pidprijemstv himiko-farmacevtychnoi' promyslovosti Ukraїny [Accounting and analysis of marketing and marketing activities: managerial aspect (on the example of the enterprises of the chemical-

pharmaceutical industry of Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Ternop. akad. nar. gosp-va, Ternopil' [in Ukrainian].

3. Gudzenko, N.M. (2006), *Oblik i kontrol' zbutu v operacijnij dijal'nosti sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv* [Accounting and control of sales in operating activities of agricultural enterprises]. Extended abstract of candidate's thesis. Nac. agrar. un-t., Kyiv [in Ukrainian].

4. Derij, V.A. (2013). *Vytraty na zbut u systemi obliku j analizu nevyrobnychyh vytrat* [Sales costs in the system of accounting and analysis of non-production costs]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 4, 20-23 [in Ukrainian].

5. *Instruktsiya pro zastosuvannya Planu rakhunkiv bukhholders'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobovyzan' i hospodars'kykh operatsiy pidpryjemstv i orhanizatsiy za stanom na 18.03.2014* [Instruction on application of the Plan of accounts of accounting of assets, capital, liabilities and business transactions of enterprises and organizations from March 18, 2014] (March 18, 2014). zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> [in Ukrainian].

6. Koljenchuk, G. (2015). *Marketynгови vytraty turystychnyh pidpryjemstv: oblikovyj aspekt* [Marketing expenditures of tourist enterprises: accounting aspect], *Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU*, 5, 95-106 [in Ukrainian].

7. Polishhuk, I.R. (2016). *Statystychnе doslidzhennja stanu marketyngovoi' polityky: oblikovyj vymir* [A statistical study of the state of marketing policy: an accounting dimension]. *Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu. Ser.: Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz – Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis. Ser.: accounting, control and analysis*, 1, 190-203 [in Ukrainian].

8. *Polozhennya (standart) bukhholders'koho obliku 16 «Vytraty» № 318 vid 31.12.99 r.* [Regulation (standard) of accounting 16 «Expenses» № 318 from December 31, 1999]. (December 31, 1999). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> [in Ukrainian].

9. *Rentabel'nist' operatsiynoyi ta vsiyeyi diyal'nosti velykykh ta serednikh pidpryjemstv za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti za sichen'-berezen' 2019 roku* [Profitability of operating and all activities of large and medium-sized enterprises by types of economic activity for January-March 2019]. (n.d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Shymans'ka, A. (2014). *Klasyfikacija vytrat na zbut promyslovogo pidpryjemstva* [Classification of sales costs of industrial enterprise]. *Marketyng v Ukrai'ni – Marketing in Ukraine*, 5, 24-28 [in Ukrainian].

Отримано 30.08.2019

Грицак О.С., Клим Н.М.

СТАРТАП ЯК ВИД ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ: ОБЛІКОВИЙ ВИМІР ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

У статті розглянуто сутність основних понять, які характеризують об'єкт дослідження: стартап, стартап-діяльність, стартап-проект, стартап-компанія, інноваційна діяльність, високотехнологічна діяльність тощо. Встановлено, що спільним серед всіх досліджуваних визначень є поняття «стартап». Ідентифіковано основні форми стартап (стартап-проект і стартап-компанія), які є взаємопов'язаними та узагальнюються в єдиному понятті «стартап-діяльність». Встановлено, що інноваційна, високотехнологічна та інші види діяльності в даній сфері дослідження є похідними та охоплюють основні аспекти стартап-діяльності. Розкрито особливості та визначено економічну сутність понять «стартап», «стартап-компанія» та «стартап-проект». Теоретично обґрунтовано, що поняття «стартап» використовується в обох значеннях – проекту та компанії.

Ключові слова: стартап, стартап-діяльність, стартап-проект, стартап-компанія, інноваційна діяльність, обліково-аналітичне забезпечення, управління.

Постановка проблеми. Поява та функціонування стартап-компаній є важливим процесом для розвитку бізнесу, країни та навіть світового господарства. Для окремого суб'єкта господарювання користь від впровадження стартапу проявляється в отриманні економічних та інших вигід; для країни – в забезпеченні розвитку, в першу чергу, економічної та соціальної сфери; для світової економіки – в обміні ідеями, досвідом, ресурсами та посиленні міжнародної співпраці. Кожна нова ідея, яка пов'язана з інноваціями та технологіями, може стати стартапом. Для цього потрібні власне сама ідея, до того така, що має потенційні можливості для досягнення поставленої мети; бажання її просувати, фінансові та інші вкладення.

В Україні успішні стартапи створюються зазвичай на рівні проекту, а потім підкорюють ринки інших країн завдяки іноземним інвестиціям. Проте ті винахідники та підприємці, які готові йти на ризик, засновують власні стартап-компанії. Стартап-діяльність належить до специфічної галузі і має особливості, які впливають на ведення діяльності новоствореними інноваційними підприємствами.

Найбільш успішними прикладами стартапів є проекти ІТ-сфери: соціальні мережі, пошукові системи, сервіси для мандрівників, відеохостинги, платіжні системи, сервіси з

реалізації товарів, перевірки правопису, різноманітні гаджети та девайси («розумні» годинники, сканери, поліпшувачі зображень, відео, музики, органайзери тощо). Окрім ІТ-сектору, популярними є такі стартапи як відкриття кафе, ресторанів, магазинів та інших закладів сфери послуг у незвичних жанрах, на певну тематику, з додатковими можливостями та послугами, використовуючи при цьому інноваційні технічні засоби та новаторські ідеї в обслуговуванні клієнтів, що буде суспільно та економічно вигідно і корисно.

Створення стартап-компаній передбачає організацію та ведення бухгалтерського обліку їх діяльності задля систематизації всіх виробничо-господарських процесів, узагальнення результатів діяльності, аналізу та впровадження нових можливостей і ресурсів суб'єкта господарювання для подальшого успішного функціонування, вчасного виявлення ризиків, дослідження стану зайнятого сегменту ринку, діяльності інших компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, пов'язаних з діяльністю стартап-проектів та інноваційних компаній займалися такі науковці: Л.Д. Богатирьова, О.М. Головінов, Л.А. Дмитриченко, В.В. Довгалюк, О.І. Жилінська, Д.В. Збанацький, О.Д. Звєгінцова, О.В. Зозульов, І.О. Золотарьова, Н.В. Івашова, С.О. Кириченко, А.Ю. Ковальова, О.А. Козіна, О.В. Корнух, О.Є. Кофанов, І.В. Кравець, М.О. Кравченко, О.О. Кулинич, С.Ф. Легенчук, І.В. Макалюк, Т.І. Міркунова, О.Б. Мрихіна, С.В. Недайвода, Н.І. Норіцина, О.С. Пархоменко, Г.В. Пилипчук, С.М. Семенова, Н.І. Ситник, Ю.І. Скорін, А.Р. Стояновський, Т.М. Тардаскіна,

© **Грицак О.С.**, к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Клим Н.М., к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Ю.В. Терешко, С.В. Чазов, О.П. Швидка, О.В. Щербаков, О.В. Щипанова, Ж.М. Ющак, О.С. Явтушенко, О.В. Ярмош.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є ідентифікація для цілей обліку економічної сутності понять, що пов'язані зі стартапом як видом інноваційного бізнесу: стартап, стартап-діяльність, стартап-проект, стартап-компанія, інноваційна діяльність, високотехнологічна діяльність. Встановлення спільних та відмінних ознак (характеристик) вищезазначених понять сприятиме правильній організації та веденню бухгалтерського обліку у суб'єктів здійснення інноваційної діяльності.

Опис основного матеріалу дослідження. Поширення на всі без винятку сфери і напрями діяльності термін «стартап» отримав у 1990-2000 роках, в епоху так званої «бульбашки доткомів» [1]. Це період характеризується появою інтернет-компаній, переорієнтації діючих компаній на інтернет-бізнес. З цього часу поняття «стартап» починає широко використовуватись в бізнесі, економіці та науці.

Оксфордський словник англійської мови простежує витoki цього терміна, використаного в його сучасному розумінні, починаючи зі статті журналу «Forbes» 1976 року та журналу «Business Week» 1977 року. В словнику термін «стартап» визначається як «підприємство (бізнес), що перебуває в процесі заснування», як правило, застосовується до «процесу запуску компанії» [2].

Вивчаючи тлумачення поняття «стартап» в літературі, варто зазначити, що в українському законодавстві відсутній термін «стартап», що зумовлено відсутністю мотиваційного забезпечення та підтримки держави в розвитку технологій та формування відносин щодо створення компаній, метою яких є виробництво продукції, продаж товарів та/або надання послуг на основі розроблених інноваційних продуктів, виробів тощо.

Проте, вирішення юридично-правових питань, пов'язаних зі створенням інноваційних технологічних виробів, забезпечується відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Так, важливими пунктами даного нормативно-правового документу є положення про патентування. Згідно ст. 7 п. 1 вищезазначеного закону винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним [3].

Виходячи з того, що стартап як явище і поняття виникло в США, необхідно в більшій мірі розглянути визначення даного терміну саме

американських науковців, методологів, підприємців, стартаперів.

Класичним вважається визначення поняття «стартап», сформульоване американським підприємцем Стівом Бланком (автор книги «Стартап. Настільна книга засновника», виданої у співавторстві з Бобом Дорфом): «тимчасова структура, яка займається пошуком масштабної, відтворювальної та рентабельної бізнес-ідеї» [4, с. 29].

Ерік Піс [5] визначає стартап як організацію, присвячену створенню чогось нового в умовах крайньої невизначеності.

Стартап за Полом Гремом [6] – компанія, спроектована для швидкого росту.

Збанацький Д.В. ототожнює два поняття і зазначає, що «стартап або стартап-компанія – це компанія або проект, який має коротку історію діяльності та за мету отримання прибутку. Найчастіше стартапи – це абсолютно нові проекти й навіть такі, які перебувають лише на стадії розробки» [7].

Цікаве визначення досліджуваному поняттю надає Пітер Тіль (автор книги «Віднуля до одиниці. Нотатки про стартапи, або як створити майбутнє», співавтор Блейк Мастерс): «найвідчайдушніша спроба, над якою ви можете мати повний доступ» [8, с. 34].

Стартап-консультант та підприємець Р. Чайка розкриває «стартап як продукт, що вирішує певну проблему інноваційним технологічним способом і може бути легко відмасштабованим» [9].

Необхідно також розглянути поняття, що стосується суб'єктів, які власне створюють новий інноваційний проект, засновують компанію на технологічних розробках в умовах ризику. Ними є стартапери. «Стартапери – це люди, найчастіше у віці від 23 до 27 років, які працюють над розвитком нової компанії. Тобто це команда односторонців, які займаються аналізом інноваційної ідеї, ринку і розвитком бізнесу» [10].

Класичні й сучасні трактування поняття стартап визначають по-різному: компанія, бізнес, організація, проект, продукт, елемент економіки, форма ведення інноваційної діяльності, бізнес-проект, бізнес-ідея, процес тощо. Звичайно, визначення поняття «стартап» відрізняється, в першу чергу, під впливом епохи, в якій вони були сформульовані. Спочатку даний термін вживався лише у значенні компанії, бізнесу, а зараз кожен науковець інтерпретує дане визначення в, першу чергу, в тому аспекті, в якому воно розглядається, тому виникають різноманітні поняття: стартап-компанія, стартап-проект, а також похідні від них – бізнес-проект, фінансовий проект, бізнес-ідея та ін.

Розглянувши визначення терміну «стартап»,

необхідно зазначити, що науковці часто ототожнюють поняття «стартап», «стартап-компанія» та «стартап-проект». Та чи є це правильним? Для вирішення цього питання необхідно визначити характерні риси цих понять.

Мельничук Г.С. та Марченко О.І. визначають наступні специфічні риси стартапу: 1) бізнес-модель стартапу повинна володіти здатністю стати масштабованою – бути повтореною і максимально розширеною без внесення серйозних змін в ідею; 2) новизна і унікальність ідеї, орієнтованість на розроблення абсолютно нового, інноваційного продукту, що задовольняє певні потреби ринку. Разом з тим, іноді цілком успішними стартапами можуть стати проекти зі «скопійованими» ідеями за умови їх правильної адаптації до ринку окремої країни; 3) висока швидкість розвитку проекту і максимально ефективно просування компанії на ринку, здатність приносити запланований прибуток в короткі терміни. Середній термін створення стартапів становить 3-4 місяці, а у випадку високотехнологічного бізнесу – до року; 4) стартап - це нове підприємство, а також проект, який може взагалі не бути зареєстрований у відповідних органах влади; 5) мінімальні витрати ресурсів з боку авторів стартапу; 6) тимчасовість існування: через декілька років успішний стартап перетворюється на повноцінну компанію, продається чи стає підрозділом іншої компанії; 7) нестійке становище на ринку і невизначеність існування [11, с. 30-31].

Чазов Є.В. виділяє декілька принципових відмінностей, які відрізняють стартап від звичайного підприємництва: 1) у створенні стартапу та у його подальшій діяльності, у більшості випадків беруть участь молоді люди (потенційні носії інноваційних ідей); 2) стартап засновує свою діяльність на інноваціях та інноваційних технологіях, частіше за все це ІТ-сфера послуг (хоч стартап може бути застосований у всіх сферах – головне ідея); 3) стартапи не мають власного початкового капіталу. Він формується в основному інвесторами у вигляді вкладень у даний проект (інвестицій); 4) стартап постійно змінюється в процесі створення, причому зміни можуть зачіпати і саму суть проекту. Це неминуче призводить до певних проблем та суперечок, якщо автор і розробники проекту різні люди; 5) так як стартап розуміє під собою інновацію та ще не перевірену технологію або сервіс, то такі проекти більше, ніж звичайний (традиційний) бізнес, ризикують бути неуспішними [12, с.123].

Ситник Н.І. зазначає, що важливою рисою стартапів, яка поки що залишалась поза увагою дослідників, є високий інтелектуальний потенціал команди засновників. Життя стартапу починається з формування і розвитку ідеї – нового, унікального знання, – на основі якого розробляються інноваційні продукти (часто в галузі ІТ чи новітніх технологій). Ключовим ресурсом для розвитку ідей є інтелектуальний ресурс, тому на перших етапах існування стартапи можуть швидко зростати при обмежених фінансових інвестиціях та матеріальних ресурсах. Потреба у фінансах виникає пізніше, на етапі реалізації ідеї у вигляді інноваційного продукту, коли і починається активний пошук інвесторів [13, с. 65].

Отже, узагальнимо характерні особливості стартапів та розкриємо передумови їхнього історичного виникнення.

Історія першого стартап-проекту, а нині відомої компанії з виробництва комп'ютерної та іншої оргтехніки, випуску програмного забезпечення під логотипом HP (Хьюлетт-Паккард), показує основні риси стартапу:

по-перше, її засновники – студенти, – тобто молоді люди, однодумці, які прагнуть реалізувати якусь ідею на практиці, досягти успіху, в подальшому відкрити повноцінну власну справу, компанію;

по-друге, місце «заснування» – гараж у власному будинку – місце, яке не передбачає додаткових витрат, наприклад орендних платежів, проте надає повний доступ в будь-який час до власних розробок в досить комфортному і близькому місці. Звичайно, таке приміщення є тимчасовим, що розкриває ще одну характеристику стартапу – стислі терміни реалізації: або проект буде швидко реалізований, внаслідок чого він із стартапу перетвориться в компанію, або стартап не досягне успіху, зазнає провалу;

по-третє, наявність інноваційної ідеї. Саме впровадження певної новизни, розробка високотехнологічного продукту є візитівкою стартапу. Разом з тим, дана характеристика несе й велику невизначеність, можливі ризики, а також багато запитань. Наприклад, чи сподобається ідея, розробка та/або вже готовий продукт, послуга потенційним клієнтам, покупцям, інвесторам; чи закріпиться на ринку новий продукт.

Проаналізувавши особливості стартапів, виділимо їхні основні характерні ознаки: 1) новизна, інноваційність, розробка технологій; 2) початкова стадія створення та розвитку масштабного проекту та/або компанії;

3) нетривалий час існування; 4) залежність від законодавчих норм, фінансування та наявності інших ресурсів; 5) швидко-зростаюча діяльність; 6) абстрактні ідеї, невизначеність, ризикованість подальшої роботи, результатів та досягнень.

Зауважимо, що в першу чергу, для всіх цих термінів притаманні такі характеристики, як новизна, інноваційність, розробка технологій. По-друге, це явища та процеси, які є початковою стадією створення та розвитку масштабного проекту та/або компанії, що передбачає нетривалий час їхнього існування, а також залежність від законодавчих норм, фінансування та наявності інших ресурсів. І по-третє, всі ці поняття на практиці є швидкозростаючими, інноваційними та, в певній мірі, абстрактними, адже передбачають велику кількість запитань щодо впровадження їх в реальному житті: які шанси на успіх, чи буде реалізована ідея, чи дозволить вона досягти поставлених цілей, чи знайдуться односторонці, команда, підтримка тощо.

Розглянемо також сутність і характерні риси кожного з досліджуваних понять.

«Стартап-компанія» має окремі особливості, що не включаються в поняття «стартап»: 1) зареєстрована юридична особа, або знаходження в процесі реєстрації в державних органах; 2) відсутність конкурентів, проте не завжди є вільний та відкритий доступ для виходу на ринок; 3) обов'язок складання та подання фінансової та інших видів звітності; 4) наявність нової технології, продуктивної ідеї, вже готового інноваційного виробу, які можна використовувати у власних цілях для виробництва продукції, надання послуг, та/або одразу реалізовувати як нематеріальний актив, основний засіб або оборотний актив. Таким чином, стартап-компанія повинна бути юридично зареєстрованим підприємством (або хоча б перебувати в процесі реєстрації в органах державної влади). При цьому така фірма має отримати всі необхідні дозволи на здійснення тих видів діяльності, якими вона буде займатися.

Враховуючи те, що інноваційне підприємство в майбутньому планує перейти зі стадії стартап-компанії в повноцінну юридичну фірму та здійснювати господарську діяльність, для цього необхідно вести бухгалтерський облік діяльності підприємства та подавати відповідним структурам управлінську, податкову та інші види бухгалтерської звітності з метою розкриття та представлення результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Важливим позитивним аспектом функціонування нового конкурентоздатного бізнесу є відсутність конкурентів. При цьому виникає наступна проблема – не завжди наявний

вільний та відкритий доступ для виходу на ринок, що передбачає небажання великих компаній (зазвичай в ІТ-галузі) пускати на ринок інших гравців, що часто стримує молоді компанії для захоплення навіть невеликої частини ринку.

Стартап-проект є проміжним етапом від формування ідеї з метою започаткування стартапу до заснування самої стартап-компанії.

Стартап-проект так само, як і стартап-компанія, також передбачає юридичні формальності, але не в якості реєстрації суб'єкта господарювання, а у вигляді патентування нового винаходу. При цьому стартап-проект може бути початковою стадією створення стартап-компанії. На даному етапі стартапу приймаються рішення щодо реалізації інноваційної ідеї, пошук інвесторів, інших джерел фінансування проекту. У випадку успішного впровадження проекту, він стає стартап-компанією.

Отже, кожна стартап-компанія була в минулому стартап-проектом, проте стартап-проект не обов'язково стане в майбутньому стартап-компанією. При цьому весь процес та кожен етап від формулювання інноваційної ідеї, створення нової технології до реєстрації компанії можна назвати стартапом. Саме тому й існує плутанина в формулюванні визначень «стартап», «стартап-компанія» та «стартап-проект».

Таким чином, стартап-діяльність є сукупністю понять, об'єктів, організаційних форм; враховує передумови створення стартапу, необхідні для цього ресурси, а також передбачає визначення кінцевих результатів ведення інноваційної діяльності в умовах ризику.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження, розглянувши спільні та відмінні риси понять «стартап», «стартап-компанія» та «стартап-проект», сформульовано визначення кожного з них для цілей бухгалтерського обліку. Встановлено, що основні форми стартапу, такі як стартап-проект та стартап-компанія, узагальнюються в єдиному понятті «стартап-діяльність» та є взаємопов'язаними.

В ході дослідження ідентифіковано специфічні характеристики стартапів та стартап-компаній, що сприяло виокремленню особливих ознак стартап-діяльності в цілому: наявність новизни стартап-проекту, його інноваційність, що передбачає розробку технологій, впровадження та відображення на практиці нових ідей з подальшою ризикованістю досягнення мети масштабного проекту та невизначеністю його кінцевого результату; перетворення на інші форми господарювання – становлення й розвитку стартап-компанії з нетривалим часом існування, залежністю

від законодавчих норм, фінансування та наявності інших ресурсів; за умови впровадження ефективних заходів управління та інших умов, такій компанії притаманна швидкозростаюча діяльність, успішний розвиток й становлення економічним суб'єктом на конкурентному рівні з іншими підприємствами галузі.

Перспективами подальших досліджень є

вивчення питання організації та ведення бухгалтерського обліку стартап-компаній, що здійснюють інноваційну діяльність в умовах ризику у сфері технологій з метою отримання вигід від впровадження винаходу, враховуючи те, що стартап-проект на певних етапах створення стартапу є частиною стартап-компанії

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Татолова, И. Минутка любопытства. Почему и как появились стартапы? Retrieved from <http://startupukraine.com/blog/minutka-lyubopytstva-pochemu-i-kak-poyavilis-startapy>.
2. Sun, K. (2004). In and Around Language: What's Up with «Startup»? // The Harvard Crimson. Retrieved from <http://www.thecrimson.com/article/2011/11/17/startup-language-idea/>.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
4. Бланк, С., Дорф, Б. Стартап: Настольная книга основателя. М.: Альпина Паблишер, 2013. 616 с.
5. Ries, E. (2011). The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses. Retrieved from <https://www.amazon.com/Lean-Startup-Entrepreneurs-Continuous-Innovation/dp/0307887898>.
6. Graham, P. (2005). How to Start a Startup. Retrieved from <http://paulgraham.com/start.html>.
7. Збанацький, Д.В. Стартапи: юридичні та практичні аспекти. Ознайомча частина // Незалежний аудитор. 2013. № 3 (14). Retrieved from http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/155?view=material
8. Thiel, Peter A. (2014) Zero to one: notes on startups, or how to build the future / Peter Thiel with Blake Masters. New York: Crown Business.
9. Чайка, Р. Стартап-словник: як стати своїм на стартап-тусі? Retrieved from <http://rchayka.com/startup-glossary/>
10. Що таке стартап і хто такі стартапери. Retrieved from <https://biznes-plan.com.ua/startap/shho-ce-take>.
11. Мельничук, Г.С., Марченко, О.І. Стартапи як особлива організаційна структура ринку інновацій // Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 2. С. 28-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_2_8.
12. Чазов, Є.В. Стартап як нова форма ведення бізнесу // Наукові праці НУХТ. К.: НУХТ, 2013. № 52. С. 122-128. Retrieved from <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19732/1/16.pdf>
13. Ситник, Н.І. Концептуальні основи стартапів: їх сутність і класифікація // Бізнес Інформ. 2016. № 8. С. 64-68. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_8_11.

REFERENCES

1. Tatolova, I. (n.d.). Minutka lyubopytstva. Pochemu i kak poyavilis' startapy? [A moment of curiosity. Why and how did startups appear?]. startupukraine.com. Retrieved from: <http://startupukraine.com/blog/minutka-lyubopytstva-pochemu-i-kak-poyavilis-startapy> [in Russian].
2. Sun, K. (2004). In and Around Language: What's Up with «Startup»? The Harvard Crimson. www.thecrimson.com. Retrieved from: <http://www.thecrimson.com/article/2011/11/17/startup-language-idea/> [in English].
3. Pro okhoronu prav na vynakhody i korynsni modeli. Zakon Ukrayiny vid 15 hrudnya 1993 r. № 3687-XII. [Law of Ukraine on the protection of inventions and utility models from December 15, 1993 № 3687-XII]. (1993, December 15). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> [in Ukrainian].
4. Blank, S., & Dorf, B. (2013). Startup: Nastol'naya kniga osnovatelya. [Startup: Handbook of the founder]. М.: Al'pina Pablisher [in Russian].
5. Ries, E. (2011). The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses. www.amazon.com. Retrieved from: <https://www.amazon.com/Lean-Startup-Entrepreneurs-Continuous-Innovation/dp/0307887898>.
6. Graham, P. (2005). How to Start a Startup. paulgraham.com. Retrieved from: <http://paulgraham.com/start.html> [in English].

7. Zbanatskyy, D.V. (2013). Startupy: yurydychni ta praktychni aspekty. Oznayomcha chastyna [Startups: legal and practical aspects. study section]. *Nezalezhnyy audytor – Independent auditor*, 3 (14). n-auditor.com.ua. Retrieved from http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/155?view=material [in Ukrainian].
8. Thiel, Peter A. (2014). *Zero to one: notes on startups, or how to build the future*. New York: Crown Business [in English].
9. Chayka, R. (n.d.). *Startup-slovnyk: yak staty svoym na startup-tusi?* [Startup dictionary: how to become local on a startup party?]. rchayka.com Retrieved from: <http://rchayka.com/startup-glossary/> [in Ukrainian].
10. Shcho take startup i khto taki startapery [What is a startup and who are the startupers]. (n.d.). *biznes-plan.com.ua* Retrieved from: <https://biznes-plan.com.ua/startap/shho-ce-take> [in Ukrainian].
11. Melnychuk, H.S., & Marchenko, O.I. (2017). *Startupy yak osoblyva orhanizatsiyina struktura rynku innovatsiy* [Startups as a special organizational structure of the innovation market]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – Formation of market relations in Ukraine*, 2, 28-34. nbuv.gov.ua. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_2_8 [in Ukrainian].
12. Chazov, Ye.V. (2013). *Startup yak nova forma vedennya biznesu* [Startup as a new form of doing business]. *Naukovi pratsi NUKHT – Scientific Works of NUFT*, 52, 122-128. dspace.nuft.edu.ua. Retrieved from: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19732/1/16.pdf> [in Ukrainian].
13. Sytnyk, N.I. (2016). *Kontseptualni osnovy startapiv: yikh sutnist i klasyfikatsiya* [Conceptual foundations of startups: their essence and classification]. *Biznes Inform – Business Inform*, 8, 64-68. nbuv.gov.ua. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_8_11 [in Ukrainian].

Отримано 01.09.2019

Даньків Й.Я.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Стаття присвячена вирішенню наукової проблеми формування обліково-аналітичної інформації для оцінки суб'єктів підприємницької діяльності (СПД). Зокрема, за результатами проведеного дослідження наведено визначення сутті підприємницької діяльності, визначені пріоритетні критерії виокремлення різних типів суб'єктів підприємництва, обґрунтовані підходи до обліково-аналітичного забезпечення управління ними на основі запровадження спрощеного бухгалтерського обліку доходів та витрат відповідно до податкового законодавства в Україні та визначення оціночних показників для їх застосування в управлінні цими підприємствами. Автор обґрунтовує, що управління будь-яким суб'єктом СПД вимагає систематичної обліково-аналітичної інформації для здійснення об'єктивної оцінки про здійснені господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних, трудових, виробничих і фінансових ресурсів, їх використання, про фінансові результати діяльності. Її джерелом є дані бухгалтерського обліку, звітності та аналізу їх показників, які дозволяють отримати оперативну об'єктивну обліково-аналітичну інформацію для управління СПД.

Ключові слова. Обліково-аналітична інформація, мікропідприємства і малі підприємства; підприємницька діяльність, оціночні показники.

Постановка проблеми. Значне місце в сучасних умовах розвитку економіки України має діяльність суб'єктів підприємницької діяльності (надалі – СПД). Важливим аспектом наукового дослідження є проблема формування обліково-аналітичної інформації для оцінки їх підприємницької діяльності. Його метою є отримати конкретний позитивний результат, якого намагається досягти менеджмент підприємства у своїй діяльності. Оскільки цілі виробляються на основі даних обліку, звітності та аналізу їх показників для здійснення управління СПД і прогнозування майбутнього стану їх розвитку. Вони представляють собою процес координування всієї діяльності, оскільки підприємець точно знає, до чого він намагається і, відповідно до цього організує підпорядкований йому колектив працівників. Від об'єктивності та точності оцінки й оптимізації підприємницької діяльності залежить якість важливих та відповідальних управлінських рішень, які дають змогу не пристосовуватися до змін на ринку, а активно реагувати та впливати на ринкову ситуацію, що постійно змінюється. Тому ця проблематика залишається нині досить актуальною та зумовлює потребу в подальших дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблем формування обліково-аналітичної інформації для оцінки суб'єктів підприємницької

діяльності в Україні займалися такі науковці: Ф.Бутинець [2], Л. Гнилицька [3], З. Варналій [4], І. Герасимович [5], С. Дрига [6], Г. Колісник [7], Л. Сарана [8], Н. Чалая [9], та ін. МСБ є важливим фактором розвитку економіки України, та вихід її з економічної кризи, в яких важливою проблемою є питання визначення оціночних показників СПД. Зазначені автори іще в не повній мірі розкрили проблеми формування обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень підприємством, що конче важливо за умов динамічного і конкурентного ринкового середовища. Управління фінансово-господарською діяльністю СПД потребує планування, обліку, наявності звітності її аналізу, а також для контролю та регулювання здійснюваних операцій. У комплексі формується обліково-аналітична інформація, яка забезпечує потреби управління СПД необхідною інформацією.

Формулювання цілей статті. Цілями є дослідження проблем формування обліково-аналітичної інформації з метою підвищення ефективності СПД в частині її розширення та поглиблення деталізації в розрізі окремих оціночних показників.

Опис основного матеріалу дослідження. Створення сприятливого середовища для ведення бізнесу та розвитку СПД є одним із середньострокових напрямів реформування, зазначених у Стратегії сталого розвитку «Україна–2020». Основним нормативно-правовим документом у даному напрямі є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від

22.03.2012 р. № 4618-VI. Частиною 1 ст. 15 цього Закону [1] визначено, що державна підтримка суб'єктів СПД включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, зокрема підтримку у сфері інновацій, науки, промислового виробництва, підтримку СПД, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів для ведення бізнесу.

Тому автор зосереджує свою увагу саме на дослідженні питань формування обліково-аналітичної інформації для здійснення об'єктивної оцінки СПД.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [10. с.962] визначено, що «підприємницька діяльність - ініціативна, самостійна діяльність громадян без утворення

юридичної особи, спрямована на одержання прибутку чи особистого доходу, що здійснюється від свого імені, на свій ризик і під свою майнову відповідальність або від імені кого-небудь і під чийсь майнову відповідальність. У прийнятому Верховною Радою України Господарському кодексі [11] зазначено, що господарська діяльність, яка здійснюється для досягнення економічних та соціальних результатів із метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями.

До мікропідприємств, малих, середніх та великих належать підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв (дивись табл.1):

Таблиця 1.

Пріоритетні критерії виокремлення різних типів СПД*

Критерії виокремлення	Мікропідприємства	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Середня кількість працівників	до 10 осіб	до 50 осіб	до 250 осіб	понад 250 осіб
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	до 2 млн. євро	до 10 млн. євро	до 40 млн. євро	понад 40 млн. євро
Балансова вартість активів	до 350 тис. євро	до 4 млн. євро	до 20 млн. євро	понад 20 млн. євро

*Розроблено автором на основі Закону України Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" щодо удосконалення деяких положень від 5 жовтня 2017 року, № 2164-VIII [12].

Новоутворені підприємства під час визначення відповідності критеріям застосовують показники на дату складання річної фінансової звітності.

Якщо підприємство однієї з наведених категорій за показниками річної фінансової звітності (табл.1) протягом двох років поспіль не відповідає наведеним критеріям, воно відноситься до відповідної категорії підприємств.

Важливо, що СПД охоплюють найрізноманітніші види економічної діяльності, маючи при цьому значні конкурентні переваги порівняно з великими підприємствами: їх продукція є більш якісною і не потребує значних капіталовкладень.

Оскільки в даній статті об'єктом дослідження приділена увага тільки формуванню обліково-аналітичної інформації СПД для цілей управління ними зокрема мікропідприємств і малих підприємств. Ці підприємства охоплюють найрізноманітніші види економічної діяльності, маючи при цьому значні конкурентні переваги порівняно з великими підприємствами: їх продукція є більш якісною і не потребує значних капіталовкладень. Крім цього вони мають більш

сприятливий податковий клімат, який дозволяє легалізувати більшу частину бізнесу, що сприяє подоланню корупції, а також відіграє важливу роль у їх розвитку, а також мотивації щодо відкриття бізнесу.

Управління СПД вимагає систематичної обліково-аналітичної інформації для здійснення об'єктивної оцінки їх підприємницької діяльності про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних, трудових, виробничих і фінансових ресурсів, їх використання, про фінансові результати діяльності. Основним джерелом такої інформації є дані бухгалтерського обліку і звітності, які використовуються для аналізу. Звітність СПД має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого підприємства з метою одержання аналітичної інформації, яка необхідна для управління ними.

Важливо усвідомити, що бухгалтерський облік займає важливу позицію, оскільки його показники свідчать про успішну чи безуспішну їх діяльність, Тому доцільно визначитись не лише

стосовно організаційних і практичних заходів, але і в методологічних питаннях формування обліку. Оскільки облік є одним з найважливіших засобів отримання облікової інформації і є основою ефективного управління СПД, який залежить від повноти, обґрунтованості і достовірності інформації, яка міститься в бухгалтерському обліку і звітності.

Облікова і звітна інформації завдяки застосуванню прийомів економічного аналізу забезпечують можливість отримання достовірної аналітичної інформації. Дані оперативного та бухгалтерського обліку, бухгалтерська й статистична звітність є головним джерелом для формування аналітичної інформації

Формування економічних відносин у напрямі ринкових перетворень в Україні відбувається у різних сферах діяльності. Управління будь-яким підприємством вимагає систематичної інформації про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних, трудових, виробничих і фінансових ресурсів, їх використання, про фінансові результати діяльності, яка знаходить своє відображення у показниках фінансової звітності СПД. Така звітність має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, а й для узагальнення результатів у масштабі галузей і народного господарства в цілому.

Підвищений рівень тінізації економіки, відсутність дієвих кроків у подоланні корупції та недобросовісна конкуренція вимагають реформування бухгалтерського обліку СПД та податкового реформування. В Україні, як і у країнах ЄС, підтримку СПД також визначено основним пріоритетом економічного розвитку, проте вагомих результатів у розбудові ефективної податкової системи у цьому напрямку й досі не створено. Якщо в Україні упровадження спрощеного бухгалтерського обліку доходів та витрат відповідно до податкового законодавства розглядається як вагоме досягнення, то у країнах ЄС такий інструмент вже давно існує та розглядається лише як один з етапів подолання порушень у податковій системі.

Оскільки спрощена форма бухгалтерського обліку, як і система спрощеного бухгалтерського обліку доходів та витрат, може застосовуватись поряд із загальноприйнятою формою обліку за вибором СПД, тобто є дозволеною, а не обов'язковою. Суб'єкти малого підприємництва складають та подають до відповідних органів фінансову звітність, передбачену нормами Національного положення (стандарту)

бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» [13].

Для мікропідприємств і малих підприємств, які визнані такими відповідно до внесених змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [12], які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат відповідно до податкового законодавства, встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати, форма і порядок складання яких визначені Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» (Н(с)БО 25) [13]. Зазначені підприємства можуть самостійно визначати доцільність складання фінансової звітності за формами, наведеними у цьому Н(с)БО 25.

Нині діючий Н(С)БО 25 передбачає існування двох типів звітів: 1) «Фінансовий звіт малого підприємства» («Баланс» ф. №1-м та «Звіт про фінансові результати» ф. № 2-м); 2) «Фінансова звітність мікропідприємства» («Баланс» ф. №1-мс та «Звіт про фінансові результати» ф. № 2-мс). В Н(С)БО 25 [13] відмічено, що СПД, які мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат: 1) обліковують необоротні активи за первісною вартістю і окремо відображають накопичену амортизацію; 2) не створюють забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а визнають відповідні витрати у періоді їх фактичного понесення; 3) визнають витрати і доходи з урахуванням вимог Податкового кодексу України і відносять суми, які не визнаються Податковим кодексом України витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування; 4) поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за її фактичною сумою.

Важливою проблемою, на думку автора, є забезпечення потреб управління суб'єктів підприємницької діяльності оперативною і об'єктивною аналітичною інформацією, яка формується на основі застосування прийомів економічного аналізу і вона повинна будуватися на певній системі показників. Питання створення такої системи - це не тільки методичне, але і принципове.

Можна назвати десятки показників, і кожний з них буде мати свої переваги і недоліки. І це не випадково. Змішана економіка, яка базується на різноманітних формах власності, привела до створення організаційно-правових форм

підприємств бізнесу, функціонуючих в різних галузях, сферах суспільного виробництва. І знайти єдиний показник, який можна зіставляти для оцінки ефективності функціонування всіх підприємств, практично неможливо. Як показала практика господарювання СПД навіть на одному підприємстві і то такого показника не може бути, тому що якщо в якийсь момент встановлюється показник, що характеризує один аспект діяльності підприємства, то через деякий час виявляється, що він виступає тормозом якоїсь іншої сторони діяльності підприємства. З іншого боку, якщо число показників буде зростати, то в решта решт їх стимулююча дія буде так перетинатися, що важко буде встановити у напрямках впливу системи показників, яка склалася. Звідси виникає необхідність обмеження числа показників, які можна використовувати для формування оцінки ефективності СПД. На жаль, підприємства бізнесу використовують стару систему показників, що застосовувалася в Україні, модернізуючи і адаптуючи її до умов ринкового середовища, під впливом якого спостерігаються деякі зміни окремих показників системи і поява нових, пов'язаних в основному з аналізом фінансової звітності.

Для успішного керування СПД необхідний принципово новий підхід до формування обліково-аналітичної інформації, яка б відповідала реаліям сьогодення.

Науковці, які займаються дослідженням бізнесу і їх підприємницькою діяльністю, головним чином звертають увагу на виробництво різних товарів та послуг в рамках певних витрат і отриманому при цьому прибутку або доходу. Тому, на думку автора, при формуванні обліково-аналітичної інформації для управління їх підприємницькою діяльністю слід в першу чергу звертати увагу, щоб в ній містилася та інформація, яка б дала змогу тримати в полі зору такі важливі показники як: доходи, витрати, прибутковість, рентабельність, продуктивність, конкурентоспроможність, платоспроможність і фінансова стійкість. Всі ці показники взаємопов'язані. Щоб підприємство працювало прибутково, воно повинно врахувати і мати в своїй обліково-аналітичній базі ще і таку інформацію як: засвоєння нових ринків або збільшення частини ринку, яким підприємство володіє; розробку нової продукції, що знаходить попит у споживачів; удосконалення якості продукції; максимальне зниження витрат виробництва; підготовка кваліфікованого персоналу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від 22.03.2012 р. № 4618-VI.

В зв'язку з цим виникає ще одна з проблем, яка вимагає свого рішення, це є розробка оптимальної системи показників оцінки підприємницької діяльності. Причому така система повинна враховувати ту сукупність вимог, що пред'являється до формування системи показників ефективності СПД. Ці вимоги зводяться до наступного:

- вона повинна відображати всі сторони СПД і бути ув'язаною з кількісними і якісними показниками його функціонування;
- розроблятися адресне - за галузями, сферами виробництва, підприємствами;
- мати можливість зіставлення для всіх ланок бізнесу;
- базуватися на діючій системі показників обліку і статистики без ускладнення розрахунків;
- для обґрунтування бізнес-планів необхідно використання розрахункових і аналітичних показників;
- за основними показниками повинні бути забезпечений їх облік, звітність і контроль.

Виникає і необхідність не тільки нових підходів до формування обліково-аналітичної інформації, яка б дала можливість в будь-який час оцінити результативність діяльності підприємницьких структур, але і додержання певних принципів її організації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасних умовах формування обліково-аналітичної інформації для оцінки СПД слід розглядати її як комплекс упорядкованої інформації, необхідної і достатньої для оцінки ефективності управління підприємницькою діяльністю за даними обліку і оперативної звітності та оцінки їх основних економічних показників.

При формуванні обліково-аналітичного інформаційного забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності потрібно, в першу чергу, виходити з тих цілей і завдань, які стоять перед цими структурами. При розробці таких цілей і завдань необхідна участь безпосередньо представників підприємницьких структур і активна участь в цьому процесі працівників бухгалтерії.

Перспективами подальших досліджень є дослідження можливостей доповнення системи податкової політики СПД ефективними інструментами, які сприятимуть активізації цього сектору та наближення умов діяльності до європейських стандартів.

2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік. Альфа і Омега, або моя болісна несповідь. Житомир: ПП «Рута», 2007. 326 с
3. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 305 с
4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики: монографія. Київ: Знання, 2007. 302 с.
5. Герасимович І.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес- процесами підприємства: монографія. Київ: КНЕУ, 2018, 340 с.
6. Дрига С. Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: монографія. Київ: НДІ економіки М-ва економіки України, ДКС центр, 2009. 359 с.
7. Колісник Г. М. Зарубіжний досвід, шляхи підвищення економічної ефективності підтримки малих підприємств та його аспекти в Україні//Збірник науково-технічних праць Львівського національного університету ім. Івана Франка. 2005. № 15. С. 336-341].
8. Сарана Л. А. Ефективність регіональних програм підтримки малого та середнього бізнесу / Л.А. Сарана. — В кн.: Konzeptuelle grundsätze des wirtschafts Wachstums bei der globalisierung: kollektive : [Monographie]; herausgegeben vom Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor W. Jatsenko. — Verlag SWG imex GmbH Nürnberg, Deutschland, 2016. — 487 p. (P.235-240).
9. Чалая Н. Д. Особливості державної підтримки економіки в умовах кризи//Теорії мікро-макроекономіки. 2009. Вип. 33. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tmm/2009_33/14.pdf.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
11. Господарський кодекс України: /Верховна Рада України. Офіційне видання ред. від 01.01.2014. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/436-15>
12. Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" щодо удосконалення деяких положень від 5 жовтня 2017 року, № 2164-VIII.
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 травня 2019 року № 226.

REFERENCES

1. Zakon Ukrayiny «Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva» vid 22.03.2012 r. № 4618-VI [Law of Ukraine «On development and state support of small and medium-sized entrepreneurship» from March 22, 2012, № 4618-VI]. (March 22, 2012). [in Ukrainian].
2. Butynets, F. F. (2007). Bukhholders'kyu oblik. Al'fa i Omega, abo moya bolisna nespovid' [Accounting. Alpha and Omega, or my painful disbelief.]. Zhytomyr: PP «Ruta» [in Ukrainian].
3. Hnylytska, L. V. (2012). Oblikovo-analitychne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva: monohrafiya [Accounting and analytical support of economic security of an enterprise: a monograph]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Varnaliy, Z. S. Male pidpryyemnytstvo: osnovy teoriyi i praktyky: monohrafiya [Small business: the basics of theory and practice: a monograph]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
5. Herasymovych, I. A. (2018). Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya biznes-protsesamy pidpryyemstva: monohrafiya [Accounting and analytical support of the enterprise business process management: a monograph]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Dryha, S. H. (2009). Male pidpryyemnytstvo Ukrayiny: stanovlennya, mekhanizmy upravlinnya ta pidtrymky: monohrafiya [Small business of Ukraine: formation, management and support mechanisms: monograph.]. Kyiv: NDI ekonomiky M-va ekonomiky Ukrayiny, DKS tsentr [in Ukrainian].
7. Kolisnyk, H. M. (2005). Zarubizhnyy dosvid, shlyakhy pidvyshchennya ekonomichnoyi efektyvnosti pidtrymky malykh pidpryyemstv ta yoho aspekty v Ukrayini [Foreign experience, ways of increasing the economic efficiency of small business support and its aspects in Ukraine]. Zbirnyk nauково-tekhnichnykh prats' Lvivs'koho natsional'noho univertsytetu im. Ivana Franka – Collection of Scientific and Technical Proceedings of the Ivan Franko Lviv National University, 15, 336-341 [in Ukrainian].
8. Sarana, L. A. (2016). Efektyvnist' rehional'nykh prohram pidtrymky maloho ta seredn'oho biznesu [Effectiveness of regional small and medium business support programs]. Konzeptuelle grundsätze des wirtschafts Wachstums bei der globalisierung: kollektive: Monographie – Conceptual principles of economic growth in globalization: collective monograph (Pp. 235-240). Verlag SWG imex GmbH Nürnberg, Deutschland [in Ukrainian].

9. Chalaya, N. D. (2009). Osoblyvosti derzhavnoyi pidtrymky ekonomiky v umovakh kryzy [Features of state support of economy in the conditions of crisis]. *Teoriyi mikro-makroekonomiky – Theories of micro-macroeconomics*, 33. nbuv.gov.ua. Retrieved from: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tmm/2009_33/14.pdf [in Ukrainian].
10. Busel, V. T. (Eds.) (2005). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [The great interpretive dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
11. *Hospodars'kyy kodeks Ukrayiny: Verkhovna Rada Ukrayiny. Ofitsiyne vydannya red. vid 01.01.2014* [Economic Code of Ukraine: Verkhovna Rada of Ukraine]. (January, 1, 2014). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/436-15> [in Ukrainian].
12. *Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro bukhhalters'kyy oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrayini» shchodo udoskonalennya deyakykh polozhen' vid 5 zhovtnya 2017 roku, № 2164-VIII* [On amendments to the Law of Ukraine «On accounting and financial reporting in Ukraine» about improvement of some provisions from October 5, 2017, № 2164-VIII.]. (October 5, 2017) [in Ukrainian].
13. *Natsional'ne polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 25 «Sproshchena finansova zvitnist'», zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 31 travnya 2019 roku № 226* [National Accounting Standard 25 «Simplified financial statements», approved by Order №. 226 of the Ministry of Finance from May 31, 2019]. (May 31, 2019) [in Ukrainian].

Отримано 02.09.2019

Йолтуховська О.Ю.

ОБЛІКОВО АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ВИМІРЮВАННЯ БІЗНЕСУ

У статті розглядаються теоретико-методичні питання застосування системи збалансованих показників діяльності суб'єктів господарювання як одного із інструментів управління бізнесом у довгостроковій перспективі. В ході дослідження було сформовано методику аналітичного забезпечення відтворення людського капіталу в контексті використання системи збалансованих показників (BSC). Розроблена стратегічна карта, представлена в статті, враховує вплив трудових ресурсів на кінцевий результат діяльності бізнес-одиниць.

Ключові слова: система збалансованих показників (BSC), людський капітал, трудові ресурси, стратегічні карти.

Постановка проблеми. Вітчизняні умови господарювання, які характеризуються нестабільним бізнес-середовищем, підвищеним рівнем конкурентної боротьби, відсутністю сталого розвитку, мінливим законодавством, коли вектор економічного розвитку України спрямований на європейську інтеграцію, перегляду вимагають діючі інструменти управління бізнес процесами. Сучасні управлінці, при формування стратегії розвитку суб'єкта господарювання, все частіше почали використовувати взаємопов'язані фінансові та нефінансові показники діяльності підприємства. Закордонні підприємства у своїй практиці використовують збалансовану систему показників (BSC) як ефективний інструмент управління бізнес-одиницями у довгостроковій перспективі. Однак, дана система, яка зарекомендувала себе в іноземних компаніях, вимагає організаційно-методичної модифікації до умов розвитку вітчизняного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження щодо стратегічного вимірювання бізнесу з використанням системи збалансованих показників, знайшли своє відображення в працях таких провідних науковців, як: Р. Каплан, Д. Нортон, П. Нівен, Л. Пан, О. Лаговська, Р. Ларіна, М. Макаренко, Т. Логутова та інших вчених. Дослідники зробили вагомий внесок у розробку теоретико-практичних засад управління суб'єктом господарювання. Проте, деякі питання залишаються недостатньо розкритими та потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Основна мета

дослідження сфокусована на визначенні напрямів підвищення ринкової вартості підприємства за показником людського капіталу в контексті стратегічного вимірювання бізнесу.

Опис основного матеріалу дослідження. Розвиток систем вимірювання ефективності господарювання до 1980 р. характеризується застосуванням виключно фінансових показників (мультиплікативна модель Дюпона, підхід до визначення рентабельності інвестицій тощо). Зазначимо, що для прийняття управлінських рішень стосовно вибору стратегії розвитку підприємства, здійснення аналізу впровадження та оцінки ефективності реалізації стратегії використання лише фінансових (монетарних) показників господарювання, не дозволяє врахувати цілий ряд параметрів впливу на діяльність. Це в свою чергу призвело до використання поряд з фінансовими і нефінансових (немонетарних) показників для аналізу. До немонетарних показників можна віднести прихильність споживачів до тієї чи іншої марки товару, якість продукції, обслуговування тощо.

Менеджерами-практиками всього світу наголошується на позитивній ролі і значенні таких невимірюваних, і в той же час дуже важливих чинників формування ринкової вартості, як інтелектуальний капітал, клієнтські відносини, бренди, імідж підприємства на ринку. Породження нових об'єктів викликає необхідність створення системи, яка допомогла б їх оцінювати, ефективно використовувати і контролювати, оскільки фінансові показники не можуть відобразити стан цих активів або їх внесок в створення вартості.

У сучасних умовах вченими даної проблематики виділяються наступні підходи до комплексного управління підприємством:

© Йолтуховська О.Ю., к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; тел.: (050)6667522; e-mail: oksana.yoltukhovska@uzhnu.edu.ua

- система збалансованих показників (Balanced Scorecard – BSC) розроблена Р.С. Капланом і Д.П. Нортеном для досягнення стратегічної мети господарювання шляхом акцентування уваги на блоках показників (фінанси, навчання та перспективи зростання, клієнти, внутрішньогосподарські процеси та ін.) як фінансових так і немонетарних [2];

- система показників відповідальності (Accountability Scorecard – ASC, Р. Фрімен, Ф. Ніколс), яка базується на виділенні груп зацікавлених осіб (власники, працівники, менеджери, постачальники та ін.) з метою узгодження їх інтересів через багатовекторність в управлінні та досягнення на підставі цього максимально можливого результату господарювання;

- піраміда результативності (Performance pyramid, С.Дж. МакНейр, Р.Л. Лінч, К.Ф. Кросс), яка базується на організації виробництва з дотримання підходу до управління якістю та відповідної організації обліку (за функціональними сегментами) на підприємстві;

- система управління зв'язками із замовниками (CRM) передбачає необхідність відслідковування зв'язків з клієнтами та можливості встановлення рейтингу кожної з угод;

- модель ділової переваги (Business Excellence Model – BEM), розробники якої є Європейська фундація управління якістю (European Foundation of Quality Management) – інструмент аналізу та контролю, який характеризується тісною інтеграцією з підходом до управління на основі якості.

Останнім часом активного розвитку набула система, що забезпечує планомірне виконання стратегічних цілей на рівні оперативної діяльності кожного працівника. Оскільки досягнення адекватно поставленої стратегічної цілі є неможливим без чіткої її деталізації, та формування результативних показників, щоб оцінювати роботу кожного відділу та працівника зокрема.

Дана система було розроблена проф. Р.С. Капланом та Д.П. Нортеном, та отримала назву Система збалансованих показників (Balanced Scorecard). Як зазначає дослідник Е. Шевченко, показники мають ґрунтуватися на місії та стратегії розвитку підприємства. Самим популярним інструментом на даному етапі виступає система Balanced Scorecard. Вона дозволяє на верхніх рівнях представити розроблену структуру стратегічних цілей з показниками та шляхами їх досягнення, сприяє їх досягненню та у кінцевому етапі довести до співробітників [6].

Варто відмітити, що на практиці виконання стратегічних планів підприємства є доволі складним завданням для його управлінців. Всі дії працівників суб'єкта господарювання мають бути скоординовані таким чином, щоб реалізувати цілі, з найменшими витратами та у максимально короткі строки.

Основними недоліками загального підходу до виміру ефективності господарювання на сучасному етапі є наступні: використовуються лише кількісні показники, що не дає можливості об'єктивної оцінки ефективності; немонетарні показники розглядаються як другорядні; аналіз здійснюється лише окремих напрямів діяльності.

У свою чергу, зазначимо, що Система збалансованих показників направлена на усунення зазначених проблемних питань. Вона використовується як основний інструмент управління бізнесом, оскільки надає можливість встановлювати індивідуальні завдання, завдання структурних підрозділів та загальні завдання підприємства, доводити їх до свідомості співробітників і керівників різного рівня, оцінювати досягнення поставлених завдань за допомогою використання збалансованої системи вимірників ефективності, одержувати швидкий зворотний зв'язок.

Система збалансованих показників, не відкидаючи доцільності традиційних фінансових показників, використовує їх разом з показниками нефінансового характеру, що допомагає більш адекватно оцінювати ефективність діяльності суб'єкта господарювання, в т.ч. в контексті управління персоналом та виплатам йому.

BSC з'явилась як результат дослідження різноманітних методів оцінки ефективності діяльності: рентабельність інвестицій, чистий прибуток на одну акцію, співвідношення ринкової та балансової вартості акцій, рентабельність акціонерного капіталу, рентабельність чистих активів, рентабельність грошового потоку, економічна додана вартість, прибуток до виплати процентів, податків та дивідендів, ринкова додана вартість, сукупна акціонерна доходність, грошовий потік віддачі на інвестований капітал.

На їх основі Р.С. Капланом і Д.П. Нортеном і була розроблена принципово інша система контролю ефективності та виконання стратегічних цілей, яка побудована на принципах: причинно-наслідковий зв'язок усіх показників; зв'язок результативних показників, які підприємство має можливість виміряти по закінченню певного періоду і показників, які можна виміряти миттєво; зв'язок усіх показників з фінансовими результатами діяльності.

Основною причиною розробки системи збалансованих показників слід вважати те, що існуючі традиційні системи оцінки результатів діяльності – з їх виключною залежністю від фінансових показників – втратили свою ефективність в умовах сучасного ділового світу, що характеризується створенням цінності на базі таких нематеріальних активів, як знання та досвід працівників, тісні зв'язки з клієнтами, культура новаторства і проведення реформ. Тобто основною особливістю даної системи є використання взаємопов'язаного набору фінансових та нефінансових показників, оскільки автори концепції виявили, що лише фінансових показників недостатньо для адекватної оцінки діяльності підприємства.

BSC призначена дати відповідь на чотири найважливіших питання, які, у свою чергу, виступають її складовими:

- 1) аспект клієнта (як підприємство оцінюють клієнти);
- 2) внутрішньогосподарський аспект (які процеси можуть забезпечити підприємству виняткові конкурентні переваги);
- 3) аспект інновацій і навчання (яким чином можна досягти подальшого поліпшення стану підприємства);
- 4) фінансовий аспект (як оцінюють підприємство акціонери).

Працівники підприємства відіграють важливу роль у його функціонуванні. Від їх кваліфікації та вмінь залежить результат поставлених завдань та цілей. Отже, розглянемо детальніше проєкцію «Навчання та розвиток». Даний блок, як і всі інші, складається з цілей, показників, завдань та заходів. Цілі відображають бажаний стан, якого прагне досягнути підприємство. Показники конкретизують поставлені цілі. Завдання показують, якими хоче бачити керівництво наведені показники. Наприклад, доступність інформаційних систем має становити 100 %. Заходи відображають дії, які має здійснити підприємство для досягнення завдань та цілей.

Взагалі, впровадження будь-якої стратегії починається з навчання тих, хто має її реалізовувати. За допомогою спеціально розроблених програм навчання, періодичних зборів, корпоративних послань та інформаційних систем керівництво здійснює функцію комунікації стратегічного бачення. Даний процес дає йому змогу реалізовувати стратегію у різних напрямках, забезпечуючи тим самим зв'язок загальних цілей з цілями структурних підрозділів і функціями окремих співробітників.

З позиції Л.В. Пана менеджери середнього

рівня залучаються у процес розробки стратегій в галузі навчання і розвитку, а також внутрішніх бізнес-процесів, визначаючи ключові процеси, потенціал співробітників і вимоги до використовуваних технологій. Крім того, їм делегується розробка інфраструктури моделі на нижчих рівнях ієрархії. Зокрема, розробляються вимірники ефективності роботи відділів та індивідуальних показників, що оцінюють ефективність роботи кожного співробітника [4]. Відповідно, формування мотиваційної системи на основі збалансованої системи показників забезпечує залучення кожного працівника у процес підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Одним із складових акценту інновацій та навчання Системи збалансованих показників має бути формування достатнього рівня освіти працівників підприємства, що забезпечував би необхідний розвиток та досягнення стратегічних цілей суб'єкта господарювання. Тому, з нашої позиції, при визначенні основних цілей та напрямів розвитку в даному блоці Системи збалансованих показників необхідно брати до уваги й дану складову трудового потенціалу, та формувати бажаний рівень її розвитку.

Культура підприємства формує його репутацію на ринку функціонування, визначає рівень оцінки його покупцями та постачальниками. Досягнення встановленого рівня репутації визначається у складовій Клієнти Системи збалансованих показників підприємства. Отже, процес формування загальної корпоративної культури підприємства можна включити саме до даної складової.

При навчанні персоналу особливо суттєвий взаємозв'язок між різними показниками діяльності підприємства. Якщо суб'єкт господарювання прагне стати прибутковим, він повинен досягати лояльності зі сторони споживачів. Для того, щоб споживачі зберігали лояльність до нього, необхідно покращити якість їх обслуговування. Щоб досягнути покращення якості обслуговування, необхідно здійснювати операції по всьому ланцюжку цінностей організації, а для цього потрібний розвиток знань, навиків та здібностей робітників [1]. Сукупністю вмінь, навиків, здібностей людини, які використовуються в економічній діяльності та значно впливають на зростання продуктивності праці та економічної доданої вартості, називається людський капітал підприємства.

Відповідно, в ході дослідження порядку використання збалансованої системи показників сформовано методику аналітичного забезпечення відтворення людського капіталу в контексті

використання BSC. Дана методика передбачає ряд послідовних дій (рис. 1).

На першому етапі підприємство повинно поставити стратегічну ціль, наприклад збільшення прибутковості. На другому етапі підприємство повинно зосередити свою увагу лише на тих напрямках діяльності, які дійсно відповідають досягненню поставленої цілі. Третій етап передбачає визначення завдань, наприклад, зменшення плинності кадрів, підвищення кваліфікації персоналу; четвертий визначає як кожне із завдань, при його виконанні, вплине на досягнення цілі підприємства. На п'ятому слід обрати певні фінансові показники, що

характеризують поставлене завдання. Наприклад, завдання щодо зниження плинності кадрів можна вирішити, проаналізувавши коефіцієнти плинності, постійності, вибуття та приймання. Шостий призначений для розробки певного плану дій, який допоможе вирішити поставлені завдання, на основі наведених фінансових показників. На сьомому необхідно обрати відповідальних за кожен етап виконання завдання, а на восьмому відбувається саме впровадження проекту. Останній етап передбачає можливе як повернення на етап формування показників ефективності, так і на перший етап – формування стратегічної цілі.

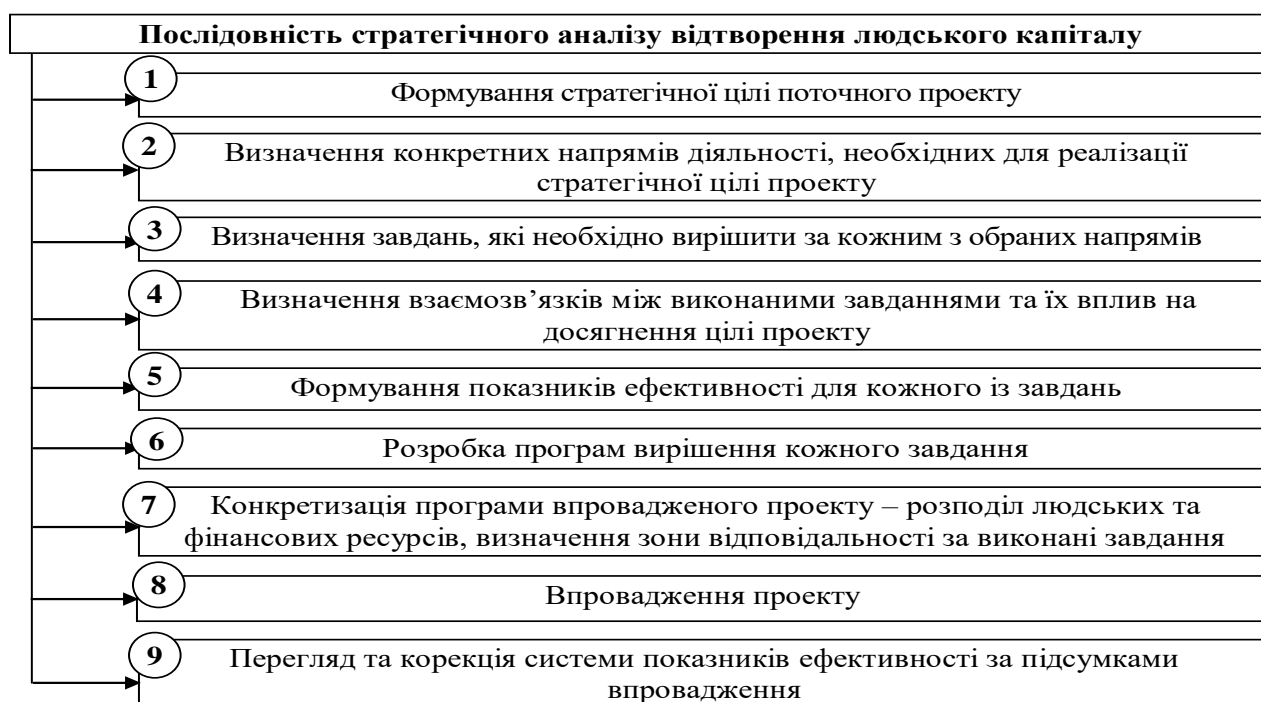

Рис. 1. Методика аналітичного забезпечення відтворення людського капіталу в системі стратегічного вимірювання бізнесу*

*Джерело: побудовано автором на основі [2; 5]

У відповідності до системи збалансованих показників перелік стратегічних завдань суб'єкта господарювання слід відображати у вигляді стратегічних карт [3]. Модель стратегічних карт дозволяє одночасно контролювати реалізацію цілей у всіх чотирьох аспектах; її перевага в тому, що вона дозволяє визначити основні напрямлення для досягнення успіху діяльності. У даному контексті, модель стратегічних карт – це процес незривної послідовності дій.

Місія підприємства отримує наочне втілення і може бути доведена до відома всіх працівників. Вона представлена у вигляді конкретних цілей та стимулів для їх досягнення. Це необхідно для

зосередження зусиль на найбільш важливих напрямленнях розподілу ресурсів та встановлення цілей. У результаті працівники навчаються стратегічно мислити і можуть доносити власні ідеї і доповнення у формулювання місії та стратегії підприємства, що в свою чергу, веде до його переосмислення на новому рівні. На кожному етапі свого використання стратегічні карти є засобом широкого поширення місії та стратегії підприємства.

Використовуючи стратегічну карту управлінці отримують відповіді на основні запитання: що необхідно зробити для вирішення стратегічних завдань, за рахунок чого компанія створює свою вартість. У результаті використання карти при

створенні збалансованої системи показників діяльність компанії стає більш зрозумілою та структурованою.

Правильно складена стратегічна карта повинна містити інформацію про минулу та майбутню стратегію конкретного суб'єкта господарювання. Показники, які включені в стратегічну карту повинні характеризувати як досягнуті результати, так і основні фактори, які обумовили їх. Розроблена стратегічна карта (табл. 1) враховує вплив трудових ресурсів на кінцевий результат діяльності підприємства. Отже, для побудови стратегічної карти ми поставили ціль та визначили головні завдання в межах кожної проєкції.

Необхідною складовою стратегічної карти є перспектива «Навчання та розвитку». Виникнення витрат на підвищення кваліфікації персоналу підприємства, а саме витрат на семінари, тренінги є необхідним з точки зору забезпечення інтелектуального розвитку кадрів та можливості використання навиків та вмінь для стратегічного розвитку підприємства. Крім того, підприємство має аналізувати задоволеність та мотивацію працівників, а саме їх підвищення.

Розроблена стратегічна карта сприяє якісній оцінці впливу трудового потенціалу на збільшення ефективності господарської діяльності підприємства, що в подальшому

Таблиця 1

Запропонована стратегічна карта за основною ціллю – підвищення кваліфікації працівників задля дотримання стратегії розвитку економічного суб'єкта**

Перспектива	Цільова установка	Показники досягнення цілей			Заходи, спрямовані на досягнення цілей
		Найменування,	Од. виміру	Цільове значення / дата*	
2	3	4	5	6	8
Фінанси	1. Оптимізація величини витрат на продукцію, в т.ч. шляхом підвищення ефективності використання трудових ресурсів	Витрати на запаси (% від загальних витрат)	%		Знаходження вигідних постачальників сировини та матеріалів; придбання матеріалів у зарубіжних постачальників за низькими цінами
		Витрати на маркетингові дослідження	грн.		
		Витрати на рекламу	грн.		
		Матеріаловіддача	-		
		Віддача основних засобів	-		
		Фондоозбросність	тис.грн/чол л.		
	2. Збільшення кількості клієнтів	Кількість клієнтів	чол.		
		Кількість залучених клієнтів	чол.		
	3. Підвищення ресурсних, доходних і витратних показників рентабельності	Прибуток	тис. грн.		
		Рентабельність продукції	%		
		Рентабельність виробництва	%		
		Рентабельність продажу	%		
		Рентабельність підприємства	%		
Рентабельність власного капіталу	%				
Клієнти	1. Формування бази постійних контрагентів (клієнтів)	Кількість клієнтів, які звернулися повторно	чол.		Розробка нової системи вивчення задоволеності клієнтів; формування мережі представників за регіонами країни
		Відсоток клієнтів, які звернулися повторно	%		
		Рівень цін	%		
		Обсяг продажу	тис. грн.		
	2. Розробка заходів із пошуку нових клієнтів, переведення їх в статус постійних, підвищення їх задоволеності	Витрати на залучення одного клієнта	грн.		
		Кількість залучених клієнтів	чол.		
		Відсоток незадоволених клієнтів	%		

Продовження таблиці 1

Перспектива	Цільова установка	Показники досягнення цілей			Заходи, спрямовані на досягнення цілей
		Найменування,	Од. виміру	Цільове значення / дата*	
2	3	4	5	6	8
Внутрішні бізнес-процеси	1. Виробіток продукції, що відповідає внутрішнім та галузевим стандартам якості	Обсяг реалізації	тис. грн.		Впровадження плану коригуючих заходів щодо закупівлі ТМЦ; розробка програми навчання співробітників та нової системи планування проєктів
		Собівартість одиниці продукції	грн.		
		Рентабельність продукції	%		
		Продуктивність праці	тис. грн./чол.		
	2. Дотримання графіку поставки продукції	Витрати на поставку	грн.		
		Період обертання оборотних активів	дні		
		Коефіцієнт покриття	-		
		Коефіцієнт оборотності	-		
		Відсоток своєчасно замовлених ТМЦ	%		
		Відсоток виконання строків складання плану закупівлі	%		
	3. Налагодження постачальницько-заготівельної діяльності запасів у перевірених постачальників	Рівень браку	%		
		Витрати на одиницю матеріалів	грн.		
		Норми витрачання матеріалів	т		
Відсоток порушень строків поставки ТМЦ		%			
Навчання та розвиток	1. Організація підвищення кваліфікації працівників	Витрати на підвищення кваліфікації	грн.		Участь працівників підприємства у семінарах, тренінгах; розробка програм навчання персоналу
		Відсоток кваліфікованих працівників	%		
		Витрати на навчання персоналу	грн.		
		Кількість програм з підвищення кваліфікації	шт.		
	2. Удосконалення мотиваційної системи на підприємстві з метою зниження процесу плинності працівників	Продуктивність праці	тис.грн./чол.		
		Премії	грн.		
		Надбавки та доплати	грн.		
		Фонд оплати праці	грн.		
		Коефіцієнт прийому	-		
		Коефіцієнт плинності	-		
		Коефіцієнт вибуття	-		
	Коефіцієнт постійності	-			

* Цільове значення та цільова дата заповнюються у разі наявності джерел даної інформації

**Джерело: розроблено автором на основі [2]

забезпечить вихід на світовий ринок, зростання конкурентоспроможності підприємства на ньому, задоволеність покупців та працівників підприємства

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянувши позицію розробників Д. Нортон та Р. Каплана збалансованої системи

показників визначили, що розгляд чотирьох напрямів оцінки ефективності діяльності підприємства (фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток) дозволяє керівникам отримувати інформацію на основі індивідуально розроблених показників ефективності, порівняння планових і фактичних

даних, робити оцінку ефективності реалізації стратегії.

Однією з важливих проєкцій збалансованої системи показників є проєкція «Навчання та розвиток», адже без працівників, їх кваліфікації, умінь підприємство не зможе досягти поставлених стратегічних цілей. У даному блоці слід зосередитися на розгляді таких цілей як підвищення задоволеності та мотивації працівників, зменшення плинності кадрів,

підвищення кваліфікації працівників, ефективності роботи інформаційних систем тощо, що підтверджує важливу роль людського капіталу в досягненні стратегії підприємства.

Результати проведеного дослідження можуть бути покладені в основу подальших досліджень практичного застосування системи збалансованих показників підприємствами різних галузей економіки з виділенням специфіки діяльності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аронова Л. Balanced Scorecard – мировые стандарты и российский опыт [Електронний ресурс] / Л. Аронова // *Intellegent Enterprise*. – 2003. – № 5. – Режим доступу до журн.: <http://www.balancedscorecard.ru/bsc698.htm>
2. Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / [Р. Каплан, Д. Нортон; пер. с англ.]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Олимп-Бизнес, 2004. – 320с.
3. Нивен Пол Р. Діагностика збалансованої системи показників: Підтримуючи максимальну ефективність / Нивен Пол Р. ; [пер. з англ.; за наук. ред. М. Горського]. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 256 с.
4. Пан Л.В. Збалансована система показників як інструмент ефективного управління стратегією організації [Електронний ресурс] / Л.В. Пан. – Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV21_2003_economy/09_pan_lv.pdf.
5. Потриваєва Н.В. Система збалансованих показників як аналітичний засіб підвищення ефективності функціонування підприємств [Електронний ресурс] / Н.В. Потриваєва // *Ефективна економіка*. – 2015. – №12. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5092>
6. Шевченко Е. Контролинг, или Кто владеет информацией – владеет миром / Е. Шевченко // *Справочник экономиста* - № 3 – 2008. – С. 64-67.

REFERENCES

1. Aronova, L. (2003). Balanced Scorecard – mirovye standarty i rossijskij opyt [Balanced Scorecard - world standards and the Russian experience]. *Intellegent Enterprise* – *Intellegent Enterprise*, 5. [balancedscorecard.ru](http://www.balancedscorecard.ru). Retrieved from: <http://www.balancedscorecard.ru/bsc698.htm> [in Russian].
2. Kaplan, R. (2004). Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strately k deystviyu [A balanced scorecard. From strategy to action.]. М.: Olymp-Byznes [in Russian].
3. Nyven, Pol R. (2006). Diahnostyka zbalansovanoi systemy pokaznykiv: Pidtrymuyuchy maksymal'nu efektyvnist [Diagnosis of a balanced scorecard: Maintaining maximum efficiency]. Dnipropetrovsk: Balans Biznes Buks [in Ukrainian].
4. Pan, L.V. (n.d.). Zbalansovana systema pokaznykiv yak instrument efektyvnoho upravlinnya stratehiyeyu orhanizatsiyi [Balanced Scorecard as an instrument for effective strategy management of an organization]. [library.ukma.kiev.ua](http://www.library.ukma.kiev.ua). Retrieved from: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV21_2003_economy/09_pan_lv.pdf [in Ukrainian].
5. Potryvayeva, N.V. (2015). Systema zbalansovanykh pokaznykiv yak analitychnyy zasib pidvyshchennya efektyvnosti funktsionuvannya pidpryyemstv [Balanced Scorecard system as an analytical means of improving the efficiency of enterprises]. *Efektyvna ekonomika* – *Effective Economics*, 12. [economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua). Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5092> [in Ukrainian].
6. Shevchenko, E. (2008). Kontrolinh, ili Kto vladeet informatsyey – vladeet myrom [Controlling, or Who owns the information – owns the world]. *Spravochnyk ekonomista* – *Economist's Handbook*, 3, 64-67 [in Ukrainian].

Отримано 03.09.2019

Макарович В.К., Сидорчук О.Г.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ІНЖИНІРИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статті уточнено трактування поняття "бухгалтерський інжиніринг", під яким слід розуміти комплексний інструментарій, що функціонує на основі комплексу теорій і концепцій в єдиному інформаційному полі інжинірингового обліку, сформованому інжиніринговим планом рахунків, на базі комплексу інжинірингових, стратегічних та гіпотетичних бухгалтерських записів, похідних балансових звітів, на основі використання маржі безпеки та зон фінансового ризику в режимі реального часу. Акцентовано, що інструментарій бухгалтерського інжинірингу включає інструменти системи похідних балансових звітів. Визначено, що модель стратегічного управління підприємством на основі системи похідних балансових звітів використовується в цілях управління власністю, грошовими потоками, платоспроможністю, резервною системою, ризиками. Використання концепцій інструментів бухгалтерського інжинірингу спрямоване на впровадження та ефективне функціонування інтегрованих систем управлінського і стратегічного обліку та управління діяльністю підприємства в цілому.

Ключові слова: інжиніринг, бухгалтерський інжиніринг, управління власністю, управління платоспроможністю, управління резервною системою, управління ризиками, похідні балансові звіти, нульовий баланс.

Постановка проблеми. Концепція впровадження та розвитку цифрової економіки в Україні у всіх сферах діяльності зумовлює потребу у нових підходах до управління економічними процесами і ресурсним потенціалом підприємства з метою його ефективного функціонування. Одним із відносно нових напрямів управління діяльністю підприємства є застосування інструментів бухгалтерського інжинірингу, який передбачає отримання релевантної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень оперативного, тактичного і стратегічного характеру. Для України бухгалтерський інжиніринг є порівняно новим інструментом управління діяльністю підприємства. Низка наявних питань, багатоаспектність та невизначеність, пов'язаних з роллю бухгалтерського інжинірингу в діяльності підприємства, зумовлює необхідність поглибленого його наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності інжинірингу, і зокрема бухгалтерського, з наукової точки зору,

розглядалися такими науковцями, як:

Є.А. Аксеновою [1], Р.Ф. Бруханським [2], І.А. Герасимович [4], Т.О. Графовой [5], В.М. Жук [6], Л.Л. Рафаїловою [7], В.І. Ткач [8], М.В.Шумейком [9], І.А. Юхименко-Назарук [12] та ін.. Дослідниками розглянуто сутність бухгалтерського інжинірингу, закладено основи інструментарію бухгалтерського інжинірингу, окреслено методіку прийняття управлінських рішень з врахуванням результатів інжинірингового обліку. Однак, слід зазначити, що багато аспектів стосовно бухгалтерського інжинірингу залишаються дискусійними і потребують розширення та поглибленого наукового пошуку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ролі бухгалтерського інжинірингу в діяльності підприємства задля визначення напрямів ефективного управління економічними процесами і ресурсним потенціалом підприємства.

Опис основного матеріалу дослідження. Умови зовнішнього середовища, в якому працюють підприємства сьогодні, динамічні і постійно змінюються, що викликає постійну необхідність внесення певних корективів в стратегію розвитку. На побудову облікової системи впливають стрімкий розвиток мереж і мережевої організації бізнесу, вдосконалення і поширення мережевих інформаційних систем і технологій, високий рівень невизначеності зовнішнього середовища, посилення конкурентної боротьби, глобалізаційні процеси в економіці, інфляція та ін. В даних умовах, одним

©Макарович В.К., к.е.н, доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, e-mail: vukto9ya.makarovych@uzhnu.edu.ua

Сидорчук О.Г., к.н.держ.упр, доц., докторант Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, м. Львів, e-mail: sydorko91@gmail.com

із напрямків розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління на підприємствах є використання алгоритмів і інструментів бухгалтерського інжинірингу.

У широкому аспекті інжиніринг відноситься до всіх сфер діяльності, де потрібна реалізація знань. Інжиніринг [англ. Engineering, лат. Ingenium - винахідливість, вигадка, знання] - одна з форм комерційних зв'язків у сфері науки і техніки, інженерно-консультаційні послуги, роботи дослідницького, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного характеру, підготовка техніко-економічних обґрунтувань проєктів, вироблення рекомендацій в галузі організації виробництва і управління, реалізації продукту. Такі роботи і послуги виконують на платній основі за контрактом незалежні спеціальні інжинірингові компанії. Після кризи 30-х років ХХ століття термін "інжиніринг" став використовуватися в сфері бізнесу, виникло поняття "Інжинірингові процедури". Під інжинірингом розуміють систему методів і прийомів, використаних для створення бізнесу, який задовольняє цілям, поставленим перед компанією [10, с. 67].

Щодо бухгалтерського інжинірингу остаточна концепція та методологія його розуміння та функціонування не сформована. Відповідно, термін "бухгалтерський інжиніринг" трактується в наукових та бізнес колах по різному. Так, В.М. Жук, розглядає бухгалтерський інжиніринг, як процес застосування в моделюванні та системі бухгалтерського обліку як правило запозичених з інших наук специфічних інструментів, що організовується окремими службами підприємств та сторонніми організаціями для посилення значущості бухгалтерського обліку та результатів його звітності в управлінні ресурсами та економіці підприємства, галузі і держави [6].

Р.Ф. Бруханський вважає бухгалтерський інжиніринг концепцією розробки і впровадження облікових інформаційних систем, що побудована на основі використання інжинірингової архітектури - набору інжинірингових інструментів, які стосуються всіх стадій облікового процесу і включають облікові агрегати, структурований план рахунків, коригуючі, інжинірингові, стратегічні та гіпотетичні бухгалтерські записи, похідні балансові звіти тощо [3, 65].

І.А. Юхименко-Назарук [12, с. 165] під бухгалтерським інжинірингом розглядає сукупність управлінських дій, спрямованих на забезпечення відповідності господарської діяльності підприємства вимогам, які забезпечують інше бухгалтерське відображення,

що відповідає обраній стратегії та цілям менеджменту. При цьому поняття "бухгалтерський" означає не суб'єкта його реалізації, а характеризує основну ціль його здійснення, що полягає у досягненні таких показників господарської діяльності, які дозволяють застосовувати стосовно них нові можливі варіанти оцінки або бухгалтерського відображення.

С.А. Аксенова [1] характеризує бухгалтерський інжиніринг як інструмент формування системи похідних балансових звітів і отримання на їх основі агрегованих і дезагрегованих показників чистих активів і чистих пасивів, що дозволяє створити ефективну систему обліку та управління економічними процесами і ресурсним потенціалом на підприємстві.

Методологію використання інструментів бухгалтерського інжинірингу в системі транзакційного обліку досліджувала Т.О. Графова [5], акцентуючи увагу на архітектурі плану рахунків та інжиніринговому забезпеченні транзакційного обліку.

Цифровізація економіки, зокрема обліково-аналітичних процедур на підприємстві здатні повністю змінити як виробничі процеси, так і бізнес-процеси суб'єктів господарювання. В основі бухгалтерського інжинірингу є інструменти, які базуються на використанні новітніх інформаційних технологій, тобто інструменти бухгалтерського інжинірингу являють собою систему комп'ютерних програм, що функціонують на базі структурованого плану рахунків, що будуються на відповідних балансових теоріях, облікових підходах, облікового забезпечення інжинірингового процесу, відповідної інжинірингової технології, систем агрегованих проводок, з метою забезпечення управління комплексом економічних процесів і системи показників.

Таким чином, враховуючи позиції науковців щодо трактування бухгалтерського інжинірингу та задля визначення його облікової природи, вважаємо, що бухгалтерський інжиніринг є комплексним інструментарієм, який функціонує на основі комплексу теорій і концепцій в єдиному інформаційному полі інжинірингового обліку, сформованому інжиніринговим планом рахунків, на базі комплексу інжинірингових, стратегічних та гіпотетичних бухгалтерських записів, похідних балансових звітів, на основі використання маржі безпеки та зон фінансового ризику в режимі реального часу. Тобто, бухгалтерський інжиніринг дає можливість змоделювати, використовуючи інструменти інжинірингу,

обліково-аналітичну модель діяльності підприємства на перспективу в режимі реального часу та, при цьому, підприємства зможуть ефективно реагувати на зміни, що відбуваються в економіці, пристосовуючи для цих цілей вже існуючі або розробляти нові бухгалтерські інструменти та операційні схеми.

Погоджуємось з дослідженнями та розробками Ткач В.І. та Шумейко М.В. [8], які пропонують власне бачення інжинірингової теорії бухгалтерського обліку, що включає чотири мейнстрімних напрямки:

- ✓ теоретична складова у вигляді теорій інжинірингової інтеграції;
- ✓ методологічна складова інжинірингового інструментарію;
- ✓ предмет і методи інжинірингової теорії і практики;
- ✓ інжинірингове бухгалтерське управління економічними процесами.

Теоретична складова інжинірингового обліку, при цьому, передбачає такі теорії: агентських відносин; чистих пасивів; оптик бухгалтерського обліку; інжинірингового інструментарію; інжинірингового управління економічними процесами. Ці теорії є основою інжинірингової інтелектуальної комп'ютерної системи, що функціонує на нових методичних принципах: єдність інжинірингового інформаційного простору; економічні агрегати і агреговані проводки; чисті активи і чисті пасиви; зони економічного ризику; оперативне, тактичне і стратегічне управління економічними процесами.

Концепція бухгалтерського інжинірингу є багатогранною та широко функціональною.

В межах даного дослідження розглянемо управління економічними процесами та ресурсами підприємства з метою отримання релевантної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень оперативного, тактичного і стратегічного характеру на основі використання інструментів бухгалтерського інжинірингу у вигляді системи похідних балансних звітів.

Використання інструментів бухгалтерського інжинірингу будується, в даному випадку, на основі використання принципів обнуління і гіпотетичних процесів реалізації, в цінах, які використовуються для управління. Це досягається за допомогою використання гіпотетичних проводок, що зводяться до гіпотетичної реалізації активів і гіпотетичному погашенню зобов'язань.

Модель стратегічного управління підприємством на основі системи похідних балансних звітів використовується в цілях

управління власністю, грошовими потоками, платоспроможністю, резервною системою, ризиками тощо. При її реалізації в активі похідного балансного звіту залишаються вільні грошові кошти, а в пасиві відповідні їм джерела - чисті пасиви [2, с. 22].

О.М. Щемелев трактує похідний балансний звіт як прогнозний або бюджетний механізм, який має статичний характер, тобто спрямований на визначення можливої вартості комерційної організації з урахуванням ряду зовнішніх стратегічних факторів на принципах статичної балансної теорії [11, с.60].

На даний час розроблено безліч видів похідних балансних звітів, які використовуються в бухгалтерському управлінні економічними процесами, серед яких варто виділити: нульові, органічні, актуарні, стратегічні, віртуальні, імунаційна, хеджувальні, диференційовані, синергетичні, венчурні, моніторингові, фрактальні, матричні та інші звіти, які складаються в ринкових, справедливих або інших цінах.

Похідні балансні звіти, які використовуються в цілях управління економічними процесами та ресурсним потенціалом підприємства виділені нами на рис. 1.

При формуванні похідних балансних звітів можливі два сценарії розвитку:

➤ позитивний варіант реалізації стратегії характеризується наявністю чистих активів в сумі, що дорівнює сумі грошових коштів, що залишилися після відображення процесів гіпотетичної реалізації та погашення зобов'язань (грошові кошти = чисті активи).

➤ негативний варіант реалізації стратегії характеризується негативною величиною вартості чистих активів в сумі, що дорівнює величині збитку, отриманого в результаті гіпотетичної реалізації та погашення зобов'язань (збитки = негативні чисті активи).

Нульові балансні звіти використовувалися для цілей контролю діяльності підприємства в цілому. На початок і кінець перевірки складався нульовий похідний балансний звіт, в активі якого залишалися вільні грошові ресурси, а в пасиві - чисті пасиви. Різниця на кінець і початок періоду, що перевіряється аналізувалася за даними головної книги, і визначаються основні чинники несанкціонованого вибуття і надходження ресурсів. Нульовий баланс складається в економічній ситуації, коли підприємство не ліквідується, а продовжує діяльність (злиття, поділ, виділення, перетворення, приєднання та ін.).

Рис. 1. Похідні балансові звіти, які використовується в цілях управління діяльністю підприємства*

*Джерело: розроблено автором

Використання інструментів бухгалтерського інжинірингу через систему похідних балансових звітів і отримання на їх основі агрегованих і дезагрегованих показників власності чистих активів і чистих пасивів дозволить створити ефективну систему обліку та управління діяльністю підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Цифровізація економіки зумовлює свої правила в системі збору, зберігання і обробки інформації соціально-економічних процесів. Значну роль в цій системі відіграє бухгалтерський облік з його функціоналом збору, обробки та надання економічної інформації про діяльність господарюючих суб'єктів. Переосмислення місця обліку в цифровій економіці набуває особливо важливої ролі. У зв'язку з цим висувуються нові

вимоги і до системи бухгалтерського обліку вцілому. Його перетворення допоможе зберегти його актуальність в конкуренції з новими мультифункціональними цифровими інформаційними системами. Бухгалтерський інжиніринг виступає одним із типів креативного обліку. Інжиніринговий облік ґрунтується не лише на застосуванні певних технік або методик креативного обліку для досягнення поставлених цілей, а також передбачає трансформацію господарської діяльності підприємства. Під бухгалтерським інжинірингом розглядаємо комплексний інструментарій, який функціонує на основі комплексу теорій і концепцій в єдиному інформаційному полі інжинірингового обліку, сформованому інжиніринговим планом рахунків, на базі комплексу інжинірингових, стратегічних та гіпотетичних бухгалтерських записів, похідних

балансових звітів, на основі використання маржі безпеки та зон фінансового ризику в режимі реального часу. Тобто, бухгалтерський інжиніринг дає можливість змодельовати, використовуючи інструменти інжинірингу, обліково-аналітичну модель діяльності підприємства на перспективу в режимі реального часу та, при цьому, підприємства зможуть ефективно реагувати на зміни, що відбуваються в економіці, пристосовуючи для цих цілей вже

існуючі або розробляти нові бухгалтерські інструменти та операційні схеми. Використання концепції інструментів бухгалтерського інжинірингу спрямоване на впровадження та ефективне функціонування інтегрованих систем управлінського і стратегічного обліку та управління діяльністю підприємства в цілому.

Агрегатне моделювання в бухгалтерському інжинірингу є перспективним напрямком дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксенова Е.А. Бухгалтерский инжиниринг в управлении ресурсами и экономикой предприятия // Российское предпринимательство. – 2011. – Том 12. – № 2. – С. 107-112.
2. Блинов А.О. Реинжиниринг бизнес-процесов: Учебное пособие / А.О. Блинов, О.С. Рудакова, В.Я. Захаров. – М.: ЮНИТИ, 2016. – 335 с.
3. Бруханський Р.Ф. Бухгалтерський інжиніринг як метод побудови стратегічно орієнтованої системи обліку / Р.Ф. Бруханський // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. - Випуск 1. том 1 ,2014 рік. - с. 59-66.
4. Герасимович І.А. Механізми та інструменти бухгалтерського і фінансового інжинірингу в управлінні підприємством / І.А. Герасимович // Облік і фінанси, № 1 (75) ' 2017. - С. 25-32.
5. Графова Т.О. Методология использования инструментов бухгалтерского инжиниринга в транзакционном учете/ Т.О. Грфова // Финансовая аналитика проблемы и решения, 11 (53) – 2011. - С.23-34.
6. Жук В.М. Бухгалтерський інжиніринг / В.М. Жук // Зростання ролі бухгалтерського обліку в сучасній економіці: збірник тез та доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (21 лютого 2013 р.; м. Київ) / Відпов. за вип. Б.В. Мельничук. – К.: ТОВ "Всеукраїнський інститут права і оцінки", 2013. – 534 с. - С.51-54.
7. Рафаилова Л.Л. Модели управления стратегией на базе инструментов бухгалтерского инжиниринга / Л.Л. Рафаилова // *Институт Государственного управления, права и инновационных технологий (ИГУПИТ) Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» №3 2012.* - с.1-8. - Режим доступа: file:///D:/Naukova_robota_2016/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%86%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%86/%D0%97%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4/%D0%A3%D0%B6%D0%9D%D0%A3%D0%B6%D0%9D%D0%A3%202_2019/modeli-upravleniya-strategiy-na-baze-instrumentov-buhgalterskogo-inzhiniringa.pdf
8. Ткач В.И., Графова Т.О., Шумейко М.В., Рудненко Н.П. Бухгалтерский инжиниринг: концепция, теория и практика: монография. Ростов н/Д: Рост. гос. эконом. ун-т «РИНХ», 2009. 141 с.
9. Шумейко М.В. Концепция инструментов бухгалтерского инжиниринга / М.В. Шумейко // TERRA ECONOMICUS " 2012 " Том 10 № 1 Часть 2. - С. 72-77.
10. Шумилин П.Е. Учет и аудит реорганизации предприятия. / П.Е. Шумилин // Ростов н/Д: РГЭУ «РИНХ», 2005. -142 с.
11. Щемелев А.Н. Инструменты стратегического учета инноваций: монография. – Ростов н/Д: РГЭУ «РИНХ», 2007. – 162 с.
12. Юхименко-Назарук І.А. Бухгалтерський інжиніринг в системі креативного обліку / І.А. Юхименко-Назарук // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток соціально-економічних систем в геоелектронному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування» 11-12 травня 2017 р. (ТНТУ ім. І. Пулюя, м. Тернопіль). - С.165-166.

REFERENCES

1. Aksenova, E. (2011). Buhgalterskij inzhiniring v upravlenii resursami i ekonomikoj predpriyatija [Accounting engineering in resource management and enterprise management]. Rossijskoe predprinimatel'stvo – Russian Journal of Entrepreneurship, 2, 107-112 [in Russian].
2. Blinov, A.O. (2016). Reinzhiniring biznes-protsesov: Uchebnoe posobie [Business process reengineering: a textbook]. M.: YUNITI [in Russian].

3. Brukhanskyi, R.F. (2014). Bukhhalterskyi inzhynirynh yak metod pobudovy stratehichno oriientovanoi systemy obliku [Accounting engineering as a method of building a strategically oriented accounting system]. Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu – Bulletin of the Volyn Institute of Economics and Management, 1/1, 59-66 [in Ukrainian].
4. Herasymovych, I.A. (2017). Mekhanizmy ta instrumenty bukhhalterskoho i finansovoho inzhynirynhu v upravlinni pidpriemstvom [Mechanisms and instruments of accounting and financial engineering in enterprise management]. Oblik i finansy – Accounting and Finance, 1 (75), 25-32 [in Ukrainian].
5. Grafova, T.O. (2011). Metodologiya ispolzovaniya instrumentov buhgalterskogo inzhiniringa v transaktsionnom uchete [Methodology of using accounting engineering tools in transaction accounting]. Finansovaya analitika: problemy i resheniya – Financial analysis: problems and solutions, 11 (53), 23-34 [in Russian].
6. Zhuk, V.M. (2013). Bukhhalterskyi inzhynirynh [Accounting engineering]. Proceedings from: Zrostannia roli bukhhalterskoho obliku v suchasni ekonomitsi: zbirnyk tez ta dopovidei I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – The growing role of accounting in the modern economy: collection of abstracts and papers of the 1st international scientific and practical internet conference (pp. 51-54). K. : LLC «All-Ukrainian Institute of Law and Assessment» [in Ukrainian].
7. Rafailova, L.L. (2012). Modeli upravleniya strategiy na baze instrumentov buhgalterskogo inzhiniringa [Models of strategy management based on accounting engineering tools]. Internet-zhurnal «Naukovedenie» – Internet-magazine «Science», 3, 1-8. Retrieved from: file:///D:/Naukova_robota_2016/NAUKOVISTATTI/ZahId/UzhNU/UzhNU2_2019/modeli-upravleniya-strategiy-na-baze-instrumentov-buhgalterskogo-inzhiniringa.pdf [in Russian].
8. Tkach, V.I., Grafova, T.O., Shumeyko, M.V., & Rudnenko, N.P. (2009). Buhgalterskiy inzhiniring: kontseptsiya, teoriya i praktika: monografiya [Accounting engineering: concept, theory and practice: a monograph]. Rostov n/D: Rost. gos. ekonom. un-t «RINH» [in Russian].
9. Shumeyko, M.V. (2012). Kontseptsiya instrumentov buhgalterskogo inzhiniringa [The concept of accounting engineering tools]. Terra Economicus – Terra Economicus, 10/2, 72-77 [in Russian].
10. Shumilin, P.E. (2005). Uchet i audit reorganizatsii predpriyatiya [Accounting and audit of enterprise reorganization]. Rostov n/D: RGEU «RINH» [in Russian].
11. Schemelev, A.N. (2007). Instrumentyi strategicheskogo ucheta innovatsiy: monografiya [Strategic innovation accounting tools: a monograph]. Rostov n/D: RGEU «RINH» [in Russian].
12. Iukhymenko-Nazaruk, I.A. (2017). Bukhhalterskyi inzhynirynh v systemi kreatyvnoho obliku [Accounting engineering in the system of creative accounting]. Proceedings from: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsija «Rozvytok sotsialno-ekonomichnykh system v heoekonomichnomu prostori: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia obliku ta opodatkuвання» – International Scientific and Practical Conference «Development of socio-economic systems in geo-economic space: theory, methodology, accounting and taxation» (pp. 165-166). TNTU named after I. Pulyu, Ternopil [in Ukrainian].

Отримано 30.08.2019

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2\(52\).135-141](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2018.2(52).135-141)
УДК 657

Ценклер Н.І.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ СТАРТАП-КОМПАНІЙ: УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОСТВОРЕНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В статті запропоновано класифікацію стартап-компаній, що сприяє розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю новоствореного суб'єкта господарювання. Виділено наступні класифікаційні ознаки для цілей бухгалтерського обліку та аналізу: за галуззю діяльності (стартап-компанії в ІТ-сфері; стартап-компанії в екології; стартап-компанії в медицині; стартап-компанії в енергетиці; стартап-компанії в техніці тощо); за видами отримання вигід (стартап-компанії, створені для отримання прибутку; неприбуткові (волонтерські, соціальні) стартап-компанії); за орієнтацією на клієнтів (орієнтовані на фізичних осіб; орієнтовані на юридичних осіб; орієнтовані на всіх клієнтів); за територіальним поширенням (регіональні; національні; глобальні); за новизною (інноваційно нові; на основі запозичених ідей); за основними операціями, видами діяльності (для надання послуг; для виконання робіт; для виготовлення продукції; для продажу товарів; для здійснення декількох видів операцій).

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, управління, стартап-компанія, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Класифікація будь-якого об'єкту дослідження необхідна для систематизації та групування інформації за певними ознаками з метою задоволення потреб користувачів. Так, упорядкування видів стартап-компаній в обліково-аналітичному розрізі передбачає вдосконалення методологічних підходів щодо організації та ведення бухгалтерського обліку, здійснення аналітичних розрахунків та планування господарської діяльності з метою ефективного управління та контролю досліджуваними суб'єктами господарювання залежно від конкретних умов їхнього функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання класифікації стартап-компаній, зокрема їх облікової складової, займалися такі вчені як: Вигівська І.М. [1], Грабчук І.Л. [1], Грань Н. [2], Грицаєнко М.І. [2], Збанацький Д.В. [3], Зеленіна О.О. [1], Легенчук С.Ф. [5], Мальчик М.В. [8], Марченко О.І. [6], Міркунова Т.І. [7], Мельничук Г.С. [6], Мрихіна О.Б. [7], Пилипчук Г.В. [5], Попко О.В. [8], Стояновський А.Р. [7], Ситник Н.І. [10], Чазов Є.В. [11] та Швидка О.П. [12].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є здійснення класифікації стартап-компаній та визначення обліково-аналітичного виміру такого класифікаційного підходу задля подальшого розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльніс-

тю новоствореного суб'єкта господарювання.

Опис основного матеріалу дослідження. Стартап-компанія є новоствореним суб'єктом господарювання, яке має юридичну реєстрацію відповідно до чинного законодавства та здійснює інноваційну діяльність в умовах ризику у сфері технологій з метою отримання вигід від впровадження винаходу.

У контексті розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю новоствореного суб'єкта господарювання в умовах ризику розглянемо види стартап-компаній в різних джерелах.

Ситник Н. І. виділяє класифікацію стартапів за ступенем новизни продукту, галузями діяльності, ключовими клієнтами, потребами, на задоволення яких вони орієнтовані, та зв'язком з існуючими компаніями [10, с. 67].

Стартапи прийнято класифікувати за кількома ознаками – наприклад, за особливостями продукції і ринком збуту розрізняють наступні види стартапів (табл. 1). Відповідно до зазначеного у табл. 1, стартап-компанії зазвичай поділяються з урахуванням принципу комерційних потреб, тобто завоювання ринку збуту та максимізації доходу й прибутку.

Проведений аналіз літературних джерел показав, що не всі виокремлені науковцями ознаки класифікації стартап-компаній мають вплив саме на організацію й методику бухгалтерського обліку та похідні фінансово-господарські процеси й системи, які притаманні новоствореним інноваційним економічним суб'єктам.

© **Ценклер Н.І.** д.е.н., доц., професор ка-федри бухгалтерського обліку Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Таблиця 1

Класифікація стартапів за особливостями продукції і ринком збуту [13]

№ з/п	Вид стартапу	Характеристика
1	2	3
1	«Успішні копії»	У цю групу входять численні вітчизняні проекти, які в деякій мірі є клонами зарубіжних. У першу чергу це соціальні мережі. Як виявилось, такі копії дуже перспективні [13]
2	«Агресивні прибульці»	Ця група об'єднує стартапи, орієнтовані на захоплення якогось сегмента ринку і вигнання з нього конкуруючих компаній. Впровадження продукту на ринок може бути реалізовано за рахунок його виняткової цінової переваги [13]
3	«Темні конячки»	Так можна назвати стартапи, перспективи яких не ясні зважаючи на їх новаторства. З одного боку, творці цих стартапів йдуть на великий ризик, роблячи спробу просувати їх, а з іншого боку – у разі успіху їм гарантований колосальний прибуток [13]

Облікові аспекти стартап-компаній не розглядаються через недовгострокову тривалість на ринку даних суб'єктів, що передбачає наявність двох випадків: або стартапи стають успішними і перетворюються на повноцінні суб'єкти господарювання з юридичною реєстрацією, або зазнають невдачі і закриваються ще на етапі стартап-проекту. При цьому з позиції бухгалтерського обліку слід розглядати лише ті види стартап-компаній, які є юридично зареєстрованими і, відповідно, ведуть облік. Аналіз діяльності, внутрішній облік та управління стартапами необхідно проводити ще на стадії стартап-проекту, щоб вчасно розглянути всі потенційні ризики, небезпеки, вигоди та наслідки подальшої діяльності.

Таким чином, класифікація стартап-компаній за одними ознаками в більшій мірі потрібна в обліковому аспекті, за другими – в розрахунково-аналітичному та плановому напрямках, а в інших класифікаційних групах – для потреб здійснення управління, проведення внутрішньогосподарського контролю, перевірок, аудиту тощо.

Вважаємо, що найповніше розкривають всі особливості господарювання стартап-компаній в обліково-аналітичному вимірі наступні класифікаційні ознаки: галузь діяльності, види отримання вигід, орієнтація на клієнтів, територіальне поширення, новизна, основні операції й види діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Запропонована класифікація стартап-компаній для розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю новоствореного суб'єкта господарювання*

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види стартап-компаній	Обґрунтування класифікаційної ознаки та видів стартап-компаній
1	2	3	4
1	Галузь діяльності	- стартап-компанії в IT-сфері; - стартап-компанії в екології; - стартап-компанії в медицині; - стартап-компанії в енергетиці; - стартап-компанії в техніці тощо	Залежно від сфери діяльності стартап-компанії можуть підпорядковуватися (та, відповідно, подавати звітність) різним підрозділам, контролюючим органам; здійснювати діяльність згідно стандартів, прийнятих в певній галузі; орієнтуватися на показники по галузі для аналітичних розрахунків
2	Види отримання вигід	- стартап-компанії, створені для отримання прибутку; - неприбуткові (волонтерські, соціальні) стартап-компанії	Для комерційних стартап-компаній, на відміну від неприбуткових, необхідно подавати податкову звітність. При цьому бухгалтерський облік ведеться в обох групах компаній
3	Орієнтація на клієнтів	- орієнтовані на фізичних осіб; - орієнтовані на юридичних осіб; - орієнтовані на всіх клієнтів	Залежно від орієнтації на клієнтів в стартап-компаніях має бути сформована відповідна організація бухгалтерського обліку. При розрахунку аналітичних показників мають враховуватися особливості роботи з різними суб'єктами, в тому числі, це відображається на оборотах господарської діяльності

Продовження таблиці 2

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види стартап-компаній	Обґрунтування класифікаційної ознаки та видів стартап-компаній
1	2	3	4
4	Територіальне поширення	- регіональні; - національні; - глобальні	В територіальному розрізі необхідно враховувати затверджені законодавчі та нормативні вимоги, стандарти бухгалтерського обліку, звітності, які притаманні конкретному регіону, країні, або використовувати міжнародні аналоги
5	Новизна	- інноваційно нові; - на основі запозичених ідей	Інноваційно нові проекти потребують юридичного оформлення у вигляді отримання патенту, що в подальшому впливає на вирішення юридичних питань. При цьому патент є нематеріальним активом, який необхідно обліковувати. Стартапи, які створені «з нуля» потребують більших затрат на впровадження та маркетингові дослідження, тому їхні запозичені копії є економічно вигіднішими
6	Основні операції, види діяльності	- для надання послуг; - для виконання робіт; - для виготовлення продукції; - для продажу товарів; - для здійснення декількох видів операцій	Залежно від виду діяльності та мети створення стартап-компанії, може змінюватися організація та методика бухгалтерського обліку й економічного аналізу

*авторська розробка

Відповідно до табл. 2, класифікація стартап-компаній за галуззю діяльності передбачає поділ за основними наукоємними галузями економіки, основними серед яких є: IT-сфера, екологія, медицина, енергетика, техніка. Даний перелік не є вичерпним, адже стрімкий розвиток технологій призводить до виникнення нових винаходів в кожній сфері діяльності.

За видами отримання вигід доцільно виділяти прибуткові (комерційні) та неприбуткові (некомерційні, волонтерські, соціальні) стартап-компанії. Кожен окремий вид даних організацій передбачає перелік нормативних вимог, необхідних до виконання (наприклад, подання

податкової звітності).

Поділ за орієнтацією на клієнтів представляє виокремлення трьох видів стартап-компаній: ті, які орієнтовані на фізичних осіб, на юридичних осіб та на всі групи споживачів. Дана класифікація передбачає вивчення потреб покупців, що в свою чергу призводить до появи витрат для проведення маркетингових досліджень та здійснення додаткових аналітичних прорахунків. В даному випадку клієнти є зацікавленими сторонами в діяльності стартап-компанії. Зазначена група сторонніх суб'єктів, а також опис інших зацікавлених сторін інноваційного підприємства представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Карта зацікавлених сторін стартап-компанії та основні методи взаємодії з ними [4]*

Зацікавлені сторони	Сфера інтересів/ зацікавленості	Інструменти взаємодії
Акціонери та інвестори	- сталий розвиток компанії; - прибуткова діяльність; - покращення показників роботи; - прозорість діяльності та звітності; - позитивний імідж компанії	- річний звіт; - фінансова звітність; - перевірки; - договірні процеси; - консультації
Засоби масової інформації	- прозорість діяльності; - відкритість та доступність інформації; - взаємовідносини з органами державної влади, органами самоврядування та громадськістю	- прес-релізи; - прес-конференції; - інтерв'ю; - представлення новин; - звіти
Контролюючі органи	- дотримання вимог законодавства; - моніторинг діяльності; - дозволи та погодження	- перевірки; - бухгалтерська звітність; - листування

Зацікавлені сторони	Сфера інтересів/ зацікавленості	Інструменти взаємодії
Місцеві громади, громадські і благодійні організації	<ul style="list-style-type: none"> - пом'якшення впливу продукції і послуг на навколишнє середовище; - партнерство для реалізації спільних проектів 	<ul style="list-style-type: none"> - консультації; - громадські слухання; - наради; - круглі столи; акції; - соціальні та благодійні програми
Органи державної влади	<ul style="list-style-type: none"> - сталий розвиток галузі та країни; - дотримання норм законодавства; - погодження проектів 	<ul style="list-style-type: none"> - наглядова рада компанії; - зустрічі; - наради; - конференції; - бухгалтерська звітність; - листування
Органи місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація соціальних програм; - забезпечення робочих місць; - пом'якшення впливу діяльності компанії на навколишнє середовище 	<ul style="list-style-type: none"> - листування; - проекти; - акції
Науково-освітні заклади	<ul style="list-style-type: none"> - сталий науково-технічний розвиток; - підвищення рівня освіти 	<ul style="list-style-type: none"> - меморандуми; - договори; - проекти; - науково-дослідні роботи; - конференції; - круглі столи; - семінари; - виставки; - курси підвищення кваліфікації; навчання
Організації-партнери	<ul style="list-style-type: none"> - взаємовигідна співпраця; - виконання зобов'язань; - позитивний імідж компанії 	<ul style="list-style-type: none"> - корпоративний сайт; - фінансова звітність; - ділові зустрічі; - договірні процеси; - консультації; - документація проектів; акції
Підрядники, постачальники	<ul style="list-style-type: none"> - виконання зобов'язань; - своєчасність та надійність поставок; - якість продукції (послуг) 	<ul style="list-style-type: none"> - тендерні процедури; - договори, угоди, контракти; - акти приймання-здачі робіт та послуг; - опитування; - листування
Профспілки	<ul style="list-style-type: none"> - виконання колективного договору; - захист інтересів членів профспілки 	<ul style="list-style-type: none"> - колективний договір; - конференції профспілок; - комісія з трудових спорів; - комісія з трудових питань; - акції
Співробітники компанії	<ul style="list-style-type: none"> - позитивний імідж компанії; - сталий розвиток компанії; - покращення умов праці; - особистий розвиток; - соціальні гарантії та пільги 	<ul style="list-style-type: none"> - колективний договір; - кодекс корпоративної етики; - громадська приймальня; - офіційний сайт компанії; - електронні мережі; - листування/відповіді на запити; - опитування/анкетування; - навчання
Споживачі	<ul style="list-style-type: none"> - якісні та безпечні товари та послуги 	<ul style="list-style-type: none"> - корпоративний сайт; - конференції; - зустрічі; - опитування/анкетування; - форуми; - виставки; - публікації в ЗМІ; - рекламні акції
Фінансово-кредитні установи	<ul style="list-style-type: none"> - виконання договірних зобов'язань; - повернення кредитів 	<ul style="list-style-type: none"> - договірні процеси; - договори; - меморандуми; - фінансові операції

*систематизовано на основі [4, с.274-276]

Для потреб бухгалтерського обліку та економічного аналізу пропонуємо також виділяти стартап-компанії за територіальним поширенням: регіональні, національні та глобальні, що передбачає використання відповідного нормативно-правового забезпечення.

Важливим в обліково-економічному аспекті є поділ стартап-компаній на інноваційно нові та ті, які створені на основі запозичених, вже себе проявивши на ринку ідей. Дане групування передбачає зосередження уваги на окремих статтях затрат, необхідних для впровадження винаходу.

Вважаємо необхідним також класифікувати стартап-компанії за основними обліковими операціями та видами діяльності: надання послуг, виконання робіт, виготовлення продукції, продаж товарів та здійснення декількох видів операцій. За умови впровадження комбінації з декількох видів діяльності передбачається зростання інформаційного забезпечення, підвищення вимог організації виробничого процесу, управління, планування, облікового відображення та проведення аналітичних розрахунків основних показників діяльності суб'єкта господарювання.

Залежно від виду стартап-компанії бухгалтерський облік та аналітичні розрахунки проводяться відповідно до особливостей такого суб'єкта господарювання. Велика увага приділяється ризикам, характерним рисам галузі, видам діяльності, зайнятому сегменту ринку тощо. Тому обліково-аналітичне забезпечення діяльності стартап-компаній необхідно організувати та вести згідно затверджених стандартів, з дотриманням законодавчих та нормативних вимог, що враховують специфіку певної сфери діяльності, територіального розміщення (поширення), орієнтацію на певні групи споживачів та цілі створення досліджуваних суб'єктів господарювання.

Таким чином, всі вище перераховані характеристики є важливими для бухгалтерського обліку та економічного аналізу діяльності стартап-компаній, а визначені ознаки можуть бути покладені в основу організації обліку та аналізу досліджуваних видів суб'єктів господарювання й слугувати базою для розробки управлінської звітності. За потреби, можна поглиблювати деталізацію об'єкта дослідження в тих розрізах, які найповніше розкривають всі особливості господарювання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вигівська, І.М., І.Л., Грабчук, О.О., Зеленіна. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і

Висновки і перспективи подальших досліджень. В ході проведеного дослідження встановлено, що не всі виокремлені науковцями ознаки класифікації стартап-компаній мають вплив саме на організацію й методіку бухгалтерського обліку. Виявлено, що облікові аспекти стартап-компаній не досліджуються через недовгострокову тривалість на ринку даних суб'єктів. Однак, з позиції бухгалтерського обліку слід розглядати лише ті види стартап-компаній, які є юридично зареєстрованими суб'єктами господарювання і, відповідно, ведуть облік. Щодо аналізу діяльності стартапів – його необхідно проводити ще на етапі стартап-проекту задля вчасної ідентифікації всіх можливих потенційних ризиків, загроз, небезпеки, вигід та наслідків подальшої діяльності стартап-компаній.

Проведене дослідження дозволило в цілях організації та ведення бухгалтерського обліку та здійснення аналізу виділяти стартап-компанії за наступними класифікаційними ознаками: за галуззю діяльності (стартап-компанії в IT-сфері; стартап-компанії в екології; стартап-компанії в медицині; стартап-компанії в енергетиці; стартап-компанії в техніці тощо); за видами отримання вигід (стартап-компанії, створені для отримання прибутку; неприбуткові (волонтерські, соціальні) стартап-компанії); за орієнтацією на клієнтів (орієнтовані на фізичних осіб; орієнтовані на юридичних осіб; орієнтовані на всіх клієнтів); за територіальним поширенням (регіональні; національні; глобальні); за новизною (інноваційно нові; на основі запозичених ідей); за основними операціями, видами діяльності (для надання послуг; для виконання робіт; для виготовлення продукції; для продажу товарів; для здійснення декількох видів операцій).

Таким чином, така запропонована класифікація стартап-компаній сприяє розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю новоствореного суб'єкта господарювання.

Перспективою подальших досліджень є пошук напрямів удосконалення організації і методіки бухгалтерського обліку й економічного аналізу інноваційної діяльності стартап-компаній, а також розробка управлінської звітності на підставі визначених класифікаційних ознак стартап-компаній.

аналізу. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2015. Вип. 1. С. 67-79. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_1_6.

2. Грань, Н., Грицаєнко, М.І. Старт-уврв Україні: актуальність і реалізація. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету, присвячений Дню студента. 2017. Вип. 3. С. 26-27. Мелітополь: ТДАТУ. Retrieved from <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/zbirnyk-naukovyh-prac-studentiv-lystopad-2017.pdf>.

3. Збанацький, Д.В. Стартапи: юридичні та практичні аспекти. Ознайомча частина. Незалежний аудитор. Retrieved from http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/269?view=material.

4. Історична перемога та початок трансформації: річний звіт за 2017 рік НАК «НАФТОГАЗ Україна». Retrieved from http://www.naftogaz.com/files/Zvity/NAK_AnRep2017_UA.pdf

5. Легенчук, С.Ф., Пилипчук, Г.В. Історичні аспекти виникнення і особливості діяльності стартап-компаній: обліково-економічні аспекти. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2016. Вип. 1. С. 122-144. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2016_1_12.

6. Мельничук, Г.С., Марченко, О.І. Стартапи як особлива організаційна структура ринку інновацій. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 2. С. 28-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_2_8.

7. Мрихіна, О.Б., Стояновський, А.Р., Міркунова, Т.І. Перспективи стартап-компаній у контексті конкурентоспроможного розвитку українського ринку високих технологій. Актуальні проблеми економіки. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. № 9 (171). С. 215-225.

8. Попко, О.В., Мальчик, М.В. Сучасна парадигма стартапів у бізнесі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2014. № 811. Логістика. С. 275-279. Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29464/1/042_275_279.pdf.

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

10. Ситник, Н.І. Концептуальні основи стартапів: їх сутність і класифікація. Бізнес Інформ. 2016. № 8. С. 64-68. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_8_11.

11. Чазов, Є.В. Стартуп як нова форма ведення бізнесу. Наукові праці НУХТ. К.: НУХТ, 2013. № 52. С. 122-128. Retrieved from <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19732/1/16.pdf>.

12. Швидка, О.П. Бізнес-моделі та причини успіхів стартапів. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14-15 травня 2015 р.). КНТЕУ, 2015. С. 217-219.

13. Що таке стартап і хто такі стартапери. Retrieved from <https://biznes-plan.com.ua/startup/shho-ce-take>.

REFERENCES

1. Vygivs'ka, I.M., Grabchuk, I.L., & Zelenina, O.O. (2015). Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja pidpryjemnyckymu ryzykamy [Accounting and analytical support of business risk management]. Problemy teorii ta metodologii buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu. Serija: Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz – Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis. Series: Accounting, control and analysis, 1, 67-79. nbuv.gov.ua. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_1_6 [in Ukrainian].

2. Gran', N., & Grycajenko, M.I. (2017). Start-upv Ukraini: aktual'nist' i realizacija [Startups in Ukraine: relevance and implementation]. Zbirnyk naukovyh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu, prysvjachenyj Dnju studenta – Collection of scientific works of Tavria State Agrotechnological University, dedicated to the Student's Day, 3, 26-27. www.tsatu.edu.ua. Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/zbirnyk-naukovyh-prac-studentiv-lystopad-2017.pdf> [in Ukrainian].

3. Zbanac'kyj, D.V. (2013). Startapy: jurydychni ta praktychni aspekty. Oznajomcha chastyna [Startups: legal and practical aspects. Study part]. Nezalezhnyj audytor – Independent auditor, 3 (14). <http://n-auditor.com.ua>. Retrieved from: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/155?view=material [in Ukrainian].

4. Istorychna peremoga ta pochatok transformacii: richnyj zvit za 2017 rik NAK «NAFTOGAZ Ukraina» [Historical victory and the beginning of transformation: the 2017 annual report of Naftogaz Ukraine]. (n.d.). naftogaz.com. Retrieved from: http://www.naftogaz.com/files/Zvity/NAK_AnRep2017_UA.pdf [in Ukrainian].

5. Legenchuk, S.F., & Pylypchuk, G.V. (2016). Istorychni aspekty vynyknennja i osoblyvosti dijial'nosti startap-kompanij: oblikovo-ekonomichni aspekty [Historical aspects of the emergence and features of startup companies: accounting and economic aspects]. Problemy teorii ta metodologii buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu. Serija: Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz – Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis. Series: Accounting, control and analysis, 1, 122-144. nbuv.gov.ua. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2016_1_12 [in Ukrainian].
6. Mel'nychuk, G.S., & Marchenko, O.I. (2017). Startapy jak osoblyva organizacijna struktura rynku innovacij [Startups as a specific organizational structure of the innovation market]. Formuvannja rynkovyh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine, 2, 28-34. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_2_8 [in Ukrainian].
7. Mryhina, O.B., Stojanovs'kyj, A.R., & Mirkunova, T.I. (2015). Perspektyvy startap-kompanij u konteksti konkurentospromozhnogo rozvytku ukrai'ns'kogo rynku vysokyh tehnologij [Perspectives of startup companies in the context of competitive development of Ukrainian market of high technologies]. Aktual'ni problemy ekonomiky – Current problems of the economy, 9 (171), 215-225 [in Ukrainian].
8. Popko, O.V., & Mal'chyk, M.V. (2014). Suchasna paradygma startapiv u biznesi [The modern paradigm of startups in business]. Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika» – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic», 811, 275-279. ena.lp.edu.ua. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29464/1/042_275_279.pdf [in Ukrainian].
9. Pro buhgalters'kyj oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrai'ni: Zakon Ukrai'ny [On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
10. Sytnyk, N.I. (2016). Konceptual'ni osnovy startapiv: i'h sutnist' i klasyfikacija [Conceptual foundations of startups: their essence and classification]. Biznes Inform – Business Inform, 8, 64-68. nbuv.gov.ua Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_8_11 [in Ukrainian].
11. Chazov, Ye.V. (2013). Startap jak nova forma vedennja biznesu [Startup as a new form of doing business]. Naukovi praci NUHT – scientific works of NUKHT, 52, 122-128. dspace.nuft.edu.ua. Retrieved from: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19732/1/16.pdf> [in Ukrainian].
12. Shvydka, O.P. (2015). Biznes-modeli ta prychny uspihiv startapiv [Business models and reasons for the success of startups]. Proceedings from: Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryjemnytva v Ukrai'ni: materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 14-15 travnja 2015 r.) – Problems and prospects of entrepreneurship development in Ukraine: materials VIII International. Research Practice Conf. (Kyiv, May 14-15, 2015) (pp. 217-219) [in Ukrainian].
13. Shho take startap i hto taki startapery [What is a startup and who are the startupers]. (n.d.). biznes-plan.com.ua. Retrieved from: <https://biznes-plan.com.ua/startap/shho-ce-take> [in Ukrainian].

Отримано 28.08.2019

ANNOTATION

Section 1. MACROECONOMIC RESEARCH

Khymynets V., Kushnir N.
**ESTIMATION AND TENDENCIES OF INVESTMENT
 ACTIVITY OF UKRAINE**

Introduction. During the twenty-eight years of Ukraine's independence, the accumulation of foreign direct investment has been one of the priority directions of the state's economic policy. Foreign direct investment contributes to solving the problem of insufficient internal sources of financing, and when it is used effectively, the country can improve the efficiency of production and competitiveness of domestic products through the introduction of the latest technologies and the introduction of advanced management experience in foreign countries.

Purpose. The purpose of this scientific study is to analyze the investment activity of Ukraine in the current conditions and to outline the problems and ways of intensifying investment activity in Ukraine.

Methods. The methods of theoretical research used in the article are the following: analysis and synthesis, statistical, logical, etc.

Results. According to Doing Business 2019, Ukraine climbed five positions and ranked 71st among 190 countries in the world. Since 2014, Ukraine has continued to maintain an active growth rate, but despite the positive growth dynamics, our neighbors occupy much higher positions. According to the State Statistics Service, in 2018 about \$ 2869.9 million came to Ukraine as a US direct investment (equity), that is \$ 350 million larger than in 2017. Part of this is the money of Ukrainian entrepreneurs, which are exported to foreign banks and offshore, and then transferred as investments in the economy of Ukraine (the so-called reinvestment). The NBU business expectations index in the third quarter of 2018 amounted to 117.2. The preservation of positive expectations of enterprises and the gradual improvement of the business climate (reflected in Ukraine's progress in Doing Business) predetermine the growth of investments. During the surveys, enterprises noted that financing problems are one of the most significant factors that hold back investment activity. The growth of capital expenditures of the revised budget supports investment activity in the country. More than half of the investment was spent in financial and insurance activities. Other direct investment receipts were channeled into the following industries: industry, construction, agriculture, wholesale and retail trade, transport. For example, in 2018, the dynamics of FDI inflows by industry was somewhat different, in particular: the largest investments were directed to the renewable energy sector from Norwegian investors, to the agrarian sector from the Saudi Arabian company, to the Swedish retail sector H&M and IKEA.

Conclusion. Despite the growing position in international rankings, in particular, in the Doing Business rating and the positive shifts in investment law regarding the improvement of the investment climate, there are certain nuances that negatively affect the country's investment attractiveness. Among the key factors worth mentioning are the following: corruption, mistrust of the judicial system, insecurity of investors' rights and interests, currency risks, non-transparent privatization procedure, complex business mechanism and the like. Removing the above barriers will allow our country to attract influential foreign investors and large-scale investment projects to the Ukrainian market.

Keywords: investment climate, direct foreign investments, economy, industries, countries-investors, legislation, laws of Ukraine, export, import, investment attractiveness.

Section 2. ECONOMICS AND NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT

Atamanchuk Z., Demyanova Yu.
**INTERNATIONAL TOURISM AS A PRIORITY
 DIRECTION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
 OF THE COUNTRIES OF THE WORLD**

Introduction. Today for many countries of the world international tourism is a priority area of the economy, because it provides a huge share of the total national income of the countries and becomes a destination for international specialization. According to the World Tourism Organization, during the previous 16 years, revenues from international tourism have increased by the average of 9 per cent a year. In more than 40 countries the tourism industry is a major source of budget income. Particularly relevant at this stage is the question of the scientific substantiation of the place and role of the tourism sphere in the system of socio-economic priorities of the states, which is important for basic principles development of the tourism policy formation and mechanisms for its practical implementation.

The purpose of the publication is to identify the main trends of the world tourism industry, the priorities of the industry as an important direction of socio-economic progress of the countries.

Methods. The study is performed using methods of analysis and synthesis, system generalization, statistical and graphical methods.

Results. The article analyzes the total contribution of international tourism to the world countries income, the direct contribution to the employment, the volume of investments in the world tourism industry. The factor of competitiveness of the countries of the world concerning their attractiveness for tourists is determined.

Conclusion. It is justified that for many countries of the world international tourism is: one of the most important sources of foreign exchange income; a factor that drives improving the balance of payments; a powerful tool for the development and diversification of related sectors of the economy. Tourism as an industry that produces the services needed to meet the needs arising from the travel process is a priority sector of the economy of many countries, as it is also defined in Ukraine, the further development and improvement of which will help to increase the income of the states through the growth of gross domestic product, stimulating the employment, improving the well-being of citizens.

Keywords: tourism, international tourism, related industries, gross domestic product, employment, investment, competitiveness.

Hotra V., Shchukin I.
**THE ESSENCE AND DIRECTIONS OF REFORMING
 NATIONAL INNOVATION POLICY UNDER
 EUROPEAN INTEGRATION**

Introduction. Ukraine has undergone a number of social and economic transformations that market economy is based on. The necessary potential of economic growth has been accumulated and it has to lead Ukraine to the path of sustainable development. The way Ukraine has chosen to integrate into the European Union and international community via widespread international cooperation leads to conscious need to elaborate conceptual approaches to the development of the national economic system taking into account theoretical and methodological justification, as well as global experience of achieving sustainable development by advanced nations. One of such approaches is the elaboration and implementation of modern national innovation policy to achieve a positive economic result under the conditions of European integration. As a result, competitiveness increase is guaranteed in macro- and microeconomic indicators of the state.

Results. This article aims at researching the experience of implementing advanced nations' innovative policy and assistance aimed at the development of science and technology, increase of innovative activity that has guaranteed competitiveness of the domestic product range on the world market, has supported the proper level of national defense capability, has improved ecological situation, as well as has promoted the development of venture long-term business. On this basis, we have determined preferred directions of development of innovation activity and have chosen the major ways to support the companies working on fulfillment of national innovation programs.

Conclusion. In conclusion, economically and technologically advanced nations of the world passed on to a fundamentally new type of development of economics – innovative that is characterized by large-scale of manufacturing application of research and development, as well as transfer of high-performance manufacturing technology with the aim of commercialization. The latter becomes the cause of progressive technological changes in real economy, the structure of consumption sphere, and increase of national economy's competitiveness as a whole. The key factors of innovative economic growth include intellectual assets such as person's knowledge and qualifications. Subjects of intellectual property right, investment and intellectual assets are implemented into the economic turnover of innovative processes.

Keywords: national innovation policy, European integration process, scientific and technical development, innovations, functions and directions of national innovation policy.

Razumova H.

THE SEQUENCE OF DETERMINING STAGES OF REGULATORY POLICY

Introduction. The regulatory policy of Ukraine, like in most countries of the world, is constantly changing and improving, because changes are the basis of development. In this regard, the development and implementation of an effective regulatory policy for the development of the national economy requires the study of the stages of regulatory policy.

Purpose. The purpose of the article is to improve the process of managing changes in the regulatory policy of the development of the national economy on the basis of determining the stages of regulatory policy.

Methods. There were analyzed the existing approaches to the stages of the regulatory policy of national economy's development, such as: formational, civilizational and stadial. Based on the analysis, it was determined that the most acceptable is the staged approach, which provides an identification of the stages of regulatory policy based on compliance with a specific criterion.

Results. During the study, it was justified the choice of the type of criterion, according to which the following qualitative characteristics of each stage of the regulatory policy were highlighted: a criterion that reflects the stability of the regulatory process, that is, the presence of changes. According to this criterion, various stages were distinguished such as: agonizing, reforming, institutional and modernizing. It was established that the stages are constantly replacing each other, and it is the recognition of the need for changes that is the most important condition for improving regulatory policy. The transition from one stage to another and their sequence determine the form of regulatory policy changes: evolutionary and revolutionary (simplified and complicated type). There were characterized the stages of the regulatory policy of Ukraine from the 80s of XX century up to this day.

Conclusion. As a result, it was proposed a sequence of determining the stages of regulatory policy, which is based on a staged approach using qualitative characteristics that meet the criterion of stability of the regulatory process (presence of changes). The proposed sequence allows not only to determine

the time frame for the agonizing, reforming, institutional and modernizing stages, but also to identify their quantitative parameters based on the dynamics of socio-economic indicators, changes in regulatory policies, general assessment of regulatory policies, creating the basis for changes in regulatory policies.

Keywords: regulatory policy, development, national economy, change management, staged approach, stage

Section 3. REGIONAL SOCIO-ECONOMIC STUDIES

Hotra V.

FORMATION OF STRATEGIC PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGION AS MEANS OF IMPLEMENTING THEIR POTENTIAL

Introduction. The article explores the main approaches and problems that arise in the process of managing regional development in the current conditions. There were developed the theoretical and methodological bases concerning the formulation of strategic priorities for the development of the regions of Ukraine, and the Transcarpathian region in particular, with the purpose of revealing their potential. The analysis of normative documents was carried out, which allowed formulating the basic directions and principles of distribution of powers between the central government bodies of the state and regional bodies, as well as the principles of creation of an effective economic and organizational mechanism of regional management.

Purpose: development of theoretical and methodological foundations regarding the formulation of strategic priorities for the development of the regions of Ukraine, and the Transcarpathian region in particular in order to unleash their potential.

Results. The fundamental part of the development of regional strategies is the identification of development priorities, on the basis of which the directions of development of the socio-economic sphere of the region for the long term are formed in order to maximize the realization of its potential. The formulation of priorities is preceded by the identification of problems and their significance for the region in the field of socio-economic development. The priority identified in the relevant regional strategy should reflect its main challenges. The identification of these problems is based on a study of the socio-economic development of the regions and the position of the region relative to others. Thus, as every region of Ukraine has its own peculiarities and problems, so must the priorities for its development.

In the process of setting regional development priorities aimed at unlocking the potential of the region, it is also advisable to focus on European practice. In the EU, regional priorities are implementing priorities related to the protection of the environment, the development of safe energy, the development of the transport network, the improvement of the quality of life, and the formation of a knowledge economy.

Conclusion. Therefore, in Ukraine, there is a sufficient regulatory framework regulating state regulation and ensuring regional development. However, in order to ensure the effective development of the regions, it is necessary to create an effective system aimed at realizing the strategic priorities of the socio-economic development of the regions defined in the program strategies, formulated for specific regions, taking into account their main problems and potential, in order to reduce differentiation in their development.

Keywords: strategic priorities, regional development, regional potential, regulations, regional development strategies, regional policy.

Latynin K.

THE DETERMINANT FACTOR OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL ECONOMY

Introduction. Based on the factor approach, the article

defines the determinant-factor of the innovative development of the regional economy, which contains a combination of technical, technological, human, organizational, and economic factors. It was proved that the presence and interaction of these driving forces is the main condition for innovative development as an integral component of the competitiveness of the regional economy.

The **purpose** of this publication is a theoretical study of the factors that influence the development of innovative economy of the region and determine the formation of the determinant factor.

Results. There were described the functions of the determinant factor, which include conventional, attractive and stimulating. The convention consists in ensuring the coordination and adoption by participants of the innovative process in regional development of certain norms, criteria, behavior standards that do not violate the general strategy for the development of the region. Attraction is the creation of an attractive image of the region for investment, human resources, modern technologies. The stimulating function consists in inducing the participants of the development process to certain actions within the framework of the triad "goal - opportunities - methods".

Conclusions. The determinant factor needs such principles as: a) development imperative; b) systemicity; c) rationality; d) antonomy. Antonomy is a principle in terms of which opposing, mutually exclusive ideas or proposals should sound equally. If the antonomy as a principle of action of the determinant factor carries elements of abstraction, then in the process of its implementation it is based on rationality. It is required to use actions or elements exclusively necessary at this stage of the development of the regional economy in the system of the determinant factor. Consistency as a principle of action of the determinant factor implies a clear relationship and interaction between its members. Systematicity is aimed at revealing the essence and content of the determinant factor and its positioning relative to higher order systems that may contain resources, carry impulses and opportunities for a certain functioning of the determinant-factor. The principle of development as the primary principle makes it necessary to constantly transform the determinant factor. Development as an imperative is a certain form of change of the determinant-factor, the irreversibility of transformation, and the transition to a new qualitative level of functioning.

Keywords: innovative development of the region, competitiveness of the region, determinant factor, development of the regional economy, functions of the determinant factor of innovative development, principles of the determinant factor of innovative development, factor approach.

Pereverzieva A.

ASSESSMENT OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES AS SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

Introduction. In the article it was studied the concept of a complex socio-economic system and its properties. Three types of communities were identified and cognitive maps were built to determine the relationship between development indicators based on cognitive analysis.

The **purpose** of the article is to assess the development of united territorial communities as socio-economic systems to identify "weaknesses" and landmarks for territorial development.

Results. Cognitive maps are based on three models of correlations between concepts: with weak cognitive relations; with intermediate cognitive relations; with strong cognitive relations. Communities with weak cognitive relations include those which relationship between concepts is mainly in the range of numerical values from -0.4 to +0.4; scenario modeling in communities of this type reveals transmission of weak impulses between concepts. Communities with intermediate cognitive relations include those which relationship between concepts is mainly in the range of values from -0.4 to -0.8 and from +0.4 to

+0.8. Communities with strong cognitive relations include those which relationship between the concepts is mainly in the range of values from -0.8 to -1 and from +0.8 to +1. Depending on the type of communities, a set of economic and organizational measures was determined, especially for concepts with lowest indicators of relations rates to improve their community functioning aimed at further development.

Conclusion. Elements of development concepts of social-economic system "Community" were grouped and identified according to the integral principle to build cognitive maps. Three concepts "Labor resources", "Investments", "Budget" were defined. Elements of each concept were identified by the corresponding symbol: L - labor resources, B - budget, I - investment. Each element of the concept has a meaningful characteristic: labor resources were identified based on eight indicators; budget and investments were represented by two indicators.

It was proved that communities are characterized by weak relations between concepts, which are determined by a significant number of relations between concepts' elements. However, the quality of these indicators' values is low.

Keywords: united territorial communities, development, social-economic system, cognitive map, concept, correlation analysis.

Slavik R.

DEVELOPMENT OF THE TOURIST AND RECREATIONAL SPHERE OF TRANSCARPATHIAN REGION IN THE CONTEXT OF GENERAL UKRAINIAN TRENDS

Introduction. The Transcarpathian region is naturally recognized as a tourist "mecca" of Ukraine due to the large number of unique natural and historical-architectural recreational resources. Today, Transcarpathia requires permanent comprehensive analysis of the tendencies of the market of recreational and tourist services of the region as a tool for strategic planning of the industry development.

The **purpose** of this work is a comprehensive study of trends of the market of recreational and tourist services in the Transcarpathian region as a prerequisite for strategic planning of the development of the recreational economy of the region and its place among the regions of western Ukraine in terms of familiarization and competitiveness.

Results. Ukraine as a country that is situated in the center of Europe, has all the prerequisites for appropriate economic development through tourism. However, Ukraine is significantly losing in the competition, lagging behind the leading countries of the world in terms of development of tourist infrastructure and quality of tourist services. Analyzing the dynamics of visits to tourist-recreational establishments in the Transcarpathian region, we have noted that by this indicator the region returned to its pre-war level in 2012-2013 after a significant fall in 2014. Despite the decline of inland tourism in Ukraine in 2018, the Transcarpathian region manages to steadily increase the number of visitors. The main drivers of growth are Berehiv, Rakhiv, Mukachevo, Uzhgorod and Mizhhirya districts. Regarding the recreational sphere of Ukraine, it should be noted that, despite the steady decrease in the number of sanatorium and health resorts, the number of well-being in them has been increasing over the past years, which indicates that their activity is optimized. Recently, two- and three-day tours have become popular, especially among foreign tourists. Among regions of the Ukrainian Carpathians, the Transcarpathian region is slightly inferior to Ivano-Frankivsk in terms of accommodation services, but is confidently catching up with demand. As to foreign tourists visiting Transcarpathian region, in recent years the number of the last from the CIS countries has sharply decreased, along with their increase and diversification from the countries of Western Europe, the USA and Israel.

Conclusion. Considering the upward trends in the market of recreational and tourist services in the Transcarpathian region, there is an objective need to work out a comprehensive strategy for the development of recreational economy of the region, which would contribute to the strengthening of investment processes of the industry and maintain positive development trends.

Keywords: recreational and tourist sphere, tourist flows, day-in-tour, collective accommodation, sanatorium and health resorts.

Chekan I.

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF STRATEGIC MANAGEMENT OF REGIONAL DEVELOPMENT AS A SYSTEM

Introduction. The component structure of the institutional environment for strategic management of regional development based on a systematic approach was disclosed. The institutional environment of strategic management as the foundation of effective long-term management decisions is undoubtedly the determining factor in building the radical, key competitive advantages of the regional economy. From the perspective of a systematic approach, it is proposed to define the institutional environment for strategic management of regional development as a systemic formation, including development institutions and the interaction between them; participants in strategic actions - environmental actors; culture as the basis on which the institutional environment of strategic management is located; tactics as a set of rules and a field of activity that ensures the implementation of strategic goals. The interaction of these elements forms a system of the institutional environment that is adequate to the goals of the strategic development of the region.

The purpose of this publication is to investigate the theoretical foundations of the institutional environment for strategic management of regional development and to substantiate its composition from the standpoint of a systematic approach.

Results. The article describes the principles of the formation and functioning of the system of the institutional environment for strategic management of regional development, which include emergence, holism and structuralism. The principle of emergence ensures the integrity of the system of the institutional environment of strategic management on the basis of its mastery of qualities that are absent in the system. The principle of holism is also responsible for the integrity of the system of the institutional environment of strategic management, but presupposes the primacy, greater significance of the whole in comparison with its parts. The principle of complexity allows us to consider the system of the institutional environment as a phenomenon with a large set of components, the interaction and mutual influence of which can lead to the multivariance of its functioning and development. These principles in cooperation ensure the work of the institutional environment as a system with its inherent qualities.

Conclusions. There were defined the functions of the institutional environment for strategic management of regional development, which include the following: guiding (provides the most effective ways of developing the regional economy that the strategic management system takes into account); integrating (integrates the subjects and objects of strategic management of regional development, and also ensures the organics of the management system entering the development system region); combinatorial - the performance of this function creates the optimal combination of institutions, which in turn ensures the rational functioning of the institutional environment system.

Keywords: regional development, competitiveness, strategic management, institute, institutional environment, systematic

approach, principles of the institutional environment, functions of the institutional environment.

Section 4. ENTERPRISES AND INDUSTRIES ECONOMY

Yershova O.

INSTITUTIONAL SUPPORT OF THE ENTERPRISE BUSINESS PROCESS DEVELOPMENT MANAGEMENT MECHANISM

Introduction. Based on the dependence of an enterprise on the external environment and its constant interaction with various political, economic and other institutions, the problems of institutional support of enterprise business process development management mechanism (BPDMM) were considered relevant and require greater attention. Based on the above, this article is devoted to the study and justification of enterprises institutional support issues as the subjects of entrepreneurial activity and their business processes.

Purpose. The main objective is to study the institutions and institutes that influence an enterprise business process development management mechanism.

Methods. To study the economic essence of the institution, institute and institutional support concepts, there were used such methods as historical, graphic, analysis and comparison. The study of the components of the institutional environment of an enterprise business process development management mechanism was based on the hypothetical-deductive method, methods of analysis, synthesis, abstraction, generalization, systematic approach, assessment of the phenomenon's effectiveness.

Results. During the study there were identified and justified the key formal and informal institutions which directly set out the structure of the enterprise business processes. The main one is, first of all, a state that was considered in two aspects: as a network of individual authorities and as a system of typical complexes of institutions (norms, rules, regulations).

Author underlined an important role of informal rules of the game for Ukrainian enterprises. There were shown the positive and negative aspects of informal institutions usage during the enterprise business processes functioning and the consequences of their application. Based on the analysis of the institutional environment in the context of business processes management, the main factors of its imperfection were identified. Among them are the following: imperfection of the legislative base due to the absence of the necessary legal acts or, vice versa, their inexpediency; high level of corruption; bureaucracy and others.

Conclusions. Institutional business environment is extremely heterogeneous and imperfect. There were proposed the conditions for the institutional modernization of entrepreneurial activity, namely: stabilization of the socio-economic and political environment, the eradication of corruption as an informal institution, the creation and financing of scientific and technological parks, preferential taxation for enterprises constantly investing in innovations and others.

It is possible to improve the institutional environment of BPDMM through the transition from a simple institution of entrepreneurship to an institution of innovative entrepreneurship, where innovations are the key elements of enterprise owners' focusing. This, in turn, requires support from the major formal institution (a state).

Keywords: institution, institutional support, business process, institutional support of enterprise business process development management mechanism, innovations

Molnar O., Vazhynsky F., Kolodiychuk A.
**FEATURES AND MAIN AREAS OF APPLICATION OF
MODERN INTERNET TECHNOLOGIES IN
COMMERCIAL ACTIVITY OF ENTERPRISES**

Problem. In the conditions of increasing competition and rapid development of information technologies, an effective communication system becomes a key factor in ensuring the competitiveness of enterprises. In Ukraine, at present, the use of modern information technologies as a means of marketing communications is the narrowest. Internet communications are used by most companies as part of a set of activities for creating a positive image.

Goal. The purpose of the paper is to determine the features and main areas of application of modern Internet technologies in the commercial activity of enterprises.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of data generalization are used in the paper.

The main results of the study. The application at the enterprise of a highly efficient system of information based on the use of the latest technical means of automated processing of digital and textual information, combined into a single information system is characterized for modern conditions. At present, one of the most up-to-date information technologies widely used in the activity of enterprises is Internet technologies.

In modern conditions information technologies can be used in 3 main spheres of activity of enterprises – for realization of marketing communicative functions; for implementation the function of providing the enterprise with market information as a basis for making effective management decisions; for providing of sales and logistics functions. The specific features of marketing communications based on Internet technologies are distinguished, which cause their widespread adoption in communication strategies: better possibilities of tracking communications on the Internet; an opportunity to establish feedback with an audience of communicative influence; flexibility of submission of advertising and PR materials on the Internet; higher level of personalization of marketing communications on the Internet.

The most promising use case of Internet technologies by companies is e-commerce (i.e. essentially sales and purchases via the Internet).

Conclusions and specific suggestions of the author. In modern conditions, Internet technologies can perform such functions in the activity of enterprises as – marketing communication functions, functions of creation of information-analytical support of management process and sales-logistical functions which find their realization in modern technologies of e-commerce. The peculiarities of communications based on Internet technologies are determined, which cause their widespread adoption in communication strategies. The Internet makes it possible to carry out mass communication events at minimal cost. E-commerce is the most promising use of Internet technologies.

Keywords: enterprise, information, economic information, Internet technologies, efficiency, marketing, communications, market, consumer, sales

Section 5. ACCOUNTING AND AUDITING

Bacho R.

NEW INSTRUMENTS IN CONDUCTING INTERNAL AUDIT OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS

The purpose of the article is to investigate the validation process of insurance companies as an element of their internal audit.

Methods. The tasks of the article are solved using the following general scientific and special methods of research as: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach.

Results. The concept of validation in terms of internal audit in insurance companies was determined. It was proved that the concept of validation is a recent phenomenon in the financial services markets and its emergence is connected with the need to strengthen internal and external control in the activity of financial institutions. There were established the validation approaches in insurance companies as well as a link between validation as a tool for internal audit and state regulation in financial services markets.

Conclusions. The article substantiates the use of validation in the activities of insurance companies, which allows making an assessment of borrowers and counterparties, identifying and distinguishing true (real) risks, as well as ensuring the correct and consistent risk assessment in the course of operation of an insurance institution. The basic scientific theses of the article can be used in the practice of insurance companies and other non-bank financial institutions. The results of the study can also be used in the regulatory work of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets in Ukraine. The results of the conducted research can be used to improve the legal framework for regulating the processes of financial services markets of Ukraine in terms of enhancing the quality of audit, and can also serve as a conceptual basis for the adaptation of national legislation to EU requirements.

Keywords: validation, internal audit, insurance company, state regulation, audit.

Gorodysky M., Polishchuk I., Semion V. **PROCEDURE FOR THE DISTRIBUTION OF COSTS FOR THE IMPLEMENTATION OF MARKETING AS A BUSINESS PROCESS: ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASPECT**

Introduction. To achieve the expected level of profitability of operating activities, it is needed complete and reliable information about the structure of income from sales of products (goods, works, services) and operating expenses. Sales costs as a general indicator of financial statements do not contain analytical information on the amount of costs directly related to the sale of products, as well as the costs associated with clarifying the marketing and pricing policies with respect to the available and updated assortment. At the same time, the current methodological approaches to accounting for sales expenses do not allow controlling their size depending on the sales volume of the reporting period, which leads to the display of an unreliable financial result from operating activities in the financial statements. Therefore, the classification of expenses associated with marketing activities for accounting and economic analysis needs to be clarified, as well as improving the methodology for accounting marketing costs and determining financial results depending on the actual volume of sales.

Purpose. The purpose of the article is to clarify the essence of marketing as a business process, to improve the classification of marketing costs, to develop a methodological approach to displaying the distribution of marketing expenses between reporting periods.

Results. It was proposed to define marketing as the main business process of an enterprise, aimed at creating demand and supply of goods, the formation of optimal prices for goods to achieve maximum consumption and long-term profit in accordance with the development strategy of an enterprise.

We consider it appropriate to apply the following classification of marketing expenses for accounting and economic analysis: depending on sales volumes (variables; constants); in relation to the reporting period (future expenses, reporting expenses); by cost elements (material costs, labor costs, single social contribution, depreciation, other expenses); by expediency (productive, unproductive); based on the marketing strategy for

the development of an enterprise (expenses associated with the sale of products; expenses related to the refinement of marketing and pricing policies in relation to the available assortment, expenses of developing marketing and pricing policies for updating the assortment). It was proposed that expenses related to marketing activities should be allocated between reporting periods depending on the distribution base approved by the Accounting Policy Regulation.

Conclusion. Marketing is the main business process of an enterprise, aimed at creating demand and supply of goods, the formation of optimal prices for goods to achieve maximum consumption and long-term profit in accordance with the development strategy of an enterprise. It was developed a classification of marketing expenses for accounting and economic analysis according to the following criteria: depending on sales volumes, in relation to the reporting period, by expediency, based on the marketing strategy for the development of an enterprise. It was proposed a methodological approach to the accounting display of the distribution of marketing expenses between reporting periods, which is based on the implementation of a plan for the sale of products. In case of non-fulfillment of the plan for sale of products, the amount of marketing expenses should be reflected in account 39 «Expenses of future periods» in terms of unsold products and in account 93 «Sales costs» in terms of sales. These changes will allow displaying complete and reliable information about the financial result from operating activities in the financial statements.

Keywords business process, marketing, marketing expenses, accounting, economic analysis, distribution of marketing expenses.

Hrytsak O., Klym N.
**STARTUP AS A TYPE OF INNOVATIVE BUSINESS:
 THE ACCOUNTING DIMENSION OF THE
 CONCEPTUAL APPARATUS**

Introduction. The article deals with the essence of the basic concepts that characterize innovative business: startup, startup activity, startup project, startup company, innovation activity, high-tech activity, etc. It was established that the concept of "startup" is common among all the definitions under study. The authors have identified the main forms of startup (startup project and startup company), which are interrelated and summarized in a single concept of "startup activity". It was found that innovative, high-tech and other activities in this field of research are derivative and cover the main aspects of startup activities.

The **purpose** of the study is to identify the economic nature of concepts related to the startup for the purposes of accounting, such as: startup, startup activity, startup project, startup company, innovation, high-tech activity.

Results. The conceptual apparatus of the investigated sphere of activity in terms of business entities, objects and types of their activity is quite broad: there are used the terms related to conducting innovative economic activity, i.e., taking into account the specifics of the two main components - company management and new technologies. In the course of the study there were researched the features and the economic essence of the concepts of "startup", "startup company" (a newly created company that has a legal registration in accordance with the law and carries out innovative activity in the field of technology risk in order to benefit from the implementation of the invention) and "startup project" (a project that is legally drafted by obtaining a patent for an innovative technological product (service) and involves the benefits of implementing the invention).

Conclusions. It was theoretically justified that the concept of "startup", as a newly established company (project), which has a legal registration and provides innovative activities in the risk of technology in order to benefit from the implementation of the invention, is used in both meanings - startup project and

startup company. At the same time, it was found that the relationship between these concepts is that a startup project is part of a startup company at certain stages of making up a startup.

Keywords: startup, startup activity, startup project, startup company, innovative activity, accounting and analytical support, management

Dankiv Yo.
**FORMATION OF ACCOUNTING AND
 ANALYTICAL INFORMATION FOR THE
 ASSESSMENT OF THE ACTIVITY OF BUSINESS
 ENTITIES**

Introduction. The urgency of the problem lies in the scientific substantiation of approaches to the formation of accounting and analytical information of business entities in order to ensure the effectiveness of decision-making for managing them.

The **purpose** of the article is to study the problems of forming accounting and analytical information to increase the efficiency of business entities in terms of its expansion and detailing in the context of individual performance indicators.

Methods. The theoretical and methodological basis of the study is the dialectical method of cognition using a systematic approach to the study of phenomena and processes associated with the formation of accounting and analytical information of business entities, as well as methods of comparison, abstraction, analogy, concretization, and generalization.

Results. The article is devoted to solving the scientific problem of the formation of accounting and analytical information for the assessment of the activity of business entities (BE). In particular, according to the results of the study, there was introduced a definition of the essence of entrepreneurial activity, priority criteria for identifying various types of business entities, there were substantiated the approaches to accounting and analytical support for managing them based on the introduction of simplified accounting of income, and expenses in accordance with tax legislation in Ukraine, and also there were defined estimated indicators (income, expenses, profitability, productivity, competitiveness, payment viability, and financial stability) for their application in the management of these enterprises. The author substantiated that the management of any BE requires systematic accounting, and analytical information to make an objective assessment of the ongoing business processes, their nature, and volume, the availability of material, labor, production and financial resources, their use, and financial performance. Its source is the data of accounting, reporting and analysis of their indicators, which allows obtaining operative, objective accounting and analytical information for managing BE.

Conclusion. In modern conditions of the formation of accounting and analytical information for the assessment of the activity of BE, it should be considered as a complex of ordered information that is necessary and sufficient to assess the effectiveness of business management according to accounting and operational reporting and evaluate their main economic indicators. In its formation, to ensure the management of business entities, it is necessary, first of all, to proceed from the goals and objectives that these structures face. In the development of such goals and objectives, it is necessary for representatives of business structures and the active accounting workers to participate in this process.

Prospects for further research are the study of the possibilities of supplementing the BE tax policy system with effective tools that will contribute to the activation of this sector and the approximation of their working conditions to European standards.

Keywords: accounting and analytical information, microenterprises and small enterprises, entrepreneurial activity, performance indicators

Yoltukhovska O.

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR ASSESSING THE HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF THE STRATEGIC BUSINESS MEASUREMENT

Introduction. To make managerial decisions on choosing an enterprise development strategy, analyzing the implementation and evaluating the effectiveness of the implementation of the strategy, the use of financial indicators themselves does not allow taking into account a number of parameters of influence on business activity. This leads to the use non-financial indicators for analysis along with financial ones.

The **purpose** of the study is focused on determining directions of increasing the market value of an enterprise by the indicator of human capital in the context of the strategic business measurement.

Results. It was developed the system, which ensures the systematic fulfillment of strategic goals at the level of each employee's operational activities which is called the Balanced Scorecard.

In the course of the study, it was developed a methodology for analytical support of the reproduction of human capital in the context of using BSC, which provides for a number of sequential actions: 1) goal setting by an enterprise; 2) attention only to those areas of activity that really correspond to the achievement of the goal; 3) determination of tasks; 4) determining the impact of each of the tasks on achieving the goal; 5) choosing certain financial indicators that characterize the task; 6) development of a specific action plan that will help solve the tasks based on the financial indicators; 7) choosing responsible persons for each stage of the assignment; 8) implementation of the project. The last stage provides both a return to the stage of formation of performance indicators, and to the first stage - the formation of a strategic goal.

In accordance with the BSC, the list of strategic objectives should be reflected in the form of strategic maps. A correctly compiled strategic map should contain information about the past and future strategies of a particular enterprise. The indicators that are included in the strategic map should characterize both the achieved results and the main factors that determined them.

A necessary component of the strategic map is called "Education and Development". The occurrence of costs for advanced training of personnel of an enterprise is necessary in terms of ensuring the intellectual development of personnel and the possibility of using skills and abilities for the strategic development of an enterprise. In addition, the company must analyze the satisfaction and motivation of employees, namely their increase.

Conclusion. The strategic map which was developed in the research process contributes to a qualitative assessment of the impact of labor potential on improving the efficiency of the enterprise's economic activity, which will further ensure an access to the world market, an increase the competitiveness of an enterprise on it, and customer and employee satisfaction.

Keywords: balanced scorecard (BSC), human capital, labor, strategic maps

Makarovych V., Sydorchuk O.

ACCOUNTING ENGINEERING IN THE ACTIVITIES OF AN ENTERPRISE

Introduction. The concept of introducing and developing the digital economy in Ukraine in all areas of activity needs new approaches to managing the economic processes and resource potential of an enterprise with a view to its effective functioning. One of the relatively new areas of enterprise management is the use of accounting engineering tools, which provides obtaining relevant information for making management decisions of an operational, tactical, and strategic nature. Many questions, multidimensionality, and uncertainty associated with the role of

accounting engineering in the activities of an enterprise determine the need for in-depth scientific research.

Purpose. The purpose of the article is to study the role of accounting engineering in the activities of an enterprise to determine the directions of effective management of economic processes and resource potential of an enterprise.

Results. In the article it was clarified the definition of the term "accounting engineering", which should be understood as a comprehensive toolkit that operates on the basis of a set of theories and concepts in a single information field of engineering accounting, formed by an engineering chart of accounts, on the basis of a complex of engineering, strategic and hypothetical accounting records, derivative balance sheets based on the use of security margins and areas of financial risk in real-time. It includes engineering tools for a system of derivatives of balance sheets. It is determined that the strategic management model of an enterprise based on a system of derivatives of balance sheets is used to manage a property, cash flows, solvency, a reserve system, and risks. It is emphasized that two development scenarios are possible: a favorable option for implementing the strategy and a negative option for implementing the strategy. Their characteristic is determined. The use of the concept of accounting engineering tools is aimed at the introduction and effective functioning of integrated systems of managerial and strategic accounting and management of the enterprise as a whole.

Conclusion. Under accounting engineering, we consider complex tools that operate on the basis of a set of theories and concepts in a single information field of engineering accounting, formed by an engineering chart of accounts on the basis of a set of engineering, strategic and hypothetical accounting records, derivative balance sheets, based on the use of security margins and financial risk zones in real-time. So accounting engineering makes it possible to simulate, using engineering tools, the accounting and analytical model of a prospective enterprise's activity in the real-time, and at the same time, enterprises will be able to effectively respond to changes in the economy, adapting existing tools or developing new accounting and operational diagrams. The use of the concept of accounting engineering tools is aimed at the implementation and effective functioning of integrated systems of managerial and strategic accounting and management of an enterprise as a whole.

Keywords: engineering, accounting engineering, property management, solvency management, reserve system management, risk management, derivative balance sheets, zero balance.

Tsenkler N.

ACCOUNTING AND ANALYTICAL APPROACH TO THE CLASSIFICATION OF STARTUP COMPANIES: MANAGEMENT ASPECTS OF INNOVATIVE ACTIVITY OF A NEWLY CREATED ENTERPRISE

Introduction. A startup company is a newly created business entity that is legally registered in terms of current law and carries out innovative activity in risk conditions in the field of technology to benefit from the implementation of the invention. Organizing the types of startup companies in the accounting and analytical section implies the improvement of methodological approaches to the organization and record keeping, the analytical maintenance of settlements as well as planning of economic activities in order to effectively manage and control the entities under study depending on the specific conditions of their performance.

The **purpose** of the study is to classify startup companies and to determine the accounting and analytical dimension of such a classification approach in order to further develop the accounting and analytical support for managing the innovative activity of a newly created entity.

Results. The author substantiates that the accounting aspects of start-up companies are not studied due to the short stay in the

market of these entities. It was established that not all the distinguished features of the classification of startup companies have an impact on the organization and methodology of accounting.

As a result of the research, a classification of startup companies was suggested, which contributes to the development of accounting and analytical support for the innovation activity management of a newly created business entity.

For accounting and analysis purposes the following classification features were identified: by industry (startups in the IT sphere; startups in the environmental sphere; startups in the energy industry; startups in the engineering, etc.); by types of benefits (startup companies created for profit; non-profit (volunteer, social) startup companies); customer oriented

(individuals oriented; corporate oriented; all customer oriented); by territorial distribution (regional; national; global); by novelty (innovative; based on borrowed ideas); by main operations, types of activities (for the provision of services; for the execution of works; for the manufacture of products; for the sale of goods; for the implementation of several types of operations).

Conclusion. The main perspective directions of further research were outlined based on certain classification features of startup companies: improvement of organization and methods of accounting and economic analysis of innovative activity of newly created business entities and development of management reporting.

Keywords: accounting and analytical support, management, startup company, innovative activity.

АННОТАЦИЯ

Раздел 1. МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Химинец В.В., Кушнир Н.О. ОЦЕНКА И ТЕНДЕНЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ

Проблема. На протяжении двадцати восьми лет независимости Украины накопления объемов прямых иностранных инвестиций является одним из приоритетных направлений экономической политики государства. Прямые иностранные инвестиции способствуют решению проблемы недостаточности внутренних источников финансирования, а при их эффективном использовании страна может не только компенсировать недостаток собственных инвестиционных ресурсов, а еще и повысить эффективность производства и конкурентоспособность отечественной продукции благодаря введению новейших технологий и внедрению прогрессивного управленческого опыта зарубежных стран.

Цель. Целью данного научного исследования является анализ инвестиционной деятельности Украины в современных условиях и очерчивания проблем и путей активизации инвестиционной деятельности в Украине.

Методы исследования. В статье использованы методы теоретических исследований: анализ и синтез, статистические, логические и т.п.

Основные результаты исследования. По данным Doing Business 2019, Украина поднялась на пять позиций и заняла 71 место среди 190 стран мира. Начиная с 2014 года, Украина продолжает хранить активный темп роста, но, невзирая на позитивную динамику роста, наши соседи занимают намного высшие позиции. По данным Государственной службы статистики, в 2018 году в Украину пришло около 2869,9 млн. дол. США прямых инвестиций (акционерного капитала), что на 350 млн. дол. США больше, чем в 2017 году. Часть из них это деньги украинских предпринимателей, которые выводятся в заграничные банки и офшоры, а потом перечисляются как инвестиции в экономику Украины (так называемые реинвестиции). Индекс деловых ожиданий НБУ в III квартале 2018 года сложил 117,2. Сохранение позитивных ожиданий предприятий и постепенное улучшение бизнес-климата (отображен в прогрессе Украины в Doing Business) предопределяют рост инвестиций. Во время опросов предприятия отмечают, что проблемы с финансированием являются одним из самых весомых факторов, которые сдерживают инвестиционную деятельность. Рост капитальных расходов возведенного бюджета поддерживает инвестиционную активность в стране. Больше половины инвестиций направлено в финансовую и страховую деятельность. Остальные поступления прямых инвестиций направлялись в такие отрасли: промышленности, строительство, сельское

хозяйство, оптовая и розничная торговля, транспорт. К примеру, в 2018 году динамика относительно поступления прямых иностранных инвестиций за отраслями была несколько иной. В частности: наибольшие объемы инвестиций были направлены в сферу восстанавливаемой энергетики от норвежских инвесторов, в аграрный сектор от компании из Саудовской Аравии, в сферу розничной торговли от шведских брендов H&M и ИКЕА.

Выводы и конкретные предложения. Невзирая на растущие позиции в международных рейтингах, в частности, в рейтинге Doing Business и позитивные сдвиги в инвестиционном законодательстве относительно улучшения инвестиционного климата, есть определенные нюансы, которые негативно влияют на инвестиционную привлекательность страны. Среди ключевых факторов стоит отметить такие: коррупция, недоверие к судебной системе, незащищенность прав и интересов инвесторов, валютные риски, непрозрачная процедура приватизации, сложный механизм ведения бизнеса и тому подобное. Устранив вышеупомянутые преграды позволят нашей стране привлечь на украинский рынок влиятельных иностранных инвесторов и масштабных инвестиционных проектах.

Ключевые слова: инвестиционный климат, прямые иностранные инвестиции, экономика, отрасли, страны-инвесторы, законодательство, законы Украины, экспорт, импорт, инвестиционная привлекательность.

Раздел 2. ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ

Атаманчук З.А., Демьянова Ю.О. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТУРИЗМ КАК ПРИОРИ- ТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНО- МИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВ МИРА

Проблема. Для многих стран мира приоритетной сферой экономики сегодня становится именно международный туризм, так как обеспечивает львиную долю совокупного национального дохода государств и становится направлением международной специализации. По данным Всемирной туристической организации, за последние 16 лет доходы от международного туризма росли в среднем на 9 % год. В свыше 40 странах мира туристическая индустрия выступает в качестве основного источника поступлений в бюджеты. Особенно актуальным на данном этапе является вопрос научного обоснования места и роли туристической сферы в системе социально-экономических приоритетов государств, что есть важным для выработки базовых принципов формирования туристической политики и механизмов ее практической реализации.

Цель публикации заключается в определении основных тенденций мировой туристической индустрии, приоритетов

развития отрасли, как важного направления социально-экономического развития государств.

Методы исследования. Исследование осуществлено с использованием методов анализа и синтеза, системного обобщения, статистического и графического методов.

Основные результаты исследования. В статье проанализирован общий взнос международного туризма в доход стран мира, прямой взнос в занятость, объемы инвестиций в мировую туристическую индустрию. Определен фактор конкурентоспособности государств мира касательно их привлекательности непосредственно для туристов.

Выводы. Обоснованно, что для многих стран мира международный туризм является: одним из важнейших источников валютных поступлений фактором, который стимулирует улучшение платежного баланса; мощным толчком развития и диверсификации смежных отраслей народного хозяйства. Туризм как индустрия, которая производит услуги, необходимые для удовлетворения потребностей, которые возникают в процессе путешествий, является приоритетной отраслью экономики многих стран, как ее также определено в Украине, дальнейшего развитие и усовершенствование которой будет способствовать увеличению доходов государств через рост валового внутреннего продукта, стимулирования занятости, улучшения благосостояния граждан.

Ключевые слова: туризм, международный туризм, смежные отрасли, валовый внутренний продукт, занятость, инвестиции, конкурентоспособность

Готра В.В., Щукин И.С.
СУЩНОСТЬ И НАПРАВЛЕНИЯ
РЕФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УСЛОВИЯХ
ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Проблема. Украина прошла ряд социально-экономических преобразований, на которых базируется рыночная экономика, а также был накоплен необходимый потенциал экономического роста, что должно вывести Украину на траекторию устойчивого развития. Избранный Украиной путь интеграции в Европейский Союз и мировое сообщество через широкое международное сотрудничество приводят к осознанной необходимости выработать концептуальные подходы к развитию национальной экономической системы с учетом теоретико-методологических обоснований и мирового опыта достижений передовыми странами устойчивого развития. Одним из таких подходов является разработка и внедрение современной государственной инновационной политики (ГИП) для достижения успешного экономического результата в условиях евроинтеграции. В результате чего обеспечивается повышение конкурентоспособности по мировым макро- и микроэкономическим показателям государства.

Основные результаты исследования. Целью данной статьи является исследование опыта внедрения инновационной политики ведущих стран мира и содействия развитию науки и техники, повышение инновационной активности, что обеспечило конкурентоспособность национальной продукции на мировом рынке, оказало поддержку надлежащего уровня обороноспособности страны, улучшило экологическую ситуацию, а также способствовало развитию венчурного долгосрочного бизнеса. Исходя из этого, мы определили приоритетные направления развития инновационной деятельности и избрали основные пути поддержки предприятий, которые работают над выполнением государственных инновационных программ.

Выводы и конкретные предложения автора. В итоге следует отметить, что экономически и технологически развитые страны мира перешли к принципиально новому типу развития экономики - инновационному, характерными особенностями которого является широкомасштабное внедрение в производство научно-технических разработок, а также трансфер высокопроизводительных технологий с целью их коммерциализации, что становится причиной прогрессивных технологических изменений реального сектора экономики, структуры сферы потребления и повышения конкурентоспособности национальной экономики в целом. Определяющими факторами инновационного развития экономики становятся интеллектуальные ресурсы, такие как знания и квалификация человека, введены в хозяйственный оборот инновационных процессов объекты прав интеллектуальной собственности, а также инвестиционные и информационные ресурсы.

Ключевые слова: государственная инновационная политика, процесс евроинтеграции, научно-техническое развитие, инновации, функции и направления ГИП.

Разумова А.В.
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
СТАДИЙ РЕГУЛЯТОРНОЙ ПОЛИТИКИ

Проблема. Регуляторная политика Украины, как и большинства стран мира, постоянно меняется и совершенствуется, ведь изменения – это основа развития. В связи с этим разработка и реализация эффективной регуляторной политики развития национальной экономики требует изучения стадий регуляторной политики.

Целью работы является совершенствование процесса управления изменениями регуляторной политики развития национальной экономики на основе определения стадий регуляторной политики.

Методы исследования. Проанализированы существующие подходы к стадиям регуляторной политики развития национальной экономики: формационный, цивилизационный и стадийный. На основе проведенного анализа определено, что наиболее приемлемым является стадийный подход, который предусматривает выделение стадий регуляторной политики на основе соответствия определенному критерию.

Основные результаты исследования. В ходе исследования обоснован выбор типа критерия, согласно которому выделены качественные характеристики каждой стадии регуляторной политики – критерий, отражающий устойчивость процесса регулирования, то есть наличие изменений. По такому критерию выделено различные стадии: агонизирующая, реформационная, институциональная и модернизационная. Установлено, что стадии постоянно сменяют друг друга и именно осознание необходимости изменений является важнейшим условием для совершенствования регуляторной политики. Переход от одной стадии к другой и их последовательность определяют форму изменений регуляторной политики: эволюционная и революционная (упрощенного и усложненного типа). Охарактеризовано стадии регуляторной политики Украины с 80-х гг. XX в. до сегодняшнего дня.

Выводы и конкретные предложения автора. В результате предложена последовательность определения стадий регуляторной политики, которая основана на стадийном подходе с применением качественных характеристик, отвечающих критерию устойчивости процесса регулирования (наличие изменений). Предложенная последовательность позволяет не только определить временные рамки институциональной, агонизирующей, реформационной и модернизационной стадий, но и идентифицировать их количественные

параметры на основе динамики социально-экономических показателей, изменения регуляторной политики, общей оценки регуляторной политики, создавая основу для изменений регуляторной политики.

Ключевые слова: регуляторная политика, развитие, национальная экономика, управление изменениями, стадийный подход, стадия.

Раздел 3. РЕГИОНАЛЬНЫЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Готра В.В.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА КАК СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ ИХ ПОТЕНЦИАЛА

Проблема. В статье исследованы основные подходы и проблемы, возникающие в процессе управления региональным развитием в современных условиях. Осуществлена разработка теоретико-методологических основ относительно формулировки стратегических приоритетов развития регионов Украины, и Закарпатской области в частности, с целью раскрытия их потенциала. Осуществлен анализ нормативных документов, позволяющих сформулировать основные направления и принципы распределения полномочий между центральными органами управления государства и региональными органами, а также принципы создания эффективного экономико-организационного механизма регионального управления.

Цель исследования: разработка теоретико-методологических основ относительно формулировки стратегических приоритетов развития регионов Украины, и Закарпатской области в частности с целью раскрытия их потенциала.

Основные результаты исследования. Основопологающей частью разработки региональных стратегий является определение приоритетов развития, на основе которых формируются направления развития социально-экономической сферы региона на долгосрочную перспективу с целью максимальной реализации его потенциала. Формулировке приоритетов предшествует определение проблем и их значимости в отношении данного региона в сфере социально-экономического развития. Приоритет, определенный в соответствующей региональной стратегии, должен отражать основные его проблемы. Определение этих проблем основывается на изучении показателей социально-экономического развития регионов и положении данного региона относительно других. Таким образом, как каждый регион Украины имеет свои особенности и проблемы, так должны отличаться и приоритеты для его развития.

В процессе определения региональных приоритетов развития, направленные на раскрытие потенциала региона, целесообразно также ориентироваться на европейскую практику. В странах ЕС в сфере регионального развития воплощаются приоритеты, касающиеся защиты окружающей среды, развития безопасной энергетики, развития транспортной сети, улучшение качества жизни, формирование экономики знаний.

Выводы и конкретные предложения автора. Итак, в Украине существует достаточное нормативно-правовая база, регламентирующая государственное регулирование и обеспечение регионального развития. Однако для обеспечения эффективного развития регионов, необходимо создать действенную систему направленную на реализацию стратегических приоритетов социально-экономического развития регионов, определенных в программных стратегиях, сформированных для

конкретных регионов с учетом их основных проблем и потенциала, с целью снижения дифференциации в их развитии.

Ключевые слова: стратегические приоритеты, региональное развитие, потенциал региона, нормативные документы, стратегии регионального развития, региональная политика.

Латынин К.И.

ДЕТЕРМИНАНТ-ФАКТОР ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Проблема. На основе факторного подхода в статье приведено определение детерминант-фактора инновационного развития региональной экономики, который содержит совокупность технико-технологических, человеческих и организационно-экономических факторов. Доказано, что наличие и взаимодействие указанных движущих сил является основным условием инновационного развития как составной компоненты конкурентоспособности региональной экономики. Технико-технологические факторы главным образом обеспечивают изменение материальной базы региональной экономики. Человеческий фактор действует как креативная сила развития. Организационно-экономическая группа факторов нацелена на создание платформы развития региональной экономики.

Цель данной публикации является теоретическое исследование факторов, влияющих на развитие инновационной экономики региона и обуславливают формирование детерминант-фактора.

Основные результаты исследования. Описаны функции детерминант-фактора, к которым отнесено конвенционную, аттрактивную и стимулирующую. Конвенционная состоит в обеспечении согласования и принятия участниками инновационного процесса регионального развития определенных норм, критериев, стандартов поведения, которые не нарушают общую стратегию развития региона. Аттрактивная представляет собой создание привлекательного имиджа региона для инвестиций, человеческих ресурсов, современных технологий. Стимулирующая функция состоит в побуждении участников процесса развития к определенным действиям, в рамках триады «цель - возможность - методы».

Выводы и конкретные предложения автора. Обоснована необходимость соблюдения в процессе действия детерминант-фактора таких принципов, как императивы развития и системности, а также специфических принципов рациональности и антономичности. Антономичность представляет собой ситуацию, когда противоположные, взаимоисключающие идеи или предложения должны равноправное звучание. Если антиномия как принцип действия детерминант-фактора несет в себе элементы абстракции, то в процессе его реализации он опирается на рациональность, то есть требование применения исключительно необходимых на данном этапе развития региональной экономики действий или элементов в системе детерминант-фактора. Системность как принцип действия детерминант-фактора предполагает наличие четкой взаимосвязи и взаимодействия между его членами. Системность нацелена на выявление сущности и содержания детерминант-фактора и его позиционирование относительно систем более высокого порядка, которые могут содержать ресурсы, нести импульсы и возможности для определенного функционирования детерминант-фактора. Принцип развития за первооснову ставит необходимость постоянной трансформации детерминант-фактора. Развитие как императив представляет собой определенную форму изменения детерминант-фактора с присущими ей заданной менеджментом направленностью, необратимостью

трансформации, переходом на новый качественный уровень функционирования.

Ключевые слова: инновационное развитие, конкурентоспособность региона, детерминант-фактор, развитие региональной экономики, функции детерминант-фактора инновационного развития, принципы детерминант-фактора инновационного развития, факторный подход.

Переверзева А.В.

ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Проблема. В статье исследовано понятие сложной социально-экономической системы и ее свойства. На основе использования когнитивного анализа выделены три типа общин и построены когнитивные карты, которые определяют связь между показателями развития.

Целью статьи является оценка развития объединенных территориальных общин как социально-экономических систем для определения «слабых мест» и ориентиров развития территориального образования.

Основные результаты исследования. Концептуальные карты построены на основе трех моделей связей между концептами: со слабыми когнитивными связями; со средними когнитивными связями; с сильными когнитивными связями. К первому типу обществ относятся те, связь между концептами которых находится преимущественно в диапазоне числовых значений от -0,4 до +0,4, сценарное моделирование в общинах такого типа обнаруживает результаты передачи слабых импульсов между концептами. К общинам со средними когнитивными связями относят те, связь между концептами которых находится преимущественно в диапазоне чисел от -0,4 до -0,8 и от +0,4 до +0,8. К обществам с сильными когнитивными связями относятся такие, связь между концептами которых находится преимущественно в диапазоне чисел от -0,8 до -1 и от +0,8 до +1. В зависимости от типа общин определяется комплекс мероприятий экономико-организационного направления, особенно для концептов с наименьшими показателями степени связей для повышения эффективности функционирования общины и ее дальнейшего развития.

Выводы и конкретные предложения автора. Для построения когнитивных карт сгруппированы и идентифицированы элементы концептов развития социально-экономической системы «Община» по единому принципу и определены три концепта «Трудовые ресурсы», «Инвестиции», «Бюджет». Элементы каждого концепта идентифицируются соответствующим обозначением: Т – трудовые ресурсы, Б – бюджет, И – инвестиции. Каждый элемент концепта имеет содержательную характеристику: трудовые ресурсы идентифицированы на основе выделения восьми показателей; бюджет и инвестиции представлены двумя показателями.

Обосновано, что для обществ характерным является слабая связь между концептами, которая определяется значительным количеством связей между элементами концептов, но по качеству – значения этих показателей является низким.

Ключевые слова: объединенные территориальные общины, развитие, социально-экономическая система, когнитивные карты, концепт, корреляционный анализ

Славик Р.В.

РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННОЙ СФЕРЫ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕУКРАИНСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ

Проблема. Закарпатская область закономерно

признается туристической «меккой» Украины в силу наличия значительного количества уникальных природных и историко-архитектурных рекреационных ресурсов. На сегодня Закарпатье нуждается в перманентном комплексном анализе тенденций рынка рекреационно-туристических услуг области как инструментария стратегического планирования развития отрасли.

Целью данной работы является комплексное исследование тенденций рынка рекреационно-туристических услуг Закарпатской области как предпосылки стратегического планирования развития рекреационного хозяйства края и его места среди областей Западной Украины с точки зрения освоенности и конкурентоспособности.

Основные результаты исследования. Украина, как страна, находящаяся в центре Европы имеет все предпосылки для надлежащего развития экономики за счет туризма. Однако, Украина существенно проигрывает в конкурентной борьбе, отставая от ведущих государств мира по уровню развития туристической инфраструктуры и качества туристических услуг. Анализируя динамику посещения туристско-рекреационных заведений Закарпатской области, отметим, что область по данному показателю вернулась на довоенный уровень 2012-2013 годов после значительного падения 2014 года. Несмотря на падение внутреннего туризма в Украине в 2018 году, Закарпатской области удается стабильно увеличивать количество посетителей. Основными драйверами роста являются Береговский, Раховский, Мукачевский, Ужгородский и Межгорский районы. Относительно рекреационной сферы Украины отметим, что несмотря на стабильное уменьшение количества санаторно-курортных и оздоровительных учреждений, количество оздоровленных лиц в них растет в течение последних лет, что свидетельствует об оптимизации их деятельности. В последнее время популярными стали двух- и трехдневные туры, особенно среди иностранных туристов. Среди областей Карпатского региона Закарпатская область незначительно уступает Ивано-Франковской по предложению услуг размещения, однако уверенно догоняет по спросу на них. Что касается посещения Закарпатской области иностранными туристами, то за последние годы резко сократилась их количество из стран СНГ, вместе с увеличением их количества и диверсификацией из стран Западной Европы, США и Израиля.

Выводы и конкретные предложения автора. Учитывая восходящие тенденции, которые сложились на рынке рекреационно-туристических услуг Закарпатской области, возникает объективная необходимость разработки комплексной стратегии развития рекреационного хозяйства края, которая способствовала бы усилению инвестиционных процессов в отрасли и сохранила положительные тенденции развития.

Ключевые слова: рекреационно-туристическая сфера, туристические потоки, туродни, коллективные средства размещения, санаторно-курортные и оздоровительные учреждения.

Чекан И.В.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СРЕДА СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ КАК СИСТЕМА

Проблема. Раскрыто компонентное строение институциональной среды стратегического управления региональным развитием на основе системного подхода. Институциональная среда стратегического управления, выполняя функции фундамента эффективных долгосрочных управленческих решений, является, безусловно определяющим фактором построения радикальных,

ключевых конкурентных преимуществ региональной экономики. С позиции системного подхода предложено определять институциональную среду стратегического управления региональным развитием как системное образование, включающее институты развития и взаимодействие между ними; участников стратегических действий - актеров среды; культуру как базис, на котором размещена институциональная среда стратегического управления; тактику как совокупность правил и сферу деятельности, обеспечивающую реализацию стратегических целей. Взаимодействие указанных элементов формирует адекватную целям стратегического развития региона систему институциональной среды.

Целью данной публикации является исследование теоретических основ институциональной среды стратегического управления региональным развитием и обоснование его композиции с позиции системного подхода.

Основные результаты исследования. В статье указаны принципы формирования и функционирования системы институциональной среды стратегического управления региональным развитием, к которым отнесены эмерджентность, холизм и структурность. Принцип эмерджентности обеспечивает целостность системы институциональной среды стратегического управления на основе овладения ею качествами, отсутствующими у элементов данной системы. Принцип холизма также отвечает за целостность системы институциональной среды стратегического управления, но предполагает первичность, большую значимость целого по сравнению с его частями. Принцип сложности позволяет рассматривать систему институциональной среды как явление с большим набором составляющих, взаимодействие и взаимовлияние которых могут обусловить поливариантность ее функционирования и развития. Данные принципы во взаимодействии обеспечивают работу институциональной среды как системы с присущими ей качествами.

Выводы и конкретные предложения автора. Определены функции институциональной среды стратегического управления региональным развитием, которые включают следующие: направляющую (обеспечивает наиболее эффективные пути развития региональной экономики, которые учитывает система стратегического менеджмента); интегрирующую (объединяет субъектов и объектов стратегического управления региональным развитием, а также обеспечивает органичность вхождения системы управления в систему развития региона); комбинаторную – выполнение данной функции создает оптимальное сочетание институтов, что в свою очередь обеспечивает рациональное функционирование системы институциональной среды.

Ключевые слова: региональное развитие, конкурентоспособность, стратегическое управление, институт, институциональная среда, системный подход, принципы институциональной среды, функции институциональной среды.

Раздел 4. ЭКОНОМИКА ПРЕДПРИЯТИЙ И ОТРАСЛЕЙ

Ершова Е.А. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ БИЗНЕС- ПРОЦЕССОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Проблема. Исходя из зависимости предприятия от внешней среды и его постоянного взаимодействия с теми или иными политическими, экономическими и другими институтами, проблематика институционального

обеспечения механизма управления развитием бизнес-процессов (МУРБП) предприятий считается актуальной и требует более пристального внимания. Именно поэтому статья посвящена изучению и обоснованию вопросов институционального обеспечения предприятий как субъектов предпринимательской деятельности и их бизнес-процессов.

Цель. Целью работы является исследование институций и институтов, которые влияют на МУРБП предприятия.

Методы исследования. Для исследования экономической сущности понятий «институция», «институт», «институциональное обеспечение» использовались такие методы как исторический, графический, методы анализа и сравнения. Изучение компонентов институциональной среды механизма управления бизнес-процессами предприятия базировалось на гипотетико-дедуктивном методе, методах анализа, синтеза, абстрагирования, обобщения, системного подхода, оценки эффективности явления.

Основные результаты исследования. В процессе изучения были выявлены и обоснованы ключевые формальные и неформальные институты, формирующие структуру бизнес-процессов организации. К основным следует отнести, прежде всего, государство, которое рассмотрено в двух аспектах: как сеть отдельных властных органов и как систему типичных комплексов институций (норм, правил, регламентов).

Автором отмечена немаловажная роль для украинских предприятий неформальных правил игры. Показаны положительные и отрицательные стороны применения неформальных институций в функционировании бизнес-процессов организации и последствия такого применения. Вследствие анализа институциональной среды в разрезе управления бизнес-процессами, выявлено основные факторы его несовершенства, среди которых несовершенство законодательной базы через отсутствие необходимых правовых актов или, наоборот, их нецелесообразность, высокий уровень коррупции, бюрократия и другие.

Выводы и конкретные предложения автора. Институциональная среда бизнеса крайне неоднородна и несовершенна. Предложены условия для институциональной модернизации предпринимательской деятельности, а именно: стабилизация социально-экономической и политической среды, искоренения коррупции как неформального института, создание и финансирование научных и технологических парков, льготное налогообложение для предприятий, постоянно инвестирующих в инновации и другие.

Усовершенствование институциональной среды МУРБП предприятия возможно через переход от простого института предпринимательства к институту инновационного предпринимательства, где ключевым элементом сосредоточения внимания со стороны владельцев предприятий выступали бы инновации. Это в свою очередь, требует поддержки со стороны главного формального института – государства.

Ключевые слова: институция, институциональное обеспечение, бизнес-процесс, институциональное обеспечение механизма управления развитием бизнес-процессов предприятий, инновации

Молнар А.С., Важинский Ф.А., Колодийчук А.В. ОСОБЕННОСТИ И ОСНОВНЫЕ СФЕРЫ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРНЕТ- ТЕХНОЛОГИЙ В КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Проблема. В условиях роста конкуренции и бурного развития информационных технологий ключевым фактором обеспечения конкурентоспособности предприятий

становится эффективная система коммуникаций. В Украине на данный момент использование современных информационных технологий как средства маркетинговых коммуникаций является наиболее узким. Коммуникации в Интернете используются большинством компаний как элемент комплекса мер по созданию благоприятного имиджа.

Цель статьи – определить особенности и основные сферы применения современных интернет-технологий в коммерческой деятельности предприятий.

Методы исследования. В статье использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Основные результаты исследования. Для современных условий характерно применение на предприятии высокоэффективной системы информации, основанной на использовании новейших технических средств автоматизированной обработки цифровой и текстовой информации, объединенных в единую информационную систему. На данный момент одними из самых современных информационных технологий, которые широко используются в деятельности предприятий, являются интернет-технологии.

В современных условиях информационные технологии могут быть использованы в 3-х основных сферах деятельности предприятий – для реализации маркетинговых коммуникативных функций; для реализации функции обеспечения предприятия рыночной информацией как основы принятия эффективных управленческих решений; для обеспечения сбытовых и логистических функций. Выделены специфические особенности маркетинговых коммуникаций на основе интернет-технологий, обуславливающих их широкое распространение в коммуникационных стратегиях: лучшие возможности отслеживания коммуникаций в Интернет; возможность установить обратную связь с аудиторией коммуникативного воздействия; гибкость подачи рекламных и PR материалов в Интернет; более высокий уровень персонализации маркетинговых коммуникаций в Интернет.

Наиболее перспективным вариантом использования интернет-технологий компаниями является электронная коммерция (то есть по сути продажи и закупки через Интернет).

Выводы и конкретные предложения автора. В современных условиях интернет-технологии могут выполнять такие функции в деятельности предприятий, как – маркетинговые коммуникативные функции, функции создания информационно-аналитического обеспечения управленческого процесса и сбытовые и логистические функции, находящие свою реализацию в современных технологиях электронной коммерции. Определены особенности коммуникаций на основе интернет-технологий, обуславливающих их широкое распространение в коммуникационных стратегиях. Интернет дает возможность проводить массовые коммуникативные мероприятия при минимальных затратах. Электронная коммерция является наиболее перспективным вариантом использования интернет-технологий.

Ключевые слова: предприятие, информация, экономическая информация, интернет-технологии, эффективность, маркетинговая деятельность, коммуникации, рынок, потребитель, сбыт

Раздел 5. БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ И АУДИТ

Бачо Р.Й.

НОВЕЙШИЕ ИНСТРУМЕНТЫ В ПРОВЕДЕНИИ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Проблема. В статье исследован процесс валидации в

небанковских финансовых учреждениях как элемента их внутреннего аудита.

Целью статьи является исследование процесса валидации в страховых компаниях как элемента их внутреннего аудита.

Основные результаты исследования. Дано определение термина валидации с точки зрения проведения внутреннего аудита в страховых компаниях. Установлены подходы к проведению валидации в небанковских финансовых учреждениях и сформирована связь между валидацией как инструментом проведения внутреннего аудита и государственным регулированием в сфере рынков финансовых услуг. Обосновано применение валидации в деятельности страховых компаний, позволяющие осуществлять объективную оценку заемщиков и контрагентов, различать и выделять настоящие (реальные) риски, а также обеспечивают правильную и последовательную оценку рисков в процессе функционирования страхового учреждения.

Выводы и конкретные предложения автора. Основные научные положения статьи можно использовать в практике страховых компаний и других небанковских финансовых учреждений, а также быть использованы для совершенствования нормативно-правовой базы регулирования процессов на рынках финансовых услуг Украины в части усиления качества проведения аудита, а также они могут выступать концептуальной основой имплементации отечественного законодательства к требованиям ЕС.

Ключевые слова: валидация, внутренний аудит, страховая компания, государственное регулирование, аудит.

Городиский Н.П., Полищук И.Р., Семйон В.С.

ПОРЯДОК РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ НА ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ МАРКЕТИНГА КАК БИЗНЕС-ПРОЦЕССА: УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Проблема. Для достижения ожидаемого уровня рентабельности операционной деятельности следует владеть полной и достоверной информацией о структуре доходов от реализации продукции (товаров, работ, услуг) и операционных расходов. Расходы на сбыт как обобщающий показатель финансовой отчетности не содержит аналитической информации о размере расходов, непосредственно связанных со сбытом продукции, а также расходов, связанных с уточнением маркетинговой товарной и ценовой политики в отношении имеющегося и обновленного ассортимента. В то же время действующие методические подходы к учетному отражению расходов на сбыт не позволяют управлять их размером в зависимости от объемов реализации отчетного периода, что приводит к отображению недостоверного финансового результата от операционной деятельности в финансовой отчетности. Поэтому нуждаются в уточнении классификация расходов, связанных с маркетинговой деятельностью для целей бухгалтерского учета и экономического анализа, а также совершенствование методики учета маркетинговых затрат и определения финансовых результатов в зависимости от фактических объемов реализации продукции.

Цель исследования. Целью статьи является уточнение сущности маркетингу как бизнес-процесса, усовершенствование классификации маркетинговых затрат, разработка методического подхода к отображению распределения маркетинговых расходов между отчетными периодами.

Основные результаты исследования. Предложено маркетинг рассматривать как основной бизнес-процесс предприятия, направленный на создание спроса и предложения товаров, формирование оптимальных цен на товары для достижения максимального потребления и

долгосрочной прибыли в соответствии со стратегией развития предприятия.

Считаем целесообразным применять следующую классификацию маркетинговых расходов для целей бухгалтерского учета и экономического анализа: в зависимости от объемов реализации (переменные; постоянные); по отношению к отчетному периоду (расходы будущих периодов, расходы отчетного периода); по элементам затрат (материальные затраты, затраты на оплату труда, единый социальный взнос, амортизация, прочие расходы); по целесообразности (производительные, непроизводительные); по маркетинговой стратегии развития предприятия (основные расходы, связанные со сбытом продукции; прочие расходы, связанные с уточнением маркетинговой товарной и ценовой политики в отношении имеющегося ассортимента, расходы на развитие маркетинговой товарной и ценовой политики по обновлению ассортимента).

Предложено расходы, связанные с маркетинговой деятельностью, распределять между отчетными периодами в зависимости от базы распределения, утвержденной Положением об учетной политике.

Выводы и конкретные предложения автора. Маркетинг – основной бизнес-процесс предприятия, направленный на создание спроса и предложения товаров, формирование оптимальных цен на товары для достижения максимального потребления и долгосрочной прибыли в соответствии со стратегией развития предприятия. Разработана классификация маркетинговых расходов для целей бухгалтерского учета и экономического анализа по следующим признакам: в зависимости от объемов реализации, по отношению к отчетному периоду, по элементам затрат, за целесообразностью, за маркетинговой стратегией развития предприятия. Предложен методический подход к учетного отображения распределения маркетинговых расходов между отчетными периодами, в основу которого положено выполнения плана по реализации продукции. В случае невыполнения плана по реализации продукции следует отражать суммы маркетинговых затрат в составе счета 39 «Расходы будущих периодов» в части нереализованной продукции и в составе счета 93 «Расходы на сбыт» в части реализованной продукции. Данные изменения позволят отображать полную и достоверную информацию о финансовом результате от операционной деятельности в финансовой отчетности.

Ключевые слова: бизнес-процесс, маркетинг, маркетинговые расходы, бухгалтерский учет, экономический анализ, распределение маркетинговых расходов

Грыцак О.С., Клим Н.М.
**СТАРТАП КАК ВИД ИННОВАЦИОННОГО БИЗНЕСА:
УЧЕТНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ПОНЯТИЙНО-
КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА**

Проблема. В статье рассмотрена сущность основных понятий, характеризующих инновационный бизнес: стартап, стартап-деятельность, стартап-проект, стартап-компания, инновационная деятельность, высокотехнологичная деятельность и тому подобное. Установлено, что общим среди всех исследуемых определений является понятие «стартап». Идентифицированы основные формы стартапа (стартап-проект и стартап-компания), которые являются взаимосвязанными и обобщаются в едином понятии «стартап-деятельность». Установлено, что инновационная, высокотехнологичная и другие виды деятельности в данной сфере исследования являются производными и охватывают основные аспекты стартап-деятельности.

Целью исследования является идентификация для целей учета экономической сущности понятий, связанных со стартапом как видом инновационного бизнеса: стартап,

стартап-деятельность, стартап-проект, стартап-компания, инновационная деятельность, высокотехнологичная деятельность.

Основные результаты исследования. Понятийный аппарат исследуемой сферы деятельности в разрезе субъектов, объектов и видов их деятельности достаточно широк: используются термины, связанные с ведением инновационной хозяйственной деятельности, то есть учитывается специфика двух основных составляющих – управление компанией и новейших технологий. В ходе исследования раскрыты особенности и определена экономическая сущность понятий «стартап», «стартап-компания» (новосозданная компания, имеющая юридическую регистрацию в соответствии с законодательством, которая осуществляет инновационную деятельность в условиях риска в сфере технологий с целью получения выгод от внедрения изобретения) и «стартап-проект» (проект, оформленный юридически путем получения патента на инновационный технологический продукт (услугу), который предусматривает получение выгод от внедрения изобретения).

Выводы и конкретные предложения автора. Теоретически обосновано, что понятие «стартап», как новосозданная компания (проект), имеющая юридическую регистрацию, которая предусматривает осуществление инновационной деятельности в условиях риска в сфере технологий с целью получения выгод от внедрения изобретения, используется в обоих значениях – стартап-проект и стартап-компания. При этом установлено, что взаимосвязь последних понятий заключается в том, что стартап-проект на определенных этапах создания стартапа является частью стартап-компания.

Ключевые слова: стартап, стартап-деятельность, стартап-проект, стартап-компания, инновационная деятельность, учетно-аналитическое обеспечение, управление

Даньків І.Я.
**ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ
ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

Проблема. Актуальность проблемы заключается в научном обосновании подходов к формированию учетно-аналитической информации субъектов предпринимательской деятельности в целях обеспечения эффективности принятия решений для управления ими.

Целью является исследование проблем формирования учетно-аналитической информации для повышения эффективности деятельности субъектов предпринимательства в части ее расширения и детализации в разрезе отдельных оценочных показателей.

Методы исследования. Теоретико-методологической основой исследования является диалектический метод познания с использованием системного подхода к изучению явлений и процессов, связанных с формированием учетно-аналитической информации субъектов предпринимательской деятельности, а также приемы сравнения, абстрагирования, аналогии, конкретизации и обобщения.

Основные результаты исследования. Статья посвящена решению научной проблемы формирования учетно-аналитической информации для оценки субъектов предпринимательской деятельности (СПД). В частности, по результатам проведенного исследования приведены определения сущности предпринимательской деятельности, приоритетные критерии выделения различных типов субъектов предпринимательства, обоснованные подходы к учетно-аналитическому обеспечению управления ими на основе внедрения упрощенного бухгалтерского учета доходов и расходов в соответствии с налоговым законодательством в Украине, а также определены

оценочные показатели (доходы, расходы, доходность, рентабельность, производительность, конкурентоспособность, платежеспособность и финансовая устойчивость) для их применения в управлении этими предприятиями. Автор обосновывает, что управление любым субъектом СПД требует систематической учетно-аналитической информации для осуществления объективной оценки об осуществляемых хозяйственных процессах, их характере и объеме, о наличии материальных, трудовых, производственных и финансовых ресурсов, их использования, о финансовых результатах деятельности. Ее источником являются данные бухгалтерского учета, отчетности и анализа их показателей, позволяющих получить оперативную объективную учетно-аналитическую информацию для управления СПД.

Выводы и конкретные предложения автора. В современных условиях формирования учетно-аналитической информации для оценки СПД следует рассматривать ее как комплекс упорядоченной информации, необходимой и достаточной для оценки эффективности управления предпринимательской деятельностью по данным учета и оперативной отчетности и оценки их основных экономических показателей. При ее формировании для обеспечения управления субъектами предпринимательской деятельности нужно, в первую очередь, исходить из тех целей и задач, которые стоят перед этими структурами. При разработке таких целей и задач необходимо участие непосредственно представителей предпринимательских структур и активное участие в этом процессе работников бухгалтерии.

Перспективами дальнейших исследований является исследование возможностей дополнения системы налоговой политики СПД эффективными инструментами, которые будут способствовать активизации этого сектора и приближения условий их деятельности к европейским стандартам.

Ключевые слова. Учетно-аналитическая информация, микропредприятия и малые предприятия; предпринимательская деятельность, оценочные показатели.

Йолтуховская О.Ю.

УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОЦЕНКИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ БИЗНЕСА

Проблема. Для принятия управленческих решений по выбору стратегии развития предприятия, осуществление анализа внедрения и оценки эффективности реализации стратегии использование только финансовых показателей хозяйствования не позволяет учесть целый ряд параметров влияния на деятельность. Это в свою очередь привело к использованию на ряду с финансовыми и нефинансовыми показателями для анализа.

Основная цель исследования сфокусирована на определении направлений повышения рыночной стоимости предприятия по показателю человеческого капитала в контексте стратегического измерения бизнеса.

Основные результаты исследования. Активное развитие получила система, что обеспечивает планомерное выполнение стратегических целей на уровне оперативной деятельности каждого работника – Система сбалансированных показателей (Balanced Scorecard).

В ходе исследования сформировано методика аналитического обеспечения воспроизводства человеческого капитала в контексте использования BSC, которая предусматривает ряд последовательных действий: 1) предприятие должно поставить стратегическую цель; 2) внимание только на те направления деятельности, которые действительно соответствуют достижению поставленной

цели; 3) определение задач; 4) определение влияния каждой из задач на достижение цели; 5) выбор определенных финансовых показателей, которые характеризуют поставленную задачу; 6) разработка определенного плана действий, который поможет решить поставленные задачи, на основе приведенных финансовых показателей; 7) выбор ответственных за каждый этап выполнения задания; 8) внедрение проекта. Последний этап предусматривает как возвращение на этап формирования показателей эффективности, так и на первый этап - формирование стратегической цели.

В соответствии с BSC перечень стратегических задач следует отражать в виде стратегических карт. Правильно составленная стратегическая карта должна содержать информацию о прошедшей и будущей стратегии конкретного предприятия. Показатели, которые включены в стратегическую карту, должны характеризовать как достигнутые результаты, так и основные факторы, которые обусловили их.

Необходимой составляющей стратегической карты есть перспектива «Обучение и развитие». Возникновение затрат на повышение квалификации персонала предприятия необходимо с точки зрения обеспечения интеллектуального развития кадров и возможности использования навыков и умений для стратегического развития предприятия. Кроме того, предприятие должно анализировать удовлетворенность и мотивацию работников, а именно их повышение.

Выводы и конкретные предложения автора. Разработанная в процессе исследования стратегическая карта способствует качественной оценке влияния трудового потенциала на повышение эффективности хозяйственной деятельности предприятия, что в дальнейшем обеспечит выход на мировой рынок, рост конкурентоспособности предприятия на нем, удовлетворенность покупателей и работников предприятия.

Ключевые слова: система сбалансированных показателей (BSC), человеческий капитал, трудовые ресурсы, стратегические карты.

Макарович В.К., Сидорчук О.Г.
БУХГАЛТЕРСКИЙ ИНЖИНИРИНГ В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Проблема. Концепция внедрения и развития цифровой экономики в Украине во всех сферах деятельности обуславливает необходимость в новых подходах к управлению экономическими процессами и ресурсным потенциалом предприятия с целью его эффективного функционирования. Одним из относительно новых направлений управления деятельностью предприятия является применение инструментов бухгалтерского инжиниринга, который предусматривает получение релевантной информации для принятия обоснованных управленческих решений оперативного, тактического и стратегического характера. Ряд имеющихся вопросов, многоаспектность и неопределенность, связанных с ролью бухгалтерского инжиниринга в деятельности предприятия, предопределяет необходимость углубленного его научного исследования.

Цель исследования. Целью статьи является исследование роли бухгалтерского инжиниринга в деятельности предприятия для определения направлений эффективного управления экономическими процессами и ресурсным потенциалом предприятия.

Основные результаты исследования. В статье уточнено определение понятия "бухгалтерский инжиниринг", под которым следует понимать комплексный инструментальный, функционирующий на основе комплекса теорий и концепций в едином информационном поле инжинирингового учета, сформированном инжиниринговым

планом счетов, на базе комплекса инжиниринговых, стратегических и гипотетических бухгалтерских записей, производных балансовых отчетов на основе использования маржи безопасности и зон финансового риска в режиме реального времени. Акцентировано, что инструментарий бухгалтерского инжиниринга включает инструменты системы производных балансовых отчетов. Определено, что модель стратегического управления предприятием на основе системы производных балансовых отчетов используется в целях управления собственностью, денежными потоками, платежеспособностью, резервной системой, рисками. Подчеркнуто, что при формировании производных балансовых отчетов возможны два сценария развития: положительный вариант реализации стратегии и негативный вариант реализации стратегии. Определена их характеристика. Использование концепции инструментов бухгалтерского инжиниринга направлено на внедрение и эффективное функционирование интегрированных систем управленческого и стратегического учета и управления деятельностью предприятия в целом.

Выводы и конкретные предложения автора. Под бухгалтерским инжинирингом рассматриваем комплексный инструментарий, который функционирует на основе комплекса теорий и концепций в едином информационном поле инжинирингового учета, сформированном инжиниринговым планом счетов, на базе комплекса инжиниринговых, стратегических и гипотетических бухгалтерских записей, производных балансовых отчетов, на основе использования маржи безопасности и зон финансового риска в режиме реального времени. То есть, бухгалтерский инжиниринг дает возможность смоделировать, используя инструменты инжиниринга, учетно-аналитическую модель деятельности предприятия на перспективу в режиме реального времени и, при этом, предприятия смогут эффективно реагировать на изменения, происходящие в экономике, приспособив для этих целей уже существующие или разрабатывать новые бухгалтерские инструменты и операционные схемы. Использование концепции инструментов бухгалтерского инжиниринга направлено на внедрение и эффективное функционирование интегрированных систем управленческого и стратегического учета и управления деятельностью предприятия в целом.

Ключевые слова: инжиниринг, бухгалтерский инжиниринг, управление собственностью, управление платежеспособностью, управление резервной системой, управление рисками, производные балансовые отчеты, нулевой баланс

Ценклер Н.И.

**УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К
КЛАССИФИКАЦИИ СТАРТАП-КОМПАНИЙ:
УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИННОВАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВНОВЬ СОЗДАННОГО
ПРЕДПРИЯТИЯ**

Проблема. Стартап-компания является ново созданным субъектом хозяйствования, который прошел юридическую регистрацию в соответствии с действующим

законодательством и осуществляет инновационную деятельность в условиях риска в сфере технологий с целью получения выгод от внедрения изобретения. Упорядочение видов стартап-компаний в учетно-аналитическом разрезе предполагает совершенствование методологических подходов к организации и ведению бухгалтерского учета, осуществление аналитических расчетов и планирование хозяйственной деятельности в целях эффективного управления и контроля исследуемыми субъектами хозяйствования в зависимости от конкретных условий их функционирования.

Целью исследования является осуществление классификации стартап-компаний и определения учетно-аналитического измерения такого классификационного подхода для дальнейшего развития учетно-аналитического обеспечения управления инновационной деятельностью вновь созданного субъекта хозяйствования.

Основные результаты исследования. В статье обосновано, что учетные аспекты стартап-компаний не исследуются из-за непродолжительного пребывания на рынке данных субъектов. Установлено, что не все выделенные учеными признаки классификации стартап-компаний влияют именно на организацию и методику бухгалтерского учета.

В результате проведенного исследования предложена классификация стартап-компаний, которая способствует развитию учетно-аналитического обеспечения управления инновационной деятельностью ново созданного субъекта хозяйствования.

Выделены следующие классификационные признаки для целей бухгалтерского учета и анализа: по отрасли деятельности (стартап-компания в ИТ-сфере; стартап-компания в экологии; стартап-компания в медицине; стартап-компания в энергетике; стартап-компания в технике и т.п.); по видам получения выгод (стартап-компания, созданные для получения прибыли; неприбыльные (волонтерские, социальные) стартап-компания); по ориентации на клиентов (ориентированные на физических лиц; ориентированные на юридических лиц; ориентированы на всех клиентов); по территориальному распространением (региональные; национальные; глобальные); по новизне (инновационно новые, на основе заимствованных идей); по основным операциям, видам деятельности (для предоставления услуг, для выполнения работ, для изготовления продукции, для продажи товаров, для осуществления нескольких видов операций).

Выводы и конкретные предложения автора. Определены основные перспективные направления дальнейших исследований на основании определенных классификационных признаков стартап-компаний: совершенствование организации и методики бухгалтерского учета и экономического анализа инновационной деятельности ново созданных субъектов хозяйствования и разработка управленческой отчетности.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, управление, стартап-компания, инновационная деятельность

ДО УВАГИ АВТОРІВ СТАТЕЙ!
ПОРЯДОК ПУБЛІКАЦІЇ СТАТЕЙ У «НАУКОВОМУ ВІСНИКУ УЖГОРОДСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ. СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Для розгляду питання про публікацію статті у Науковому віснику Ужгородського університету. Серія «Економіка» необхідно надіслати на e-mail редакції журналу (visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua) наступну інформацію:

- 1) статтю (з оригінальними результатами досліджень, які раніше не публікувалися в інших виданнях);
- 2) авторську довідку;
- 3) відскановану рецензію доктора наук;
- 4) квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті (після отримання підтвердження від редколегії про прийняття статті до друку).

Після розгляду та рецензування редакційна колегія приймає рішення щодо можливості публікації статті. Автору по електронній пошті надсилається відповідне повідомлення про прийняття або відмову у прийнятті статті до друку. Статті включаються до поточного збірника тільки після отримання редакцією підтвердження сплати за публікацію.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при цьому головні результати та авторську стилістику.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

- статті публікуються українською, російською, англійською мовами;
- матеріали статті повинні бути представлені в електронній версії Word, шрифт - Times New Roman, висота букв - 14 pt, відстань між рядками - 1.5 комп'ютерного інтервалу. Обсяг статті - не менше 8 і не більше 16 сторінок;
- поля на сторінці: зліва, справа, зверху і знизу – 20 мм, абзацний відступ – 5 мм;
- будь-яка інформація чи твердження, які наводяться в статті, у т. ч. табличний матеріал, повинні використовуватися з посиланням на джерело її походження. Якщо вони є результатом власного дослідження, їх також необхідно супроводжувати відповідними поясненнями щодо методології отримання даних;
- таблиці та рисунки необхідно розмішувати після першого згадування в тексті.
  - номери таблиць проставляються зверху у правому кутку напівжирним шрифтом, а назви - по центру також напівжирним шрифтом. Шрифт даних, які містяться в таблиці, повинен бути - 12pt, відстань між рядками - 1 комп'ютерний інтервал;
  - назви і номери рисунків подаються внизу по центру напівжирним шрифтом. Рисунки обов'язково мають бути згруповані та подані у форматі А-4 окремим файлом, шрифт – 12 pt.

СТРУКТУРА ПУБЛІКАЦІЇ

- перший рядок зліва – **УДК** – наводиться напівжирними літерами, без відступів та абзаців;
- через один рядок від **УДК** по центру – **імена авторів** (повністю прізвище, ім'я, по батькові), науковий ступінь та звання, посада та повна назва місця роботи, місто, країна (для іноземних авторів), контактні телефони та електронні адреси; – наводиться напівжирними літерами, без відступів та абзаців;
- через один рядок від імен авторів по центру – **назва статті** – наводиться великими напівжирними літерами, без відступів та абзаців;
- через один рядок від назви статті – **анотація** (не менше шести і не більше дванадцяти рядків) та **ключові слова** (не більше десяти) українською мовою – наводиться курсивом, розмір шрифту - 10 pt Italic Times New Roman. Відстань між рядками - 1 комп'ютерний інтервал;
- через один рядок від ключових слів – **текст статті**.

Всі структурні частини статті (на основі вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003р. №7-05.1) мають бути виділені жирним шрифтом:

- ✓ **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- ✓ **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- ✓ **формулювання цілей статті** (визначення завдання);
- ✓ **опис основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- ✓ **висновки і перспективи подальших досліджень** у даному напрямку;
- ✓ **список використаних джерел**.

УВАГА! У зв'язку із включенням журналу до низки міжнародних бібліографічно-реферативних баз даних, список використаних джерел має складатися з двох блоків: ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ і REFERENCES.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ – джерела подаються мовою оригіналу, оформлені відповідно до вимог ВАК, приклади оформлення бібліографічного опису наведено в Бюлетені ВАК України, №3, 2008 (Форма 23, с. 9-13)). У тексті посилання на використані джерела позначаються цифрами в квадратних дужках відповідно до нумерації в списку використаних джерел. Розмір шрифту - 14 pt Italic Times New Roman, а відстань між рядками - 1 комп'ютерний інтервал.

REFERENCES – список використаних джерел, транслітерований в латинському алфавіті та перекладений на англійську мову. Розмір шрифту - 14 pt Italic Times New Roman, а відстань між рядками - 1 комп'ютерний інтервал. **При наявності проблем з оформленням references, редакція може допомогти у їх вирішенні.**

В кінці статті додається **авторський реферат статті англійською та російською мовами (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали авторів; назву статті; стислий зміст (250-350 слів та ключові слова).** Розмір шрифту - 10 pt Italic Times New Roman, відстань між рядками – 1 комп'ютерний інтервал, абзацний відступ – 0,5 см. **Переклад англійською та російською мовами повинен бути достовірним (не машинним).** **При наявності проблем з достовірністю перекладу, редакція може допомогти у їх вирішенні.**

До статті слід додати зовнішню рецензію доктора наук!

Кількість співавторів повинна бути не більше 3-х. Приймаються також до друку наукові статті студентів (у співавторстві з керівником), проте не більше 3-х на один випуск. Відбір здійснюється на конкурсній основі.

Разом із статтею надсилається **АВТОРСЬКА ДОВІДКА** у наступній формі:

Прізвище, ім'я, по-батькові автора	
Назва статті	
Тематична рубрика статті	Виберіть із нижченаведеного переліку*: Макроекономічні дослідження Економіка та управління національним господарством Регіональні соціально-економічні дослідження Економіка підприємств і галузей Фінанси і банківська справа Бухгалтерський облік і аудит <i>* тематичні рубрики можуть змінюватися за рішенням редакційної колегії.</i>
Вчений ступінь, вчене звання	
Місце роботи або навчання, посада	
Контактний телефон і адреса електронної пошти	
Повна адреса одержувача з індексом, П.І.Б. та номер телефону для відправки видання Укрпоштою (за рахунок отримувача)	
Чи потрібен друкований примірник вісника (ТАК, кількість екземплярів / НІ)	

* у разі, якщо авторів статті більше ніж 1, то інформація надається по кожному автору окремо.

Статтю, рецензію та копію квитанції про оплату (після отримання підтвердження від редколегії про прийняття статті до друку) надсилати на e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua

ATTENTION TO AUTHORS OF ARTICLES!
GUIDELINES FOR ARTICLES PUBLICATION IN “SCIENTIFIC BULLETIN OF UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY. SERIES "ECONOMICS"”.

To publish an article in “Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series “Economics” the following information should be e-mailed to visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua:

- 1) scientific paper;
- 2) author’s reference;
- 3) scanned doctorate review;
- 4) receipt on payment for the cost of scientific article publication (after the editorial board acknowledge they take the article for publication).

After consideration and review the editorial board makes a decision to publish the article. An author is notified about editorial board decision by e-mail. Articles could be published only after editorial board acknowledgement about payment for publication.

Editorial board reserves the right to minor editing and cuts, keeping the results and author’s style.

REQUIREMENTS FOR PAPERS

- ✓ articles are published in Ukrainian, Russian and English;
- ✓ papers should be submitted in electronic version, Microsoft Word, font Times New Roman, letters height -14 pt, line spacing 1.5 computer interval. The paper size should be not less than 8 and no more than 16 pages;
- ✓ paper margins – on the left, on the right, on top and at the bottom -20mm, paragraph indent – 5mm;
- ✓ any information or statement in the paper including tables have to be supplied with references to the source of its origin. If they are the results of the author’s own research they should be accompanied with appropriate explanation data obtained;
- tables and figures should be placed after their first mentioning in the text.
- titles and numbers of tables are set on top left corner in boldface. Font data contained in the table should be - 12, line spacing - 1 computer interval;
- titles and numbers of figures are placed at the bottom on the left in boldface. Figures should be grouped and presented in spreadsheet format A-4 as a separate file, font -12.

STRUCTURE OF PUBLICATION

- the first line to the left – **UDC** – is given in boldface without intents and paragraphs;
- one line after UDC in the center – **full names of the authors** (surname, patronymic), academic degree and the title, position and full name of the employer(place of work), city, country (for foreign authors, contact phone numbers and e-mail addresses –written in boldface letters without intents and paragraphs;
- one line after the names of the authors – **paper title** in capital boldface letters without intents and paragraphs;
- one line after paper title –**summary** (not less than 6, no more than 12 lines) and keywords (up to 10 words) in Ukrainian – given in italics, font size – 10 pt Times New Roman. Line spacing – 1 computer interval;
- one line after key words – **the text of the article**.

All structural parts of the text in the paper (based on the requirements to the Decree of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine (HACU) 15.01.2003g. №7-05.1). have to be in bold.

- **introduction:** formulation of the problem in general, description of its relation to important scientific and practical tasks;
- **literature review:** analysis of recent research and publications dealing with the considered problem that are used by the author in the text; description of the unresolved aspects of the problem considered in the article;
- **statement of the article purpose;**
- **presentation of the main research data** with full justification of scientific results;
- **conclusions and prospects** for further research;
- **list of sources.**

ATTENTION! As far as the journal is included into the international bibliographic database, the list of references should consist of two parts: the list of sources and references.

THE LIST OF SOURCES should be presented in original language, designed according to State standard of Ukraine 8302: 2015 «Information and documentation. Bibliographic Reference». Links to the sources in the text are indicated with numbers in square brackets according to the numbering in the list of sources.

REFERENCES – list of sources transliterated in Roman alphabet and translated into English. If there are problems with reference design editors can help to solve them.

At the end of the article **author's paper (an abstract)** in English and Russian has to be attached. Author's paper should contain author's surname and initials, article title, brief article content (not less than 250-350 words) and key words. Translation into English and Russian has to be authentic (not machine). In case of difficulties with translation editors could be helpful.

External doctorate review should be attached to the article!

The number of coauthors should not exceed 3. Students' articles (in coauthor ship with the scientific adviser) are accepted for publication, though their number has not exceed 3 per issue. Selection is made on a competitive basis.

Along with the article **AUTHOR'S CERTIFICATE** with following information should be submitted*:

Surname, name, patronymic of the author(s)	
Article title	
Thematic section of the article	Choose from the following list: Macroeconomic research Economics and management of national economy Regional socio-economic research Economics of enterprises and industries Finance and banking Accounting and audit
Academic degree, academic title	
Place of work or studies, position and e-mail address	
Address of the recipient with the index, surname and initials and telephone number to post the paper by Ukrpost (at the expense of the recipient)	
Hard copies of the publication (YES, number of copies/ NO)	

*in case the article is written in co-authorship, the information on each author should be given.

The article, review, and the copy of payment receipt (after the editorial board acknowledge they take the article for publication) should be sent to e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ СТАТЕЙ!

ПОРЯДОК ПУБЛИКАЦИИ СТАТЕЙ В «НАУЧНОМ ВЕСТНИКЕ УЖГОРОДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА. СЕРИЯ «ЭКОНОМИКА»

Для рассмотрения вопроса о публикации статьи в Научном вестнике Ужгородского университета. Серия «Экономика» необходимо отправить на e-mail редакции журнала (visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua) следующую информацию:

- 1) статью (с оригинальными результатами исследований, которые не были опубликованы ранее в других изданиях);
- 2) авторскую справку;
- 3) отсканированную рецензию доктора наук;
- 4) квитанцию об оплате стоимости публикации научной статьи (после получения подтверждения от редакции о принятии статьи в печать).

После рассмотрения и рецензирования редакционная коллегия принимает решение о возможности публикации статьи. Автору по электронной почте отсылается соответствующее сообщение о принятии или отказе в принятии статьи в печать. Статьи включаются в текущий сборник только после получения редакцией подтверждения об оплате публикации.

Редакция оставляет за собой право на незначительное редактирование, сохраняющее при этом главные результаты и авторскую стилистику.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

- статьи публикуются на украинском, русском, английском языках;
- материалы статьи должны быть представлены в электронной версии Word, шрифт – Times New Roman, высота букв - 14 pt, расстояние между строками - 1.5 компьютерного интервала. Объем статьи - не менее 8 и не более 16 страниц;
- поля на странице: слева, справа, сверху и снизу - 20 мм, абзацный отступ - 5 мм;
- любая информация или утверждения, которые приводятся в статье, в т. ч. табличный материал, должны использоваться со ссылкой на источник их происхождения. Если они являются результатом собственного исследования, их также необходимо сопровождать соответствующими объяснениями по методологии получения данных;
- таблицы и рисунки необходимо размещать после первого упоминания в тексте.
  - номера таблиц проставляются сверху в правом углу полужирным шрифтом, а названия - по центру также полужирным шрифтом. Шрифт данных, которые содержатся в таблице, должен быть - 12pt, расстояние между строками - 1 компьютерный интервал;
  - названия и номера рисунков подаются внизу по центру полужирным шрифтом. Рисунки обязательно должны быть сгруппированы и представлены в формате А-4 отдельным файлом, шрифт - 12 pt.

СТРУКТУРА ПУБЛИКАЦИИ

- первая строка слева - **УДК** - приводится полужирными буквами, без отступов и абзацев;
- через одну строку от УДК по центру - **имена авторов** (полностью фамилия, имя, отчество), научная степень и звание, должность и полное название места работы, город, страна (для иностранных авторов), контактные телефоны и электронные адреса; - обозначаются полужирными буквами, без отступлений и абзацев;
- через одну строку от имен авторов по центру - **название статьи** - обозначаются большими полужирными буквами, без отступов и абзацев;
- через одну строку от названия статьи - **аннотация** (не менее шести и не более двенадцати строк) и **ключевые слова** (не более десяти) на украинском языке - приводится курсивом, размер шрифта - 10 pt *Italic Times New Roman*. Расстояние между строками - 1 компьютерный интервал;
- через одну строку от ключевых слов - **текст статьи**.

Все структурные части статьи (на основе требований Постановления Президиума ВАК Украины от 15.01.2003г. №7-05.1) должны быть выделены жирным шрифтом:

- **постановка проблемы** в общем виде и ее связь с важными научными и практическими задачами;
- **анализ последних исследований и публикаций**, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
- **формулирование целей статьи** (определение задачи);
- **описание основного материала исследования** с полным обоснованием полученных научных

- результатов;
- **выводы и перспективы дальнейших исследований** в данном направлении;
- **список использованных источников.**

ВНИМАНИЕ! В связи с тем, что журнал включен в международные библиографические-реферативные базы данных, список использованных источников должен состоять из двух блоков: ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ и REFERENCES.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ - источники подаются на языке оригинала, оформлены в соответствии с требованиями ГОСТ Украины 8302:2015 «Информация и документация. Библиографическая ссылка». В тексте ссылки на использованные источники обозначаются цифрами в квадратных скобках в соответствии с нумерацией в списке использованных источников. Размер шрифта - 14 pt Italic Times New Roman, а расстояние между строками - 1 компьютерный интервал.

REFERENCES - список использованных источников, транслитерированный в латинском алфавите и переведенный на английский язык. Размер шрифта - 14 pt Italic Times New Roman, а расстояние между строками - 1 компьютерный интервал. При наличии проблем с оформлением references редакция может помочь в их решении.

В конце статьи прилагается **авторский реферат статьи** на английском и русском языках (авторский реферат статьи должен содержать: фамилию и инициалы авторов, название статьи; краткое содержание статьи за структурными частями (250-350 слов) и ключевые слова. Размер шрифта - 10 pt Italic Times New Roman, расстояние между строками - 1 компьютерный интервал, абзацный отступ - 0,5 см. Перевод на английский и русский язык должен быть достоверным (не машинным). При наличии проблем с достоверностью перевода, редакция может помочь в их решении.

К статье следует добавить внешнюю рецензию доктора наук!

Количество соавторов должно быть не более 3-х. Принимаются также к печати научные статьи студентов (в соавторстве с руководителем), однако не более 3-х на один выпуск. Отбор осуществляется на конкурсной основе.

Вместе со статьей направляется **АВТОРСКАЯ СПРАВКА** в следующей форме*:

Фамилия, имя, отчество автора	
Название статьи	
Тематическая рубрика статьи	Выберите из следующего перечня ^x : Макроэкономические исследования Экономика и управление национальным хозяйством Региональные социально-экономические исследования Экономика предприятий и отраслей Финансы и банковское дело Бухгалтерский учет и аудит ^x тематические рубрики могут изменяться по решению редакционной коллегии.
Ученая степень, ученое звание	
Место работы или учебы, должность	
Адрес электронной почты	
Полный адрес получателя с индексом, ФИО и номер телефона для отправки издание Укрпочтой (за счет получателя)	
Нужен ли печатный экземпляр вестника (ДА, количество штук / НЕТ)	

* если авторов статьи более 1, то информация предоставляется по каждому автору отдельно.

Статью, рецензию и копию квитанции об оплате (после получения подтверждения от редколлегии о принятии статьи в печать) направлять на e-mail: visnyk-ekon@uzhnu.edu.ua